

HIERONIM
ZAGOVOR PROTI RUFINU

Prevod in spremna beseda
Neža Sagadin

Slika na naslovnici:
Michelangelo Caravaggio, Sv. Hieronim, 1606,
Galerija Borghese, Rim

Tiskana izdaja knjige je izšla leta 2010
ISBN 978-961-6519-53-3

Hieronim

ZAGOVOR PROTI RUFINU

Prevod in spremna beseda
Neža Sagadin

Ljubljana
2019

Elektronska knjižna zbirka

e-40

Urednik *Gorazd Kocijančič*

Hieronim

ZAGOVOR PROTI RUFINU

Prevod in spremna beseda *Neža Sagadin*

Jezikovni pregled *Zarika Snoj Verbovšek*

Oblikovanje elektronske izdaje *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za KUD Logos *Mateja Komel Snoj*

Ljubljana 2019

Elektronska izdaja e-40

Elektronski vir (pdf)

Način dostopa (URL):

<http://www.kud-logos.si/e-knjige/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=299981056
ISBN 978-961-7011-72-2 (pdf)

KAZALO

- 7 **Hieronimov Zagovor proti Rufinu**
16 Liber primus
17 Prva knjiga
106 Liber secundus
107 Druga knjiga
202 Liber tertius
203 Tretja knjiga
- 309 Neža Sagadin: **Honorifica contumelia**
Hieronimov *Zagovor proti Rufinu*, njegov čas,
teološka podstat in retorična strategija
- 309 Uvod
- 314 **Četrto stoletje – Hieronimov čas**
314 Z-Bogom orožje
317 »Ecclesia potentia et divitiis maior sed virtutibus
minor ...«
321 Hieronimova pot
»... ab ipsis incunabulis catholico sumus lacte
nutriti ...«
323 Beata solitudo
326 Biblični sholar
- 334 **Jeruzalemski spor o Origenu**
334 Meniška skupnost v Betlehemu
335 Spor dveh škofov
343 Prizadevanja za spravo
347 Premirje
349 Spor dveh prijateljev
355 Medvedje usluge prijateljev

358	Posledice bojišča v Egiptu
361	Rufinov zagovor
372	Hieronimov zagovor
380	Kaj ima s tem Origen?
382	Egiptovski origenizem
386	Origenovi sporni nauki v <i>Περὶ ἀρχῶν</i>
387	Oče subordinacionizma?
389	Izvor duše in predkozmični padec
391	Origenovo mnenje o posmrtnem življenju
395	Latinski Origen
412	Kako brati <i>Zagovor proti Rufinu</i>?
412	Pismo, apologija ali invektiva?
416	Satira
420	Elementi satire v <i>zagovoru proti Rufinu</i>
427	Stiliziran polemični spis
442	Sklep
444	Summary
446	Bibliografija

Hieronimov Zagovor proti Rufinu

Členitev vsebine po posameznih odstavkih¹

Prva knjiga

I. Spor prevajalcev

1. Upravičenost Hieronimovega dela:
 - a) Kampanja proti Hieronimu. 1
 - b) Rufinovi zahrbtni komplimenti. 1
 - c) Zlomljeno prijateljstvo. 1
 - d) Samo Hieronim je pozvan na zagovor. 2
 - e) Nasprotno ravnanje obeh piscev:
 - Hieronimova diskretnost. 3
 - Rufinov preobrat in njegova nedoslednost. 3
 - f) Avtorjevi nameni:
 - Odlašanje z dokončnim odgovorom. 4
 - Začasni odgovor izzivalcu. 5
2. Dva prevoda *Περὶ ἀρχῶν*:
 - a) Rufinovo preoblikovanje. 6
 - b) Obtožnica Rufinovega sovražnika: graje vredna nedoslednost. 7
 - c) Hieronim nastopi v korist svojega prevoda: dve nasprotujoči si deli. 7–8
3. Prevod *Zagovora Origena*:
 - a) Napačno pripisovanje dela. 8–9
 - b) Evzebijev dokaz. 9–10
 - c) Trditev je nujno preklicati. 10
 - d) Evzebij in Metodij. 11
 - e) Hieronimov odnos do Evzebija. 11
4. Ugovor nedolžnosti:
 - a) Neutemeljen Rufinov prevod. 11
 - b) Hieronim odgovarja na poziv. 11

¹ Razdelitev vsebine je prevzeta po: Pierre Lardet, ur., *Saint Jérôme: Apologie contre Rufin*, Sources Chrétiennes (Paris: Les Éditions du Cerf, 1983).

- c) Rufinov namen in javna arbitraža. 11
- d) Rufinove blodnje. 11–12

Dodatek

Hieronim in njegov judovski učitelj. 13

Prehod med temami

Origenove zmote:

- a) Pozno spoznanje vsebine Origenovih knjig. 14
- b) Hieronim je obtožen herezije. 14
- c) Hieronim sklene upravičiti svoj *Komentar k Pismu Efežanom*. 15

II. Spretnost komentatorja

1. Uvod:
 - a) Raznolikost literarnih zvrsti. 15–16
 - b) Umetnost komentiranja. 16–17
 - c) Rufin je navaden nevednež. 17
2. Origen in laž. 18
3. Lekcija eksegeze ob primeru verza iz psalma. 19–20
4. Zavrnitev kritik glede *Komentarja k Pismu Efežanom*. 21
 - Zakaj mora Hieronim opravičiti svoje komentarje. 21
 - Prvi odlomek: Ef 1,4. 22
 - Drugi odlomek: Ef 1,20–21. 23
 - Tretji odlomek: Ef 2,7. 24
 - Četrty odlomek: Ef 3,1. 25
 - Peti odlomek: Ef 4,16. 26–27
 - Šesti odlomek: Ef 5,28–29. 28–29

Sklep

Odgovor na dve obtožbi: polemikovo pretiravanje in učenjakova kriva prisega:

- a) Hieronim obrekljivec? 30
- b) Sanje in poganska kultura. Je Hieronim krivo prisegel? 30
 - Sposobnost spomina. 30
 - Rufinovi literarni vzori. 30
 - Nezanesljivost sanj. 31

- c) Kritike, ki se jim Rufin izpostavlja, in Hieronimovo samoobvladovanje. 31

Dodatek

Odgovor Hrizogonu. 32

Druga knjiga

I. Zavrnitev Rufinovega Zagovora Anastaziju

1. Prehod: Hieronim se odloči ovreči *Zagovor Anastaziju*. 1
2. Sumljiva Rufinova pravovernost in neutemeljena odsotnost. 2
3. Rufin se laže o svojem ujetništvu. 3
4. Rufin se izmika opredelitvi vere: kritika vsebine in oblike. 4
 - a) O izvoru Kristusove duše. 4
 - b) O vstajenju mesa. 4
 - c) O povračilu demonom. 6–7
 - d) O izvoru duš. 7–10
5. Kako Rufin upraviči svoj prevod *Περὶ ἀρχῶν*. 11
 - a) Po krivici se čudi napadu. 11
 - b) Pri spreminjanju *Περὶ ἀρχῶν* ni prevajal pravoverno. 11
 - c) Origenove herezije. 11–13
 - d) Rufin se sklicuje na Hieronima. Kako prevajati Origena? 14

II. Zavrnitev Rufinove razprave O ponarejanju Origenovih knjig

1. Rufin si zelo prizadeva, da bi branil Origena. 15
2. Herezije, ki jih Rufin dopušča v Pamfilovem *Zagovoru Origena*, ki je v resnici Evzebijev. 15
3. Dvomljivi dokazi o ponarejanju s strani heretikov. 15–16
4. Evzebij in Didim sta jamstvo za Origenovo herezijo. 16

5. Predhodniki, ki jih Rufin kliče v podporo svoji tezi. Hieronimov ugovor. 17
6. Okrnjeni prevod Origenovega pisma prijateljem v Aleksandriji. 18–19
7. Dialog med Origenom in Kandidom. 19
8. Latinski predhodniki, ki jih kliče Rufin: Hilarij in Ciprijan. 19
9. Izkoriščanje Hieronimove nezgode. 20
10. Rufin napada in obrekuje Origenovega nasprotnika Epifanija. 21–22
11. Avtor *Zagovora Origena*. Zakaj je Hieronim spremenil mnenje. 23

III. Utemeljitev Hieronimovih bibličnih prevodov

1. Pismo, v katerem naj bi Hieronim preklical svoje prevode iz hebrejščine. 24
2. Hieronimovo delo naj bi obsojalo delo Septuaginte? 24
3. Hieronimovi predgovori k prevodom Stare zaveze. 25
 - a) Predgovor h *Genezi*. 25
 - b) Predgovor k *Samuelovi knjigi* in *Knjigi kraljev*. 25
 - c) Predgovor h *Kroniški knjigi*. 27
 - d) Predgovor k *Ezrovi knjigi*. 28
 - e) Predgovor k *Jobovi knjigi*. 29
 - f) Predgovor h *Knjigi psalmov*. 30
 - g) Predgovor k *Salomonu*. 31
 - h) Predgovor k *Izaiji*. 32
 - i) Predgovor k *Danielu*. 33
 - j) Sklep. 34
4. Predhodniki, na katere se sklicuje Hieronim. 34
5. Sklep: veljava Septuaginte ni izključujoča. 35

IV. Sklep knjige 35

Tretja knjiga

- I. Ravnanje nasprotnikov in njihovih privržencev**
1. O Rufinovem pismu in njegovem *Zagovoru proti Hieronimu*:
 - a) Noro ravnanje: pohvala, obtožbe, grožnja s smrtjo. 1
 - b) Hieronim noče posnemati vedênja, ki ga zavrača Sveto pismo. 1
 - c) Je umor krščanski način rešitve spora? 2
 - d) Hieronim poziva k odgovoru. 2–3
 2. O *Zagovoru proti Hieronimu* in Rufinovemu prevodu *Περί ἀρχῶν*:
 - a) Netaktno širjenje Rufinovih knjig zahteva odgovor. 3
 - b) So Rufinov prevod *Περί ἀρχῶν* pokvarili Hieronimovi prijatelji? 3
 - c) Protiudarec namigovanjem: zlato kot sredstvo podkupovanja. 4
 - d) Zakaj Evezbij ni mogel ponarediti prevoda *Περί ἀρχῶν*. 5
 - e) Nedoslednosti Rufinove obtožnice. 5
 3. O Rufinovih in Hieronimovih spisih v zvezi s kontroverzo:
 - a) Razširjenost Rufinovih knjig nasprotuje diskretnosti, ki jo zahteva. 7
 - b) Med krivoverstvom in pravovernostjo:
Hieronim poziva k odgovorom, da bi odstranil očitke sebi. 7–8
Poziv k spravi v skupni veri. 9
 - c) Izgovarjanje na jezikovno nesposobnost je nesprejemljivo. O tem priča Rufinov odgovor. 10
- II. Nazaj k metodam prevajanja in komentiranja**
1. Rufin ni mogel upravičiti svojega prevoda *Περί ἀρχῶν* s sklicevanjem na tehniko *Komentarjev k Pismu Efežanom*. 11
 2. Pripisovanje *Zagovora Origena Pamfilu*:

- a) Hieronimov preobrat ob odkritju Rufinove sleparije. 12
 - b) Rekonstrukcija Rufinove taktike v prid Origena. 12
 - c) Rufin je povabljen, da prekliče svojo zмотo. 12
3. Kakšno pot je ubral Rufin pri *Περί ἀρχῶν*:
- a) Pozvan kot prevajalec napada Hieronima komentatorja. 13
 - b) Rufinov prevod je nevzdržen zaradi predgovora. 14

Prehod

Dvoumna izpoved vere v vstajenje mesa. 15

III. O različnih osebnostih Vzhoda in Zahoda

1. Teofil:
 - a) Se je Rufin pridružil njegovi izpovedi vere, ki jo je izzvalo domnevno Hieronimovo pismo? 16
 - b) Zatočišče za Pavla, ki ga je Teofil obsodil. 17
Rufinu primanjkuje ljubezni do bližnjega. 17
Hieronim skrbi za gostoljubje. 17
Pavel se je odločil, da ne bo več podpiral heretikov. 18
 - c) Medsebojni odnosi Hieronima in Rufina s Teofilom. 18
2. Vigilancij:
 - a) Sramota domnevno Hieronimove obtožbe. 19
 - b) Vigilancij in Rufin imata skupne interese. 19
3. Anastazij:
 - a) Je njegovo pismo napačno? 20
 - b) Kako bi se moral Rufin v Rimu braniti. 20
 - c) Neuspešna Rufinova izmikanja. 21
4. Hieronim in sumljive okoliščine njegovega odhoda iz Rima:
 - a) Rufinova namigovanja. 21
 - b) Ripoved o Hieronimovem potovanju. 22

- c) Rufin je pozvan, naj govori jasno in pazljivo. 22
5. Epifanij:
- a) Zakaj Rufina ne napada več? 23
 - b) »Pohvalni« dokazi, ki merijo na Rufina. 23
 - c) Mar Epifanij in Anastazij ne moreta več zakonito pisati proti Rufinu? 23–24

Prehod

Hieronimovo preiščeno izdajalstvo? 24

IV. Nazaj k različnim pritožbam

1. Glede pisma Afričanom:
 - a) Je Rufinovo zanikanje dopustno? 25
 - b) Soočenje pristojnosti dveh prevajalcev: Hieronima in Rufina. 25
2. O Rufinovi literarni šibkosti:
 - a) Formalne malomarnosti kažejo na nepoznavanje bistva. 26
 - b) Rufinov opomin je neumesten. 26
3. O hvali in graji:
 - a) Znati razlikovati med napako in kvaliteto kot Hieronim. 27
 - b) Hieronimov predgovor k *Περὶ ἀρχῶν* Rufinu ne dopušča, da bi spremenil mnenje. 27
4. O stanju duš:
 - a) Poskus, kako preusmeriti pozornost: Rufinovo zasliševanje o naravnih pojavih. 28
 - a) Hieronimovo mnenje o stanju duš in odgovori na očitke. 28
 - a) Poznavanje ali nepoznavanje naravnih pojavov. Hieronimovi in Rufinovi viri. 29
 - a) Tri hipoteze o izvoru duš. Zakaj se Rufin ne izreče? 30
 - a) Hieronimov »dim« in Rufinovi »bliski«. 31
5. Očitek krive prisege. Soočenje Rufinovih in Hieronimovih sanj. 32

Prehod

Hinavska sprava?

- a) Neverjetna premišljenost. 33
- b) Atarbijevo posredovanje. 33

V. Zagovor Hieronimovega protiudarca na Rufinov prevod

1. Je Hieronim kriv, če se je le branil očitkov herezije? 34
2. Nepovezanost Rufinovih obtožb glede širjenja njegovega prevoda. 34
3. Hieronim je ujet med pisma svojih prijateljev in Rufinov predgovor. 35
4. Dva prevoda *Περὶ ἀρχῶν*:
 - a) Upravičenost Hieronimovega prevoda. 36–37
 - b) Neupravičene Rufinove tožbe: Hieronim je izzvan k obrambi. 37
5. Rufinovi dvomi o aventičnosti Hieronimovega pisma. 38

Prehod

Odgovor na protinapad:

- a) Origenove knjige v zameno za Pitagorove? 39
- b) Hieronim ni govoril o knjigah. Ekskurz skozi pitagorejski nauk. 39–40
- c) Razlikovanje med knjigami in nauki opravičuje Hieronima, ne Rufina. 40

VI. Krščanska presoja spora, kot jo vidi Rufin

1. Sklep Rufinovega pisma:
 - a) Preteče izsiljevanje: mir za ceno molka ali smrt. 41
 - b) Hieronim noče odgovarjati v istem tonu, nevrednem kristjana. 42
 - c) Pisci, na katere se sklicuje Rufin, so heretiki. 42
 - d) Hieronim bi za pravovernost raje umrl, kot pa da molči. 42–43

2. Odgovor Svetega pisma:
 - a) Modrost in zlobneži: lekcija iz *Knjige pregovorov*. 43
 - b) Tolažba v primeru poraza: Ps 57. 43
3. Zadnja Rufinova želja po miru. Hieronim postavi pogoje. 44

HIERONYMI AD PAMMACHIUM ET MARCELLAM
PRO SE CONTRA ACCUSATOREM DEFENSIO

LIBER PRIMUS

1. Et vestris et multorum litteris didici, obiici mihi, in schola Tyranni, a ,lingua canum meorum ex inimicis ab ipso, cur Περὶ ἀρχῶν libros in Latinum verterim. O impudentiam singularem! Accusant medicum quod venena prodiderit; ut scilicet pharmacopolam suum non innocentiae merito, sed criminis communionem tueantur, quasi culpam numerus peccantium minuat, et in personis, non in rebus sit accusatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi; et tamen non eduntur, ut et simplicium corda percutiant, et mihi facultatem pro me auferant respondendi. Novum malitiae genus, accusare, quod prodi timeas: scribere, quod occultes. Si sunt vera quae scripsit, cur publicum metuit? Si falsa, cur scripsit? Olim pueri legimus: ,Intemperantis esse arbitror scribere *quidquam*, quod occultari velis.‘ Rogo quis est iste dolor? Quid aestuant? Quid insaniunt? Quod praeconem reppuli figuratum? Quod nolui me subdolo ore

HIERONIMOVA OBRAMBA PRED TOŽNIKOM,
NAMENJENA PAMAHIJU IN MARCELI

PRVA KNJIGA

1. Iz vajinih pisem in iz pisem mnogih sem izvedel, da se mi v Tiranovi šoli² *po jeziku mojih psov od sovražnika*³ očita, zakaj sem v latinščino prevedel knjigo *Περὶ ἀρχῶν*. Kakšna nesramnost!⁴ Obtožujejo zdravnika, ker je razkril strup, in to zato, da bi ščitili svojega mazača, ne ker bi si zaslužil nedolžnost, temveč zaradi sodelovanja pri zvijači. Kot da bi število grešnikov zmanjševalo krivdo ali kot da bi obtožba temeljila na osebah, ne pa na dejanjih. Proti meni pišejo spise, vsem jih vsiljujejo, naj jih poslušajo. A vseeno jih ne objavijo javno, tako da le vznemirjajo preproste ljudi, meni pa ne dajo možnosti, da bi se zagovarjal. To je nova vrsta zlobe – naprtiti obtožbe, ki se jih bojiš objaviti, in pisati nekaj, kar prikrivaš. Če je res, kar je pisal, zakaj se boji javnosti? Če pa je laž, zakaj je pisal? Še kot dečki smo se nekdaj učili: »Menim, da je pisati nekaj, kar hočeš prikrivati, lastnost nekoga, ki se ne obvlada.«⁵ Sprašujem: čemu vsa ta jeza? Zakaj se razburjajo? Kaj blaznijo? Ker sem zavrnil lažnega hvalivca? Ker nisem hotel, da se me hvali s hinavskimi besedami? Ker sem pod

2 Apd 19,9. »Tedad jim je Pavel obrnil hrbet in odpeljal učence ter dan za dnem razpravljal v Tiranovi šoli.« Tu je mišljena Rufinova šola (njegov priimek je bil Tyrannius). Vsi svetopisemski citati, če ni navedeno drugače, so prevzeti po: *Sveto pismo: Slovenski standardni prevod (SSP)*, (Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2003).

3 Nejasen sklic na Ps 68,24, kjer je hebrejski izvirnik težko razumljiv. Po SSP: »... da bo jezik tvojih psov imel svoj delež od sovražnikov.« Schaff opozarja, da je Hieronimova nerazumljivost povezana z njegovim doslednim dobesednim prevajanjem in napačnim hebrejskim izvirnikom. Prim. Philip Schaff, ur., *Theodore, Jerome, Gennadius, & Rufinus: Historical Writings (1892)* (New York, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library).

4 Cic., *Phil.* 2.33.83; *Verr.* 2.3.60.138.

5 Cic., *Ac.* 1.1.2.

laudari? Quod sub amici nomine, inimici insidias deprehendi? Frater et collega in praefatiuncula vocor, et satis aperte exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in caelum Origenem laudibus levaverim. Bono animo fecisse se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obicit, quae tunc amicus laudaverat? Voluerat me in interpretatione quasi praeivium sequi; et auctoritatem operi suo ex nostris opusculis mutuari. Suffecerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, et frequenter ingerere: et quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta replicare? Non est tam sollicita de audientium fide, simplex et pura laudatio. Quid metuit, ne illi sine testimoniis dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intellegere prudentiam eius et praedicationis diasyrtaicae strophis in scholis saepe lusisse? Simpliciter obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malitia. Semel, aut ut multum, bis errasse sit casus; cur prudenter errat et crebro, et sic per totum textit errorem, ut mihi non liceat negare quod laudat? Prudentis fuerat et amici, post reconciliatam simultatem, etiam leves suspiciones fugere: ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur. Unde et Tullius in Commentariis causarum pro Gabinio: »Ego, inquit, cum omnes amicitias tuendas semper putavi summa religione et fide, tum eas maxime quae essent ex inimicitiiis revocatae in gratiam: propterea quod integris amicitiiis officium praetermissum, imprudentiae, vel (ut gravius interpretemur) negligentiae excusatione defenditur; post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putatur: nec imprudentiae, sed perfidiae assignari solet.« Flaccus Horatius quoque in Epistula quam scribit ad Florum: »Male,« ait, »sarta Gratia nequidquam coit, et rescinditur.«

krinko prijateljstva zasačil sovražnikovo zasedo? V kratkem predgovoru me imenuje brata in tovariša, a povsem jasno razlaga moje zločine – kaj naj bi pisal in s kakšnimi hvalnicami do neba poveličeval Origena. Pravi, da je to naredil z dobrim namenom. In kako to, da mi zdaj kot sovražnik očita isto, kar je tedaj kot prijatelj hvalil? V prevajanju mi je hotel slediti kot predhodniku in si od mojih krajših spisov izposoditi ugled za svoje delo. Zadostovalo bi, da bi le enkrat dejal, kaj sem pisal. Kaj je bilo treba eno in isto znova in znova ponavljati, stalno navajati in, kakor da mu nihče ne bi verjel, ko me hvali, preobračati iste besede? Preprosta in iskrena hvala se ne obremenjuje s tem, ali ji bodo poslušalci verjeli. Kaj se boji, da mu brez mojih besed ne bi verjeli, ko me hvali? Vidite, da razumemo njegovo premetenost in da je v šolah pogosto s triki hlinil porogljivo hvaljenje. Ne more se pod okriljem preproščine skrivati ta, v katerem spoznamo izvedenca v zlobi. Da se je zmotil enkrat ali, če hočemo, dvakrat, je naključje; toda zakaj se moti načrtno in redno? In zmoto skrije tako, da ne smem ovreči, kar hvali. Pravi in razumen prijatelj bi se potem, ko se sovraštvo poleže, izogibal celo najmanjših sumov in vtisu, da je nalašč storil to, kar je morda storil nehote. Tudi Tulij pri argumentih za Gabinija pravi: »Vedno sem bil mnenja, da je treba z vso zavzetostjo in zvestobo skrbeti za prijateljstvo, še zlasti za tisto, pri katerem se je iz sovraštva obnovila naklonjenost. To pa zato, ker se v trdnih prijateljstvih zanemarjanje dolžnosti upraviči z izgovarjanjem na pozabljivost ali v slabšem primeru na malomarnost, kadar pa se kaj zagreši, potem ko se je naklonjenost že obnavljalo, tega ne razumemo kot malomarnost, ampak kot žalitev. In ponavadi tega ne pripišemo pozabljivosti, temveč hinavščini.«⁶ Tudi Flak v pismu Floru piše: »Naklonjenost, ki je ne hraniš, premine, več ne zbližuje ...«⁷

6 Cic., *Pro Gabinio* (citiran v Quint., *Inst.* 11.1.73).

7 Hor., *Ep.* 1.3.31–32.

2. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat? Ecce obiiciuntur mihi laudes eius, et crimini datur simplicissimi amici, non simplex, nec pura laudatio. Si auctoritatem suo operi praestruerat, volens quos sequeretur ostendere, habuit in promptu Hilarium Confessorem, qui quadraginta ferme millia versuum Origenis in Iob et Psalmos transtulit. Habuit Ambrosium, cuius paene omnes libri huius sermonibus pleni sunt: et Martyrem Victorinum, qui

2. Kaj mi zdaj koristi, ko prisega, da se je motil iz preproščine? Poglej, njegove hvalnice se mi zdaj očita in ta niti preprosta niti iskrena hvala nadvse preprostega prijatelja se mi šteje v zločin. Če je gradil ugled svojemu delu in hotel pokazati na svoje predhodnike, je imel pri roki tudi Hilarija Izpovedovalca,⁸ ki je prevedel skoraj štirideset tisoč vrstic Origenovega dela o psalmistih in Jobu. Imel je tudi Ambrozija,⁹ čigar knjige so skoraj vse polne Origenovih besed, in mučenca Viktorina,¹⁰ ki svojo preprostost dokazuje

- 8 Hilarij iz Poitiersa (315–367) je bil škof in eden izmed najpomembnejših cerkvenih očetov. Ker si je v Galiji zavzeto prizadeval ohraniti sklepe nicejskega koncila zoper arijansko predstavo o Sinovi podrejenosti Očetu, je bil izgnan v Frigijo. Tam se je seznanil z Origenovi deli, ki so močno vplivala na njegovo eksegezo; v delu *Tractatus in psalmos* se je močno zgledoval po Origenovi alegorični razlagi. Prihajal je v stik tako z arijanci kot tudi z njihovimi nasprotniki in se poleg nevarnosti arijanstva zavedal tudi nasprotne skrajnosti, ki so jo predstavljali sabelijanci. Hieronim je v Trieru za Rufina prepisal dve njegovi deli, *De synodis*, v katerem se ukvarja z vprašanjem veroizpovedi, in delo *De Trinitate*. Prim. M. Simonetti, »Hilary of Poitiers,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clark & Co., 1992), 383.
- 9 Ambrozij Veliki (340–397) je bil vpliven milanski škof in pomemben cerkveni pisec. Škof je postal, še preden je bil krščen, leta 374. Bojeval se je proti poganstvu, arijanstvu in judovstvu. Med letoma 376 in 383 je na njegovo pobudo potekal koncil prav na temo krivoverstev. Pospesheval je cerkveno petje, leta 381 pa je napisal razpravo *O Svetem Duhu*, v kateri se močno opira na grške vire, tudi na Origena. Hieronim ga je imel v visokih časteh, po letu 384 pa se je od njega oddaljil (očital mu je, da se je v svojem delu *O Svetem Duhu* okoristil s tujimi spoznanji). V delu *De viris illustribus* mu je namenil precej malo pozornosti.
- 10 Viktorin Ptujski je bil edini znani latinski pisec z ozemlja današnje Slovenije. Živel je v drugi polovici tretjega stoletja. Umrl je mučeniške smrti, najbrž leta 304, pod Dioklecijanom. Večino podatkov o njem dobimo pri Hieronimu. Bil je pomemben ekseget. Hieronim omenja kar precej njegovih del, ohranil pa se je le njegov *Komentar k Apokalipsi*, ki ga je Hieronim pregledal in njegov konec predelal v skladu z alegorično interpretacijo. Viktorin je bil zmeren milenarist, to je privrženec nauka, po katerem naj bi bilo pred poslednjo

simplicitatem suam in eo probat, dum nulli molitur insidias. De his omnibus tacet, et quasi columnis Ecclesiae praetermissis, me solum pulicem et nihili hominem per angulos consecratur. Nisi forte eadem simplicitate, qua amicum nescius accusavit, illos ignorasse se iuret. Et quis ei credit viro eruditissimo, et qui tantam habeat scientiam Scriptorum veterum, maxime Graecorum, ut dum peregrina sectatur, pene sua amiserit: quod recentissimae memoriae viros et Latinos nesciat? Ex quo apparet non tam me ab eo laudatum, quam illos non accusatos: ut sive laus illa est (ut stultis persuadere conatur) sive accusatio, ut ego ex vulneris mei dolore sentio, nec in laude haberem aequalium gloriam, nec in vituperatione solacium.

3. Teneo epistulas vestras, quibus accusatum me scribitis esse: et hortamini ut respondeam criminanti; ne si tacuerim, videar crimen agnoscere. Ad quas respondi, fateor: et quamvis laesus, sic amicitiae iura servavi, ut me sine accusantis accusatione defenderem: et quod unus Romae amicus obiecerat, a multis in toto orbe inimicis dicerem iactitatum, ut non viderer homini, sed criminibus respondere. Aliud est, si pro iure amicitiae accusatus tacere debui, et dum lutatam habeo faciem, atque (ut ita dicam) haeretico fetore conspersam, ne simplici quidem aqua diluere, ne ille mihi fecisse putaretur iniuriam. Haec vox nec hominis est, nec ad hominem, aperte amicum petere, et crimina eius sub

s tem, da proti nikomur ne snuje zarote. O teh molči, kot bi prezrl stebre Cerkve, edino mene, ki sem bolha in nepomemben človek, preganja iz kota v kot. Razen če ni nemara s taisto preproščino, s katero je nevede obtožil prijatelja, prisegel, da teh mož ne pozna. Toda kdo mu bo verjel, da ne pozna latinskih avtorjev, ki se jih še živo spominjamo; njemu, temeljito izobraženemu možu, ki tako dobro pozna učenost starih piscev, še zlasti grških, da v vnemi za tujim znanjem skoraj pozablja na svoj lastni jezik?¹¹ Iz tega je jasno: bistvo ni v tem, da je mene hvalil, ampak da onih ni obtožil. Tako da, če je to hvaljenje – kot skuša prepričati bedake –, v tej hvali nimam časti svojih sodobnikov, in če je obtožba – kot to na svoji rani boleče čutim –, v sramotenju nimam tolažbe.

3. Imam vajino pismo,¹² v katerem pišeta, da so me obtožili. Spodbujata me, naj odgovorim zločincu, da ne bi bilo videti, kot da priznavam zločin, če bi molčal. Priznam, da sem odgovoril; in čeprav sem užaljen, sem ohranil pravila prijateljstva, tako da sem se branil, ne da bi obtoževal tožnika. Govoril sem, kot da mi to, kar mi v Rimu očita prijatelj, oporekajo mnogi sovražniki z vsega sveta, tako da se zdi, da ne odgovarjam človeku, ampak na očitke. Druga možnost je, da bi moral obtoženi zavoljo pravil prijateljstva molčati in si niti z navadno vodo ne bi smel umiti obraza, ki mi ga je oblatil in oškropil, če smem tako reči, z gnusobo krivoverstva. To ni zahteva, ki bi jo človek namenil drugemu, niti ki bi jo drugi sprejel, namreč odkrito napasti prijatelja in pod

sodbo in koncem sveta vstajenje pravičnih, ki bodo tisoč let uživali življenje s Kristusom v nebeškem Jeruzalemu. Pripadniki tega nauka so največkrat razlagali Sveto pismo precej dobesedno, vendar je pri Viktorinu viden vpliv Origenove šole, ki je Sveto pismo razlagala kot alegorijo. Prim. C. Curti, »Victorinus of Petovium,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992), 867.

11 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.11.

12 Pamahijevo in Marcelino pismo v Hier., *Ep.* 83.2.

persona laudatoris exponere: et illi ne hoc quidem liberum derelinqui, ut se catholicum probet, et laudationem haeretici, quae illi obicitur, non de assensu haereseos, sed de ingenii exstitisse admiratione respondeat. Placuerat ei, sive ut ipse vult videri, compulsus erat in Latinam linguam vertere, quod nolebat. Quid necesse fuit me latentem, et tantis maris atque terrarum divisum spatiis inserere quaestioni? opponere invidiae plurimorum, ut plus mihi laudando noceret, quam sibi prodesset exemplo? Nunc quoque quia renui laudatorem, et verso stilo docui me non esse, quod meus necessarius praedicavit, dicitur furere, et tres contra me libros venustate Attica texuisse: eadem accusans, quae ante laudaverat, et obiiciens mihi in translatione Origenis nefaria dogmata, de quo in Praefatiuncula laudationis suae dixerat: »Sequar regulam praecessorum, et eius praecipue viri, cuius superius fecimus mentionem: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellavit, aliquantos etiam de tomis in Apostolom scriptis, transtulisset in Latinum: in quibus cum aliquanta offendicula inveniantur in Graeco, ita elimavit omnia interpretando atque purgavit, ut nihil in illis quod a fide nostra discrepet, Latinus lector inveniatur. Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiae viribus, disciplinae tamen regulis in quantum possumus, sequimur.«

4. Certe haec illius verba sunt, negare non potest. Ipsa stili elegantia et sermo compositus, quodque his maius est, simplicitas Christiana, auctoris sui characterem probant. Aliud est, si ista Eusebius depravavit, et accusator Origenis,

masko hvalivca razgrniti njegove prestopke ter mu ne pustiti niti toliko svobode, da bi se lahko izkazal za katolika in odgovoril, da tako imenovana hvala hereziji, ki se mu očita, ne temelji na soglašanju s heretiki, temveč na občudovanju velike nadarjenosti. Všeč mu je bilo knjigo prevesti v latinščino ali pa je bil – kot sam hoče, da bi bilo videti – prisiljen prevajati nekaj, česar ni hotel. Kaj mu je bilo treba mene, ki sem se skrival daleč stran, na drugi strani širnih morij, vlačiti na zaslišanje in izpostavljeni zavisti množic, da mi je s hvalo bolj škodil, kot sebi koristil s tem, ko me je omenjal kot zgled. Tudi zdaj, ko sem odklonil njegovo hvalo in popravil, kar je napisal, ter pokazal, da nisem to, kar pravi moj prijatelj, sem izvedel, da menda nori in sestavlja tri knjige proti meni, polne atiške miline, v njih pa obtožuje to, kar je prej hvalil, in mi v prevodu Origena očita brezbožni nauk, o čemer je v predgovoru svoje hvalnice napisal: »Sledil bom pravilu svojih predhodnikov, še zlasti tistemu možu, ki sem ga omenil zgoraj. V latinščino je namreč prevedel več kot sedemdeset Origenovih pridigarskih del ter nekatere izmed njegovih komentarjev apostola,¹³ ki jih je, če je v grščini nalletel na kakšno oviro, v prevodu tako izpilil in izčistil, da latinski bralec ne more najti ničesar, kar se ne bi skladalo z našo vero. Njega sem po svojih močeh posnemal tudi jaz, če že ne v govorniški spretnosti, pa vsaj pri upoštevanju istih pravil.«¹⁴

4. To so zagotovo njegove besede, tega ne more zanikati. Eleganten slog, izpiljen jezik in, kar je še več kot to, krščanska preprostost razkrivajo značaj svojega avtorja. Druga možnost pa je, da je te knjige pokvaril Evzebij;¹⁵ in Origenov

13 Z *apostolom* je vedno mišljen sv. Pavel.

14 Ruf., *Orig. princ.* 1. prol. 2.29–37.

15 Evzebij iz Cezareje (260–340) je škof postal leta 313. Danes ga poznamo predvsem po njegovi *Zgodovini Cerkve* (*Ἐκκλησιαστική ἱστορία*) in po dveh knjigah *Kronoloških preglednic* (*Χρονικοὶ κανόνες*), v katerih je zaobjel zgodovino starodavnih narodov od Abrahama do

meique studiosus, in uno eodemque opere et illum et me vel errasse, vel bene sensisse testatus est. Non potest me nunc inimicus haereticum dicere, quem a fide sua dudum non discrepare praefatus est. Simulque et hoc ab eo quaero, quid sibi velit sermo moderatus et dubius? ‚Nihil,‘ inquit, ‚in illis quod a fide nostra discrepet, Latinus lector inveniet. Fidem suam quam vocat? Eamne qua Romana pollet Ecclesia? An illam, quae in Origenis voluminibus continetur? Si Romanam responderit, ergo Catholici sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. Sin autem Origenis blasphemia, fides illius est: dum mihi inconstantiae crimen impingit, se haereticum probat. Sive bene credit laudator meus, confessione sua me assumit in socium; sive male, ostendit me ideo ante laudatum, quia participem sui putabat erroris. Sed adversus illos libros, qui per angulos garriunt, et furtiva accusatione me mordent, cum editi fuerint, et de tenebris ad lucem processerint, atque ad nos vel studio fratrum, vel temeritate aemulorum potuerint pervenire, respondere conabor. Neque enim magnopere formidandi sunt, quos metuit auctor suus prodere, et tantum confederatis legendos esse decrevit. Tunc aut agnoscam crimina, aut diluam, aut in accusatorem quae sunt obiecta retorquebo: et ostendam quod hucusque silentium modestiae fuerit, non male conscientiae.

5. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatum me esse volui, et gravissimum inter amicos crimen refellere, ne prior laesisse videat, qui et vulneratus nequaquam contra

tožnik, ki je pri meni tako skrben, je v enem in istem delu trdil, da sva se oba bodisi motila bodisi mislila prav. Zdaj mi ne more kot sovražnik reči, da sem heretik, saj je o meni nedavno govoril, da nisem v sporu z njegovo vero. Obenem ga moram vprašati, kaj pomeni to ovinkarjenje in te dvoumne besede: *Latinski bralec ne bo v njih našel ničesar, kar se ne bi skladalo z našo vero*. Katera vera je ta, ki jo imenuje za svojo? Ta, ki ima veljavo v rimski Cerkvi, ali ta, ki jo vsebujejo Origenovi spisi? Če bo odgovoril »rimska«, potem sem jaz katolik, kajti ničesar od Origenovih zmot nisem prevedel. Če pa je njegova vera Origenovo bogokletje, čeprav mene krivi nedoslednosti, sam dokazuje, da je heretik. Če moj hvalivec pravilno veruje, me jemlje za tovariša v svoji veroizpovedi, če pa veruje slabo, kaže, da me je prej hvalil zato, ker me je imel za soudeleženca v svoji zmoti. Toda proti tem knjigam, ki blebetajo za ovinki in me napadajo s skrivnimi obtožbami, bom skušal odgovoriti, ko bodo izdane, ko bodo iz teme stopile na svetlo in bodo bodisi zaradi prizadevanja bratov ali po nepremišljenosti tekmecev lahko prispele do mene. In mislim, da se nam knjig, ki si jih avtor ne upa izdati in dovoli, da jih berejo le njegovi somišljeniki, ni treba preveč bati. Tedaj bom bodisi priznal krivdo, ali jo ovrgel, ali pa očitke vrnil tožniku. Pokazal bom, da je bila molččnost doslej znamenje popustljivosti in ne slabe vesti.

5. Medtem pa bi hotel v tihi bralčevi sodbi ostati čist in med prijatelji odstraniti težko obtožbo, da se ne bi zdelo, kot

leta 328 po Kr. Delo je dragocen vir, ki se nam je ohranil v nekaj grških fragmentih in v Hieronimovem precej predelanem prevodu (Hieronim je precej imen izpustil, saj je pisal predvsem za Rimljanе). Znano je tudi Evzebijev delo *Ὀνομαστικόν*, nekakšen leksikon geografskih imen, katerim je pisec dodal tudi zgodovinske podatke. Bil je arijanec; Hieronim trdi, da Evzebija spoštuje kot pisca, ne pa tudi kot teologa. Nanj se je zelo opiral pri svojih zgodovinskih delih in si večkrat nekritično prisvajal njegove misli. Prim. John N. D. Kelly, *Jerome: His Life, Writings and Controversies* (London: Duckworth, 1975), 176, 177.

persecutorem tela direxi; sed meo tantum vulneri admovi manum. Quem obsecro, ut absque praeiudicio personarum, culpam in eum referat, qui lacesivit. Nec laesisse contentus, quasi adversus elinguem semperque taciturnum, tres elucubravimus libros, et ἀντιθέσεις Marcionis de meis opusculis fabricatus est. Gestit animus, et illius repente doctrinam, et meam insperatam vecordiam cognoscere. Fortasse brevi tempore didicit, quod nos docere debeat; et quod illum scire nullus putabat, subitum eloquentiae flumen ostendet. »Sic pater ille Deum faciat: sic magnus Iesus. Incipiat conferre manum.« Quamvis libraverit accusationis suae hastas, et totis adversum nos viribus intorserit, credimus in Dominum Salvatorem, quod »scuto circumdabit nos veritas eius«; et cum Psalmista cantare poterimus: »Sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum.« Et: »Si constiterint adversum me castra, non timebit cor meum. Si steterit adversum me praelium, in hoc ego sperabo.« Sed haec alias. Nunc ad id quod coepimus, revertamur.

da sem prvi žalil. Celo ranjen nisem nameril svojega orožja proti napadalcu, temveč le stegnil roko, da bi oskrbel rano. Bralca prosim, naj krivdo ne glede na osebo pripiše tistemu, ki je izzival. Ker ni zadovoljen s tem, da je žalil, je proti meni kot nememu nasprotniku, ki bo vedno tiho, v nočeh prigaral tri knjige in o mojih krajših delih izdelal *Ἀντιθέσεις*,¹⁶ vredne Markiona. Moje srce poskakuje od pričakovanja, da bi takoj spoznalo njegov nauk in svojo lastno nenadejano neumnost. Morda se je, sicer v kratkem času, naučil, kar bi me moral naučiti, in nenadni vrelec njegove zgovornosti bo pokazal, kar nihče ni mislil, da ve. »O, dajta, Oče nebeški in Jezus mogočni, da boj bi ti z mano zdajle začel!«¹⁷ Čeprav vihti sulice svojih obtožb in proti meni obrača vse svoje sile, zaupam v Gospoda Odrešenika, kajti »njegova resnica nas bo obdala s ščitom«¹⁸ in lahko bom zapel s psalmistom: »Bog strelja nanje s puščico, nenadoma jih zadenejo udarci.«¹⁹ In: »Tudi če se tabor vojske utabori proti meni, se moje srce ne boji; tudi če proti meni izbruhne vojna, jaz pri tem zaupam.«²⁰ Toda o tem več na drugem mestu. Naj se zdaj vrnem tja, kjer sem začel.

16 Markion (rojen okrog leta 160) je bil gnostik, doma iz Sinop v Mali Aziji. Njegova dela se v izvorniku niso ohranila, vendar so veljala – sodeč po odgovorih, ki jih najdemo pri Tertulijanu in Ireneju – za zelo nevarna. Markion je napisal seznam *Kontradikcij* med hebrejsko starozavezno postavo, ki jo je zavračal, in evangeliji. Povzel je gnostični nauk, ki je proti *pravičnemu* Bogu Stare zaveze postavljaj *dobrega* Očeta Nove zaveze, ki ni istoveten s starozaveznim Bogom. Oče Jezusa Kristusa je neznani, vzvišeni Bog ljubezni. Markion je svetopisemski kanon skrčil na *Lukov evangelij* in Pavlova pisma, kar je bil prvi novozavezni kanon. Leta 144 je bil izključen iz rimske Cerkve.

17 Predelava Verg., *Aen.* 10.875–876: »Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo! incipias conferre manum.« (V prevodu Frana Bradača: »O, dajta, oče bogov in vzvišeni Febus, da boj bi ti z mano zdajle začel!«)

18 Najbrž po Ps 91,4.: »S svojimi krili te pokrije, pod njegove peruti se zatečeš; ščit in oklep sta njegova zvestoba.«

19 Ps 64,8.

20 Ps 27,3.

6. Obiiciunt mihi sectatores eius, »cerealique arma expediunt fessi rerum«, quare Περὶ ἀρχῶν libros Origenis noxios, et Ecclesiasticae fidei repugnantes, in Latinum sermonem verterim. Ad quos brevis et succincta responsio est: Tuae me, frater Pammachi, et tuorum litterae compulerunt, dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos, et interpolata nonnulla, et vel addita vel mutata. Ac ne parvam Epistulis haberem fidem, misisti exemplaria eiusdem translationis, cum praefatiuncula laudatrice mea. Quae cum legissem, contulissemque cum Graeco, illico animadverti quae Origenes de Patre et Filio et Spiritu Sancto impie dixerat: et quae Romanae aures ferre non poterant, in meliorem partem ab interprete commutata. Cetera autem dogmata, de Angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis praestigiis, de mundo, vel intermundiis Epicuri, de restitutione omnium in aequalem statum, et multo his deteriora: quae longum esset retexere, vel ita vertisse, ut in Graeco invenerat, vel de Commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus

6. Njegovi privrženci mi očitajo in »trudni od dela pripravljajo Ceres orožje«,²¹ zakaj sem v latinski jezik prevedel *Περὶ ἀρχῶν*, to škodljivo Origenovo delo, ki nasprotuje veri Cerkve. Na to imam pripravljen kratek odgovor: brat Pama-hij, spodbudila so me tvoja pisma in pisma tvojih bližnjih, v katerih mi govorite, da je te knjige že nekdo drug golju-fivo prevedel, da je mnogo ponarejenega, bodisi dodanega ali spremenjenega. In če slučajno ne bi verjel pismom, ste pridali primere njegovega prevoda s predgovorom, v kate-rem me hvali. Ko sem to prebral, sem primerjal z grškim besedilom in opazil, da je prevajalec Origenove brezbožne besede o Očetu, Sinu in Svetem Duhu ter dele, ki jih rimsko uho ne more prenesti, popravil in spremenil na bolje. Druge nauke – o padcu angelov, o prestopu duš, besedičenje glede vstajenja, o Epikurovem svetu²² in prostorih med svetovi, o obnovitvi vsega v enako stanje in še mnogo hujšega, kar bi vzelo preveč časa, da bi razlagal – vse to je prevedel tako, kot je našel v grškem izvirniku, ali pa je nakopičil in okreplil be-sede iz Didimovih²³ komentarjev; ta je namreč najbolj odkrit

21 Verg., *Aen.* 1.177s: »Cerealiaque arma / expediunt fessi rerum ...« (V prevodu Frana Bradača: » ... tedaj so utrujeni plavci / z ladij žito pri-nesli ...«)

22 Epikur (341 pr. Kr.–271 pr. Kr.) je bil znamenit starogrški filozof, ki je med drugim po Demokritovi atomistični filozofiji učil, da je svet sestavljen iz neuničljivih in neminljivih delcev (atomov) ter prazni-ne med njimi. Po njegovem nauku atomi padajo po svojih tirnicah, pri čemer lahko pride do odklonov in je vse, kar se na svetu zgodi, posledica teh odklonov.

23 Didim Slepí je bil slep cerkveni pisec in učitelj, ki je živel v četrtem stoletju. Bil je Origenov naslednik v aleksandrijskem *didaskaleionu*. Po vsej verjetnosti je živel meniško življenje in tudi njegovi poslušalci so bili menihi. Hieronim se rad pohvali, da je med letoma 374 in 386 po-slušal njegovo razlago Svetega pisma. Napisal je deli *Proti manihejcem* in *O Svetem Duhu*, ki ju je Hieronim prevedel v latinščino, ustvaril pa je tudi nekaj komentarjev k svetopisemskim knjigam, pri čemer se je močno opiral na Origena. Prim. P. Nautin, »Didymus the Blind,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum

propugnator est, exaggerata et firmiora posuisse: ut qui in Trinitate catholicum legerat, in aliis haeticum non caveret.

7. Alius forsitan, qui non esset amicus eius, diceret: aut totum muta, quod malum est: aut totum prode, quod optimum putas. Si propter simplices noxia quaeque detruncas, et ea quae ab haeticis addita simulas, in peregrinum non vis transferre sermonem, cedo quidquid est noxium. Sin autem veritatis fidem in translatione conservas, cur alia mutas, et alia dimittis intacta? Quamquam aperta confessio est in eodem Prologo, emendasse te prava, et optima reliquisse. Ex quo non interpretis libertate, sed scriptoris auctoritate teneberis, si quid in his quae vertisti, haeticum comprobetur; et manifesti criminis argueris, idcirco te veneni calicem circumlinere melle voluisse, ut simulata dulcedo, virus pessimum tegeret. Haec et multo his duriora inimicus diceret: et te, non ut interpretem mali operis, sed ut astipulatorem in ius Ecclesiae traheret. Ego autem memet tantum defendisse contentus, in libris Περὶ ἀρχῶν simpliciter quod in Graeco habebatur expressi: non ut crederet lector his quae interpretabar; sed ne crederet illis, quae tu ante transtuleras. Duplex in opere meo utilitas fuit, dum et haeticus auctor proditur, et non verus interpret arguitur. Ac ne quis me putaret his consentire quae verteram, interpretationis necessitatem praefatione munivi, et docui, quibus lector non deberet credere. Prior translatio laudem Auctoris continet: secunda vituperationem. Illa lectorem provocat ad credendum; ista ad non credendum movet. Ibi et ego invitus laudator assumor; hic intantum non laudo quem transfero, ut cogar accusare laudantem. Eadem res non eadem mente perfecta est; immo unum iter diversos exitus habuit. Abstulit quae erant, dicens ab haeticis depravata; et addidit quae non erant, asserens ab eodem in locis aliis disputata: quod nisi ipsa loca monstraverit, unde transtulisse se dicit, probare non poterit. Mihi studio fuit nihil mutare de vero. Ad hoc enim interpretabar, ut mala

Origenov branitelj. Zato se tisti, ki prebere katoliški nauk o Sveti Trojici, pri drugem ne pazi pred heretičnimi težnjami.

7. Nekdo, ki ni bil njegov prijatelj, bi mu najbrž dejal: ali spremeni vse, kar je slabo, ali pa objavi vse, kar misliš, da je najboljše. Če zaradi preprostih ljudi režeš stran, kar je škodljivega, in tega, kar trdiš, da so dodali heretiki, nočeš prevesti v tuj jezik, odreži vse, kar je škodljivo. Če pa v prevodu ohranjaš zvestobo resnici, zakaj nekaj spremeniš, drugo pa puščaš nedotaknjeno, ko vendar v istem predgovoru odkrito priznavaš, da si napačno popravil, dobro pa ohranil? In če se bo v prevodu kaj izkazalo za heretično, ne boš zavezan prevajalski svobodi, ampak avtoriteti pisca, in odkrito boš obtožen, da si hotel čašo strupa namazati z medom zato, da bi lažna sladkost zakrila najhujši strup. To in še veliko hujšega bi ti dejal nasprotnik in te vlekel pred cerkveno sodišče ne kot prevajalca slabega dela, ampak kot privrženca njegove vsebine. Sam sem zadovoljen, da sem zaščitil le samega sebe. V knjigi *Περὶ ἀρχῶν* sem podal kratkomalo tisto, kar se najde v grškem besedilu, pa ne zato, da bi bralec verjel temu, kar sem prevedel, ampak zato, da ne bi verjel temu, kar si ti že prej prevajal. Korist mojega dela je dvojna; razkriti heretičnega pisca in ovreči nezanesljivega prevajalca. In da ne bi kdo mislil, da se sam strinjam s tem, kar sem prevedel, sem potrebo po prevodu utemeljil v predgovoru in pokazal, čemu bralec v delu ne sme verjeti. Prvi prevod vsebuje hvalo avtorju, drugi grajo. Prvi ga poziva, naj verjame, drugi ga svari, naj ne verjame. V prvem prevodu me proti moji volji predstavi kot hvalivca, v drugem pa ne le da ne hvalim njega, ki ga prevajam, ampak moram hvalivca celo obtožiti. Ista naloga je bila opravljena z različnima namenoma. Ista pot ima dva različna konca. Eden je odvezel, kar je bilo, rekoč, da so to skvarili heretiki, in dodal, česar ni bilo, ter trdil, da avtor o tem razpravlja na

Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

interpretata convincerem. Putatis me interpretem? Proditor fui: prodidi haeticum, ut Ecclesiam ab haeresi vindicarem. Cur Origenem in quibusdam ante laudaverim, praelatus huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meae causa redditur, quae cum pietatis habeat voluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium, quod quasi pium Ecclesiis tradebatur.

8. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius criminatur, in Latinum verteram, et multa de tomis. Numquam de opere meo fuit quaestio, numquam Roma commota est. Quid necesse erat Latinis auribus tradere, quod detestatur et Graecia, quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa convertens, nunquam scandalo fui. Tu ad primum et solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipsa Praefatio, et Pamphili martyris librum pro defensione Origenis a te esse translatum. Et hoc agis totis viribus, ut cuius fidem martyr probat, Ecclesia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Eusebius Caesariensis episcopus, Arianæ

drugih mestih, o čemer nas ne bo nikoli prepričal, če ne bo pokazal teh mest, od koder pravi, da je prevzel. Sam sem si prizadeval, da ne bi spremenil ničesar. Prevajal sem zato, da bi spodbil slab nauk prevoda. Me imate za prevajalca? Bil sem izdajalec; izdal sem heretika, da bi Cerkev rešil pred herezijo. Zakaj sem v nekaj spisih prej hvalil Origena, razlaga razprava, izdana pred to knjigo. Sam razlog prevajanja je zdaj tu. Moj namen je bil spoštljiv in ni mi treba poslušati očitkov brezbožnosti, kajti izdal sem brezboštvo, ki se Cerkvam ponuja kot pobožnost.

8. Naredil sem latinsko različico njegove²⁴ Septuaginte, kot mi očita moj prijatelj, in prevedel mnoge njegove spise. Moja dela niso bila nikdar vprašljiva, Rim se zaradi njih ni nikdar vznemirjal. Čemu je bilo treba latinskim ušesom posredovati nekaj, kar tudi Grčija odklanja, kar obsoja ves svet? Vsa ta leta, odkar prevajam, nisem nikdar zanetil pohujšanja. Ti pa si pri prvem in edinem delu, prej neznan, zaradi nepremišljenosti postal razvpit. Sam predgovor pravi, da si v obrambo Origena prevedel celo knjigo mučenca Pamfila.²⁵ Tudi v njej se zelo trudiš, da Cerkev ne bi zavrnila

24 Sc. Origenove.

25 Pamfil iz Cezareje je živel konec tretjega stoletja, leta 309 pa je umrl mučeniške smrti. V Aleksandriji je obiskoval znameniti *didaskaleion*, kjer se je učil pri Origenovem nasledniku Pieriju. Pozneje se je preselil v Cezarejo in tam odprl teološko šolo, da bi nadaljeval Origenovo izročilo. Bil je celo Evzebijev učitelj in prijatelj; spoznala sta se v Cezareji. Tam je obnovil ogromno knjižnico, od koder sta Evzebij in Hieronim črpala dokumente za svoje delo in na ta način ohranila precej podatkov o prvih krščanskih stoletjih. V času ujetništva med letoma 307 in 309 je z Evzebijevo pomočjo napisal *Zagovor Origena*, od katere sta se ohranila prva knjiga in Rufinov prevod. Splošno sprejeto je, da je Pamfil z Evzebijevo pomočjo napisal prvih pet knjig, šesto pa naj bi dodal Evzebij po mučenčevi smrti. Hieronim na tem mestu trdi drugače; najbrž je delo pripisal Evzebiju, zato da bi ohranil mučenčev ugled pred obtožbo origenizma. H. Crouzel, »Pamphilus of Caesarea,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

quondam signifer factionis, pro Origene scripsit, latissimum et elaboratum opus; et multis testimoniis approbavit, Origenem iuxta se catholicum, id est, iuxta nos Arianum esse. Horum tu primum librum vertis sub nomine martyris. Et miramur, si me homunculum parvi pretii, Origenis laudatorem velis, cum martyri calumniam feceris? Paucisque testimoniis de Filio Dei et Spiritu sancto commutatis, quae sciebas displicitura Romanis, cetera usque ad finem integra dimisisti; hoc idem faciens in Apologia, quasi Pamphili, quod et in Origenis Περὶ ἀρχῶν translatione fecisti. Si iste Pamphili liber est, de sex libris quis erit primus Eusebii? In ipso volumine, quod tu Pamphili simulat, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoque et reliquis dicit Eusebius, quod in primo libro ante iam dixerat, et quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphili est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius, cur nomen immutas? Taces; ipsae res loquuntur: videlicet ut crederent martyri, qui Arianorum principem detestaturi erant.

9. Quid tibi animi fuisse dicam, amice simplicissime? Tene potuisse haeretici hominis libro, martyris nomen im-

človeka, čigar pravovernost odobrava mučenec. Kot sem že prej povedal – Evzebij, škof iz Cezareje, nekdanji prvak arijancev, je za Origena napisal šest knjig, ogromen in izdelan opus. Z veliko dokazi je trdil, da je Origen po njegovem prepričanju katolik, kar za nas pomeni, da je arijanec. Prvo od teh šestih knjig si ti prevedel in pripisal mučencu. In jaz se še čudim, da mene, nevrednega človeka, razglašáš za Origenovega privrženca, ko si celo mučencu zakuhal takšno spletko! Spremenil si nekaj trditvev o Božjem Sinu in Svetem Duhu, za katere si vedel, da Rimljanom ne bodo všeč, drugo pa si vse do konca pustil nespremenjeno. V apologiji, kot praviš Pamfilovemu spisu, si storil isto kot pri prevodu Origenovega *Περὶ ἀρχῶν*. Če je to Pamfilova knjiga, katera je potem Evzebijeva prva? Prav v tem zvezku, za katerega praviš, da je Pamfilov, so omenjene naslednje knjige. V drugi knjigi in v vseh naslednjih Evzebij govori, kar je že prej povedal v prvi knjigi, da mu tega ne bi bilo treba ponavljati. Če je celotno delo Pamfilovo, zakaj ne prevedeš drugih knjig? Če pa so last koga drugega, zakaj spreminjaš ime? Molčiš. Dejstva sama govorijo: želiš, da bi mučencu verjeli ljudje, ki bi sicer odklonili prvaka arijancev.²⁶

26 Arijanstvo je bilo eden najmočnejših miselnih tokov znotraj Cerkve v tretjem in četrtem stoletju. Za začetnika velja Arij, prezbiter aleksandrijske Cerkve. Sporen je bil njegov nauk o odnosu med osebami Svete Trojice. Arij je prek Origena deloma prevzel stare srednjeplatonске trditve o Demiurgu in trdil, da je le Oče nerojen in v resnici brez začetka ter zato edini pravi Bog. Sin je ustvarjen in podrejen Očetu; ker je ustvarjen, ne more biti so-večen z Očetom. Arij je zanikal človeško dušo v Kristusu, saj se mu je zdela odveč: v Kristusovem telesu je navzoč Logos, kar je dovolj, da smemo govoriti o učlovečenju. Logos potemtakem postane manjvreden, ker zavzame mesto človeške duše, ki je nosilka človeških slabosti, strasti in trpljenja. Vprašanje Sinove podrejenosti (subordinacionizma) so leta 325 formalno razrešili na koncilu v Niceji in določili verski obrazec, po katerem je Kristus *ene-ga bistva z Očetom*, (*homoousios* ali *konsubstancionalen*) in arijanstvo obsodili kot herezijo. Luigi Padovese, *Uvod v patristično teologijo*, prev. Miran Špelič (Ljubljana: Frančiškanski samostan, 1994), 51, 52.

ponere, et ignaros sub auctoritate testis Christi, Origenis facere defensores? Pro eruditione qua polles et inclytus συγγραφεὺς in Occidente laudaris, ita ut coryphaeum te omnes tuae partis nominent, non reor te ignorasse Eusebii σύνταγμα, et Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim Eusebius amator et praeco et contubernalis Pamphili tres libros scripsit elegantissimos, vitam Pamphili continentes: in quibus cum cetera miris laudibus praedicaret, humilitatemque eius ferret in caelum, etiam hoc in tertio libro addidit: »Quis studiosorum amicus non fuit Pamphili? Si quos videbat ad victum necessariis indigere, praebebat large quae poterat. Scripturas quoque sanctas non ad legendum tantum, sed et ad habendum, tribuebat promptissime. Nec solum viris, sed et feminis, quas vidisset lectioni deditas. Unde et multos codices praeparabat, ut cum necessitas poposcisset, volentibus largiretur. Et ipse quidem proprii operis nihil omnino scripsit, exceptis epistulis, quas ad amicos forte mittebat; intantum se humilitate deiecerat. Veterum autem tractatus Scriptorum legebat studiosissime, et in eorum meditatione iugiter versabatur.«

10. Defensor Origenis, et laudator Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec proprii quidquam condidisse sermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio coronato, ne habeas suffugium post editos ab Eusebio libros, hoc Pamphilum scripsisse. Quid facies? Eo libro quem sub nomine martyris edidisti, vulneratae sunt conscientiae plurimorum. Non valet apud eos super Origenis damnatione episcoporum auctoritas, quem putant a Martyre praedicatum. Quid facient epistulae Theophili episcopi? Quid papae Anastasii in toto orbe haeticum persequentes, cum liber

9. Naj povem, kakšen namen si imel, preproščina draga? Da si lahko dal knjigi heretika mučenčevo ime in tako nevedneže, ki zaupajo Kristusu kot tvoji priči, postavil za Origenove branitelje. Glede na izobrazbo, v kateri se odlikuješ, in na to, da te na Zahodu hvalijo kot znamenitega pisca, tako da te vsi iz tvoje skupine imenujejo prvaka, ne verjamem, da nisi poznal Evzebijevega *Kataloga*²⁷ in nisi vedel, da mučenec Pamfil sploh ni napisal nobenega dela. Evzebij sam, privrženec in poveličevalec Pamfila ter njegov prijatelj, je v izvrstnem jeziku napisal tri knjige, ki vsebujejo Pamfilovo življenje. V njih ga slavi s čudovitimi hvalnicami in do neba povzdiguje njegovo ponižnost, v tretji knjigi pa doda naslednje: »Kateri učenjak ni bil Pamfilov prijatelj? Če je videl ljudi, ki jim je primanjkovalo za življenje potrebnih stvari, jim je obilno priskrbel, kar je mogel. Ustrežljivo je delil svete spise ne le v branje, ampak v trajno last, in to moškim in ženskam, ki so se posvečale branju. Zato je vnaprej pripravil veliko kodeksov, da bi jih lahko, če bi bilo treba, darežljivo poklonil tistim, ki bi hoteli. Sam pa ni napisal nobenega svojega dela, razen nekaj pisem, ki jih je slučajno poslal prijateljem. Tako silno je bil ponižen! Vneto je prebiral spise starih piscev in se nenehno posvečal razmišljanju o njih.«²⁸

10. Origenov branitelj in Pamfilov hvalivec pravi, da Pamfil sploh ni ničesar napisal niti ničesar sestavil v lastnem jeziku. In to piše, ko je bil Pamfil že okronan z mučeništvom, da se ne bi izgovarjal, češ da je Pamfil to napisal, potem ko je Evzebij že izdal knjige. Kaj boš zdaj? Knjiga, ki si jo izdal pod mučenčevim imenom, je naredila škodo v zavesti mnogih ljudi. Pri njih nima veljave avtoriteta škofov, ki obsojajo Origena, ker mislijo, da ga je mučenec hvalil. Kam naj s pismi škofa Teofila ali s pismi papeža Anastazija,

27 Gr. *σύνταγμα* – nobeno Evzebijevo delo ni nosilo tega naslova. Najbrž gre za Pamfilovo življenje ali knjigo *O palestinskih mučencih*.

28 Eus., *Vita Pamphili* 3.

tuus sub nomine Pamphili editus pugnet contra Epistulas eorum, et Episcopali nomini testimonium Martyris opponatur? Quod fecisti in libris Περὶ ἀρχῶν, hoc facito et in isto volumine ψευδεπιγράφῳ. Audi consilium amici, non te poeniteat artis tuae: vel dicito, tuum non esse, vel ab Eusebio presbytero depravatum. Unde probari tibi poterit, quod a te translatum est? Non manus tua tenetur: non tantae es eloquentiae, ut nullus te possit imitari. Aut certe si res ad probationem venerit, et impudentiam frontis oppresserint testimonia plurimorum, παλινῳδίαν Stesichori more cantato. Melius est te poenitere facti tui, quam et martyrem in calumnia, et deceptos in errore persistere. Nec erubescas de commutatione sententiae: non es tantae auctoritatis et famae, ut errasse te pudeat. Imitare me, quem plurimum amas, sine quo nec vivere, nec mori potes: et mecum clama, quae ego laudatus a te in defensione mei locutus sum.

11. Eusebius Caesariensis episcopus, cuius supra memini, in sexto libro τῆς Ἀπολογίας Ὠριγένους hoc idem obicit Methodio episcopo et martyri, quod tu in meis laudibus

ki po vsem svetu preganjajo heretike, zdaj ko jim nasprotuje tvoja knjiga, izdana pod Pamfilovim imenom, in se mučenčevo pričevanje zoperstavlja imenu škofov? To, kar si storil v knjigi *Περὶ ἀρχῶν*, stôri tudi v tem lažno napisanem zvezku. Poslušaj prijateljev nasvet; ne obžaluj svojega lastnega ustvarjanja. Reci, da ni tvoje delo ali da ga je pokvaril škof Evzebij. Kdo ti bo lahko dokazal, da si ga ti prevedel? Je napisano s tvojo pisavo? Imaš take govorniške sposobnosti, da te nihče ne more posnemati? Ali v skrajnem primeru, če pride do preiskave, in če bi tvojo brezbriznost zatrli dokazi mnogih ljudi, po Stezihorovem zgledu zapoj palinodijo.²⁹ Bolje je, da se kesaš svojega dejanja, kot da mučenca pustiš v krivični obtožbi, prevarane ljudi pa v zmoti. Ne zardevaj, ker spreminjaš mnenje: nisi tako ugleden in slaven, da bi se moral sramovati, ker si se motil. Posnemaj mene, človeka, ki ga imaš nadvse rad in brez katerega ne moreš ne živeti niti umreti,³⁰ in z mano zaklič, kar sem sam govoril v svojo obrambo, ko si me hvalil.

11. Škof Evzebij iz Cezareje, ki sem ga omenil zgoraj, v šesti knjigi *Zagovora Origena* škofu in mučencu Metodiju³¹

29 Stezihor (živel je v prvi polovici šestega stol. pr. Kr.) je bil grški lirski pesnik s Sicilije. Pisal je zbornsko liriko, snov pa je črpal iz epske tradicije. Dvakrat se je lotil trojanske teme in zgodbe o lepi Heleni, prvič v znani Homerjevi različici, v kateri je Helena povzročiteljica trojanske vojne. Legenda pravi, da je zaradi oskrunitve Heleninega imena oslepel, zato je napisal drugo varianto, v kateri v Trojo ode le Helenin privid, medtem ko se ona mudi v Egiptu. Po *preklicu* (*παλινωδία*) prve pesmi se mu je vid menda vrnil.

30 Prim. Tert., *Test. anim.* 6.1.

31 Metodij iz Olimpa je bil škof v Likiji, ki je leta 311umrl mučeniške smrti. V Origenovi šoli se je učil njegove eksegeze, ni pa sprejel Origenovih naukov o neskončnem številu svetov, o predobstoju duše in o vstajenju mesa. Prevezel je njegovo tipologijo ter posnemal njegovo asketsko življenje in mistiko. Pisal je komentarje h *Genezi* in k *Visoki pesmi*, ki pa so izgubljeni. Ohranjeno je delo *Sympósion* ali *O devištvu* (napisano v obliki dialoga). Ukvarjal se je s temami, kot so vstajenje, svobodna volja in razumno delovanje. C. Riggi, »Methodius of Olym-

criminaris, et dicit: Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus? Non est huius loci pro martyre loqui: neque enim omnia in locis omnibus disserenda sunt. Nunc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine obiici clarissimo et eloquentissimo martyri, quod tu in me et amicus laudas, et offensus accusas. Habes occasionem et de praesenti loco, si velis, mihi calumniam struere, cur nunc et Eusebio detraham, quem in alio loco ante laudavi? Alterum quidem nomen Eusebii; sed eadem quae super Origenis vocabulo est calumnia. Laudavi Eusebium in Ecclesiastica Historia: in digestionem Temporum: in descriptionem sanctae Terrae; et haec ipsa opuscula in Latinum vertens, meae linguae hominibus dedi. Num ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros condidit, Arianus est? Si ausus fueris me haereticum dicere, memento Praefatiunculae Περὶ ἀρχῶν, in qua fidei tuae me esse testaris: simulque obsecro, ut amicum quondam tuum expostulantem patienter audias. Contra alios digladiaris. Aut facis calumniam, aut pateris. Quos accusas, et a quibus accusaris, ordinis tui sunt: recte an perperam, vos videritis. Mihi etiam vera accusatio contra fratrem displicet: nec reprehendo alios, sed dico quid ipse non facerem. Tantis spatiis terrarum separatus quid peccavi in te? quid commerui? An quia Origenisten me non esse respondi? Numquid defensio mea, accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, vel non fuisti, credo iuranti; si fuisti, suscipio poenitentem. Quid doles, si id sum, quod esse te dicis? An quia Περὶ ἀρχῶν Origenis libros post te transferre ausus sum, et interpretatio mea suggillatio putatur operis

očita isto, česar me ti dolžiš v mojih hvalnicah. Sprašuje se namreč, kako si je Metodij zdaj drznil pisati proti Origenu, potem ko je o njegovih naukih govoril takšne in drugačne reči. Na tem mestu ne bi govorili o mučencu; ne moremo o katerikoli stvari razpravljati ob vsaki priložnosti. Zdaj bi zadostovalo dotakniti se dejstva, da arijanec znamenitemu in govorniško spretnemu mučencu očita isto, kar ti očitaš meni in kot prijatelj hvališ, ko pa si užaljen, me glede iste stvari obtožuješ. Če bi hotel, lahko tudi ob tej priložnosti spletkariš proti meni, češ zakaj zdaj ponižujem Evzebija, ki sem ga prej na nekem drugem mestu hvalil. Evzebijevo ime je nekaj drugega, toda obtožba je ista kot v Origenovem primeru. Hvalil sem Evzebija glede njegove *Zgodovine Cerkve*, glede *Kronike*, glede opisa svete dežele; in prav ta dela sem prevedel v latinski jezik in jih podaril ljudem svojega jezika. Mar sem sam zato arijanec, ker je Evzebij, ki je ta dela sestavil, arijanec? Če bi se me drznil oklicati za heretika, se spomni svojega predgovora k *Περὶ ἀρχῶν*, v katerem praviš, da sem iste vere kot ti. Obenem te rotim, da poslušáš svojega nekdanjega prijatelja, ki od tebe zahteva odgovor. Spuščaš se v spopad z drugimi. Ali delaš krivico ali pa jo trpiš. Ti, ki jih obtožuješ in ki tebe obtožujejo, so ljudje tvojega reda. Pravilno ali narobe – to je vaša skrb. Meni tudi pravilna obtožba zoper brata ni vseč in ne grajam drugih, povem pa, česa sam ne bi storil. Kako sem grešil proti tebi, ko me vendar od tebe ločijo tolikšne razdalje? Zakaj sem si to zaslužil? Ali zato, ker sem odgovoril, da nisem origenist? Mar je moje zagovarjanje že obtožba tebe? Tudi če nisi origenist in nikoli nisi bil, ti to na prisego verjamem; če pa si bil, sprejemam tvoje obžalovanje. Zakaj se vznemirjaš, če pravim, da sem to, kar si tudi ti? Morda zato, ker sem si upal za tabo prevesti Origenovo knjigo *Περὶ ἀρχῶν* in ker moj prevod razumejo

pus,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992), 557.

tui? Quid poteram facere? Missa mihi est laudatio tua, id est, accusatio mea. Tam fortiter me prolixèque laudaveras, ut si tuis laudibus acquievissem, omnes haeticum me putarent. Vide quid Romanae ad me Epistolae clausula teneat: »Purga suspiciones hominum, et convince criminantem; ne si dissimulaveris, consentire videaris.« Tali constrictus articulo, interpretaturus eosdem libros, ausculta quid scripserim: »Hoc mihi praestiterunt amici mei (non dixi, amicus meus, ne te viderer arguere) ut si tacuero, reus; si respondero, inimicus iudicer. Dura utraque conditio, sed e duobus eligam quod levius est. Simultas redintegrari potest: blasphemia veniam non meretur.« Animadvertis invito mihi et repugnanti hoc onus impositum; et futuram ex huiusmodi opere simultatem, necessitatis excusatione curatam? Si interpretatus esses libros Περὶ ἀρχῶν absque meo nomine, recte querereris in reprehensionem tuam a me postea esse translatos. Nunc autem iniuste doles, in eo opere a me tibi esse responsum, in quo a te laudando accusatus sum. Quam enim tu laudem vocas, omnes accusationem intellegunt. Constet apud te, quod accusaveris; et non indignaberis, quod responderim. Esto, tu bono animo scripseris, et homo innocens et amicus fidissimus, de cuius numquam egressum est ore mendacium, me nescius vulneraris: quid ad me, qui percussus sum? Num idcirco curari non debeo, quia tu me bono animo vulnerasti? Confossus iaceo, stridet vulnus in pectore: candida prius sanguine membra turpantur, et tu mihi dicis: Noli manum adhibere vulneri, ne ego te videar vulnerasse! Quamquam et ipsa translatio magis Origenem quam te arguit. Tu enim emendasti quae addita ab haeticis arbitratus es. Ego prodidi, quod ab illo scriptum Graecia universa conclamat. Quis rectius arbitratus sit, nec

kot posmeh tvojemu delu? Kaj naj bi storil? Poslali so mi tvojo hvalnico, to je moja obtožbo. Tako silno in prijazno si me hvalil, da bi me vsi imeli za heretika, če bi pritrldil tvojim hvalam. Poglej, kako se končuje pismo, ki sem ga dobil iz Rima: »Počisti sumničnja ljudi in spodbij tožnika, da se ne bo zdelo, kot da se strinjaš, če boš stvar prikrival.«³² Zaradi okoliščin sem bil pod velikim pritiskom in odločen, da bom prevedel taiste knjige, zato poslušaj, kaj sem napisal: »To so mi namenili moji prijatelji – nisem dejal ‚prijatelj‘, da ne bi bilo videti, da te obsojam –, da bom, če bom molčal, sojen kot krivec, če bom odgovoril, pa kot sovražnik. Obe možnosti sta trdosrčni, a izbral bom lažjo. Spor se da namreč zgladiti, bogokletje pa si ne zasluži milosti.«³³ Vidiš, kako mi je bilo proti moji volji in kljub upiranju naloženo to breme in kako sem spor, ki bi nastal zaradi tovrstnega dela, pomiril z izgovorom, da je nujno. Če bi prevedel *Περὶ ἀρχῶν*, ne da bi vpletal moje ime, bi se upravičeno pritoževal in grajal, zakaj sem delo pozneje prevedel še sam. Zdaj pa se pritožuješ po krivici, kajti v istem delu sem ti odgovoril, kot si me ti obtoževal pod pretvezo hvale. To, kar ti imenuješ hvala, namreč vsi razumejo kot obtožbo. Sprejmi dejstvo, da si me obtoževal, in ne boš ogorčen nad tem, da sem odgovoril. Naj bo; pisal si z dobrim namenom, vendar si me kot nedolžen in zvest prijatelj, iz čigar ust še nikdar ni prišla nobena laž,³⁴ nevede prizadel. Kaj imam s tem jaz, ki sem ranjen? Mar me ni treba pozdraviti, zato ker si me ranil z dobrim namenom? Zaboden ležim, rana v prsih me skeli, moje nekoč bele ude zdaj obliva kri,³⁵ ti pa mi praviš: ne dotikaj se rane z roko, da ne bo videti, kako sem te ranil! Kljub temu sam prevod bolj obsoja Origena kot tebe. Ti si namreč popravil, kar si menil, da so dodali heretiki; jaz sem izdal, kar vsa Grčija pripisuje njemu. Kdo od naju je pravilneje razmišljal – to ni

32 Hier., *Ep.* 83.2.

33 Hier., *Ep.* 84.12.1.

34 Jdt 5,5.

35 Prim. Verg., *Aen.* 4.689.

meum, nec tuum iudicium est. Utriusque scripta censoriam lectoris virgulam sentiant. Tota illa Epistula, qua pro me satisfacio, contra haereticos et accusatores meos dirigitur: quid ad te, qui et orthodoxum et laudatorem meum te esse dicis, si asperior sum in haereticos, et illorum in publicum strophas profero? Laetare invectione mea; ne si dolueris, haereticus esse videaris. Quando sine nomine contra vitia scribitur; qui irascitur, accusator sui est. Prudentis hominis fuerat, etiam si dolebat, dissimulare conscientiam; et cordis nubilum, frontis serenitate discutere.

12. Alioqui, si quidquid contra Origenem et sectatores eius dicitur, in te dictum putas. Ergo et epistulae papae Theophili et Epiphani, et aliorum episcoporum, quas nuper ipsis iubentibus transtuli, te petunt, te lacerant. Imperatorum quoque scripta, quae de Alexandria et Aegypto Origenistas pelli iubent me suggerente dictata sunt. Ut Romanae urbis Pontifex miro eos odio detestetur, meum consilium fuit? Ut totus orbis post translationem tuam in Origenis odia exarserit, quem antea simpliciter lectitabat, meus operatus est stilus? Si tantum possum, miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epistula publica, qui diligenter cavi, ne quid in te dictum putares, scripsi ad te statim brevem Epistulam, expostulans super laudibus tuis. Quam, quia Romanae non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conversatione iactitare. Cuius exemplum huic volumini subdidi, ut scias quantum dolorem, quanta moderatione necessitudinis temperarim.

ne moja ne tvoja presoja. Oba bova občutila strogo bralčevo šibo. Celotno pismo,³⁶ s katerim odgovarjam sebi v prid, je naperjeno proti heretikom in mojim tožnikom. Kaj imaš s tem ti, ki praviš, da si pravoveren in moj hvalivec, če sem do heretikov oster in spravljam njihove zvijače v javnost? Veseli se moje invektive, sicer bo videti, da si heretik, če boš užaljen. Kadar se brez imen oseb piše proti slabostim, je tisti, ki se jezi, sam svoj tožnik. Kot moder mož bi ravnal, če bi kljub užaljenosti zatajil slabo vest in oblak v srcu pregnal z vedrino na obrazu.

12. Sploh pa jemlješ vse, kar govorijo proti Origenu in njegovim somišljenikom, kot bi bilo rečeno proti tebi. Torej te tudi pisma škofa Teofila in Epifanija ter pisma drugih škofov, ki sem jih na njihovo zahtevo nedavno prevedel, napadajo in trgajo na kosce? So tudi spise cesarjev, ki velevaljo origeniste izgnati iz Aleksandrije in Egipta, narekovali na moje prigovarjanje? Je bil moj načrt, da jih rimski škof tako neverjetno preklinja? In moje pero naj bi povzročilo, da je ves svet po tvojem prevodu vzplamtel v sovraštvu do Origena, ki so ga prej kratko malo prebiral? Če toliko zmorem, se čudim, kako da se me ne bojiš! Resnično sem bil mil in v pismu za javnost³⁷ sem se iskreno skušal izogniti vtisu, da je bilo kaj rečeno proti tebi; obenem pa sem ti napisal še kratko pismo,³⁸ v katerem sem zahteval odgovor glede tvojega hvaljenja. Tega pisma ti moji prijatelji niso hoteli poslati, ker te ni bilo v Rimu in ker – tako so govorili – s svojimi privrženci o mojem načinu sporazumevanja govorite stvari, nevredne kristjana. Kopijo tega pisma sem dodal tej knjigi, da boš vedel, kako veliko bolečino sem krotil, da bi ohranil prijateljstvo.

36 Hier., *Ep.* 84.

37 Hier., *Ep.* 84.

38 Hier., *Ep.* 81.

13. Audio praeterea te quaedam de epistula mea, philosophae, carpere et hominem rugosae frontis adductique supercilii, plautino in me sale ludere, eo quod Barraban Iudaeum dixerim praeceptorem meum. Nec mirum si pro Bar-anina, ubi est aliqua vocabulorum similitudo, scripseris Barrabam, cum tantam habeas licentiam nominum mutandorum; ut de Eusebio Pamphilum, de haeretico martyrem feceris. Cavendus homo, et mihi maxime declinandus, ne me repente, dum nescio, de Hieronymo Sardanapallum nomines. Audi ergo, sapientiae columen, et norma catonianae severitatis. Ego non illum magistrum dixi; sed meum in Scripturas sanctas studium volui comprobare, ut ostenderem me sic legisse Origenem, quomodo et illum audieram. Neque enim Hebraeas litteras a te discere debui. An iniuria tibi facta est, quod pro te Apollinarium, Didymumque sectatus sum? Numquid in illa epistula Gregorium virum

13. Modrijanko, poleg tega slišim, da seciraš nekatere dele mojega pisma in da namrščen dvigaš obrvi ter na moj račun zbijaš šale, vredne Plavta, ker naj bi dejal, da je moj učitelj Jud Baraba.³⁹ Nič čudnega, da namesto Baranina pišeš Baraba, kjer si je nekaj črk podobnih, saj spreminjaš imena celo do te mere, da iz Evzebija nastane Pamfil in iz heretika mučenec. Takšnega človeka se je treba bati in na daleč ogniti, kajti nemudoma me lahko, ne da bi vedel, iz Hieronima preimenuje v Sardanapala.⁴⁰ Poslušaj, ti steber modrosti in merilo katonske resnobe! Nisem dejal, da je on moj učitelj, ampak sem hotel priznati svoj študij svetih spisov in pokazati, da sem Origena bral, kakor sem poslušal njega. Ni se mi bilo treba od tebe učiti hebrejske pisave. Se ti je zgodila krivica, ker sem namesto tebe hodil poslušat Apolarja in Didima? Mi je kaj branilo, da v tem pismu ne bi mogel omeniti Gregorja, tega izjemnega govornika?⁴¹ Pri

39 Baranina je bil Jud, pri katerem se je Hieronim med bivanjem v Betlehemu učil hebrejščino. Ker se je bal jeze svojih rojakov, je k Hieronimu hodil skrivaj. Rufin ga v *Apol. c. Hier. 2.12* preimenuje v Baraba, razbojnika, ki ga je Pilat na željo ljudstva pomilostil namesto Kristusa.

40 Sardanapal je bil po legendi zadnji babilonski kralj, živel naj bi v sedmem stol. pr. Kr. Njegovo ime je veljalo za sinonim pomehkuženosti in razsipnosti. V Ninivah so ga oblegali Medijci; po dveh letih je sam zanetil požar na svojem dvoru in s palačo vred pogubil tudi sebe. Nekateri ga identificirajo z Asurbanipalom, vendar najbrž ne gre za isto osebo.

41 Gregor Nazijanski (330–390), doma iz Nazianza v Kapadokiji. Izobraževal se je v Cezareji v Kapadokiji, v palestinski Cezareji, Aleksandriji in Atenah. Z Bazilijem Velikim je prebil dve leti v samoti in preučeval Origena. Ko se je vrnil, je bil posvečen v duhovnika. S svojim delom je veliko pripomogel k pomiritvi sporov glede arijanstva. Ko je Bazilij postal metropolit v Cezareji, je Gregorja imenoval za škofa v Sasimi, ki je bila pod vplivom arijanstva. Gregor je službo zavrnil, zato sta se z Bazilijem nekoliko odtujila. Po smrti cesarja Valensa si je prizadeval, da bi oživil Cerkev na Vzhodu. Svoje delo je opravljal v Konstantinoplu; znan je bil po svojih pridigah. Hieronim ga je spoznal leta 381 na koncilu v Konstantinoplu. Gregor je tja prišel z majhno skupino pravovernih rojakov (v njegovem kraju so prevlado-

eloquentissimum non potui nominare, qui apud Latinos impar sui est, quo ego magistro gloriator et exsulto? Sed eos tantum posui, qui in reprehensione erant, ut similiter me Originem, non ob fidei veritatem, sed ob eruditionis meritum legisse testarer. Ipse Origenes, et Clemens et Eusebius aliique complures, quando de Scripturis aliqua disputant, et volunt approbare quod dicunt, sic solent scribere: »Referebat mihi Hebraeus,« et, »audivi ab Hebraeo,« et, »Hebraeorum ista sententia est.« Certe etiam Origenes Patriarchen Huillum, qui temporibus eius fuit, nominat: et tricesimum tomum in Isaiam, in cuius fine edisserit: »Vae tibi, civitas Ariel, quam expugnavit David,« illius expositione concludit; et cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo, id quod est verius, confitetur. Octogesimum quoque nonum Psalmum, qui scribitur: »Oratio Moysi hominis Dei,« et reliquos undecim, qui non habent titulos, secundum Huilli expositionem eiusdem Moysi putat, nec dedignatur Hebraeam Scripturam interpretans per singula loca, quid Hebraeis videatur, inserere.

Latincih je brez primere, in lahko sem ponosen in prevzet, ker je bil moj učitelj. A omenil sem le tiste, ki so bili deležni graje, da bi na enak način dokazal, kako Origena nisem bral zaradi resničnosti njegove veroizpovedi, ampak zaradi njegove izobrazbe. Sam Origen, Evzebij in Klement ter še mnogo drugih – kadar razpravljajo o Svetem pismu in hočejo dokazati, kar trdijo, ponavadi pišejo: »Hebrejec mi je povedal,« in »Od Hebrejca sem slišal,« ali »To je mnenje Hebrejcev.« Origen gotovo omenja tudi svojega sodobnika, patriarha Hiula,⁴² in svoj trideseti zvezek k *Izaiji*, v katerem na koncu navaja besede: »Gorje tebi, Ariel, mesto, ki ga je David izbral,«⁴³ sklene s Hiulovo razlago ter pove, da čeprav je prej razmišljal drugače, zdaj po njegovem poduku verjame resničnejšemu nauku. Ne le za devetinosemdeseti psalm,⁴⁴ ki nosi naslov *Molitev Mojzesa, moža Božjega*, ampak tudi za drugih enajst psalmov, ki nimajo naslova, v skladu s Hiulovo razlago meni, da jih je napisal Mojzes. In ne zdi se mu ne vredno ob razlagi hebrejskih spisov na posameznih mestih dodati mnenja Hebrejcev.

vali arijanci) in uspešno oznanjal nicejsko veroizpoved. Hieronim ga ponosno navaja kot svojega učitelja in elokventnega eksegeta. Čeprav najbrž ni šlo za tesno prijateljstvo, se zdi, da sta si bila moža v določenih potezah zelo sorodna: oba sta bila temperamentna in prodorna misleca, sposobna sarkazma in navdušena nad asketskim življenjem. Pri pisanju oba odlikuje izvrsten slog, Gregorja v grščini, Hieronima pa v latinščini. Hieronim se je najbrž prav pri prevajanju Gregorjevih del navdušil nad Origenom, ki ga je očaral kot pisec in ekseget. Prim. *Dictionary of Catholic Biography* s. v. »Gregory Nazianzen«.

42 Gre za judovskega rabija Hillela Mlajšega iz Cezareje, ki je bil drugi sin patriarha Gamaliela III. Po eni razlagi si je v grškem okolju spremenil ime v *Ioullus* in gre za isto osebo, ki se jo spominja Origen v *Epist. ad Afric.* 11, po drugi pa za nekega lokalnega patriarha. Pierre Lardet, *L'Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*, *Vigiliae Christianae* 15 (Leiden: E. J. Brill, 1993), 72.

46 Iz 29,1; po SSP: »Gorje ti, Ariel, Ariel, trdnjava, kjer je David taboril.«

44 Ps 90.

14. Lectis nuper papae Theophili epistulis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturasse aures suas, et auctorem tanti mali clara cum omnibus voce damnasse, et dixisse usque ad illud tempus se ignorasse, quod tam nefaria scripserit. Non recuso, nec dico quod alius forsitan diceret, non potuisse eum ignorare, quod interpretatus est, cuius Apologiam scriptam ab haeretico sub nomine martyris edidit: cuius defensionem etiam proprio volumine professus est: adversum quod in consequentibus, si dictandi spatium fuerit, disputabo. Hoc loquor, cui contradicere non potest. Si illi licet non intellexisse quod transtulit, quare mihi non liceat ignorasse libros Περὶ ἀρχῶν, quos ante non legi; et eas tantum Homilias legisse, quas transtuli, in quibus nihil esse mali ipsius testimonium est? Sin autem contra sententiam suam nunc me in eis arguit, in quibus ante laudaverat, undique strictus tenebitur. Aut enim idcirco me haereticum hominem laudavit, quia eiusdem mecum dogmatis erat: aut nunc frustra inimicus accusat, quem prius ut orthodoxum praedicavit. Sed forsitan tunc errores meos quasi amicus tacuit; et nunc iratus profert quod prius celaverat.

15. Quamquam non mereatur fidem inconstantia, et professae inimicitiae suspicionem habeant mendacii: tamen audacter conferam gradum, volens scire quid haereticum scripserim, ut aut cum illo agam poenitentiam, et Origenis mala ignorasse me iurem, ac nunc primum a papa Theophilo didicisse impietates eius, aut certe doceam me quidem bene sensisse, sed illum more suo non intellegere. Neque enim fieri potest ut in eisdem ad Ephesios libris, quos ut audio, criminatur, et bene et male dixerim, et de eodem fonte dulce amarumque processerit, ut qui toto opere damnaverim eos, qui credunt animas ex angelis conditas, subito mei

14. Ko so pred kratkim brali pismo škofa Teofila, v katerem razlaga Origenove zmote, si je naš prijatelj menda zamašil ušesa in pred vsemi na ves glas preklel tvorca tolikšnega zla ter dejal, kako vse do zdaj ni vedel, da je Origen napisal toliko napačnega. Ne zavračam tega niti ne izključujem možnosti (kot bi morda kdo utegnil), da ni poznal nečesa, kar je prevajal. Kajti tudi zagovor Origena, ki ga je napisal heretik, je izdal pod imenom mučenca in se za njegovo obrambo zavzel celo v svoji knjigi. Toda proti temu bom razpravljaj v nadaljevanju, če bo priložnost. Samo to govorim, čemur se ne da nasprotovati. Če si on dovoli, da ni razumel, kar je prevedel, zakaj si tudi jaz ne bi dopustil, da nisem poznal knjige *Περὶ ἀρχῶν*, ki je prej nisem bral, in da sem prebral le tiste pridige, ki sem jih prevedel in o katerih sam pravi, da v njih ni nič slabega? Če pa me zdaj v nasprotju s svojim mnenjem obtožuje reči, zaradi katerih me je prej hvalil, se bo ujel v dve zanki. Ali me je prej hvalil kot heretika zato, ker je z mano vred verjel v isti nauk, ali pa me je prej razglašal za pravovernega in me zdaj zaman sovražno obtožuje. Morda pa je takrat kot prijatelj zamolčal moje napake in zdaj jezen prinaša na dan, kar je prej prikrival.

15. Čeprav si nezanesljivost ne zasluži zvestobe in odkrito sovraštvo zbuja sum o lažnivem govorjenju, bom vseeno odločno stopil do njega, ker hočem vedeti, kaj heretičnega sem napisal, kajti nameravam se skupaj z njim pokesati in priseči, da Origenovega zla nisem poznal ter da sem zdaj od škofa prvič izvedel za njegovo brezboštvo. Ali pa bom prepričljivo dokazal, da sem dobro mislil, a me on po svoji navadi ni razumel. Nemogoče je namreč, da bi v istih knjigah k Efežanom, ki se jih – kot slišim – obtožuje, govoril hkrati dobro in slabo in da iz istega vira prihajata sladkost in grenkoba.⁴⁵ In da sem jaz, ki sem v celotnem delu obsojal ljudi, ki verjamejo, da so duše nastale iz angelov, nenadoma

45 Jak 3,11. »Je mar studenec v istem izviru sladek in grenek?«

oblitus id defenderem quod ante damnavi. Stultitiam mihi obiicere non potest, quem disertissimum et eloquentissimum in suis opusculis praedicat. Alioqui stulta verborum rabulae potius et garruli hominis quam eloquentis putanda est. Quid in libris proprie accuset, ignoro. Fama enim ad me criminum eius, non scripta venerunt: et stultum est iuxta Apostolum, pugnīs aerem verberare. Tamen in incertum respondebo, donec ad certa perveniam, et ἀντίζηλον meum docebo senex, quod puer didici, multa esse genera dictionum et pro qualitate materiae, non solum sententias, sed et structurarum verba variari.

16. Chrysippus et Antipater inter spineta versantur. Demosthenes et Aeschynes contra se invicem fulminant. Lysias et Isocrates dulciter fluunt. Mira in singulis diversitas, sed

pozabil na lastne besede in branil, kar sem prej obsojal. Ne moreš mi očitati neumnosti, saj me v svojih delih razglašaj za nadvse učenega in spretnega v govorništvu. Sicer pa je neumno besedičenje treba imeti bolj za lastnost gobezdavega odvetnika ali blebetavega človeka kot za odliko govorniškega spretnega. Ne vem, kaj v tistih knjigah pravzaprav obtožuje. O njegovih očitkih je do mene prišla samo govornica, nič napisanega. In po apostolovih besedah⁴⁶ je neumno s pestmi mlatiti zrak. Vseeno bom odgovarjal v negotovosti, dokler ne preidem k zanesljivim stvarem in svojega zavistneža kot starec ne naučim tega, kar sem se naučil kot otrok: da je namreč več načinov govora in da se glede na vsebino in snov ne spreminjajo le stavki, ampak tudi besede.

16. Hrizip⁴⁷ in Antipater⁴⁸ se mudita med ostrimi bodicami. Demosten in Ajshin⁴⁹ grmita drug na drugega, da se kar bliska. Liziji⁵⁰ in Izokratu⁵¹ beseda prijetno teče. Med

46 1 Kor 9,26. »Zato jaz ne tečem kar na slepo, ne bojujem se, kakor bi mahal po zraku.«

47 Hrizip (280–207 pr. Kr.) je bil grški stoiški filozof. Pri vodenju Stoe je nasledil Kleanta. Šolal se je v platonski Akademiji pri skeptiku Arkezilaju. Njegova dela so izgubljena, zaslužen pa je zato, da je smiselno povezal in poenotil stoiški nauk.

48 Antipater iz Tarza je bil po Ciceronu (*Ac.* 2.47.143) eden poglavitnih dialektikov.

49 Demosten (384–322 pr. Kr.) in Ajshin (ok. 390–322 pr. Kr.) sta bila največja atenska govornika in tekmeča. Ohranjeni so samo trije Ajshinovi govori: *Proti Timarhu*, *O lažnem odposlanstvu* in *Proti Ktesifontu*. S slednjim je napadel Demostenovo politiko. Čeprav je imel odličen govor, je Demosten v odločilnem sporu zablestel z govorom *O vencu* in dosegel, da je porota razsodila v njegov prid, Ajshin pa se je umaknil na Rodos.

50 Lizija (ok. 458–ok. 380 pr. Kr.) je bil atiški govornik. Študiral je na Siciliji, v času trideseterice tiranov je bil zaprt, nato pa je pobegnil v Megaro. Začel je kot logograf in bil zelo uspešen. Odlikuje se po jasnem slogu in čistem jeziku. Ohranjenih je petintrideset njegovih govorov.

51 Izokrat (436–338 pr. Kr.) velja za najvplivnejšega govornika in retorja svojega časa. Izobraževal se je pri Gorgiju, Prodiku in Tezijju. Med

omnes in suo perfecti sunt. Lege ad Herennium Tullii libros, lege Rhetoricos eius: aut, quia illa sibi dicit inchoata et rudia excidisse de manibus, revolve tria volumina De Oratore, in quibus introducit eloquentissimos illius temporis oratores, Crassum et Antonium disputantes; et quartum Oratorem, quem iam senex scribit ad Brutum. Tunc intelleges aliter componi historiam, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epistulas, aliter commentarios. Ego enim in Commentariis ad Ephesios sic Origenem et Didymum et Apollinarem secutus sum (qui certe contraria inter se habent dogmata) ut fidei meae non amitterem veritatem. Commentarii quid operis habent? Alterius dicta edisserunt, quae obscure scripta sunt, plano sermone manifestant, multorum sententias replicant, et dicunt: Hunc locum quidam sic edisserunt, alii sic interpretantur, illi sensum suum et intellegentiam his testimoniis, et hac nituntur ratione firmare, ut prudens lector, cum diversas explanationes legerit, et multorum vel probanda, vel improbanda didicerit, iudicet quid verius sit et, quasi bonus trapezita, adulterinae monetae pecuniam reprobet. Num diversae interpretationis, et contrariorum inter se sensuum tenebitur reus, qui in uno opere quod edisserit, expositiones posuerit plurimorum? Puto quod puer legeris Aspri in Virgilium et Sallustium commentarios, Vulcatii in

posamezniki obstaja nenavadna raznolikost, toda vsak je v svojem slogu popoln. Beri Ciceronove knjige Hereniju,⁵² njegove *Retorike*. Toda ker pravi, da je ti dve deli dal iz rok nedodelani in v grobi obliki,⁵³ raje razvij tri zvitke njegovega dela *O govorniku*, v katerem skozi njuno razpravo predstavi najspretnejša govornika tistega časa: Krasa in Antonija. Ali pa beri *Govornika*, ki ga je že v starosti napisal Brutu. Tedaj boš doumel, da se drugače sestavlja zgodovino in drugače govore, dialoge, pisma ali komentarje. V *Komentarjih k Pismu Efežanom* sem sledil Origenu, Didimu in Apolinarju, ki oznanjajo med seboj nasprotujoče si nauke, ne da bi opustil resnico svoje veroizpovedi. Kakšna je naloga komentarjev? Obravnavajo besede nekoga drugega in to, kar je napisano nejasno, pojasnijo v preprostem jeziku. Naštevajo mnenja drugih in govorijo: to mesto nekateri razlagajo tako, drugi tako; ti skušajo svoje razmišljanje in razumevanje podkrepiti s temi dokazi in s tem in tem argumentom. Tako bo razumni bralec, ki je prebral veliko razlag in spoznal, kaj je vredno odobravanja in kaj ne, presodil, kaj je resničnejše, in kakor dober menjalec zavrgel denar iz ponarejenih kovancev. Bo komentator kriv, da so razlage različne in si mnenja med sabo nasprotujejo, ker je pri enem delu, ki ga je obravnaval, navedel več razprav? Mislim, da si kot deček bral Asperjeve⁵⁴ komentarje k Vergiliju in Salustiju

tiranijo je pobegnil na Hios in tam poučeval govorništvo. Pisal je politične govore, spodbujal Grke k enotnosti, izrednega pomena pa je predvsem njegova metoda izobraževanja, ki je dajala veliko širine in poudarjala tudi moralna načela. Njegovi govori in spisi so bolj praktično kot književno delo. Jezik je temu primerno zahteven in dovršen.

- 52 *Rethorica ad Herennium* – retorski priročnik, teoretična razprava, pripisana Ciceronu.
- 53 Cic., *De orat.* 1.2.5.
- 54 Aemilius Asper je bil slovničar, ki je najbrž živel ob izteku drugega stol. po Kr. Pisal je komentarje k Terenciju, Vergiliju in Salustiju. Ublažil je napetosti med dvema šolskima sistemoma, izmed katerih se je eden potegoval za branje arhaičnih, drugi za branje klasičnih

orationes Ciceronis, Victorini in dialogos eius et in Terentii comoedias, praeceptoris mei Donati, aequae in Virgilium, et aliorum in alios: Plautum videlicet, Lucretium, Flaccum, Persium atque Lucanum. Argue interpretes eorum, quare non unam explanationem secuti sint, et in eadem re quid vel sibi vel aliis videatur enumerent.

17. Praetermitto Graecos, quorum tu iactas scientiam, et dum peregrina sectaris, pene tui sermonis oblitus es: ne veteri proverbio, sus Minervam docere videar et in silvam ligna portare. Illud miror, quod Aristarchus nostri temporis

ali Vulkatijeve⁵⁵ k Ciceronovim govorom, Viktorinove⁵⁶ k njegovim dialogom in komentarje k Terenciju, ki jih je sestavil moj učitelj Donat,⁵⁷ podobno tudi k Vergiliju, in druge komentarje različnih avtorjev, recimo k Plavtu, Horaciju, Perziju in Lukanu. Pritoži se njihovim razlagalcem, zakaj niso sledili le eni razlagi in zakaj so ob eni in isti stvari navajali svoja in tuja mnenja.

17. Ker se že šopiriš, da Grke dobro poznaš in skorajda pozabljaš svoj jezik, s tem ko raziskuješ tuj svet, jih ne bom omenjal, da ne bi bilo videti – kot pravi star pregovor –, da svinja uči Minervo ali da nosim drva v gozd.⁵⁸ Čudim se, da ti, Aristarh⁵⁹ našega časa, nisi vedel teh otročarij. Gotovo si

piscev. V njegovih razlagah je opaziti zanimanje za zgodovino jezika, natančnost v tekstni kritiki in stilistiki ter primerjanje z grškimi klasiki. V pozni antiki je skupaj s Probom in Terencijem Skavrom predstavljal trojico najpomembnejših slovničarjev, katerih dela, ki so temelj kasnejšim komentatorjem, so brali v šolah. Peter L. Schmidt, »Aemilius Asper,« v *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider (Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1996).

- 55 Najbrž manj znan komentator. Poznamo ga edinole prek Hieronimove omembe tu in v *Ep. 70.2.1.*, kot navaja Lardet, *L'Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*, 83.
- 56 Rojen je bil okrog leta 300 v severni Afriki, nato je šel v Rim, kjer je postal znan učitelj. Okrog leta 355 se je spreobrnil. Pisal je slovnične razprave, dela s teološko in filozofsko vsebino, ki so večinoma izgubljena, in komentarje k Svetemu pismu. Prevajal je Cicerona, Aristotela, Origena in Porfirija. Nekaj njegovih del: *Ars grammatica, Liber de definitionibus, De syllogismis hypotheticis, De homoosuio recipiendo, Adversus Arium, De Trinitate*. Prim. John. J. Delaney in James Edward Tobin, »Victorinus, Gaius Marius,« v *Dictionary of Catholic Biography* (New York: Doubleday & Co., 1961).
- 57 Elij Donat je bil veliki latinski slovničar v četrtem stoletju, čigar dve knjigi latinske slovnice sta bili v veljavi še ves srednji vek. Njegovi komentarji Terencija in Vergilija so ohranjeni predvsem v zapiskih drugih razlagalcev; veliko ga je navajal Servij.
- 58 Hor., *Sat. 1.10.34*.
- 59 Mišljen je Aristarh Samotraški (ok. 215–143 pr. Kr.), najbolj znan antični filolog, vodja aleksandrijske knjižnice v letih 180–145 pr. Kr.

puerilia ista nescieris, quamquam tu, occupatus in sensibus, et ad struendam mihi calumniam cernulus, grammaticorum et oratorum praecepta contempseris, parvipendes ὑπέρβαρα post anfractus reddere, asperitatem evitare consonantium, hiulcam fugere dictionem. Ridiculum est debilitati et fracti totius corporis vulnera pauca monstrare. Non eligo quod reprehendam, eligat ipse quod vitio careat. Ne illud quidem Socraticum nosse debuerat: Scio quid nescio?

Navem agere ignarus navis timet; habrotonum aegro non audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est, Promittunt medici: tractant fabrilia fabri.
Scribimus indocti, doctique poemata passim.

Nisi forte se litteras non didicisse iurabit, quos nos illi et absque iuramento perfacile credimus, vel ad Apostolum confugiet profitentem: »Et si imperitus sermone, non tamen scientia.« Ille Hebraeis litteris eruditus, et ad pedes

preveč zaposlen z razumevanjem pomenov in gotovo tako predano načrtuješ spletke proti meni, da zanemarjaš napatke slovničarjev in govornikov ter se po dolgovezenju ne potruдиš skleniti hiperbatona⁶⁰ in se ne izogneš niti ostrim trkom konzonantov niti govoru, polnemu hiatov.⁶¹ Trapasto je nekomu, ki je ves polomljen in pohabljen, pokazati nekaj ranic na njegovem telesu. Ne izbiram, kaj bi grajal; naj izbira on sam, ki je brez napak. Najbrž mu tudi tistega sokratskega reka *Vem, da nič ne vem*⁶² ni bilo treba poznati.

Plovbe boji se, kdor ladje ni vaje, in metico božjo
bolnemu daje le, kdor se spozna. Zdravnik nam obljubi
to, kar mu stroka svetuje; kovač se posveča kladivu.
Pesmi pa vsepovprek pišemo mojstri in tepci neuki.⁶³

Morda bo prisegal, da se tudi književnosti ni učil, kar zlahka verjamem tudi brez prisege, ali pa se bo zatekel k apostolu, ki pravi: »Čeprav sem v besedi šibek, pa nisem šibek v spoznanju.«⁶⁴ Oni je bil izučen v hebrejščini in izobraževal se je ob nogah Gamaliela,⁶⁵ ki ga je brez zardeva-

Sestavil je kritično izdajo Homerja ter pisal komentarje k Heziodu, Arhilohu, Alkaju, Pindarju, tragiškim pesnikom in drugim piscem. Hieronimovo preimenovanje Rufina je seveda porogljivo.

60 Gr. *ὑπέρβατον* – govorniška figura, razdvojitev besed, ki sodijo skupaj. V prozi se je uporabljal zaradi posebnega poudarka.

61 Hiat ali zev je trk dveh vokalov, ki je Rimljanom zvenel neprijetno, zato so se ga praviloma izogibali.

62 Cic., *Ac.* 2.23.74.

63 Hor., *Ep.* 2.1.114–117: »Nauim agere ignarus nauis timet; habrotonum aegro / non audet nisi qui didicit dare; quod medicorum est / promittunt medici; tractant fabrilia fabri: / scribimus indocti doctique poemata passim.«

64 2 Kor 11,6.

65 Rabi Gamaliel I. je bil vodilna oseba sanhedrina (judovske skupščine triindvajsetih sodnikov, ki so jih po zakonu izvolili v vsakem mestu). Bil je farizej, učitelj postave, ki se je na drugem zasedanju velikega zbora v štiridesetih letih prvega stoletja med preganjanjem prvih krščanskih skupnosti zavzel za apostole, kar opisujejo *Apostolska dela* (Apd 5,34–40). Pri Gamalielu se je učil tudi apostol Pavel. Beate Ego, »Gamaliel,« v *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike*, ur. Hu-

doctus Gamalielis, quem non erubescit, iam Apostolicae dignitatis, magistrum dicere, Graecam facundiam contemnebat, vel certe, quod erat humilitatis, dissimulabat, ut praedicatio eius, non in persuasione verborum, sed in signorum virtute consisteret: spernens alienas opes, qui in suis dives erat. Quamquam ad imperitum, et per singulas instar tui sententias corruentem, numquam pro tribunali Festus diceret: »Insanis, Paule, insanis! Multae te litterae ad insaniam convertunt.« Tu qui in Latinis mussitas, et te-studineo gradu moveris potius, quam incedis, vel Graece debes scribere, ut apud homines Graeci sermonis ignaros, aliena scire videaris: vel si Latina temptaveris, ante audire Grammaticum, ferulae manum subtrahere, et inter parvulos ἀθηνογέρων, artem loquendi discere. Quamvis Craesos quis spiret et Darios, litterae marsupium non sequuntur. Sudoris comites sunt et laboris: sociae ieiuniorum, non saturitatis: continentiae, non luxuriae. Demosthenes plus olei quam vini expendisse dicitur, et omnes opifices nocturnis semper

nja lahko klical za svojega učitelja, čeprav je bil ugleden kakor apostoli. Grškega govorništva ni cenil, kar pa je znal, je s ponižnostjo prikrival, tako da njegovo pridiganje ni temeljilo na prepričevanju z besedami, ampak na znamenjih kreposti.⁶⁶ Preziral je tuje bogastvo, saj je bil sam v sebi dovolj bogat. Tudi če bi bil neizveden in bi se spotikal v posameznih stavkih, podobno kot ti, mu pred sodnim stolom Fest⁶⁷ nikoli ne bi dejal: »Pavel, ti si nor. Prevelika učenost ti meša pamet.«⁶⁸ Ti, ki še v latinščini jecljaš in ki ti beseda prej po želvje kobaca, kot teče, moraš pisati grško, da bi se ljudem, ki ne znajo grščine, zazdel učen v tujemu jeziku, ali pa bi moral, če bi se poskusil v latinščini, prej poslušati gramatika, nastavljati roko šibi in se med otročaji kot kak ostarel sholar učiti govorniške spretnosti. Tudi če bi bil poln denarja kot Krez ali Darej,⁶⁹ učenost ne sledi denarnici. Učenost je spremljevalka znoja in truda; družijo se z neješčnostjo in ne s polnim želodcem, s samoobvladovanjem, ne pa z razsipnostjo. Demosten pravi, da je porabil več olja kot vina in da so vsi rokodelci vedno vstajali, ko je on še bedel. Kar je on storil, da bi se naučil izgovoriti eno črko, namreč da bi se od psa naučil črko *rho*, to mi ti zdaj očitaš, češ zakaj sem se kot človek od človeka naučil hebrejščine. Zaradi takšnega

bert Cancik in Helmut Schneider (Stuttgart in Weimar: J. B. Metzler, 1999), 775. SSP, 1649, 1650.

66 1 Kor 2,4–5.

67 Porcij Fest je bil med letoma 59 in 61 cesarski namestnik v Judeji. Prisostvoval je Pavlovemu zagovoru pred cesarjem Agripo.

68 Apd 26,24.

69 Krez (vladal ok. 560–546 pr. Kr.) je bil zadnji kralj Lidije. Bil je izredno bogat in maloazijskim Grkom naklonjen vladar. Po dvoumni prerokbi iz Delfov se je opogumil za napad na perzijskega kralja Kira in bil v boju hudo poražen. Njegovo ime je pogovorno sinonim bogastva.

Darej je bil perzijski kralj od 521–486 pr. Kr. V perzijskem kraljestvu je med drugim vpeljal sistem satrapij, ki so ga ohranili tudi njegovi nasledniki. Pod sabo je imel jonska grška mesta, ki so se mu leta 499 uprla. Darej je Grke pozval k predaji, a ker se mu niso uklonila, je napadel Grčijo in bil v bitki pri Maratonu leta 490 poražen.

vigiliis praevenisse. Quod ille in una littera fecit exprimenda, ut a cane *rho* disceret, tu in me criminaris, quare homo ab homine Hebraeas litteras didicerim. Inde est quod quidam ineruditae prudentiae remanent, dum nolunt discere quod ignorant. Nec Horatium audiunt commonentem: »Cur nescire pudens prave, quam discere malo?«

Loquitur et Sapia, quam sub nomine Salomonis legimus: »In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus eruditionis fugiet dolum, et recedet a cogitationibus stultis.« Aliud est, si vulgi lectione contenti, doctorum aures despiciunt; et contemnunt illud elogium, quo procax imperitia denotatur: »... Non tu in triviis, indocte, solebas, Stridenti miserum stipula disperdere carmen?« Quasi non cirratorum turba Milesiarum in scholis figmenta decantet: et testamentum Suis Bessorum cachinno membra concutiat, atque inter scurrarum epulas, nugae istiusmodi frequententur! Cottidie in plateis fictus hariolus stultorum nates verberat et obtorto scorpione dentes mordentium quatit: et miramur si imperitorum libri lectorem inveniunt?

18. Indignantur quare origenistas scripserim inter se orgiis mendaciorum foederari. Nominavi librum, in quo hoc scriptum legerim; id est, sextum Stromateon Origenis, in quo Platonis sententiae, nostrum dogma componens, ita loquitur: Plato in tertio de Republica libro:

Veritas quoque sectanda magnopere est. Si enim, ut paulo ante rectissime dicebamus, Deo indecens et inutile menda-

razmišljanja nekateri pametni ljudje ostanejo neizobraženi, ker se nočejo naučiti, česar ne vedo, in ker ne poslušajo Horacijeve spodbude: »Kako, da v napačnem sramu raje ostaneš neveden, namesto da daš se poučiti?«⁷⁰

Tudi *Knjiga modrosti*, ki jo beremo kot Salomonovo, pravi: »Modrost ne bo vstopila v dušo, ki snuje hudobijo, ne bo prebivala v telesu, ki ga je zaslužnil greh. Sveti Duh vzgoje bo namreč bežal pred zvijačnostjo, umaknil se bo nespametnemu umovanju in prizadelo ga bo, če bo nastopila krivičnost.«⁷¹ Drugače je pri teh, ki hočejo, da jih bere le preprosto ljudstvo, in ki se ne menijo za ušesa učenjakov ter prezirajo tisti izrek, po katerem prepoznamo nesramno nepoučenost: »Nisi mar na razpotjih, neroda, s trobljenjem, vrednim usmiljenja, slamice bedno trpinčil?«⁷² Kot da v šolah manjka kuštravcev, ki popevajo mileške izmišljotine in ki ob predstavi Besov⁷³ *Prašičja oporoka* pokajo od smeha ter se zbirajo na pojedinah šaljivcev ob podobnih neslanostih. Tisti našemljeni vedež vsak dan na trgu po zadnjici tepe neumneže in z zakriviljeno palico razmaje zobe tistim, ki vanjo ugriznejo. In mi se še čudimo, kako da knjige nevednežev najdejo bralce!

18. Ogorčen je, ker sem napisal, da so origenisti med seboj povezani s tajnim čaščenjem laži. Navedel sem knjigo, v kateri sem to prebral, to je šesto knjigo *Stromata*, v katerih Origen svoj nauk primerja s Platonovimi besedami. Takole pravi Platon v tretji knjigi *Države*:⁷⁴

»Vendar pa je treba resnico zelo ceniti. Kajti, če sva ravnokar govorila, da bogovom laž res ni koristna, ljudem pa je kori-

70 Hor., *Ars*. 88. Kajetan Gantar in Anton Sovre, ur., *O pesništvu*, Knjižnica Kondor (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1963), 78.

71 Mdr 1,4–5.

72 Verg., *Ecl.* 3.26–27. Marko Marinčič, ur., *Publij Vergilij Maro*, Lirika (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994), 27.

73 Bessi so bili pleme iz Trakije; najbrž jih je v tem času nekaj prišlo v Rim in prirejalo predstave.

74 Platon, *R.* 389b, prev. Gorazd Kocijančič.

cium est, hominibus utile (ut utantur eo quasi condimento atque medicamine); nulli dubium est, quin huiusmodi licentia medicis danda sit, et ab imprudentibus removenda.

– Vere, inquit, asseris.

– Ergo principes urbium, si quibus et aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patria et civibus. Ab aliis vero qui uti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium.

Origenes:

Et nos igitur illius praecepti memores: »Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo,« non debemus dicere: »Quis est proximus meus?« Sed considerare quomodo philosophus caute dixerit: »Deo indecens et inutile esse mendacium, hominibus interdum utile;« et quod ne pro dispensatione quidem putandus sit Deus aliquando mentiri. Sin autem commodum audientis exegerit, verbis loquitur ambiguis et per aenigmata quae vult profert, ut et veritatis apud eum dignitas conservetur, et quod noxium esse poterat, si nudum proferretur in vulgus, quodam tectum velamine proferatur. Homo autem, cui incumbit necessitas mentiendi, diligenter attendat, »ut sic utatur interdum mendacio, quomodo condimento atque medicamine;« ut servet mensuram eius. Ne excedat terminos, quibus usa est Iudith contra Holofernem, et vicit eum prudenti simulatione verborum. Imitetur Esther, quae Artaxerxis sententiam, diu tacita gentis veritate correxit. Et in primis Patriarcham Iacob, quem legimus benedictiones patris artifice impetrasse mendacio. Ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiti fuerimus, ut magnum nobis ex hoc

stna kot zdravilo, je nekaj takšnega očitno treba dati zdravnikom, nepoznavalci pa se tega ne smejo dotakniti.«

»Očitno,« je rekel.

»Samo za oblastnike v polisu – če sploh za koga – je primerno laganje v korist polisa, bodisi zaradi sovražnikov ali zaradi prebivalcev polisa. Nihče drug pa se ne sme lotiti česa podobnega.«

In Origen:⁷⁵

Ko se spominjamo navodila: »Govorite resnico vsak s svojim bližnjim,«⁷⁶ se ne smemo vprašati, »In kdo je moj bližnji?«⁷⁷ ampak moramo premisliti pazljive besede filozofa, ki je rekel: »...bogovom laž res ni koristna, ljudem pa je koristna ...« Ne smemo misliti, da Bog kdaj laže, tudi ne v korist svoji ojkonomiji.⁷⁸ Če poslušalčeva korist zahteva, govori z dvoumnimi besedami in prek ugank pove, kar hoče, tako da pri njem resnica ohranja svoje dostojanstvo, obenem pa to, kar bi bilo lahko škodljivo, če bi se odkrito povedalo pred ljudmi, pove prekrito z nekakšnim odealom. Človek, ki ga doleti, da mora nujno lagati, mora skrbno paziti, da tako razume, »naj včasih uporablja laž kot začimbo ali zdravilo«, da bo ohranil njeno mero. Naj ne prestopa mej, ki jih je določila Judita proti Holofernu,⁷⁹ katerega je ukanila s pametnim besednim pretvarjanjem. Naj posnema Estero, ki je spremenila Artakserksovo mnenje, s tem ko je dolgo molčala o resnici svojega rodu.⁸⁰ Predvsem pa očaka Jakoba, o katerem beremo, da je dosegel očetov blagoslov s premeteno lažjo.⁸¹ Iz tega je razvidno, da nas, če nismo lagali tako, da smo si s tem pridobili

75 Orig., *Strom.* 6.

76 Ef 4,25.

77 Lk 10,29.

78 Lat. *pro dispensatione* – v korist podeljevanju. Beseda ojkonomija na tem mestu označuje Božje delno razodevanje resnice tistim, ki niso sposobni, da bi jo spoznali v celoti. V govorici cerkvenih očetov pa pomeni Božji načrt odrešenja v zgodovini človeštva, ki se je z grehom oddaljilo od Boga. Prim. Padovese, *Uvod v patristično teologijo*, 215.

79 Jdt 11.

80 Ester 2,10,20; 7.

81 1 Mz 27,18–30.

aliquod quaeratur bonum, iudicandi simus, quasi inimici eius, qui ait: »Ego sum veritas.«

Haec Origenes scripsit, negare non possumus: scripsit in libris, quos ad perfectos et ad discipulos loquebatur: docetque magistris mentiendum; discipulos autem non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur, et absque ulla verecundia quidquid in buccam venerit confingit in fratres, magistrum se optimum probat.

19. Illud quoque carpere dicitur, quod secundum psalmum interpretans, pro eo quod legimus in Latino: *Apprehendite disciplinam*; et in Hebraico volumine scriptum est *Nescu bar*, dixerim in Commentariolis meis: *Adorate filium*. Et rursus omne Psalterium in Romanum vertens sonum, quasi immemor expositionis antiquae posuerim: *Adorate pure*: quod utique sibi esse contrarium omnibus pateat. Et revera ignoscendum est ei, si ignoret linguae Hebraicae veritatem, qui interdum et in Latinis haesitat. *Nescu*, ut verbum de verbo interpreter, *καταφύσατε*, id est, *deosculamini* dicitur: quod ego nolens transferre putide, sensum magis secutus sum, ut dicerem, *adorate*. Quia enim qui adorant solent deosculari manum, et capita submittere (quod se beatus Iob elementis et idolis fecisse negat, dicens: »Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare: et laetatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum meam ore meo, quae iniquitas maxima est, et negatio contra Deum altissimum«), et Hebraei iuxta linguae suae proprietatem, *deoscultationem* pro *veneratione* ponunt, id transtuli, quod ipsi intellegunt, quorum verbum est. *Bar* autem apud illos diversa significat. Dicitur enim et *filius*, ut est illud: Bariona, filius columbae, et Bartholomaeus, filius Tholomaei, et Barthimaeus, et Barhiesu, et Barrabas. *Triticum* quoque, et *spicarum fasciculus*, et *electus*, ac *purus*. Quid igitur peccavi, si verbum ambiguum diversa inter-

nekaj dobrega, morajo obsoditi kot sovražnike njega, ki pravi:
»Jaz sem pot, resnica in življenje.«⁸²

To je napisal Origen, tega ne moremo zanikati. In to je napisal v teh knjigah, ki jih je namenil popolnim in svojim učencem. Origen uči, da učitelji smejo lagati, učenci pa ne. Kdor torej dobro laže in si brez vsake spoštljivosti svojim bratom izmišljuje, karkoli mu pride na misel – ta je dober učitelj.

19. Menda se je obregnil tudi ob moj prevod drugega psalma, v katerem sem to, kar v latinščini beremo kot »Naučite se nauk«⁸³ in je v hebrejskem zvezku zapisano kot *Nescu bar*, v komentarjih prevedel s *Počastite sina*. In ko sem spet v latinščino prevajal celoten psalter, sem, kot da bi pozabil na svojo staro razlago, napisal *Častite iskreno*. Jasno je, da si ti prevodi med seboj nasprotujejo. Toda oprostiti mu je treba, če ne zna hebrejščine, saj se celo v latinščini včasih ne znajde. Če prevedem besedo za besedo – *nescu* pomeni *καταφιλήσατε*, to je *poljubite*. Ker nisem hotel prevajati nenaravno, sem sledil bolj pomenu in napisal *častite*. Častilci ponavadi poljubijo roko in sklonijo glavo, česar Job, kot pravi, ni izkazoval stvarem in malikom: »Mar sem gledal k soncu, ki sije, ali k luni, ki svetla potuje, in mi je srce uhajalo na skrivnem, da sem jima z roko pošiljal poljube? Tudi to bi bila krivda za obsodbo, saj bi zatajil Boga tam zgoraj.«⁸⁴ Ker tudi Hebrejci v skladu z značilnostmi svojega jezika namesto *čaščenja* navajajo *poljubljanje*, sem to prevedel, kakor razumejo sami, ki si besedo lastijo. *Bar* pa pri njih pomeni različne stvari. Menda pomeni tudi *sin*, tako v besedah: Barion – golobov sin, Bartolomej – Tolomejev sin, Bartimaj, Bariesu, Baraba; pomeni pa tudi *pšenica*, *žitni snop*, *izbran* ali *čist*. Kje sem torej grešil, če sem večpomensko besedo

82 Jn 14,6.

83 Ps 2,12.

84 Job 31,26–28.

pretatione converti? Et qui in Commentariolis, ubi libertas est disserendi, dixeram, *adorate filium*; in ipso corpore, ne violentus viderer interpres, et Iudaicae calumniae locum darem, dixerim, *adorate pure*, sive *electe*: quod Aquila quoque et Symmachus transtulerunt. Quid ergo ecclesiasticae fidei nocet, si doceatur lector, quot modis apud Hebraeos unus versiculus explanetur?

20. Origeni tuo licet tractare de μετεμψυχώσει, innumerales mundos introducere, et rationabiles creaturas aliis atque aliis vestire corporibus, Christumque dicere saepe passum, et saepius esse passurum, ut quod semel profuit, semper prosit assumptum: tibi quoque tantam assumis auctoritatem, ut de haeretico martyrem, de Origenis libris haeticorum adulteria mentiaris: mihi non licebit disputare de verbis, et in Commentariorum opere Latinos docere, quod ab Hebraeis didici? Nisi et prolixum esset, et redoleret gloriolam, iam nunc tibi ostenderem, quid utilitatis habeat magistrorum limina terere, et artem ab artificibus discere: et videres quanta silva sit apud Hebraeos ambiguum nominum atque verborum. Quae res diversae interpretationi materiam praebuit: dum unusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videtur, hoc transfert. Quid ad peregrina temitto? Revolve Aristotelem, et Alexandrum Aristotelis volumina disserentem; et quanta ambiguum sit copia, eorum lectione cognosces, ut tandem desinas amicum tuum in eo reprehendere, quod ne per somnium quidem aliquando didicisti.

prevedel na dva različna načina, in če sem v komentarjih, pri katerih je pri razpravi več svobode, dejal *Častite sina*, v samem besedilu pa sem napisal *Častite iskreno* ali *Častite izbrano*, da ne bi bil videti nasilen prevajalec, ki daje Judom priložnost za spletkarjenje? Tako sta prevedla tudi Akvila in Simah.⁸⁵ Mar škoduje veri Cerkve, če se bralec pouči, na koliko načinov se pri Hebrejcih razlaga en sam verz?

20. Tvoj Origen sme razpravljati o preseljevanju duš, lahko uvaja neštete svetove in razumna bitja oblači zdaj v ena, zdaj v druga telesa, lahko govori o Kristusu, kako je pogosto trpel in kako bo še večkrat trpel, da bi bilo to, kar je enkrat koristilo, vedno vredno njegove žrtve. Tudi ti si jemlješ takšno pravico, da si iz heretika izmisliš mučenca in v Origenovih knjigah odkriješ ponaredke heretikov. Sam pa ne bom smel razpravljati o besedah niti v komentarjih poučevati Latincev tega, kar sem se naučil od Hebrejcev. Če ne bi bilo preobširno, in če ne bi dišalo po hvalisanju, bi ti kar zdaj pokazal, kakšno korist prinaša stati pred pragom učiteljev in se učiti večšine od strokovnjakov, in videl bi, kakšno goščavo večpomenskih besed in imen premorejo Hebrejci. Ravno to daje snov različnim prevodom, kajti vsak prevede tako, kakor se mu zdi med dvoumnostmi doslednejše. Kaj bi te pošiljal k tujim piscem? Prelistaj Aristotela in njegovega komentatorja Aleksandra in med branjem boš našel morje večpomenskih besed, tako da boš končno nehal nadirati prijatelja zaradi stvari, ki se jih niti v sanjah nisi nikdar naučil.

⁸⁵ Aquila; Symmachus – Akvila, Simah in Teodotion so bili judovski prevajalci Stare zaveze iz hebrejščine v grščino. Akvila naj bi svoje delo dokončal okrog leta 132, Simah in Teodotion pa ob koncu drugega stol. po Kr. Njihove prevode je Origen vključil v svojo šestjezično izdajo Svetega pisma, *Hexapla*, poleg Septuaginte in grške transkripcije hebrejskega izvornika.

21. Sed quia Paulinianus frater meus, de Commentariis ad Ephesios quaedam ab eo reprehensa narravit, et pauca ex his memoriae tradidit, mihi quae ipsa demonstravit loca, non debeo subterfugere: quaesoque lectorem, ut si paululo in proponendis et diluendis criminibus longior fuero, necessitati det veniam. Non enim alterum accuso; sed me nitor defendere, et obiectam haereseos calumniam refutare. In Epistolam Pauli ad Ephesios, tria Origenes scripsit volumina. Didymus quoque et Apollinaris propria opuscula condidit. Quos ego vel transferens, vel imitans, quid in Prologo eiusdem operis scripserim, subiciam: »Illud quoque in Praefatione commoneo, ut sciatis Originem tria volumina in hanc Epistolam conscripsisse, quem et nos ex parte secuti sumus: Apollinarem etiam, et Didymum quosdam Commentariolos edidisse. Ex quibus licet pauca, decerpimus; et nonnulla quae nobis videbantur, adiecit, sive subtraximus, ut studiosus statim in principio lector agnoscat, hoc opus vel alienum esse, vel nostrum.« Quidquid ergo in explanatione huius Epistolae vitii potuerit demonstrari, si ego illud in Graecis voluminibus, unde in Latinum vertisse me dixi, ostendere non potuero, crimen agnoscam, et meum erit, quod alienum non fuerit. Tamen ne rursus videar cavillari, et hac excusationis stropham, gradum non audere conferre, ponam ipsa testimonia, quae vocantur in crimen.

22. In primo statim volumine testimonium Pauli, in quo loquitur: »Sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi: ut essemus sancti et immaculati coram ipso,« sic interpretati sumus, ut electionem non iuxta Origenem, eorum diceremus, qui prius fuerant; sed ad Dei praescientiam referremus. Denique diximus: »Quod autem electos nos, ut essemus sancti et immaculati coram ipso, hoc est, Deo, ante fabricam mundi, testatus est, ad praescientiam Dei pertinet, cui omnia futura iam facta sunt, et antequam fiant

21. Toda ker mi je brat Pavlinijan povedal, da je grajal nekatere dele *Komentarjev k Pismu Efežanom*, mi nekaj teh kritik posredoval in mi pokazal nekatera mesta, se ne morem izmuzniti. Bralca prosim, naj mi glede na nujnost, ki jo zahtevajo okoliščine, oprostí, če bom predolgo razlagal in se opravičeval pred očitki. Ne obsojam drugega, ampak samega sebe poskušam braniti in zavriniti krivično obtožbo herezije. Origen je k Pavlovemu *Pismu Efežanom* napisal tri knjige. Tudi Didim in Apolinar sta sestavila svoja dela. Njih sem deloma prevedel, deloma posnemal; navajam, kar sem napisal v prologu tega dela: »V uvodu hočem opozoriti še na eno stvar: vedite, da je Origen o tem pismu napisal tri knjige, ki sem jim tudi jaz deloma sledil, in da sta tudi Apolinar in Didim izdala nekakšne komentarje. Iz njih sem prav tako nekaj povzel, čeprav malo, in marsikaj po svoji presoji dodal ali odstranil na tak način, da bo skrben bralec že takoj na začetku ugotovil, kaj je tuje in kaj moje delo.«⁸⁶ Če je možno v tem uvodu k pismu najti kaj napačnega, in če tega v grških knjigah, iz katerih sem, kot sem dejal, prevajal v latinščino, ne bom mogel pokazati, bom priznal krivdo in jo pripisal sebi, ne komu drugemu. Da se ne bo spet zdelo, kot da dražim in se z lažnim izgovarjanjem izmikam so- očenju mnenj, bom navedel prav te izjave, zaradi katerih sem obtožen.

22. Takoj v prvi knjigi sem se lotil Pavlovih besed: »Pred stvarjenjem sveta nas je izvolil v njem, da bi bili pred njegovim obličjem sveti in brezmadežni.«⁸⁷ Razložil sem, da se izvoljenost ne nanaša na ljudi, ki so živeli nekoč, kot meni Origen, ampak zadeva Božje vnaprejšnje védenje. Nato sem dejal: »Ker pa je pred stvarjenjem sveta potrdil prav našo izvoljenost, da bi bili sveti in pred njim, torej pred Bogom, brezmadežni, je to stvar Božjega vnaprejšnjega védenja. Zanj so vsa prihodnja dejanja že storjena in vse

⁸⁶ Hier., *Com. in Eph.* 1. prol.

⁸⁷ Ef 1,4.

universa sunt nota. Sicut et Paulus ipse praedestinatur in utero matris suae; et Ieremias in vulva sanctificatur, eligitur, roboratur, et in typo Christi Propheta Gentibus mittitur.« Certe in expositione ista nullum crimen est et Origene dicente contraria nos ecclesiasticum sensum secuti sumus. Et quia commentatoris officium est multorum sententias ponere, et hoc me facturum in Praefatione promiseram, etiam Origenis, absque invidia nominis eius, explanationem posui, dicens: »Alius vero, qui Deum iustum conatur ostendere, quod non ex praeiudicio scientiae suae, sed ex merito electorum unumquemque eligat, dicit ante visibiles creaturas, caelum, terram, maria, et omnia quae in eis sunt, fuisse alias invisibiles creaturas,« in quibus et animas, quae ob quasdam causas soli Deo notas deiectae sint deorsum, in vallem istam lacrimarum, in locum afflictionis et peregrinationis nostrae, in quo sanctus constitutus orabat, ut ad sedem pristinam reverteretur, dicens: ‚Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea.‘ Et in alio loco: ‚Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?‘ Et: ‚Melius est reverti, et esse cum Christo.‘ Et alibi: ‚Antequam humiliarer, ego peccavi,‘ et cetera his similia«, quae longum est scribere. Animadvertite quid dixerim: ‚Alius vero, qui Deum iustum conatur ostendere. Conatur,‘ inquam, ‚ostendere‘, non ‚ostendit‘. Sin autem in eo scandalum pateris, quare latissimam Origenis disputationem brevi sermone comprehenderim, et lectori sensum eius aperuerim; atque ex eo tibi occultus illius videor esse sectator, quia nihil

mu je znano, še preden karkoli nastane. Tako je bil Pavel že v materinem trebuhu vnaprej določen in Jeremija že v maternici posvečen, izbran in utrjen ter kakor Kristus med ljudi poslan za preroka.«⁸⁸ V tem opisu zagotovo ni nič napačnega, in čeprav Origen trdi nasprotno, sem se sam držal razumevanja Cerkve. Ker je naloga komentarjev, da predstavijo mnenja več ljudi, in ker sem že v uvodu obljubil, da bom to storil, sem brez sovraštva do Origenovega imena navedel tudi njegova stališča in zapisal:⁸⁹ »Drugi pa, ki skuša dokazati Božjo pravičnost, češ da Bog ne izbira na podlagi vnaprejšnjega védenja, ampak vsakogar po njegovih zaslugah, pravi, da so pred vidnimi stvarmi,⁹⁰ nebom, zemljo in morjem in vsem, kar je na njih, obstajale še nevidne stvari in v njih duša. Te duše zaradi nekih le Bogu znanih razlogov strmoglavijo nazaj v to solzno dolino, v kraje naše bede in popotovanja,⁹¹ kjer psalmist, postavljen v ta svet, moli, da bi se vrnil v svoje prejšnje bivališče: ‚Gorje mi, da bivam v Mešehu, da prebivam v kedarskih šotorih. Dovolj dolgo je prebivala moja duša med ljudmi, ki sovražijo mir.‘⁹² In nekje drugje: ‚Jaz nesrečnež! Kdo me bo rešil telesa te smrti?‘⁹³ Ter: ‚... hrepenim, da bi se razrešil in bil s Kristusom, kar bi bilo dosti boljše ...‘⁹⁴ In spet nekje drugje: ‚Ko še nisem bil nesrečen, sem blodil ...‘⁹⁵ in podobno naprej,« kar bi bilo predolgotrajno popisovati. Bodi pozoren na to, kar pravim: *Drugi pa, ki skuša dokazati Božjo pravičnost ... Pravim, skuša dokazati, ne dokaže.* Če pa si se pohujšal, ker sem obširno Origenovo razpravo strnil v kratkem odlomku in bralcu le nakazal smisel, in če se ti zdaj zdi, da sem njegov skrivni

88 Hier., *Com. in Eph.* 1.1.4.

89 Hier., *Com. in Eph.* 1.1.4.

90 Lat. *creatura* – *ustvarjena stvar, stvaritev, ustvarjenina.*

91 Ps 119,54.

92 Ps 120,5.

93 Rim 7,24.

94 Flp 1,23.

95 Ps 119,67.

ab eo dictum praetermiserim, vide ne idcirco hoc fecerim, ut vestram calumniam declinarem, ne me diceretis quae ab eo fortiter sunt dicta, tacuisse, et illum in Graeco robustius disputare. Posui ergo omnia, licet brevius, quae in Graeco repperi, ut nihil haberent discipuli eius novi, quod Latino- rum auribus ingererent. Facilius enim nota, quam repentina contemnimus. Exposita autem interpretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, ausculta: »Non enim ait Paulus: ‚Elegit nos ante constitutionem mundi‘, cum ‚essemus sancti et immaculati‘, sed: ‚Elegit nos ut essemus sancti et immaculati‘, hoc est: qui sancti et immaculati ante non fuimus, ut postea essemus. Quod et de peccatoribus ad meliora conversis dici potest; et stabit illa sententia: ‚Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens‘; id est, in tota vita sua, in omni quo in mundo isto versatus est tempore. Quod quidem ita intellectum, et adversum eum facit, qui antequam mundus fieret, animas dicit electas esse propter sanctitatem, et nullum vitium peccatorum. Non enim (ut ante iam diximus) eliguntur Paulus, et qui ei similes sunt, quia erant sancti et immaculati, sed eliguntur et praedestinantur, ut in consequenti vita per opera atque virtutes, sancti et immaculati fiant.« Et audet quisquam post huiusmodi sententiam, nos Origenis haereseos accusare? Decem et octo ferme anni sunt, ex quo istos dictavi libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo; quo Περὶ ἀρχῶν, illius opus, Latinae aures ignorabant: et tamen professus sum fidem meam; et quid mihi displiceret, ostendi. Ex quo etiam si in ceteris aliquid haereticum monstrare potuisset inimicus, non tam dogmatum perversorum, quae hic et in aliis libris saepe damnavi, quam improvidi tenerer erroris.

privrženec, ker nisem izpustil nobene njegove izjave, poglej, če nisem morda tega storil zato, da bi se ubranil vaše krivične obtožbe. Sicer bi lahko dejali, da sem zamolčal njegove bolj krepke besede in da v grščini razpravlja bolj grobo. Zato sem – sicer na kratko – navedel vse, kar sem našel v grščini, da njegovi učenci ne bi našli nič več novega, kar bi vsilili ušesom Latincev. Laže namreč preziramo nekaj, kar poznamo, kot nekaj, kar nas doleti nepripravljene. Poslušaj, kaj sem napisal na koncu poglavja, potem ko sem podal njegovo interpretacijo: »Pavel ne reče: ‚Pred stvarjenjem sveta nas je izvolil, ko smo bili sveti in brezmadežni,‘ ampak: ‚Pred stvarjenjem sveta nas je izvolil v njem, da bi bili pred njegovim obličjem sveti in brezmadežni,‘ kar pomeni, da bi mi, ki prej nismo bili sveti in brezmadežni, pozneje bili. To lahko rečemo tudi o grešnikih, ki so se spreobrili k boljšemu; in naslednji stavek bo ostal resničen: ‚Ne privedi k sodbi svojega služabnika, saj ni nihče, ki živi, pravičen pred tabo!‘⁹⁶ kar pomeni v vsem svojem življenju, v celotnem času svojega bivanja na svetu. Če razumemo na ta način, smo nasprotnega mnenja kot ta, ki pravi, da so bile duše še pred obstojem sveta izbrane zaradi svetosti in ker niso imele napak grešnikov. Kot sem že dejal, Pavel in njemu podobni niso izvoljeni, ker so bili sveti in brezmadežni, ampak so izvoljeni in vnaprej določeni, da bi v naslednjem življenju po svojih delih in krepostih postali sveti in brezmadežni.«⁹⁷ Nas po tem stavku še kdo upa obtožiti, da smo Origenovi heretiki? Skoraj osemnajst let je že od takrat, ko sem narekoval te besede, v času, ko je Origenovo ime cvetelo v svetu, ko latinska ušesa še niso poznala njegove knjige *Περί ἀρχῶν*. In vendar sem izpovedal svojo vero in pokazal, kaj mi ne ugaja. Tudi če bi na drugih mestih nasprotnik lahko pokazal heretična mesta, to ni zato, ker bi sledil sprevrženim naukom, ki sem jih tukaj in tudi v drugih knjigah obsojal, ampak bi to bila posledica površnosti.

96 Ps 143,2.

97 Hier., *Com. in Eph.* 1.1.4.

23. Secundum locum quem mihi ab eo reprehensum frater ostendit, quia valde frivolus est, et apertam sui praefert calumniam, ponam breviter. In eo testimonio ubi Paulus loquitur: »Sedere eum faciens ad dexteram suam in caelestibus, super omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro;« post multiplicem expositionem, cum ad ministrorum Dei officia pervenissem, et de principatibus ac potestatibus et virtutibus et dominationibus dicerem, etiam hoc addidi: »Necesse est, ut subiectos habeant, et timentes se, et servientes sibi, et eos qui a sua fortitudine roborentur. Quae distributiones officiorum, non solum in praesentiarum, sed etiam in futuro saeculo erunt, ut per singulos profectus et honores, ascensiones etiam et descensiones, vel crescat aliquis, vel decrescat, et sub alia atque alia potestate, virtute, principatu, et dominatione fiat.« Et post exemplum terreni regis, totamque Palatii descriptionem, per quam diversa ministeriorum Dei officia demonstrabam, addidi: »Et putamus Deum, Dominum dominorum, regemque regnantium, simplici tantum ministerio esse contentum?« Quomodo archangelus non dicitur, nisi qui prior est angelorum: sic principatus, potestas et dominatio non appellatur, nisi subiectos aliquos habeat et inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem sequi, quia profectus et honores et ascensiones et descensiones, incrementa et imminutiones, in expositione mea posui; sciat multum interesse de angelis et seraphim et cherubim dicere, daemones et homines fieri, quod affirmat Origenes; et ipsos inter se angelos diversa officiorum genera esse sortitos, quod Ecclesiae non repugnat. Quomodo et inter homines ordo dignitatum ex laboris varietate diversus est et, cum episcopus et presbyter, et omnis

23. Drugo mesto, ki ga po bratovih besedah graja, bom na hitro obdelal, ker je očitek povsem ničev in očitno kri- vičen. Pavel nekje pravi: »... kakšna je čezmerna veličina njegove zmožnosti do nas, ki verujemo po dejavnosti nje- gove silne moči, ki jo je udejanjil v Kristusu, ko ga je obudil od mrtvih in ga posadil na svojo desnico v nebesih, nad vsakršno vladarstvo in oblast, nad vsakršno silo in gospo- stvo ter nad vsakršno ime, ki se ne imenuje samo na tem svetu, temveč tudi v prihodnjem.«⁹⁸ Ob tem odlomku sem najprej podal mnogovrstno razlago, ko pa sem prišel k na- logam Božjih služabnikov in govoril o vladarstvih in obla- sti, o sili in o gospostvih, sem dodal: »Nujno morajo imeti podrejene, nekoga, ki se jih boji in jim služi ter se utrjuje ob njihovi moči. Takšna porazdelitev nalog ni le v sedanjem svetu, ampak bo tudi v prihodnjem veku vsak posameznik bodisi padal ali se dvigal po posameznih stopnjah časti in napredovanja, se vzpenjal ali zdrsnil in prišel pod eno ali drugo vladarstvo, silo, oblast in gospostvo.«⁹⁹ Dal sem pri- mer z zemeljskim kraljem, opisal celotno palačo, po kateri sem ponazoril različne naloge Božjih služabnikov, in dodal: »In mi mislimo, da je Bog, Gospod vseh gospodov, Kralj vseh kraljev, zadovoljen le s preprostim služabnikom?«¹⁰⁰ Arhangel se ne imenuje nekdo, ki ni prvi med angeli, in prav tako se vladarstvo, moč in gospostvo ne imenujejo tako, če nimajo nečesa, kar jim je podvrženo in nižjega reda. Če pa misli, da sledim Origenu, ker sem v razlago vključil časti, vzpone, padce, rast in zmanjševanje, naj ve, kako velika je razlika, če rečeš, da demoni in ljudje nastajajo iz angelov, serafov in kerubov, kot trdi Origen, ali da so angeli med seboj razvrščeni glede na različne vrste nalog, česar Cerkev ne zanika. Kakor so pri ljudeh razredi časti zaradi različ- nih del različni – in čeprav imajo škof, prezbiter in vsaka

98 Ef 1,21.

99 Hier., *Com. in Eph.* 1.1.20–21.

100 Hier., *Com. in Eph.* 1.1.20–21.

ecclesiasticus gradus habeat ordinem suum; et tamen omnes homines sint: sic et inter angelos merita esse diversa, et tamen in angelica omnes persistere dignitate: nec de angelis homines fieri, nec rursus homines in angelos reformari.

24. Tertius est reprehensionis locus quod dicente Apostolo: »Ut ostenderet in saeculis supervenientibus abundantes divitias gratiae suae in bonitate super nos in Christo Iesu, nos triplicem expositionem posuimus.« In prima quid nobis videretur, in secunda quid Origenes opponeret, in tertia quid Apollinaris simpliciter explanaret. Quorum si nomina non posui, ignosce verecundiae meae: non debui eos carpere, quos imitabar ex parte, et quorum in Latinam linguam sententias transferebam. »Sed,« dixi, »qui diligens lector est, statim requiret, et dicet.« Et rursus in fine: »Alius vero hoc quod ait, ut ostenderet in saeculis supervenientibus abundantes divitias gratiae suae, ad illam intellectionem transfert.« Ecce, inquires, sub diligentis lectoris persona, Origenis sententias explicasti. Fateor errorem, non debui diligentem dicere, sed blasphemum: quod si fecissem, et aliquo scissem vaticinio te istiusmodi nenas sectaturum, etiam calumniae verba vitassem. Grande crimen si Origenem diligentem dixi esse lectorem, cuius septuaginta libros interpretatus sum, quem in caelum laudibus tuli; pro quo compulsus sum ante biennium brevi libello tuis contra me praeconiis respondere. Ecclesiarum magistrum a me dictum esse Origenem, in tuis laudibus obicis: et putas quod pertimescere debeam, si diligentem lectorem me dixisse inimicus accuses. Solemus et negotiatores parcissimos, et frugi servos, et molestos paedagogos, et argutissimos fures, diligentes vocare. Et in Evangelio villicus iniquitatis prudenter quaedam fecisse dicitur et: »Prudentiores sunt filii huius

cerkvena stopnja svoj red, pa so vseeno vsi ljudje –, tako so tudi zasluge angelov različne, a vseeno ohranjajo angelsko dostojanstvo; in iz angelov ne nastajajo ljudje niti se ljudje ne spremenijo nazaj v angele.

24. Tretje mesto, kjer se zgraža, je moja trojna razlaga apostolovih besed: »... da bi v prihajajočih vekih pokazal v svoji dobrosrčnosti do nas v Kristusu Jezusu čezmerno bogastvo svoje milosti.«¹⁰¹ V prvi razlagi sem podal svoje mnenje, v drugi nasprotno Origenovo mnenje, v tretji pa Apolinarjevo preprosto stališče. Če nisem navedel njihovih imen, oprosti moji boječnosti. Nisem smel napadati njih, ki sem jih deloma posnemal in katerih mnenja sem prevajal v latinščino. »Toda,« sem dejal, »skrbni bralec bo takoj poizvedel o tem in dejal ...«¹⁰² In na koncu sem ponovil: »Nekdo drug pa daje drugačen pomen besedam: ... da bi v prihajajočih vekih pokazal v svoji dobrosrčnosti do nas v Kristusu Jezusu čezmerno bogastvo svoje milosti.«¹⁰³ Dejal boš: *Glej, pod pretvezo skrbnega bralca si pojasnil Origenove misli. Priznam zmoto. Ne bi smel reči skrbni, ampak bogokletni. Če bi to storil in po kaki prerokbi vedel, da boš vrtal v takšne otročarije, bi se izognil tvoji krivični obtožbi. Velik zločin je, če sem dejal, da je Origen, čigar sedemdeset knjig sem prevedel in ga v hvalnicah povzdigoval v nebo, prizadeven bralec, za kar sem moral pred dvema letoma v drobni knjižici¹⁰⁴ odgovarjati na tvoje hvalospeve proti meni. V teh hvalnicah mi nasprotuješ, ker sem dejal, da je Origen cerkveni učitelj, in misliš, da se moram bati, ker me sovražno obtožuješ, da sem mu dejal *skrbni bralec*. Tudi za varčne trgovce, vrle sužnje, nadležne vzgojitelje in premetene tatove pravimo, da so *skrbni*. In v evangeliju je menda neki krivični oskrbnik pametno ravnal; še več: »sinovi tega*

101 Ef 2,7.

102 Hier., *In Eph.* 1.2.7.

103 Hier., *In Eph.* 1.2.7.

104 Hier., *Ep.* 84.

saeculi filiis lucis in generatione sua;« et: »Serpens sapientior erat omnibus bestiis, quas fecit Dominus super terram.«

25. Quartus reprehensionis locus, exordium secundi libri possidet, in quo hoc Pauli testimonium exposuimus: »Huius rei gratia ego Paulus vinctus Iesu Christi pro vobis gentibus;« et quia per se locus ipse manifestus est, eam tantum partem ponam explanationis, quae patet calumniae: »Vinctum Iesu Christi Paulum esse pro Gentibus, potest et de martyrio intellegi, quod Romae in vincula coniectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonem, et ad Colossenses, et ad Philippenses, in alio loco scriptas esse monstravimus. Vel certe, quia in plurimis locis lectum est vinculum animae corpus hoc dici, quo quasi clauso teneatur in carcere, dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri, nec reverti, et ,esse cum Christo,‘ ut perfecta in gentes per eum praedicatio compleatur, licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus praedestinatus et sanctificatus ex utero matris suae ad praedicationem gentium antequam nasceretur, postea vincula carnis acceperit.« Et in hoc loco triplicem, ut supra, expositionem posui: in prima, quid mihi videretur, in secunda, quid Origenes assereret, in tertia, quid Apollinaris contra illius vadens dogma sentiret. Lege Graecos commentarios; et nisi ita repereris, crimen fatebor. Quod est in isto loco peccatum meum? Illud nimirum, pro quo supra respondi: quare non eos a quibus dicta sunt, nominarim. Superfluum erat per singula Apostoli testimonia, eorum nomina ponere, quorum me opuscula translaturum in Praefatione signaveram. Et tamen vinctam dici animam corpore, donec ad Christum redeat, et in resurrectionis gloria, corruptivum et mortale corpus,

veka so do svojega rodu preudarnejši kakor sinovi luči,«¹⁰⁵ in: »Kača je bila bolj prekanjena kot vse živali na polju, ki jih je ustvaril Gospod Bog.«¹⁰⁶

25. Četrto mesto, kjer me graja, sodi na začetek druge knjige, v kateri sem razlagal naslednje Pavlovo pričevanje: »Zato jaz, Pavel, jetnik Kristusa Jezusa za vas, pogane...«¹⁰⁷ In ker je mesto samo po sebi jasno, bom navedel le del razlage, ki je izpostavljen krivičnim očitkom: »Pod besedami, ki govorijo o Pavlu kot jetniku Jezusa Kristusa, lahko razumemo mučeništvo, kajti to pismo je poslal, ko je bil v Rimu vržen v ječo. Na nekem drugem mestu sem pojasnil, da se je to zgodilo v istem času, kot so bila napisana pisma Filemonu, Kološanom in Filipljanom. Ker pa na več mestih beremo, da se temu telesu pravi spona duše, ki je v njem zaprta kakor v ječi, seveda pravimo, da je Pavel ujet v spono telesa ter se ne more vrniti in biti s Kristusom¹⁰⁸ zato, da bi izpolnil svoje pridiganje poganom. Spet nekateri drugače razumejo to mesto, češ da je Pavel, ki je bil, še pred rojstvom, že v materinem telesu določen in posvečen za pridiganje poganom, pozneje sprejel spono mesa.«¹⁰⁹ Tudi na tem mestu sem tako kot prej navedel tri razlage: najprej svoje mnenje, nato kaj si lasti Origen, kot tretje pa Apolinarjevo mnenje, ki slednjemu nasprotuje. Beri grške komentarje, in če tega ne boš našel, bom priznal krivdo. Kje sem na tem mestu grešil? Zagotovo tam kot zgoraj, za kar sem se že zagovarjal. Nisem imenoval njih, ki sem jih navajal. Odveč je bilo za vsak apostolov stavek omenjati njihova imena, saj sem že v uvodu napovedal, da nameravam prevesti njihova dela. A vendar – reči, da je duša ujeta v telesu, dokler se ne vrne h Kristusu in v slavi vstajenja ne zamenja minljivega

105 Lk 16,8.

106 1 Mz 3,1.

107 Ef 3,1.

108 Fil 1,23.

109 Hier., *Com. in Eph.* 2.3.1–4.

incorruptione et immortalitate commutet, non absurdae intelligentiae est. Unde et Apostolus: »Miser ego,« inquit, »homo: quis me liberabit de corpore mortis huius?« Corpus mortis appellans, quod vitiis et morbis et perturbationibus ac morti subiaceat: donec cum Christo resurgat in gloria, et fragile prius lutum, excoquatur fervore Spiritus sancti in testam solidissimam: demutans gloriam, non naturam.

26. Quintus locus validissimus est, in quo exponentes illud Apostoli testimonium: »Ex quo totum corpus compactum et conglutinatum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate,« latissimam Origenis expositionem, et eosdem sensus per diversa verba volventem, brevi sermone constrinximus, nihil de exemplis et assertionibus illius aufe-rentes. Cumque pervenissemus ad finem, haec subiecimus: »Igitur et in restitutione omnium, quando corpus totius Ecclesiae nunc dispersum atque laceratum, verus medicus Christus Iesus sanaturus advenerit, unusquisque secundum mensuram fidei et agnitionis Filii Dei (quem ideo agnoscere dicitur, quia prius noverat, et postea nosse desivit) suum recipiet locum, et incipiet id esse quod fuerat: ita tamen, ut non iuxta aliam haeresim omnes in una aetate sint positi, id est, omnes in Angelos reformatur; sed unumquodque membrum iuxta mensuram et officium suum perfectum sit. Verbi gratia, ut angelus refuga id esse incipiat, quod creatus est: ut homo qui de paradiso fuerat eiectus, ad culturam iterum paradisi restituatur,« et reliqua.

27. Miror te hominem prudentissimum non intellexisse artem expositionis meae. Quando enim dico: »Ita tamen ut non iuxta aliam haeresim omnes in una aetate sint positi, id est, omnes in angelos reformatur,« ostendo et ea de

in umrljivega telesa za neminljivost in nesmrtnost, to ni nesmiselno razumevanje. Zato tudi pravi apostol: »Jaz nesrečnik! Kdo me bo rešil telesa te smrti?«¹¹⁰ in telo imenuje telo smrti, ker je podvrženo slabostim, boleznim, vznemirjenosti in smrti, dokler s Kristusom ne vstane v slavi. Takrat bo ogenj Svetega Duha nekaj prhko zemljo prekalil v trdno posodo, ki bo spremenila slavo, ne pa svoje narave.

26. Peta točka je najpomembnejša. Tam razlagam apostolovo izjavo: »Iz njega dobiva rast celotno telo, združeno in spojeno z njim, ob sodelovanju celotnega veziva, po delovanju, v skladu z mero slehernega dela, tako da omogoča rast telesa in gradi samega sebe v ljubezni.«¹¹¹ Origenovo obširno razpravo, v kateri iste stvari pove z različnimi besedami, sem strnil v kratek povzetek, ne da bi odvezel njegove primere ali trditve. Ko sem prišel do konca, sem dodal: »Ob obnovitvi vseh stvari, ko bo resnični zdravnik Jezus Kristus prišel ozdravit zdaj razkropljeno in razdrobljeno telo Cerkve, bo torej vsak izmed nas glede na mero svoje vere in spoznanje Božjega Sina (beseda ‚spoznanje‘¹¹² nakazuje, da ga prej je, pozneje pa ga ni več poznal) dobil svoje mesto in začel biti to, kar je bil prej. Vendar ne tako, kot pravi druga herezija, da bomo vsi postavljeni na eno stopnjo, to je, da se bomo vsi spremenili v angele, ampak da bo vsak posameznik popoln glede na svojo mero in nalogo. Na primer: padli angel bo začel biti to, v kar je bil ustvarjen, in človek, ki je bil izgnan iz raja, bo spet postavljen v raj, da bi ga užival.«¹¹³ In tako naprej.

27. Čudim se, kako da ti, ki si tako razumen človek, nisi razumel mojega načina razlage. Ko pravim: »Vendar ne

110 Rim 7,24.

111 Ef 4,16.

112 Lat. *agnitio* – spoznanje, priznanje.

113 Hier., *Com. in Eph.* 2.4.16.

quibus disputo esse haeretica, et ab alia haeresi discrepare. Quae sunt ergo duae haereses? Una, quae dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera quae asserit unumquodque in restitutione mundi id fore quod conditum est. Verbi gratia: quia ex angelis daemones sunt, rursum daemones angelos fieri: et animas hominum, ita ut sunt conditae, non in angelos; sed in id quod a Deo sunt conditae, reformari, ut et iusti et peccatores aequales fiant. Denique ut scias me non meam explicasse sententiam, sed inter se haereses comparasse, quarum utramque in Graeco legeram, disputationem meam hoc fine complevi: »Idcirco, ut supra diximus, haec apud nos obscuriora sunt, quia μεταφορικῶς dicuntur in Graeco; et omnis metaphora, si de alia in aliam linguam transferatur ad verbum, quibusdam quasi sentibus, orationis sensus et germina suffocantur.« Nisi haec eadem in Graeco reppereris, quidquid dictum est, meum putato.

28. Sextum, quod et extremum, mihi obicere dicitur (si tamen nihil in medio frater oblitus est) cur illum locum Apostoli interpretans, in quo ait: »Qui uxorem suam diligit, se ipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam odio habuit; sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam,« post simplicem expositionem, Origenis posuerim quaestionem, ex cuius persona tacito nomine dixerim: »Opponi nobis potest, quod non sit vera sententia dicentis Apostoli: ‚Nemo umquam carnem suam odit,‘ cum morbo regio laborantes, pthisi, et cancro et distillationibus, mortem vitae praeferant, et sua oderint corpora;« et statim quid ipse sentirem adiunxi: »Magis itaque ad tropicam intelle-

tako, kot pravi druga herezija,¹¹⁴ da bomo vsi postavljeni na eno stopnjo, to je, da se bomo vsi spremenili v angele,« pojasnjujem, da je tudi to, o čemer razpravljam, heretično in da se razlikuje od druge herezije. Za kateri hereziji gre? Za prvo, ki pravi, da se vsa razumna bitja spremenijo v angele, in drugo, ki trdi, da bo ob obnovitvi sveta vsaka stvar to, kar je bila ob stvarjenju. Na primer: ker so iz angelov nastali demoni, bodo demoni spet postali angeli; in duše ljudi, tako kot so bile ustvarjene, se ne bodo spremenile v angele, ampak v to, v kar jih je Bog ustvaril, tako da bodo pravični in grešniki izenačeni. Kot dokaz, da nisem navajal svojega mnenja, ampak med sabo primerjal hereziji, o katerih sem bral v grščini, sem svojo razpravo nazadnje sklenil takole: »Kot sem povedal že zgoraj, so te besede v našem jeziku nekoliko manj jasne, ker so v grščini rečene metaforično, v vsaki metafori pa pri dobesednem prevajanju iz enega v drug jezik nekakšno trnje zaduši kot mladika pretanjen pomen besede.«¹¹⁵ Če teh mnenj ne najdeš v grščini, dopuščam, da vse, kar sem dejal, pripišeš meni.

28. Šesti in menda zadnji očitke (če moj brat ni pozabil omeniti česa vmes) je vprašanje, zakaj sem pri razlagi apostolovih besed: »Kdor ljubi svojo ženo, ljubi sebe. Saj vendar ni nihče nikoli sovražil svojega mesa, temveč ga hrani in neguje, kakor Kristus Cerkev,«¹¹⁶ po svojem preprostem opisu postavil Origenovo vprašanje, tako da naj bi zamolčal njegovo ime in govoril z njegovega stališča: »Lahko nam nasprotujejo, saj apostolova izjava ,saj vendar ni nihče nikoli sovražil svojega mesa' ni resnična. Ti, ki trpijo za zlatenico, jetiko, rakom ali katarjem, bi imeli smrt raje kot življenje in sovražijo svoje meso.«¹¹⁷ Takoj sem dodal, kar sam mislim: »Besede je treba jemati bolj v prenesenem pomenu.« Kadar

114 Lat. *iuxta aliam haeresim*. Zaimek *alius* pomeni *drug, eden izmed več*.

115 Hier., *Com. in. Eph.* 2.4.16.

116 Ef 5,28,29.

117 Hier., *Com. in Eph.* 3.5.28–29.

gentiam sermo referatur.« Quando dico, tropicam, doceo verum non esse, quod dicitur, sed allegoriae nubilo figuratum. Ponamus tamen ipsa verba quae Origenis libro tertio continentur: »Dicamus quod illam carnem, quae visura sit salutare Dei, anima diligit, et nutriat, et foveat eam, disciplinis erudiens, et coelesti saginans pane, et Christi sanguine irrigans, ut refecta et nitida, possit libero cursu virum sequi, et nullo debilitate et pondere praegravari. Pulchre etiam in similitudinem Christi nutrientis et foventis Ecclesiam, et dicentis ad Ierusalem: ,Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti,‘ animae quoque fovent corpora sua, ut ,corruptivum hoc induat incorruptionem,‘ et alarum levitate suspensum, in aerem facilius elevetur. Foveamus igitur et viri uxores, et animae nostrae corpora: ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas: sed quomodo apud angelos, non est vir et mulier; ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse quod nobis in caelestibus repromissum est.«

29. Supra simplicem expositionem quae nobis in testimonio isto esse videbatur, expressimus, dicentes: »Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sancta inter virum et uxorem caritate praecepta, nunc iubemur, ut nutriamus et foveamus coniuges, ut scilicet eis victum atque vestitum, et ea quae sunt necessaria praebeamus.« Haec nostra sententia est. Igitur omne quod sequitur dicentes: ,Opponi nobis potest,‘ ostendimus non ex nostra, sed ex contradicentium intellegi debere persona. Quae cum brevis sit et absoluta responsio, et iuxta id quod supra diximus, etiam allegoriae umbris, de eo quod est, ad id quod non erat, depravata: tamen accedam propius, et sciscitabor quid tibi in hac di-

mislim preneseno, pravim, da to, kar je povedano, ni resnično, ampak zavito v tančico alegorije. Navedimo besede, ki jih najdemo prav v tretji Origenovi knjigi: »Recimo, da duša ljubi meso, ki bo videlo Božje odrešenje, ga neguje, varuje, uri v nauku, hrani z nebeškim kruhom in napaja s Kristusovo krvjo, da bi lahko okrepljeno in lepo svobodno sledilo možu, ne da bi ga težila kakršnakoli slabotnost ali breme. Podobno kot Kristus, ki neguje in varuje Cerkev ter pravi Jeruzalemu: ‚Kolikokrat sem hotel zbrati tvoje otroke, kakor zbira koklja svoja piščeta pod peruti, pa niste hoteli!‘¹¹⁸ duše lepo skrbijo za svoja telesa, da bi si ‚to, kar je umrljivo, nadelo neumrljivost‘¹¹⁹ ter da bi se dvignilo na lahkih perutih in laže poletelo v zrak. Zato možje, ljubimo svoje žene in duše naj negujejo telo, da se bodo žene spremenile nazaj v može in telesa v duše in ne bo več nobene razlike med spoloma, ter začnimo – tako kot pri angelih, kjer ni moža in žene – tudi mi, ki bomo podobni angelom, že zdaj biti to, kar nam je obljubljeno v nebesih.«¹²⁰

29. Navedel sem preprosto razlago, kako jaz razumem ta odlomek: »V skladu s preprostim razumevanjem se nam zdaj, ko poznamo svetost ljubezni med možem in ženo, naroča, naj svoje žene negujemo in jih varujemo, tako da jim priskrbimo jed in oblačila ter kar je še nujnega za življenje.«¹²¹ To je moje mnenje. Torej je vse, kar sledi besedam *Lahko nam nasprotujejo* treba razumeti, kot da sem prikazal mnenje nekoga drugega, ne svoje. Ker je odgovor kratek in dokončen ter ga je senca alegorije iz tega, kar je, spačila v to, kar ni bil, se bom približal in poskusil izvedeti, kaj ti v tej razpravi ni všeč. Gotovo te je zmotilo, ker sem dejal, da duše negujejo svoja telesa kakor može žene, *da bi si to, kar je umrljivo, nadelo neumrljivost in da bi se dvi-*

118 Mt 23,37.

119 1 Kor 15,53.

120 Hier., *Com. in Eph.* 3,5.28–29.

121 Hier., *Com. in Eph.* 3,5.28–29.

sputatione displiceat. Nempe quia dixerim, animas ut viros fovere quasi uxores corpora sua, ,ut corruptivum hoc induat incorruptionem, et alarum levitate suspensum, in aerem facilius sublevetur.' Quando dico: ,Corruptivum hoc induat incorruptionem,' non muto naturam corporum, sed augeo gloriam. Nec non quod sequitur: ,Alarum levitate suspensum in aerem facilius elevetur,' qui alas assumit, id est, immortalitatem, ut levius ad caelum volet, non perdit esse quod fuerat. Sed dices, movent me quae sequuntur: ,Foveamus igitur et viri uxores, et animae nostrae corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas; sed quomodo apud angelos non est vir et mulier: ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse, quod nobis in caelestibus repromissum est.' Recte moverent, nisi post priora dixissem: ,Iam nunc incipiamus esse, quod nobis in caelestibus repromissum est.' Quando dico: hic esse incipiamus in terris, non naturam tollo sexuum; sed libidinem, et coitum viri et uxoris aufero, dicente Apostolo: »Tempus breve est: reliquum est, ut et qui habent uxores, sic sint quasi non habeant.« Et Dominus interrogatus in Evangelio, cuius de septem fratribus in resurrectione esse deberet uxor, ait: »Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei: in resurrectione enim neque nubent, neque nubentur; sed erunt sicut angeli Dei in caelo.« Et revera ubi inter virum et feminam castitas est, nec vir incipit esse, nec femina: sed adhuc in corpore positi, mutantur in angelos: in quibus non est vir et mulier. Quod et in alio loco ab eodem Apostolo dicitur: »Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudaeus, neque Graecus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim unum vos estis in Christo Iesu.«

nilo na lahkih perutih in laže poletelo v zrak. Ko pravim, naj si *umrljivo nadene neumrljivost*, ne spreminjam narave telesa, ampak povečujem njegovo slavo. In tudi kar zadeva naslednje besede, *da bi se dvignilo na lahkih perutih in laže poletelo v zrak* – kdor si nadene krila, to je nesmrtnost, da bi laže poletel v nebo, ne neha biti to, kar je bil. Toda, boš dejal, pretrese me, kar sledi: *Zato, možje, ljubimo svoje žene in duše naj negujejo telo, da se bodo žene spremenile nazaj v može in telesa nazaj v duše in ne bo več nobene razlike med spoloma, ter začnimo – tako kot pri angelih, kjer ni moža in žene – tudi mi, ki bomo podobni angelom, že zdaj biti to, kar nam je obljubljeno v nebesih.* Upravičeno bi te lahko pretreslo, če ne bi za tem dejal, *začnimo že zdaj biti to, kar nam je obljubljeno v nebesih.* Ko pravim, da to začnimo že na zemlji, ne odpravljam narave spolov, temveč odvezam poželenje in telesno združitev moža in žene, saj apostol pravi: »To pa rečem, bratje, da je odmerjeni čas kratek. Odslej naj bodo tisti, ki imajo žene, kakor da jih ne bi imeli ...«¹²² In tudi ko so Gospoda vprašali, komu izmed sedmih bratov bo žena pripadala ob vstajenju, je dejal: »Motite se, ker ne poznate ne Pisma ne Božje moči. Ob vstajenju se namreč ne bodo ne ženili ne možile, ampak bodo kakor angeli v nebesih.«¹²³ In resnično, ko je med možem in ženo vzdržnost, nehata biti moški in ženska, ampak se, čeprav sta še vedno v telesih, spremenita v angela, v katerih ni niti moža niti žene. Prav to pravi apostol tudi nekje drugje: »Kajti vsi, ki ste bili krščeni v Kristusa, ste oblekli Kristusa. Ni ne Juda ne Grka, ni ne sužnja ne svobodnjaka, ni ne moškega ne ženske: kajti vsi ste eden v Kristusu Jezusu.«¹²⁴

122 1 Kor 7,29.

123 Mt 22,29–30.

124 Gal 3,27–28.

30. Sed quoniam de confragosis et asperis locis enavigavit oratio, et haereseos crimen impactum tota frontis libertate respuimus, ad alias accusationis eius partes, quibus nos mordere nititur, transeamus. E quibus prima est, me hominem maledicum, omnium detractorem, in praecessores meos genuinum semper infigere. Det unum, cuius in opusculis meis nomen taxaverim, vel quem iuxta artem illius figurata laude perstrinxerim. Sin autem contra invidos loquor, et Luscium Lanuinum, vel Asinium Pollionem de genere Corneliorum, stili mei mucro convulnerat, si histriculae et lividae mentis hominem a me submoveo, et ad unum stipitem cuncta iacula dirigo, quid vulnera sua partitur in multos? Quid ex impatientia respondendi, ostendit se esse qui petitur? Obicit mihi et periurium mixtum sacrilegio, quod in libro quo ad instituendam Christi virginem loquor, ante tribunal iudicis dormiens pollicitus sim, numquam me saecularibus litteris daturum operam, et nihilominus damnatae eruditionis interdum meminerim. Nimirum iste est Sallustianus Calpurnius, qui nobis per Magnum Oratorem, non magnam moverat quaestio-

30. Ker je naše pisanje izplavalo iz razburkanih in vihar-
nih krajev¹²⁵ ter sem naravnost in odkrito izpljunil očitke
herezije, naj preidem k drugim točkam njegove obtožni-
ce, s katerimi me skuša oglodati. Prva med njimi je, češ
da sem obrekljivec, da vse ponižujem in v svoje predhod-
nike zabadam svoje zobe. Naj imenuje koga, čigar ugled
sem v svojih delih omajal ali komur sem v njegovem slogu
s hlinjeno hvalo zadrnil zanko. Če pa slučajno govorim
proti zavistnemu Luskiju Lanuvinu¹²⁶ ali je ostrina mojega
pisala ranila Azinija Poliona iz Kornelijevega rodu,¹²⁷ če od
sebe odvrčam človeka, ki ima kosmato vest in zavistno
srce, in zabadam vsa kopja v eno deblo, zakaj potem svoje
rane deli med mnoge? Saj s svojo neučakanostjo, da bi mi
odgovoril, kaže, da je on sam tisti, od katerega zahtevam
odgovor. Očita mi, da sem krivo prisegal in da sem obe-
nem svetoskrunec, ker sem v pismu, napisanem v pouk
Kristusovi devici,¹²⁸ omenil, kako sem pred sodnim stolom
večnega Sodnika v spanju obljubil, da se ne bom nikdar več
posvečal posvetnim knjigam, a sem se kljub temu včasih
še spomnil učenosti, ki sem jo preklel. Seveda, on je tisti
Salustijan Kalpurnij,¹²⁹ ki nam je po govorniku Magnu za-

125 Cic., *Tusc.* 4.14.33.

126 Luscus Lanuvinus je bil prevajalec Menandra, dramski ustvarjalec
paliat ter Terencijev kritik in tekmeč, s katerim se je ta prerekal v
svojih prologih. Hieronim Rufina pogosto primerja z njim.

127 Gaius Asinius Pollio (76 pr. Kr.–4 po Kr.) je bil rimski literarni me-
cen, zgodovinar in ustanovitelj prve javne knjižnice. Bil je dober
prijatelj avgustejskih pesnikov, zlasti Vergilija. Pisal je tudi pesmi,
tragedije in slovel kot govornik, čeprav od njegovih del ni veliko
ohranjenega. Bil je tudi neke vrste literarni kritik; popravljal je celo
Cicerona, Cezarja in Livija.

128 Hier., *Ep.* 22.30.

129 Ime Sallustianus Calpurnius Hieronim nadene Rufinu že v *Ep.*
70.6; kot pravi, zaradi ljubezni do Salustija. V *Ep.* 70 se zahvaljuje
govorniku Magnu, ker je nekega mladeniča pripravil do tega, da se
mu je, namreč Hieronimu, prišel opravičiti. Na koncu pisma se loti
tudi očitka, češ da citira poganske avtorje, in pozneje sprevidi, da
ti očitki niso Magnovi, ampak Rufinovi. Z vzdevkom *Calpurnius*

nem, cui brevi libello satisfacimus. Nunc quod instat, pro sacrilegio atque periurio somnii respondendum est. Dixi me saeculares litteras non lecturum: de futuro sponsio est, non praeteritae memoriae abolitio. Et quomodo, inquires, tenes, quod tanto tempore non relegis? Rursum si aliquid de veteribus libris respondero, et dixerò, adeo »in teneris consuescere multum est«: dum renuo, crimen incurro, et pro me testimonium proferens, hoc ipso arguor, quo defendor. Scilicet nunc longo sermone texendum est, quod probant conscientiae singulorum. Quis nostrum non meminit infantiae suae? Ego certe, ut tibi homini severissimum moveam, et imiteris aliquando Crassum, quem semel in vita dicit risisse Lucilius, memini me puerum cursasse per cellulas servulorum, diem feriatum duxisse lusibus, et ad Orbilium saevientem de aviae sinu tractum esse captivum. Et quo magis stupeas, nunc cano et recalvo capite, saepe mihi videor in somnis comatulus, et sumpta toga, ante rhetorem controversiolam declamare. Cumque expectatus fuero, gratulor me dicendi periculo liberatum. Crede mihi,

stavil ne ravno veliko vprašanje,¹³⁰ na katero sem odgovoril v drobni knjižici.¹³¹ Ker mi preti, moram zdaj odgovoriti glede krive prisege in svetoskrumbe. Dejal sem, da ne bom bral posvetne literature: obljuba velja za prihodnost in ne zahteva, da izbrišem spomin na preteklost. Vprašal boš: *Kako si lahko zapomniš nekaj, česar že toliko časa nisi bral?* Če ti navedem nekaj iz teh starih knjig in rečem: »Največ velja, kar se mlad naučiš,«¹³² bom z navajanjem spet trčil ob očitke, in ko navajam dokaz sebi v prid, se obtožujem prav s tem, s čimer se branim. Očitno bo treba v dolgem govoru naplesti nekaj, česar se vsak zaveda. Kdo od nas se ne spomni svojega otroštva? Jaz se ga. Naj ti zato izvabim smeh, resnoba, da boš posnemal Krasa, o komer Lucilij pravi, »da se je le enkrat v življenju smejal,«¹³³ spominjam se, da sem kot deček tekal po sobah sužnjevi, da sem praznične dni preživel ob igri in iz babičinega naročja pristal pri jeznem Orbiliju,¹³⁴ pri katerem sem postal ujetnik knjig. In kar te bo še bolj čudilo; še zdaj se, siv in napol plešast, večkrat vidim v sanjah, kako kuštrav in oblečen v togo pred retorjem de-

hoče Hieronim Rufina označiti za izdajalca. Kalpurnij Bestia je bil leta 111 pr. Kr. konzul, ki se je po Salustijevem pripovedovanju v *Vojni z Jugurto* dal podkupiti kralju Jugurti, da je sklenil sramoten mir. Priimek *Lanarius* je imel neki drugi Kalpurnij, ki je zahrbtno umoril Julija Salinatorja (Plutarh, *Sertorij* 7.7). Hieronim je torej združil ime dveh podlih oseb, da bi Rufina prizadel. Prim. Franc Ksaver Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma: prvi del* (Celje: Družba sv. Mohorja, 1941). Lardet navaja Cic., *De offic.* 3.66, kjer Cicero omenja Kalpurnija Lanarija. Ta naj bi od Tita Klavdija Centumna kupil hišo, ki bi jo moral prejšnji lastnik na željo avgurjev podreti, ker naj bi motila obrede. Kalpurnij za to ni vedel in je hišo kupil, a jo je moral porušiti.

130 Besedna igra v izvirniku: »... per oratore Magnum non magnam moverat quaestionem.«

131 Hier., *Ep.* 70.6.

132 Verg., *Georg.* 2.272.

133 Cic., *Tusc.* 3.15.31; *Fin.*, 5.30.92.

134 Orbilius je bil sicer Horacijev strogi učitelj, ki je otroke tudi tepel (*Orbilius plagosus* v Hor., *Ep.* 2.1.70.). Hieronim ime Orbilius uporabi kot parafrazo.

multa ad purum recordatur infantia. Si didicisses litteras, oleret testa ingenioli tui, quo semel fuisset imbuta. Lanarum conchylia nullae aquae diluunt. Etiam asini et bruta animalia, quamvis in longo itinere, noverunt secundo diverticula. Miraris si ego Latinas litteras non sum oblitus, cum tu Graecas sine magistro didiceris? Septem modos conclusionum dialectica me elementa docuerunt; quid significet ἀξιωμα, quod nos pronuntiatum possumus dicere: quomodo absque verbo et nomine nulla sententia sit, soritarum gradus, pseudomeni argutias, sophismatum fraudes. Iurare possum me postquam egressus de schola sum, haec numquam omnino legisse. Bibendum igitur mihi erit de Lethaeo gurgite iuxta fabulas poetarum, ne arguar scire quod didici. En tu qui in me parvam scientiam criminaris, et videris tibi litteratulus atque rabbi, responde, cur scribere aliqua ausus sis, et virum disertissimum Gregorium pari eloquii splendore transferre. Unde tibi tanta verborum copia, sententiarum lumen, translationum varietas, homini, qui oratoriam vix primis labris in adolescentia degustasti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronem occulte lectitas. Et ideo tam disertus es, mihique lectionis eius crimen intendis, ut solus inter ecclesiasticos tractatores eloquentiae flumine glorieris. Licet magis philosophos sequi videaris, spinas Cleantis, et contorta Chrysippi, non ex arte

klamiram kratko kontroverzijo. In ko se zbudim, si čestitam, da sem se rešil nevarnih govornih nastopov. Verjemi mi, otroštvo si zapomni veliko stvari zelo natančno. Če bi se učil književnosti, bi lonec tvoje majcene vednosti dišal po tem, s čimer je bil enkrat napolnjen. Nobena voda ne spere škrlatnega madeža na volni. Tudi osli in neumne živali na še tako dolgi poti prepoznajo odcepe, kjer so nekoč že bili. Čudiš se, da nisem pozabil latinske književnosti, ko pa si se ti grške naučil brez učitelja? Pri osnovah logike so me naučili sedem vrst sklepov: kaj pomeni *ἀξίωμα*, čemur bi mi rekli *načelo*; da mora vsak stavek imeti glagol in samostalnik,¹³⁵ potem korake verižnega sklepanja,¹³⁶ obrate *Lažnivca*¹³⁷ in zvijače sofistov. Prisežem, da od tedaj, ko sem prestopil šolski prag, tega nikdar več nisem bral. Očitno bi moral piti iz reke Lete kakor v zgodbah pesnikov, da se mi ne bi očitalo poznavanje nečesa, kar sem se naučil. Ti, ki me dolžiš premajhnega znanja, sam sebi pa se zdiš pravi pismouk in rabi, odgovori, zakaj si si drznil nekaj pisati in prevajati vrhunskega govornika, kot je Gregor,¹³⁸ in to v sijajnem jeziku, ki se kosa z njegovim. Od kod tak besedni zaklad, lucidni stavki, pisanost v prevodu tebi, ki si v mladosti govornišstvo komajda površno povohal? Ali se motim ali pa skrivaj prebiraš Cicerona in si od tod tako učen. Meni pa očitaš, ker ga berem, samo zato, da bi se med vsemi cerkvenimi pisci lahko sam ponašal z vrelcem zgovornosti. Kljub vsemu se mi zdi, da posnemaš bolj filozofe, Kleantovo¹³⁹ zbadanje

135 Lat. *nomen* – ime; v latinski slovnici so *nomina* vključevala samostalnike in pridevnike.

136 Lat. *sorites* – *sorit*, *polisilogizem*, slovensko tudi *sklep verižnjak*. Gre za način logičnega sklepanja, pri katerem izhajamo iz napovedi, nekaj premis, in prek njih pridemo do logične posledice.

137 Lat. *pseudomenos* – *sumljivi oz. napačni silogizem*.

138 Gregor iz Nazianza. Gl. opombo v trinajstem poglavju.

139 Kleant (ok. 331–232 pr. Kr.) je bil stoiški filozof, ki je nasledil Zenona. Poudarjal je nesebičnost in življenje v skladu z naravo. Njegova religiozna misel je ohranjena v himni Zevsu, v kateri je Zevs duh, ki vlada vesolju, ljudje pa mu sledijo in v tem najdejo duševni mir.

quam nescis, sed de ingenii magnitudine. Et quoniam stoici logicam sibi vindicant, et tu huius scientiae deliramenta contemnis, in hac parte epicureus es: nec quaeris quomodo, sed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, si alius non intellegat quid velis dicere, quia non ad omnes, sed ad tuos loqueris? Denique et ego scripta tua relegens, quamquam interdum non intellegam quid loquaris, et Heraclitum me legere putem: tamen non doleo, nec me poenitet tarditatis: id enim in legendo patior, quod tu pateris in scribendo.

31. Haec dicerem, si quidpiam vigilans promissem. Nunc autem, novum impudentiae genus, obicit mihi somnium meum. Utinam celebritas loci, et sanctorum de toto orbe conventus, sineret me divinas Scripturas legere! Intantum spatium non habeo externa meditandi. Sed tamen qui somnium criminatur, audiat Prophetarum voces, somnii non esse credendum, quia nec adulterium somnii ducit me ad Tartarum, nec corona martyrii in caelum levat. Quoties vidi esse me mortuum, et in sepulcro positum! Quoties volare super terras, et montes ac maria natatu aeris transfretare? Cogat me ergo non vivere, vel pennas habere per latera, quia vagis imaginibus mens saepe delusa est. Quanti in somnis divites, apertis oculis repente mendici sunt? Sitiennes flumina bibunt; et experrecti, siccis faucibus aestuant. Tu a me somnii exigis sponsionem: ego te verius strictiusque conveniam. Fecisti omnia quae in baptisate promisisti? Quicquid monachi vocabulum flagitat, nostrum uterque complevit? Cave, quaeso, ne per trabem tuam, festucam meam videas. Invitus loquor, et retractantem linguam dolor in verba compellit. Non tibi sufficiunt quae de vigilante confingis, nisi et somnia crimineris. Tantam habes curiositatem

in Hrizipovo zamotanost, pa ne v večini, ki je ne poznaš, ampak po količini nadarjenosti. Ker si stoiki lastijo logiko, ti pa preziraš čenče te vede, si v tem pogledu epikurejec in se ne sprašuješ, kako kaj povedati, ampak kaj govoriti. Kaj ti je mar, če nekdo drug ne razume, kaj hočeš povedati, saj ne govoriš vsem, ampak le svojim? Konec koncev tudi jaz berem tvoje spise, in čeprav včasih ne razumem, kaj govoriš, in si mislim, da berem Heraklita, mi vendarle ni hudo in se ne kesam svoje topoglavosti; pri branju namreč prestajam isto kar ti pri pisanju.

31. To bi dejal, tudi če bi takrat obljubil buden. Zdaj pa mi očita moje sanje! Kakšna nesramnost! O, da bi mi ta z vseh koncev oblegani kraj in shodi duhovnikov z vsega sveta dopuščali branje Svetega pisma! Na tolikšnem prostoru nimam kraja, kamor bi se umaknil v premišljevanje. Toda ta, ki me obtožuje zaradi sanj, naj poslušá besede prerokov, da se sanjam ne sme verjeti;¹⁴⁰ tudi če sanjamo o prešuštvu, nas to ne pelje v Tartar, in sanje o kroni mučeništva nas ne dvignejo v nebesa.¹⁴¹ Kolikokrat sem se v sanjah videl ležati mrtev v grobu! Kolikokrat sem letel nad zemljo in po zraku plaval nad gorami in morji! On torej zahteva, da ne bi živel ali da bi imel krila na ramenih, kajti takšne prazne predstave so me pogosto varale. Koliko ljudi je v sanjah bogatih, ko pa odprejo oči, so nenadoma berači! Žejni pijejo reke, zbudijo pa se s suhim in pekočim grlom. Siliš me, naj izpolnim prisego iz sanj, jaz pa te bom povprašal resničneje in strožje. Si naredil vse, kar si obljubil pri krstu? Je kdo izmed naju izpolnil meniške prisege? Prosim, pazi, da ne boš prek svojega bruna videl moje trske!¹⁴² To govorim nehote, bolečina sili uporni jezik k besedam. Ni ti dovolj to, kar si izmišljaš o mojem budnem stanju; za povrh me obtožuješ še zaradi sanj. Tako radoveden si glede mojih dejanj, da bi razpravljaj,

140 Jer 23,25–28; 29,8.

141 Prim. Tert., *Anim.* 45.4.

142 Mt 7,3.

meorum actuum, ut quid dormiens fecerim, dixerimve, discutias. Praetermitto, quae contra me loquens, tuum propositum deturpasti: quae in depompationem omnium Christianorum, et verbis et opere feceris. Hoc unum denuntio, et »repetens iterum iterumque monebo«: cornutam bestiam petis: et nisi caverem illud Apostoli: »Maledici regnum Dei non possidebunt,« et »Mordentes invicem consumpti estis ab invicem,« iam nunc sentires de parvula subdolaque concordia, magnam in mundo ortam esse discordiam. Quid tibi prodest, apud notos pariter et ignotos in nos maledicta congerere? An quia origenistae non sumus, et in caelo nos peccasse nescimus, in terris arguimur peccatores? Et ideo in concordiam redivimus, ut mihi loqui contra haereticos non liceret, ne, si illos descripsero, tu te appetitum putes? Quamdiu non renuebam laudationem tuam, sequebaris me ut magistrum, fratrem et collegam vocabas, et catholicum in omnibus fatebaris. Postquam non agnovi laudes tuas, et me indignum tanti viri praeconio iudicavi, illico vertis stilum, et omnia prius laudata vituperas, de eodem ore et dulce proferens et amarum. Sentisne quid taceam, quod aestuanti pectori verba non commodem? et cum psalmista loquar: »Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium munitum labiis meis. Ne declines cor meum in verba malitiae.« Et alibi: »Cum consisteret adversum me peccator, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis.« Et rursus: »Factus sum quasi homo non audiens, nec habens in ore meo increpa-

kaj sem v spanju dejal ali storil. Ne bom se spuščal v to, da si z govorjenjem proti meni osramotil svoj poklic, da si z besedami in dejanji delal v osramočenje kristjanov. Edino to te opozarjam in »spet in spet bom ponavljal svarilo«:¹⁴³ lo-tevaš se zveri z rogovi.¹⁴⁴ In če sam ne bi pazil na apostolove besede: »... ne obrekljivci ne roparji ne bodo dediči Božjega kraljestva,«¹⁴⁵ in »Če pa se med seboj grizete in obžirate, glejte, da se med seboj ne pokončate,«¹⁴⁶ bi že zdaj občutil, kako se je iz majhne in lažne sprave razvilo po svetu veliko sovraštvo. Kaj ti koristi, da me obrekuješ pred znanci in neznanci? Mar me zato, ker nisem origenist in vem, da pred nebesi nisem grešil, na zemlji pa sem obtožen kot grešnik? In sva se spravila zato, da jaz ne bi smel govoriti proti here-tikom in se ti potemtakem ne bi čutil napadenega, če bi jih opisoval? Dokler nisem zavrnil tvoje hvale, si mi sledil kot učitelju, me imenoval prijatelja in brata ter povsod prizna-val, da sem katolik. Potem pa, ko nisem sprejel tvoje hvale in sem presodil, da nisem vreden slave s strani tako po-membnega moža, si takoj izbrisal napisano,¹⁴⁷ grajal, kar si prej hvalil, in iz istih ust sta privreli sladkost in grenkoba.¹⁴⁸ Ali veš, da molčim zato, ker za svojo žgočo jezo ne znam prirediti besed in s psalmistom pravim: »Postavi, Gospod, stražo k mojim ustom, čuvaj vrata mojih ustnic! Ne nagibaj mojega srca k slabi besedi,«¹⁴⁹ in nekeje drugje: »Dejal sem: varoval bom svoje poti, da ne bi grešil s svojim z jezikom; svoja usta bom obvaroval z uzdo, dokler bo krivičnik pred

143 Verg., *Aen.* 3.436. »... et repetens iterumque iterumque monebo ...«

144 Hor., *Epod.* 6.12; *Sat.* 1.4.34; Lact., *Mort. pers.* 32.3–4.

145 1 Kor 6,10.

146 Gal 5,15.

147 Lat. *vertis stilum* – db. *obrneš pisalo (stilus)*. Stilus je bil na enem koncu koničast, na drugem sploščen v obliki lopatice. S sploščenim delom so zgladili vosek na voščeni tablici, na katero so pisali, in na ta način izbrisali, kar so pred tem vanj vrezali s koničastim delom.

148 Jak 3,11.

149 Ps 141,3,4.

tiones?« Sed pro me ultor tibi Dominus respondebit, qui dicit per Prophetam: »Mihi vindicta, ego retribuam,‘ dicit Dominus.« Et in alio loco: »Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuae ponebas scandalum. Haec fecisti et tacui: existimasti, inique, quod ero tui similis; arguam te, et statuam contra faciem tuam,« ut in te videas condemnata, quae falso in aliis criminaris!

32. Audio praeterea obici mihi a Chrysogono sectatore eius, cur in baptisate dixerim universa peccata dimitti, et mortuo bimarito, novum virum in Christo resurgere: atque istiusmodi sacerdotes in Ecclesiis esse nonnullos. Cui brevi sermone respondebo: habent libellum, quem in crimen vocant: ille respondeat, hunc sua disputatione subvertat, et scripta scriptis arguat. Quid austeritate frontis, et contractis rugatisque naribus, concava verba trutinatur, et sanctitatem apud vulgus ignobile simulato rigore mentitur? Audiatur nos iterum proclamantes veterem Adam in lavacro totum mori, et novum cum Christo in baptisate suscitari: perire choicum, et nasci supercoelestem. Haec dicimus, non quod ipsi, propitio Christo, hac quaestione teneamur, sed interrogati a fratribus, quid nobis videretur, respondimus, nulli praeiudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes. Neque enim ambimus ad sacerdotium, qui latemus in cellulis; nec humilitate damnata, episcopatum auro redimere festinamus; nec electum pon-

mano,«¹⁵⁰ in spet drugod: »... postal sem kakor mož, ki ne sliši in nima ugovorov v svojih ustih.«¹⁵¹ Namesto mene ti bo odgovoril Gospod maščevalec, ki po preroku pravi: »‘Moje je maščevanje, jaz bom povrnil,‘ pravi Gospod.«¹⁵² In na drugem mestu: »Sediš, govoriš zoper brata, sina svoje matere omadežuješ. To si storil in jaz naj bi molčal? Si predstavljaš, da sem kakor ti? Grajam te, pred tvojimi očmi razgrinjam obtožbo.«¹⁵³ Da bi pri sebi videl krivice, ki jih lažnivo pripisuješ drugim!

32. Slišim, da mi neki njegov privrženec, Hrizogon, za povrh očita, kako sem lahko dejal, da krst izbriše vse grehe,¹⁵⁴ da mož, ki je bil dvakrat poročen in je nato umrl, v Kristusu vstane kot novi človek in da je v Cerkvi mnogo takšnih duhovnikov. Na kratko mu bom odgovoril: ima moje pismo, ki ga kliče na zagovor. Nanj naj odgovori, naj ga ovrže s svojo razpravo, naj njegovo pismo dokaže, da je moje pisanje lažnivo. Čemu resnega in nagubanega čela puha skozi nos in tehta prazne besede ter pred rajo z zlagano strogostjo hlini svetost? Naj še enkrat sliši, ko pravim, da stari Adam pri krstu v celoti umre in da s Kristusom vstaja novi; da človek iz prsti umre, rodi pa se človek nebes. Tega – hvala Bogu – ne govorim zato, ker bi mene mučilo to vprašanje, ampak odgovarjam bratom, ki me sprašujejo za mnenje, ne da bi komurkoli predpisoval, čemu naj sledi, ali spreverčal mnenje koga drugega. In ne poganjam se za svečeniško službo, ker se skrivam v sobici, niti ne preziram ponižnosti in ne hitim z zlatom kupovat škofovskih časti,

150 Ps 39,1,2.

151 Ps 38,15.

152 Rim 12,19 po Deut 32,35.

153 Ps 50,20–21.

154 Namig na Hieronimovo *Ep.* 69., v kateri Oceanu piše o španskem škofu Karteriju. Škof se je poročil, preden je bil krščen, in po smrti prve žene se je poročil še enkrat. Ocean je menil, da bi ga bilo treba obsoditi, Hieronim pa se je zavzel zanj in škofovo prvo poroko razumel kot del starega življenja, ki se ga s krstom pozabi.

tificem a Deo, rebelli cupimus mente iugulare: nec favendo haereticis, haeticos nos docemus. Pecunias nec habemus, nec habere volumus: »Habentes victum et vestitum, his contenti sumus;« illud de ascensore montis Dominici iugiter decantantes: »Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit. Qui facit haec, non movebitur in aeternum.« Ergo qui non facit, iam corrui in aeternum.

niti si ne želim z uporniškim duhom zatreti škofa, ki ga je izvolil Bog,¹⁵⁵ in nočem ugajati heretikom ter s tem učiti herezije. Denarja nimam in ga tudi nočem. »Bodimo torej zadovoljni s tem, da imamo živež in obleko.«¹⁵⁶ Neutrudno si prepevam psalm o človeku, ki se vzpenja na Gospodovo goro: »Svojega denarja ne daje za obresti, zoper nedolžnega ne sprejema podkupnine. Kdor tako dela, ne bo omahnil na veke.«¹⁵⁷ Kdor pa tega ne dela, bo za večno propadel.

155 Morda namig na Rufinov odgovor škofu Anastaziju.

156 1 Tim 6,8.

157 Ps 15,5.

LIBER SECUNDUS

1. Hucusque de criminibus, immo pro criminibus meis, quae in me quondam subdolos laudator ingessit, et discipuli eius constantius arguunt, non ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Propositum quippe mihi est, non tam alios accusare, quam me defendere. Veniam et ad Apologiam eius, qua sancto Anastasio, Romanae urbis episcopo, satisfacere nititur, et in defensionem sui mihi rursus calumniam struit; tantumque me diligit, ut raptus turbine, et in profunda demersus, meum potissimum invadat pedem, ut mecum aut liberetur, aut pereat.

2. Dicit se primum respondere rumoribus, quibus illius Romae carpatur fides, hominis probatissimi, tam in fide, quam in caritate Dei; et nisi post triginta annos parentibus redditus, nollet eos deserere, quos tam tarde viderat, ne inhumanus putaretur, aut durus, et tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores esset infirmus, ipsum venire voluisse. Quod quia non fecerit, contra latratores suos misisse ei baculum litterarum, quem ille teneret in dextera, et saevientes contra se abigeret canes. Si probatus est cunctis, et maxime ipsi ad quem scribit episcopo, in fide et caritate Dei: quomodo Romae mordetur, et carpitur, et appetitae existimationis eius fama crebrescit? Dein cuius est humilitatis, probatum se dicere in fide, et caritate Dei, cum Apostoli petant: »Domine, auge nobis fidem;« et audiant: »Si habueritis fidem ut granum sinapis ...« Et ad

DRUGA KNJIGA

1. Doslej sem govoril o obtožbah in se branil pred očitki, ki mi jih je nekoč naprtil hinavski hvalivec in mi jih neprestano pripisujejo njegovi učenci. Odgovoril sem, ne kot bi bilo treba, ampak kolikor sem mogel, ter brzdal svojo bolečino. Moj namen je bil predvsem braniti sebe, ne pa obtoževati drugih. Prešel bom k njegovem zagovoru,¹⁵⁸ v katerem se skuša opravičiti rimskemu škofu, svetemu Anastaziju, in medtem, ko brani sebe, spet spletkari proti meni. Tako zelo me ceni, da ko ga zgrabi vrtinec in povleče v globine, z vso silo plane po moji nogi in se je oklene, da bi se z mano vred rešil ali potonil.

2. Pravi, da je najprej odgovoril na govornice, s katerimi v Rimu napadajo njegovo pravovernost, ki je zgled tako vere kot tudi ljubezni do Boga. Pravi, da bi sam hotel priti v Rim, če ne bi bilo trideset let, odkar je nazadnje videl starše, in da jih zdaj, ko jih je videl tako pozno, noče zapustiti, da ga ne bi imeli za nečloveškega in trdosrčnega. Pravi tudi, da je preveč onemogel od tako dolgih potovanj in preslaboten, da bi ponavljal napore. Ker ni mogel priti, pravi, mu je proti njegovim bevskačem poslal nekakšno pisemsko gorjačo, ki bi jo škof lahko držal v svoji desnici in z njo odganjal pse, ki nanj renčijo. Če je pri vseh priljubljen zaradi svoje vere in ljubezni do Boga, še zlasti pri samem škofu, kateremu piše, kako to, da ga v Rimu glodajo in žrejo in da se množijo govornice o napadih na njegovo dobro ime? Nadalje, kakšna ponižnost je govoriti, da si priljubljen zaradi svoje vere in ljubezni do Boga, saj še apostoli prosijo: »Gospod, pomnoži nam vero,«¹⁵⁹ in poslušajo: »Če bi imeli vero kakor gorčično

158 Mišljeno je Rufinovo delo *Zagovor Anastaziju*.

159 Lk 17,5.

ipsum dicatur Petrum: »Modicae fidei, quare dubitasti?« Quid loquar de caritate, quae et spe et fide maior est, et quam Paulus optat potius quam praesumit, sine qua et in martyrio sanguis effusus, corpusque flammis traditum, coronam non habet praemiorum? Harum utramque iste sic sibi vindicat, ut tamen contra se habeat latratores, qui nisi inclyti pontificis baculo repellantur, latrare non cessent. Illud vero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes reversum se esse iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem; et quos viventes iuvenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi forte parentes militari vulgarique sermone, cognatos, et affines nominat, quos quia non vult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco patria derelicta, Aquileiae habitat. Periclitatur Romae illa probatissima fides eius, et hic resupinus et lassulus, post triginta annos, per mollissimum Flaminiae iter, venire essedo non potest; sicque praetendit longi itineris lassitudinem, quasi triginta annis semper cucurrerit, aut biennio Aquileiae sedens, praeteriti itineris labore confectus sit.

3. Carpamus reliqua, et ipsa epistulae eius verba ponamus: »Quamvis igitur fides nostra, persecutionis haereticorum tempore, cum in sancta Alexandrina Ecclesia degeremus, in carceribus et exiliis, quae pro fide inferebantur, probata sit.« Miror quod non adiecerit: »Vinctus Iesu Christi«, et »liberatus sum de ore leonis«, et Alexandriae »ad

zrno ...«¹⁶⁰ Celo Petru je bilo rečeno: »Malovernež, zakaj si podvomil?«¹⁶¹ Kaj bi govoril o ljubezni, ki je večja od vere in upanja, ki jo Pavel bolj želi,¹⁶² kot pa jo je že osvojil, in brez katere tudi v mučeništvu prelita kri in v ognju izgorelo telo ne dosežeta nagrade, ki bi ju okronala. On si pripisuje obe izmed njiju na ta način, da vendarle obstajajo proti njemu bevskaci, ki ne bodo nehali lajati, če jih znameniti škof ne odžene s svojo palico. Najbolj absurdno pa je, ko trdi, da se po tridesetih letih vrača k staršem, pri tem da človek nima ne matere ne očeta. Starše, ki jih je v mladosti zapustil, ko so bili še pri močeh, želi ob sebi zdaj v starosti, ko so že mrtvi. Razen če slučajno *starše* po vojaško in pogovorno imenuje svojce in sorodnike; in ker jih noče zapustiti, da ne bi bil videti nečloveški in trdosrčen, se je umaknil iz domovine in prebiva v Akvileji. V Rimu je njegova cenjena vera ogrožena, on pa je prevzet in utrujen po tridesetih letih ter ne more na bojnem vozu priti po gladki Flaminijevi¹⁶³ cesti. Tako se izgovarja na utrujenost od dolgega potovanja, kot da bi trideset let nenehno dirjal sem in tja ali kot da bi bil še vedno zdelan od zadnjega potovanja, čeprav že dve leti čepi v Akvileji.

3. Naj se dotaknem drugih stvari in navedem besede iz njegovega pisma: »Kljub temu so odobraval mojo vero v času preganjanja krivovercev, ko sem bival v sveti aleksandrinski Cerkvi v ječah in preganjanju, kar me je doletelo zaradi vere.«¹⁶⁴ Čudim se, da ni dodal še »jetnik Kristusa Jezusa«¹⁶⁵ in »tako sem bil rešen iz levjega žrela«¹⁶⁶ ali v Ale-

160 Lk 17,6

161 Mt 41,31.

162 Flp 3,12; Kol 3,14.

163 *Via Flaminia* – cesta, ki je vodila iz Rima na SV v Spoletij in Ariminum (današnji Rimini).

164 Ruf., *Apol. ad Anast.* 2.1–3.

165 Ef 3,1.

166 2 Tim 4,17.

bestias pugnavi«, et »cursum consummavi, fidem servavi, superest mihi corona iustitiae.« Quae, malum, exsilia, quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacii; quasi carceres, et exsilia absque iudicum sententiis irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, et quarum provinciarum se dicat exsilia sustinuisse. Et utique habet copiam de multis carceribus et infinitis exsiliis unum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suae acta, quae hucusque nescivimus; ut inter alios Alexandriae martyres huius quoque gesta recitemus, et contra latratores suos possit dicere: »De cetero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto.«

4. »... Tamen et nunc si quis est, qui vel temptare fidem nostram cupit vel audire, vel discere, sciat quod de Trinitate ita credimus ...« et reliqua. Supra contra canes tuos baculum episcopo porrigis, quo pro te munitus incedat. Nunc quasi ambigens dicis: ‚Si quis est qui temptare fidem nostram cupit.‘ De uno dubitas, cum multorum latratus ad te usque pervenerint. Non discutio parumper elocutiones tuas, quas et tu contemnis et despicias; tantum sensibus respondebo. Aliud a te quaeritur, et pro alio satisfacis. Contra Aarii dogmata, iam Alexandriae in carceribus, et exsiliis dimicaveras, non voce, sed sanguine. Nunc super Origenis haeresi tibi calumnia commovetur. Nolo cures, quae sana sunt, vulnera medicare. Trinitatem dicis unius esse Deitatis. Hoc toto credente iam mundo, puto quod et daemones confiteantur »Filius Dei natus esse de Virgine«, et »carnem naturae humanae, atque animam suscepisse«. Si arctius quid ro-

ksandriji »sem se boril z zvermi«¹⁶⁷ in »Dober boj sem izbojeval, tek dokončal, vero ohranil. Odslej je zame pripravljen venec pravičnosti...«¹⁶⁸ Za vruga, kakšna preganjanja, katere ječe omenja? Sram me je ob tako očitni laži! Kot da se ječo in preganjanje dosodi brez mnjenja sodnikov! Rad bi poznal te ječe in province, v katerih pravi, da je prestajal izgnanstvo! Vsekakor ima možnost, da izmed vseh ječ in krajev izgnanstva imenuje vsaj eno. Naj nam zaupa dejanja svojega pričevanja, za katera doslej nismo vedeli, da bomo v Aleksandriji med drugimi mučenci lahko brali tudi o njem. Tako bo proti svojim bevskáčem lahko dejal: »Za naprej naj mi nihče ne povzročá nevšečnosti; jaz namreč nosim Jezusova znamenja na svojem telesu.«¹⁶⁹

4. »... če vendarle še obstaja kdo, ki bi hotel skušati mojo vero in o njej kaj slišati ali izvedeti, naj ve, da o Sveti Trojici verjamem naslednje ...«¹⁷⁰ in tako naprej. Zgoraj škofu moliš palico, s katero naj v tvojem imenu trdno stopa proti tvojim psom. Zdaj pa malo dvomeče praviš: *če še obstaja kdo, ki bi hotel skušati mojo vero*. O stvari podvomiš šele, ko z vseh strani pride divji lajež do tebe. Za zdaj se ne bom mudil, da bi premleval tvoj način izražanja, ki ga tudi sam preziraš in zavračaš. Odgovoril bom samo glede smisla besed. Sprašujejo te nekaj, ti pa se zagovarjaš glede nečesa drugega. Proti Arijevim naukom si se boril že v Aleksandriji *v ječah in preganjanju*, ne z besedo, ampak s krvjo. Zdaj te napadajo in obtožujejo Origenove herezije. Nočem, da skrbiš za to, kar je zdravo; pozdravi rane. Praviš, da je Sveta Trojica ene božanskosti – to verjame že ves svet. Mislim, da že demoni priznavajo, da je »Božji Sin rojen iz Device« in da je »prevzel telo in dušo človeške narave«.¹⁷¹ Če te bom

167 1 Kor 15,32

168 2 Tim 4,7–8.

169 Gal 6,17.

170 Ruf., *Apol. ad Anast.* 2.4–5.

171 Ruf., *Apol. ad Anast.* 3.1–3.

gavero, contentiosum vocabis. Dicis ‚Filius Dei humanae naturae carnem atque animam suscepisse‘, oro te, ut absque stomacho respondeas: anima ista, quam suscepit Iesus, erat-ne antequam nasceretur ex Maria? An in origine virginali, quae de Spiritu sancto nascebatur, cum corpore simul creata est, vel iam in utero corpore figurato, statim facta et missa de caelo est? E tribus unum quid sentias, scire desidero. Si fuit antequam nasceretur ex Maria, necdum ergo erat anima Iesu, et agebat aliquid, ac propter merita virtutum postea facta est anima eius. Si cepit ex traduce, humanarum igitur animarum, quas aeternas fatemur, et brutorum animantium, quae cum corpore dissolvuntur, una conditio est. Sin autem corpore figurato statim creatur et mittitur, fatere simpliciter, et nos scrupulo libera.

5. Nihil horum loqueris: sed occupatus in aliis, simplicitate nostra abuteris, et praestigiis pompaque verborum haerere nos non sinis quaestioni. ‚Quid,‘ inquires, ‚nonne quaestio erat de resurrectione carnis, et poenis diaboli?‘ Fateor. Ergo breviter pureque responde. Non quaero quod scribis, eandem carnem resurgere, in qua vivimus, nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte desecta, haec enim tua verba sunt: sed quaero, quod Origenes negat, utrum in eodem sexu, quo mortua sunt corpora, suscitentur: et Maria Maria, Ioannes resurgat Ioannes: an commixto sexu atque turbato, nec vir sit, nec femina; sed utrumque, vel neutrum? Et an ipsa corpora incorrupta, et immortalia, et ut argute praemones, iuxta Apostolum spiritualia permaneant in aeternum: et non solum corpora, sed carnes et sanguis infusus, venis et ossibus irrigatus, quae Thomas tetigit: an certe paulatim resolvantur in nihilum, et ad quatuor unde

vprašal malce bolj neugodno, boš dejal, da sejem prepri. Praviš, da je *prevzel telo in dušo človeške narave*. Prosim te, da odgovarjaš brez nejevolje. Ali je duša, ki jo je prevzel Jezus, že obstajala, preden se je rodil iz Marije? Ali je bila ustvarjena hkrati s telesom, v izvorni deviški naravi, ki jo je rodil Sveti Duh? Ali pa je bila potem, ko je bilo telo že izoblikovano v maternici, nenadoma ustvarjena in poslana z neba? Želim vedeti, s katerim izmed treh mnenj se strinjaš. Če je obstajala, preden se je Jezus rodil iz Marije, potem to še ni bila Jezusova duša; nekaj je počela ter je zaradi zaslug in vrlin pozneje postala njegova duša. Če je nastala iz zasno-ve, potem imajo duše ljudi, ki jim priznavamo večnost, enak položaj kot živali, katerih duše umrejo hkrati s telesom. Če pa je ustvarjena in poslana takoj, ko nastane telo, kratko malo priznaj in nas reši dvoma.

5. O nobenem izmed teh vprašanj ne govoriš, zaposlujejo pa te druge stvari. Zlorabljaš našo preprostost in nam s praznim besedičenjem in ovinkarjenjem braniš, da bi se osredotočili na vprašanje. Dejal boš: *Kaj? Ali ni šlo za vprašanje o vstajenju mesa in kaznovanju hudiča?* Res je. Torej odgovori kratko in jasno. Ne sprašujem o tem, kar pišeš, namreč da vstane isto meso, »v katerem živimo, ne da bi izgubili kak ud ali bi nam bil odsekan katerikoli del telesa«¹⁷² (to so namreč tvoje besede). Sprašujem to, česar Origen ne priznava, in sicer: ali bodo telesa ob vstajenju istega spola, kot so bila ob smrti, in bo Marija vstala kot Marija, Janez kot Janez, ali pa se bosta spola pomešala, postala nejasna, da človek ne bo ne moški ne ženska, ampak oboje hkrati ali nič od tega? Ali bodo neminljiva in nesmrtna ter – po apostolovih besedah – duhovna telesa, kot bistrournno opozarjaš, takšna ostala za vedno? In ne le telesa, ampak tudi meso in kri, ki napaja žile in kosti, česar se je dotaknil Tomaž? Ali pa se bodo postopno razgradila v nič in povrnila v štiri

172 Ruf., *Apol. ad Anast.* 4.1–2; 4–5.

compacta sunt elementa, retrahantur? Haec aut dicere debueras, aut negare, et non ea loqui, quae subdole Origenes fatetur; ut quasi fatuis et pueris illuderet, „nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte desecta“. Scilicet hoc timuimus, ne sine naso et auribus surgeremus, et amputatis sectisque genitalibus, eunuchorum in caelesti Ierusalem civitas conderetur!

6. Porro de diabolo sic sententiam temperat: »Dicimus quoque et iudicium futurum, in quo iudicio „unusquisque recipiet propria corporis, prout gessit, sive bona, sive mala“. Quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quanto magis et diabolus, qui omnibus extitit causa peccati! De quo illud sentimus quod scriptum est in Evangelio, quia et ipse diabolus, et omnes angeli eius, cum his qui opera eius faciunt, id est, qui criminantur fratres, cum ipso pariter aeterni ignis haereditate potentur. Si quis ergo negat diabolum aeternis ignibus mancipari, partem cum ipso aeterni ignis accipiat, ut sentiat quod negavit.« Repetamus singula: „Dicimus, inquit, iudicium futurum, in quo iudicio ...“ et cetera. Super verborum vitiis tacere decreveram; sed quia discipuli eius mirantur eloquentiam praeceptoris, pauca perstringam. Dixerat: „Iudicium futurum;“ sed homo cautus timuit solum dicere, „in quo“, et posuit, „in quo iudicio“; ne si non secundo repetisset „iudicium“, nos, obliti superiorum, pro „iudicio“ „asinum“ putaremus! Illud quoque quod postea infert: „Qui criminantur fratres, cum ipso pariter aeterni ignis haereditate potentur,“ eiusdem est venustatis. Quis enim umquam audivit „potiri ignibus“, et „frui suppliciis“? Sed homo Graecus videtur mihi seipsum interpretari voluisse, et pro eo quod apud eos dicitur κληρονομήσουσιν et apud nos uno verbo dici potest, „haereditabunt“, compositius dixisse et ornatus, „haereditate potentur“. Istiusmodi nugis

osnovne prvine, iz katerih so bila ustvarjena? To bi moral potrditi ali ovreči, ne pa govoriti, kaj vse Origen zahrbtno priznava, kot da bi se norčeval iz otrok ali bebcev, *ne da bi izgubili kak ud ali bi nam bil odsekan katerikoli del telesa*. Seveda, bojimo se, da bomo vstali brez nosu ali ušes in da se v nebeškem Jeruzalemu gradi mesto evnuhov, kjer nam najprej odstranijo genitalije!

6. V nadaljevanju takole razvija misel o hudiču: »Pravimo tudi, da bo v prihodnosti sodba, in v tej sodbi ,bo vsak prejel plačilo za to, kar je v zemeljskem življenju delal, dobro ali slabo.«¹⁷³ Če bo vsak človek prejel plačilo za svoja dejanja, koliko bolj bo poplačan hudič, ki je vesoljni vzrok zla! O njem mislimo, kar je napisano v evangeliju, in sicer, da bo sam prejel kot delež dediščine večni ogenj, skupaj z vsemi njegovimi angeli, ki sodelujejo z njim, to je, obtožujejo svoje brate. Če kdo trdi, da hudič ne bo deležen večnega ognja, se ga bo ogenj z njim vred polastil, da bo začutil, kar je zanikal.«¹⁷⁴ Naj ponovim od besede do besede: *Pravimo tudi, da bo v prihodnosti sodba, in v tej sodbi ...* Sklenil sem, da bom molčal o besednih napakah, toda ker njegovi učenci občudujejo učiteljevo zgovornost, se je bom nekoliko dotaknil. Dejal je, *v prihodnosti bo sodba*, toda previdnež se je ustrašil reči le *v kateri*, ampak je dodal *in v tej sodbi*, da mi ne bi pozabili na prejšnjo besedo in mislili *v tem oslu* namesto *v tej sodbi*, če v drugem delu stavka ne bi ponovil *v tej sodbi*. Tudi besede, s katerimi je nadaljeval, *bo hudič sam prejel kot delež dediščine večni ogenj*, so enako prikupne. Kdo je še kdaj slišal – *prejeti ogenj kot delež dediščine* ali *uživati kazen*? Toda zdi se mi, da je grški človek hotel prevajati samega sebe in je namesto tega, čemur pri njih pravijo *κληρονομήσουσιν*, mi pa lahko rečemo z enim samim glagolom *bodo podedovali*, bolj uglajeno in elegantneje uporabil *bo prejel kot delež dediščine*. Podobnih traparij in

173 2 Kor 5,10.

174 Ruf., *Apol. ad Anast.* 5.

et acyrologiis omnis eius scattet oratio. Sed revertamur ad sensum.

7. Grandi diabolus lancea percutitur, qui omnibus extitit causa peccati, si pro operibus suis, quasi homines, redditurus est rationem, et cum angelis suis aeterni ignis haereditate potietur. Hoc enim deerat, ut hominibus tormento subditis, ille non potiretur ignibus, quos tanto tempore desideraverat. Et videris mihi in hoc loco calumniam diabolo facere, et criminatorem omnium falsis criminibus accusare. Dicis enim: ‚Qui omnibus extitit causa peccati;‘ et dum in illum refers crimina, homines culpa liberas, tollisque arbitrii potestatem, Salvatore dicente, quod »de corde nostro exeant cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae«. Et rursum de Iuda in Evangelio legimus: »Post buccellam intravit in eum Satanas,« qui ante buccellam sponte peccaverat, et nec humilitate, nec clementia Salvatoris flexus est ad poenitentiam. Unde et Apostolus: »Quos tradidi,« inquit, »Satanae, ut discant non blasphemare.« Et in alio loco: »Tradidi huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat.« Tradidit eos Satanae, quasi tortori ad puniendum, qui antequam traderentur, voluntate propria blasphemaverant. Et David: »Ab occultis,« inquit, »meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo,« breviter et suae voluntatis errorem, et vitiorum incentiva significans. In Ecclesiaste quoque legimus: »Si spiritus potestatem habentis ascenderit super cor tuum, locum tuum ne dimiseris.« Ex quo liquido apparet, si dederimus ascendenti locum, nos peccasse qui

nepravilnih izrazov¹⁷⁵ v celotnem govoru kar gomazi. A vrnimo se k vsebini.

7. Z veliko sulico prebadaš hudiča, ki je *vesoljni vzrok zla*, če bo tako kot ljudje polagal račun za svoja dejanja in s svojimi angeli *prejel kot delež dediščine večni ogenj!* Še tega je manjkalo, da potem, ko je pahnil ljudi v trpljenje, ne bi *prejel večnega ognja kot delež dediščine*, po katerem je tako dolgo hrepnel. Zdi se mi, da na tem mestu hudiču delaš krivico in obrekovalca vseh ljudi obtožuješ lažnih očitkov. Praviš namreč, da je *vesoljni vzrok zla*, in s tem ko nanj preložiš vse očitke, ljudi rešiš krivde in jim jemlješ možnost svobodne presoje. Toda Odrešenik pravi: »Iz srca namreč prihajajo hudobne misli, umori, prešuštva, nečistovanja, tatvine, kriva pričevanja, kletve.«¹⁷⁶ In v evangeliju beremo o Judi: »Ko je ta vzel grižljaj, je šel Satan vanj,«¹⁷⁷ kajti preden je ugriznil, je grešil sam od sebe in ga niti Odrešenikova ponižnost niti blagost nista privedli h kesanju. Zato tudi pravi apostol: »Izročil sem ju Satanu. Naj se naučita, da Boga ni dovoljeno preklinjati.«¹⁷⁸ In nekje drugje: »... bom tega ... izročil Satanu v pogubo mesa, da bi se njegov Duh rešil.«¹⁷⁹ Izročil jih je Satanu kot mučitelju, da bi jih kaznoval, kajti preden jih je izročil, so prostovoljno preklinjali Boga. Tudi David pravi: »Prikritih me očisti! Tudi pred prevzetneži zadržuj svojega služabnika,«¹⁸⁰ s čimer na kratko opiše zmoto svoje volje in to, kar ga žene v greh. Tudi pri *Pridigarju* beremo: »Če se vladarjeva jeza vzdigne proti tebi, ne zapusti svojega mesta.«¹⁸¹ Iz tega je kristalno jasno, da grešimo, če dajemo priložnost rastoči jezi, in če sovražnika, ki se vzpenja po

175 Lat. *acyrologia* – nepravilna raba besed, napačni izraz.

176 Mt 15,19.

177 Jn 13,27.

178 1 Tim 1,20.

179 1 Kor 5,5.

180 Ps 19,13–14.

181 Prd 10,4.

dedimus, et ascendentem muros hostem non praecipitem deturbaverimus. Quod autem imprecaris fratribus, hoc est, criminatōribus tuis, aeternos ignes cum diabolo, non tam fratres mihi videris premere, quam diabolū sublevare, cum iisdem quibus homines Christiani ignibus puniendus sit. Ignēs autem aeternos, quos intellegere soleat Origenes, putō quod te non fugiat, conscientiam videlicet peccatorum, et poenitudinem interna cordis urentem. De qua et Isaias loquitur: »Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur.« Et ad Babylonem scriptum sit: »Habes carbonēs ignis, sedebis super eos: hi erunt tibi in adiutorio.« Et in Psalmo poenitens audiat: »Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittae potentis acutae, cum carbonibus desolatoriis;« ut linguam dolosam, sagittae praeceptorum Dei (de quibus in alio loco Propheta dicit: »Versatus sum in miseria, dum configitur mihi spina«) vulnerent atque confodiant, et peccatorum in ea solitudinem faciant. Illud quoque testimonium in quo Dominus loquitur: »Ignem veni mittere super terram, et quam volo ut ardeat!« sic interpretatur: Omnes cupio agere poenitentiam, et excoquere Spiritu sancto vitia atque peccata. Ipse enim sum de quo scribitur: »Deus ignis consumens est.« Non ergo grande est hoc de diabolo dicere, quod et hominibus praeparatum est. Magis debueras (ut suspicionem salutis diabolicae declinares) dicere: »Perditio factus es: et non

zidu, ne pahnemo v globino. S tem ko nad brate, torej nad svoje tožnike, kličeš večni ogenj s hudičem, se mi zdi, da bolj lajšaš položaj hudiču, kot pestiš svoje brate, saj naj bi bil vržen v isti ogenj kot kristjani. Kot najbrž veš, večni ogenj, kot ga je navadno razlagal Origen, pomeni grešnikovo vest in žgoče kesanje v globini srca, o čemer govori tudi Izaija: »Njihov črv ne umre in njihov ogenj ne ugasne.«¹⁸² Tudi Babilonu piše: »... ogenj jih bo požgal, ne morejo si rešiti življenja iz oblasti plamena. To ni žerjavica, da bi se človek ogrel, ne ogenj, da bi kdo sedel ob njem.«¹⁸³ Kdor se kesa, naj sliši psalm, ki pravi: »Kaj naj ti dajo ali kaj naj ti položijo proti zvijačnemu jeziku?¹⁸⁴ Puščice junaka, ošiljene, žerjavico iz bodičevja,«¹⁸⁵ da bi puščice Božjih svaril, o katerih prerok na nekem mestu pravi: »... mudil sem se v nesreči, ko se mi je zaril trn,«¹⁸⁶ ranile in prebodle zvijačni jezik ter grehom na njem naredile konec. Tudi to pričevanje, kjer Gospod govori: »Prišel sem, da vržem ogenj na zemljo, in kako želim, da bi se že razplamtel!«¹⁸⁷ razlagajo takole: Želim si, da bi se vsi pokesali in v Svetem Duhu raztopili svoje grehe in slabosti.¹⁸⁸ Jaz sam sem tisti, o komer je pisano: »Kajti Gospod, tvoj Bog, je ogenj, ki požira ...«¹⁸⁹ Nič velikega ni torej govoriti glede hudiča to, kar je pripravljeno ljudem. Če bi se hotel izogniti sumu, češ da verjameš v Satanovo rešitev, bi moral reči: »Ustvarjen si bil za pogubljenje in ne boš večno

182 Iz 66,24.

183 Iz 47,14–15.

184 (Po SSP: »Kaj ti bo dal, kaj ti bo dodal jezik prevare?«)

185 Ps 120,3.

186 Ps 32,4. »Versatus sum in miseria, dum configitur mihi spina.« Nejasno mesto. Trn naj bi ponazarjal zavest greha. Prim. SSP, 800, 801. SSP stavek v psalmu sicer izpušča, prevaja ga le v opombi: »... obrnil sem se v bolečino, ko se mi je zaril trn.«

187 Lk 12,49.

188 Iz izvirnika ni razvidno, kdo je to rekel in do kam Hieronim navaja tuje mnenje.

189 5 Mz 4,24.

eris in aeternum;» et ex persona Domini loquentis ad Iob de diabolo: »Ecce spes eius frustrabitur eum, et videntibus cunctis praecipitabitur. Non quasi crudelis suscitabo eum. Quis enim resistere potest vultui meo? Quis ante dedit mihi ut reddam ei? Omnia quae sub caelo sunt, mea sunt. Non parcam ei, et verbis potentibus, et ad deprecandum compositis.« Verum haec possunt quasi simplicis hominis excusari: et cum eruditos non subterfugiant, apud indoctos praeferre innocentiae similitudinem.

8. Quod sequitur de animarum statu, excusari omnino non potest. Dicit enim: »Audio et de anima quaestiones esse commotas: de qua re utrum recipi debeat querimonia an abici, vos probate. Si autem et de me quid sentiam quaeritur, fateor me de hac quaestione apud quamplurimos tractatorum diversa legisse. Legi quosdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani seminis traducem etiam anima diffundatur: et hoc quibus poterant assertionibus confirmabant. Quod puto inter Latinos Tertullianum sensisse, vel Lactantium, fortassis et alios nonnullos. Alii asserunt, quod, formati in utero corporibus, Deus cottidie faciat animas et infundat. Alii factas iam olim, id est, tunc cum omnia Deus creavit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Hoc sentit et Origenes, et nonnulli alii Graecorum. Ego vero cum haec singula legerim (Deo teste dico) quia

obstajal!«¹⁹⁰ In po Bogu, ki govori Jobu o hudiču: »Glej, njegovo upanje ga bo ogoljufalo in vsem na očeh bo propadel. Ne bom ga izzival kakor brezčutnež. Kdo se more namreč upreti mojemu pogledu? Kdo mi je dal, da mu bom povrnil? Vse, kar biva pod nebom, je moje. Ne bom mu prizanesel z mogočnimi besedami, skovanimi za prekletstvo.«¹⁹¹ Vse te besede je možno opravičiti kot delo preprostega človeka, in čeprav se izobraženim ljudem ne morejo skriti, pri nepoučenih lahko dajejo videz nedolžnosti.

8. Tega, kar sledi o položaju duš, pa se sploh ne da opravičiti. Pravi namreč: »Slišim, da dviga prah tudi vprašanje glede duše. Vi presodite, ali je tarnanje glede tega treba jemati resno ali zavreči. Če kdo hoče poznati moje mnenje, priznam, da sem o tem vprašanju bral pri različnih piscih različno. Bral sem nekatere, ki pravijo, da se prek človeškega semena hkrati s telesom razlije tudi duša, in to so bili podkrepili z vsemi mogočimi dokazi. Mislim, da so med Latinci tako razmišljali Tertulijan ali Laktancij in morda še mnogi drugi. Drugi trdijo, da Bog vsak dan ustvarja duše in jih vli-va v telo, takoj ko se oblikuje v maternici. Spet tretji menijo, da jih je Bog ustvaril že zdavnaj, takrat ko je vse ustvaril iz nič, zdaj pa jih po svoji presoji razporeja v telesa, da se rodijo. Tako mislijo Origen in mnogi Grki. Čeprav sem vse to bral, lahko rečem – Bog mi je priča –, da si glede tega

190 Ezek 28,19. Po SSP: »Grozota si postal in izginil za vselej!«

191 Job 41,1–4. Tudi tu je prevod SSP vsebinsko drugačen od Hieronimove različice (v Vulgati), v kateri najdemo: »Ecce spes eius frustrabitur eum et videntibus cunctis praecipitabitur. Non quasi crudelis suscitabo eum. Quis enim resistere potest vultui meo? Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? Omnia quae sub caelo sunt, mea sunt. Non parcam ei et verbis potentibus et ad deprecandum compositis.« (Po SSP: »Če bo njegovo zaupanje ogoljufano, mar bo podlegel tistemu, kateremu se je pokazal? Ne bo postal okruten, če ga bo izzival? In kdo je, ki se postavlja pred menoj? Kdo je prišel predme, da naj poravnam? Pod vsem nebom, moj je! Ne bom molčal o njegovih udih, o moči in lepoti njegove postave.«)

usque ad praesens certi et definiti aliquid de hac quaestione non teneo; sed derelinquo scire quid sit in vero, et si cui ipse revelare dignabitur. Ego tamen haec singula et legisse me non nego, et adhuc ignorare confiteor: praeter hoc quod manifeste tradit Ecclesia, Deum esse et animarum et corporum conditorem.«

9. Antequam de sensibus disputem, Theophrasti verba mirabor: ‚Audio,‘ inquit, ‚de anima quaestiones esse commotas: de qua re utrum recipi debeat querimonia, aut abici, vos probate.‘ Si quaestiones de animae statu in Urbe commotae sunt, quae est ista querimonia vel querela, quae »utrum recipi debeat«, episcoporum iudicio derelinquit? Nisi forte quaestionem et querimoniam idipsum significare putat: quia et in Capri Commentariis huiusmodi figuram repperit. Deinde ponit: ‚Legi quosdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani seminis traducem etiam anima diffundatur, et hoc quibus poterant assertionibus confirmabant.‘ Rogo quae est ista licentia figurarum? Quae modorum et temporum perturbatio? ‚Legi dicentes ..., quibus poterant assertionibus confirmabant.‘ Et in consequentibus: ‚Alii asserunt, quod, formatis in utero corporibus, Deus cottidie faciat animas, et infundat. Alii, factas iam olim, id est, tunc cum omnia Deus creavit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore.‘ Et hic ordo

vprašanja vse do danes nisem ustvaril trdnega in dokončnega mnenja, pač pa Bogu in tistemu, ki bo vreden tega, da mu Bog razkrije, prepuščam vednost, kaj je res. Ne bom dejal, da vseh teh mnenj nisem prebral, a odkrito priznam, da vse do zdaj ne vem drugega kakor to, kar Cerkev jasno uči, namreč da je Bog stvarnik duš in teles.«¹⁹²

9. Preden se lotim predmeta, moram občudovati besede, vredne Teofrasta.¹⁹³ Pravi: *Slišim, da dviga prah tudi vprašanje glede duše. Vi presodite, ali je tarnanje glede tega treba jemati resno ali zavreči.* Če se v Rimu pojavljajo vprašanja o položaju duše, kaj pomeni tisto tarnanje ali pritoževanje, ki pušča presoji škofov odločitev, ali naj ga obravnavajo ali ne. Morda pa meni, da pritoževanje in vprašanje pomenita eno in isto in je to figuro našel v Kaprovih¹⁹⁴ komentarjih. Nadaljuje takole: *Bral sem nekatere, ki pravijo, da se prek človeškega semena hkrati s telesom razlije tudi duša, in to so bili dokazovali z vsemi mogočimi dokazi.* Kakšne samovoljne stavčne figure, kakšna zmeda pri časih in naklonih! *Bral sem nekatere, ki pravijo ... so bili podkrepili z vsemi mogočimi dokazi.* In v nadaljevanju: *Drugi trdijo, da Bog vsak dan ustvarja duše in jih vliva v telo, takoj ko se oblikuje v maternici. Spet tretji menijo, da jih je Bog ustvaril že zdavnaj, takrat ko je vse ustvaril iz nič, zdaj pa jih po svoji presoji razporeja v telesa, da se rodijo.* In ta besedni red je najlepši: *Drugi, pravi,*

192 Ruf., *Apol. ad Anast.* 6.

193 Teofrast (370–ok. 287 pr. Kr.) je bil filozof z Lezbosa, Aristotelov prijatelj, komentator in njegov naslednik pri vodenju peripatetične šole. Bil je univerzalen učenjak, zanimala so ga področja naravoslovja, jezikoslovja in poetike. Ohranjenih je le nekaj odlomkov in delo *Značaji*, v katerem opisuje trideset različnih tipov značaja. Hieronimova primerjava Rufina s Teofrastom je seveda posmehljiva.

194 Flavius Caper (2. stol. po Kr.?) je bil slovničar; napisal je dela *De ortographia*, *De latinitate* in *De dubiis generibus*, ki je izgubljeno. Peter L. Schmidt, »F. Caper,« v *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider (Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1996).

pulcherrimus. ,Alii,‘ inquit, ,asserunt hoc vel illud: alii factas iam olim, id est, tunc ... nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore.‘ Tam putide et confuse loquitur, ut plus ego in reprehendendo laborem, quam ille in scribendo. Ad extremum posuit: ,Ego vero cum haec singula legerim ...‘ et adhuc pendente sententia, quasi novum aliquid protulisset, adiecit: ,Ego tamen haec singula et legisse me non nego, et adhuc ignorare confiteor.‘

10. O infelices animas, quae tantis vitiorum lanceis vulnerantur! Non eas puto iuxta Origenis errorem tantum laborasse, cum de caelo in terras ruerent, et crassis corporibus vestirentur, ut nunc et verbis et sententiis hinc inde collisas – ut praetermittam κακέμφοτον, quo de humani seminis traduce diffundi anima dicitur. Scio inter Christianos verborum vitia non solere reprehendi; sed ex paucis ostendere volui, cuius temeritatis sit docere quod nescias, scribere quod ignores: ut similem prudentiam et in sensibus requiramus. Mittit epistolam, id est, robustissimum baculum, quo Romanae urbis armetur episcopus: et in ipsa quaestione, pro qua canes latrant, dicit se nescire quod quaeritur. Si ignorat, pro quo sibi calumnia commovetur, quid necesse est Apologiam mittere, quae non habet defensionem sui, sed ignorantiae confessionem? Hoc est suspiciones hominum non sopire, sed serere. Tres super animarum statu ponit sententias, et in fine concludens: ,Singula, inquit, legisse me non nego, et adhuc ignorare cofiteor.‘ Arcesilam, aut Carneadem putes, qui omnia incerta pronuntiant, licet et illos superet cautione. Illi enim omnium philosophorum

trdijo to ali ono. Spet tretji menijo, da jih je Bog ustvaril že zdavnaj, takrat ..., zdaj pa jih po svoji presoji razporeja v telesa, da se rodijo. Tako nenaravno in zmedeno govori, da sem se sam bolj namučil s popravljanjem kot on s pisanjem. Na koncu napiše: *Ko sem vse to bral, lahko rečem ...* in ko stavek še obvisi v zraku, kot da bo sledilo nekaj novega, doda: *Ne bom dejal, da vseh teh mnenj nisem prebral, a odkrito priznam, da vse do zdaj ne vem ...*

10. Nesrečne duše, ki jih prebadajo osti takšnih zmot! Mislim, da niso takole trpele, ko so se, kot zmotno trdi Origen, spuščale z neba na zemljo in se odevale s težkimi telesi, kot trpijo zdaj, ko jih v besedah in stavkih vlačimo zdaj sem zdaj tja, da ne omenjam grdega govorjenja,¹⁹⁵ češ da se duše razlijejo prek človeškega semena. Vem, da se med kristjani ponavadi ne graja besednih napak, a bi z nekaj primeri pokazal, kako brezglavo je učiti to, česar ne znaš, in pisati nekaj, o čemer ne veš nič, zato da bomo pripravljene podobno modrost pričakovati tudi pri vsebini. Pošilja pismo, to je čvrsto palico, s katero naj bi se rimski škof oborožil, in pri vprašanju, o katerem že vrabci čivkajo, pravi, da ne ve, kaj se sprašuje. Če ne ve, glede česa se proti njemu širijo krivične obtožbe, kaj je treba pošiljati apologijo, v kateri se ne brani, ampak priznava svojo nevednost! To pomeni trositi sumničenja med ljudi, ne pa jih omiliti. Glede stanja duš predstavi tri mnenja in na koncu sklene: *Ne bom dejal, da vseh teh mnenj nisem prebral, a odkrito priznam, da vse do zdaj ne vem ...* Misli bi, da je Arkezilaj ali Karnead,¹⁹⁶ ki trdi, da ni nič gotovega, čeprav tudi njiju prekaša po pazljivosti. Tadva nista

195 Gr. *κακέμφοτον* – *obscena enuntiatio*, pri Donatu ena izmed dvanajstih *vitia* (*Ars. mai.* 3.3).

196 Arkezilaj iz Pitane (315–242 pr. Kr.) je bil začetnik Srednje Akademije. V šolo je morda pod vplivom sokratskega negativnega načina argumentiranja ali pod vplivom Pirona uvedel skeptiški pristop, ki se je obdržal vse do prvega stol. po Kr. Njegovo misel je nasledil Karnead (2. stol. pr. Kr.), ki je kot vodilo človeškega ravnanja uvedel pojem verjetnega.

invidiam non ferentes, quod vitam e vita tollerent, verisimilia repererunt, ut ignorantiam rerum probabili temperarent: iste se dicit incertum, et e tribus omnino nescire quid verum sit. Si hoc erat responsurus, quae eum ratio impulit, ut tantum Pontificem inscientiae suae testem faceret. Nimirum haec illa est lassitudo, quod triginta annorum itinere confectus, Romam venire non potuit. Quanta et alia nescimus, et tamen imperitiae nostrae testes non quaerimus! De Patre, Filio, et Spiritu Sancto; de nativitate Domini Salvatoris, super qua Isaias clamitat: »Generationem eius quis enarrabit?« audacter loquitur, et mysterium omnibus retro saeculis ignoratum scientiae suae vindicat; et hoc solum ignorat, quod ignoratum cunctis scandalum facit. Scit quomodo Deum Virgo generarit; et nescit quomodo ipse sit natus. ‚Animarum et corporum conditorem‘ fatetur Deum, sive animae ante corpora fuerint, sive cum corporum nascantur exordiis, sive iam formati in utero figuratisque corporibus immittantur. In omnibus novimus auctorem Deum. Nec de hoc nunc quaestio est, utrum Deus, an alius eas fecerit, sed e tribus quas proposuit, quae sit vera sententia, nescire se dicit. Vide ne statim tibi obiciatur, idcirco te trium ignorantiam confiteri, ne unum damnare cogaris, et Tertulliano et Lactantio ideo parcere, ne Origenem cum illis iugules. Quantum memoria suggerit, nisi tamen fallor, nescio me legisse Lactantium *συσπειρομένην* animam dicere. Certe tu qui legisse te scribis, dic in quo libro legeris, ne ut me dormientem, sic illum mortuum calumniatus esse videaris. Sed et in hoc notabundus incedis et cautus. Dicis enim: ‚Puto inter Latinos Tertullianum sensisse, vel Lactantium, fortassis et alios nonnullos.‘ Non solum de animarum statu dubitas, sed et de auctorum sententiis ‚putas‘: et tamen aliquid interest. De animabus enim aperte nescis, et inscientiam confiteris: de auctoribus sic nosse te dicis, ut

prenašala zavisti filozofov, češ da naj bi življenju odvezla življenje, in sta iznašla pojem verjetnosti, da bi nevednost o svetu ublažila s pojmom sprejemljivosti. Ta pa pravi, da je negotov in da med tremi možnostmi ne ve, kaj je res. Če je nameraval tako odgovoriti, kakšen razlog ga je gnal, da je o svoji nevednosti obvestil škofa? To bo najbrž ta njegova izčrpanost od tridesetletnega potovanja, zaradi katere ni mogel priti v Rim. Česa vsega ne vemo, pa ne iščemo prič svoji nevednosti! Glede Očeta in Sina in Svetega Duha, o rojstvu Gospoda Odrešenika, o katerem Izaija pravi: »... kdo premišlja o njegovem rodu,«¹⁹⁷ govori predrzno in skrivnost, ki je bila vsem prejšnjim rodovom neznana, pripisuje svoji vednosti. Samo tega ne ve, da vse spravlja v doslej neznano pohujšanje. Ve, kako je devica spočela Boga, ne ve pa, kako se je sam rodil. Priznava, *da je Bog stvarnik duš in teles*. Duše so lahko obstajale pred telesi, bodisi da so se rodile hkrati z zametki telesa ali pa so bile pozneje poslane v telo, ko je bilo že oblikovano v maternici; pri vseh možnostih vemo, da je začetnik Bog. Ni več vprašanje, ali jih je ustvaril Bog ali kdo drug, ampak, katero izmed treh mnenj, ki jih je podal, je pravilno. Pravi, da ne ve. Glej, da ti ne bodo zdaj očitali, kot da zato izpoveduješ svojo nevednost, da ne bi bil prisiljen enega izmed njih obsoditi. In da Tertulijanu in Laktanciju prizanašaš zato, da ne bi zraven zadržal zanke še Origenu. Kolikor se spominjam, lahko pa se motim, ne vem, ali sem pri Laktanciju bral, da je duša vdihnjena obenem, ko nastane telo. Ti, ki praviš, da si bral, povej, v kateri knjigi si to našel, in tako ne bo videti, da si ga krivično obsodil, ko je že mrtev, tako kot si mene v spanju. Toda tudi pri tem stopaš omahljivo in boječe. Praviš namreč: *Mislim, da so med Latinci tako razmišljali Tertulijan ali Laktancij in morda še premnogi drugi*. Ne dvomiš le o položaju duše, ampak tudi o mnenju piscev le *misliš*. A vendarle je neka razlika. O vprašanju duš odkrito ne veš in priznavaš nepoznava-

197 Iz 53,8.

,putes⁶ potius quam praesumas. In solo Origene non ambigis. Dicis quippe, ,hoc sentit Origenes⁶. Interrogabo te: bene sentit, an male? ,Nescio⁶, inquis. Quid me igitur missis tabellariis et creberrimis nuntiis docere conaris, ut sciam, quid nescias? Et ne forte non credam imperitiae tuae, et arbitrer te callide reticere quod nosti, iuras ,Deo teste⁶, quod ,usque ad praesens certi et definiti aliquid de hac quaestione non teneas⁶; et ,Deo derelinquis scire quid sit in vero, et si cui ipse revelare dignabitur⁶. Per tanta saecula nullus tibi videtur dignus fuisse, cui de hac quaestione Dominus revelarit? Non patriarcha, non propheta, non apostolus, non martyr? Nec tibi quidem, quando ,in carceribus et exsiliis⁶ morabaris, huiusmodi sacramenta patuerunt? Dominus in Evangelio: »Pater,« inquit, »revelavi nomen tuum hominibus.« Qui Patrem revelavit, de animarum statu tacuit? Et miraris si contra te fratrum scandala concitentur, cum id nescire te iures, quod Christi Ecclesiae se nosse fateantur?

11. Exposita fide sua, immo inscitiae confessione, transit ad aliud; et excusare se nititur, cur libros Περὶ ἀρχῶν in Latinum verterit. Et haec scribit ad verbum: »Sane quia audio etiam inde esse disputatum quod quaedam Origenis rogatus a fratribus de Graeco in Latinum transtuli, puto quod omnes intellegant, haec pro solo livore culpari. Si enim aliquid est quod displiceat in auctore, quare id ad interpretem detorquetur? Sicut in Graecis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem. Graecis sensibus verba dedi Latina tantummodo. Sive ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea: sive culpa, similiter non est mea.« ,Audio,⁶ inquit, ,etiam inde esse disputatum.⁶ Quam prudenter accusationem suam, disputationem vocat! ,Quod quaedam Origenis rogatus a fratribus de Graeco in Latinum transtuli.⁶ Quae sunt illa ,quaedam⁶? Nomen non habent? Taces?

nje. O piscih pa si poučen toliko, da raje *misliš*, kot jemlješ kot gotovo. Edino pri Origenu nisi v dvomih. Praviš: *Tako misli Origen*. Vprašal te bom: ali razmišlja dobro ali slabo? *Ne vem*, praviš. Zakaj mi potem enega za drugim pošiljaš pismonoše in glasnike in me skušaš poučiti, da bi vedel, česar sam ne veš? In da ne bi slučajno podvomil o tvoji nevednosti in mislil, da si zvito zamolčal, kar veš, prisegaš: *Bog mi je priča, da si glede tega vprašanja vse do danes nisem ustvaril trdnega in dokončnega mnenja in Bogu in tistemu, ki bo vreden tega, da mu Bog razkrije, prepuščam vednost, kaj je res*. V vseh teh stoletjih ne najdeš nikogar, ki bi bil vreden tega, da mu Gospod razkrije odgovor na to vprašanje? Ne patriarh ne prerok, apostol ali mučenec? Tudi ko si bil *v ječi in izgnanstvu*, ti nihče ni razjasnil teh skrivnosti? Gospod pravi v evangeliju: »Razodel sem tvoje ime ljudem ...«¹⁹⁸ Je ta, ki je razkril Očeta, molčal o predobstoju duš? In ti se še čудиš, ko se bratje pohujšujejo nad tabo, saj prisegaš, da ne veš tega, kar vedo in priznavajo vse krščanske Cerkve!

11. Potem ko razloži svojo vero in celo prizna svojo nevednost, preide k drugi stvari in se skuša opravičiti, zakaj je prevedel knjige *Περὶ ἀρχῶν*. Piše dobesedno takole: »Slišim, da razpravljajo tudi glede tega, ker sem na prošnjo bratov iz grščine v latinščino prevedel nekaj Origenovega. Po mojem mnenju vsi vedo, da tako grešijo zgolj iz zavisti. Če je namreč kaka stvar, ki nam pri piscu ni všeč, zakaj se jo prelaga na prevajalca? Prosili so me, naj v latinščino prenesem, kot je pisalo v grščini. Grški vsebini sem dal zgolj latinske besede. Če gre kakšna hvala tej vsebini, to ni moja zasluga, če pa je na njej kakšna krivda, prav tako nisem jaz kriv.«¹⁹⁹ *Slišim*, pravi, *da razpravljajo tudi glede tega ...* Kako preudarno svojo obtožbo imenuje razprava. *Ker sem na prošnjo bratov iz grščine v latinščino prevedel nekaj Origenovega*. Kaj je to *nekaj*? Nima imena? Molčiš. Sezname tožnikov bodo

198 Jn 17,6.

199 Ruf., *Apol. ad Anast.* 7,1–8.

Libelli accusatorum loquentur. ‚Puto, ait, ‚quod omnes intellegant haec pro solo livore culpari.‘ Pro quo livore? Num invident eloquentiae tuae? Aut fecisti quod nullus hominum umquam facere potuit? Ecce et ego Origenis multa transtuli: et praeter te nemo nec invidet, nec calumniatur. ‚Si enim,‘ inquit, ‚aliquid est quod displiceat in auctore, quare id ad interpretem detorquetur? Sicut in Graecis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem. Graecis sensibus verba dedi Latina tantummodo. Sive ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea: sive culpa, similiter non est mea.‘ Et miraris, si de te homines male sentiant, cum de apertis blasphemiis dicas: ‚Si est aliquid, quod displiceat in auctore.‘ Omnibus quae in illis libris dicta sunt, displicent: et tu solus dubitas, et quereris, cur ad interpretem detorqueatur, quod in translationis tuae praefatione laudasti. Rogatus eras, ut quomodo habebatur in Graeco, in Latinum verteres. Utinam fecisses quod rogatum esse te simulas! Nulli nunc invidiae subiaceres. Si tu translationis servasses fidem, mihi necessitas non fuisset interpretationem falsam vera interpretatione subvertere. Novit conscientia tua, quae addideris, quae subtraxeris, quae in utramque partem, ut tibi visum fuerit, immutaris: et post haec audes dicere, quod et bona et mala non tibi, sed auctori debeant imputari. Et oppressus invidia adhuc verba moderaris; et quasi super aristas pendenti incedens gradu, loqueris. ‚Sive in illis sensibus laus est, sive culpa.‘ Defendere non audes, et tamen damnare non vis. Elige e duobus quod vis, optio tibi datur: si bona est interpretatio tua, lauda: si mala, condemna. Verum excusat se, et subnectit aliam stropham. Dicit enim: »Quinimmo etiam aliud adieci, sicut in Praefatiuncula mea designavi; ut in quantum possem, aliquanta deciderem: illa tamen quae mihi ad suspicionem veniebant, quod non ab ipso Origene ita dicta, sed ab aliis viderentur esse inserta, propter hoc quod de eisdem rebus in aliis auctoris eiusdem

govorili. Pravi: *Po mojem mnenju vsi vedo, da tako grešijo zgolj iz zavisti. Zavisti glede česa? Mar zavidajo tvoji govorniški spretnosti? Ali si naredil kaj takega, česar še nihče ni zmogel? Glej, tudi sam sem prevedel mnogo Origenovih del in razen tebe mi nihče ne zavida niti me ne obtožuje. Če je namreč kaka stvar, ki nam pri piscu ni všeč, zakaj se jo prelagi na prevajalca? Prosili so me, naj v latinščino prenesem to, kar je pisalo v grščini. Grški vsebini sem dal zgolj latinske besede. Če gre kakšna hvala tej vsebini, to ni moja zasluga, če pa je na njej kakšna krivda, prav tako nisem jaz kriv.* In ti se še čудиš, če imajo ljudje o tebi slabo mnenje, ko o očitnem bogokletju praviš: *Če je kaka stvar, ki nam pri piscu ni všeč...* Nikomur ni všeč, kar je pisano v teh knjigah, edino ti si v dvomih in sprašuješ, zakaj se prevajalcu pripisuje, kar si pohvalil v predgovoru svojega prevoda. Prosili so te, da prevedeš v latinščino, kar je bilo napisano v grščini. O, ko bi res storil, kar hliniš, da so te prosili! Nobeni zavisti se ne bi izpostavljal. Če bi se zvesto držal izvirnika, mi ne bi bilo treba zavajajočega prevoda spodnašati s pristnim. Tvoja vest ve, kaj si dodal, kaj odzvel, kaj si tako ali drugače spreminjal, kot se ti je zdelo. In po vsem tem si upaš reči, da bi morali dobre in slabe stvari naprtiti avtorju, ne tebi. Ker te muči zavist pri ljudeh, omiliš svoje besede in, kot bi omahljivo stopal po strnišču, praviš: *Če gre kakšna hvala tej vsebini ..., če pa je na njej kakšna krivda ...* Ne upaš si ga braniti, obsoditi pa ga tudi nočeš. Izberi med dvema možnostma, kaj želiš: če je tvoj prevod dober, ga pohvali, če je slab, ga obsodi. A on se opravičuje in splete novo zvijačo. Pravi: »Kaj še; celo nekaj sem dodal, kot sem omenil v predgovoru; kolikor sem mogel, sem odrezal nekatere odlomke, za katere mi je prišlo na sum, da jih ni izrekel Origen sam, pač pa se mi je zdelo, da so jih vstavili drugi. To sem sklepal po tem, da na drugih mestih isti avtor govori o istih stvareh povsem v skladu s katoliško vero.«²⁰⁰ Nenavadna govorica,

200 Ruf., *Apol. ad Anast.* 7. 8–13.

locis catholice dictum legeram.« Mira eloquentia, et Attico flore variata: ‚Quinimo etiam ...;‘ et ‚quae mihi ad suspicionem veniebant!‘ Ausum illum esse haec Romam verborum portenta transmittere! Compeditam putes linguam eius, et inextricabilibus nodis ligatam, vix in humanum sonum erumpere. Sed ad causam redeam.

11a. Quis tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras ut Graeca in Latinum verteres, non ut emendares: ut alterius dicta proferres, non ut tua conderes. Non fecisse te quod rogatus es, recidendo plurima, confiteris. Atque utinam praecidisses mala, et non in assertionem malorum, tua multa posuisses! E quibus unum proferam, ut ex hoc cognoscantur et cetera. In primo libro Περὶ ἀρχῶν, ubi Origenes lingua sacrilega blasphemit, quod Filius Patrem non videat, tu etiam causas reddis, quasi ex persona eius, qui scripsit, et Didymi interpretaris σχόλιον, in quo ille casso labore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit: sed nos simplices homines, et cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam, qui interpretatus es, intellegere possumus. Praefatio tua, quam nominas, et in qua me miris ornas laudibus, te reum pessimae translationis facit. Dicis enim quod de Graeco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quae decidisti, mala erant, an bona? Utique mala. Quae reservasti bona, an mala? Utique bona. Neque enim mala transferre poteras. Ergo mala amputasti, et reliquisti bona? Nulli dubium est. Probantur autem quae translata sunt, paene omnia

popestrena z atiškimi cvetkami: *Kaj še; celo in za katere mi je prišlo na sum!* Da si je upal te besedne spake pošiljati v Rim! Komaj bi verjel, da ta njegov jezik, strnjen in zavozlan z nerazrešljivimi zankami, lahko zveni v človeški govorici! Naj se vrnem k temi.

11a. Kdo ti je dovolil, da mnoge dele iz prevoda odstraniš? Prosili so te, da prevedeš iz grščine v latinščino, ne pa da delo izboljšaš; da posreduješ besede nekoga drugega, ne pa da sestavljaš lastne. S tem ko si mnoge dele odstranil, priznavaš, da nisi storil, kar so te prosili. In ko bi vsaj odrezal, kar je slabega, in ne bi dodajal še svojega, ki vključuje slabo. Navedel bom le en primer izmed mnogih, prek katerega lahko spoznamo tudi druge. V prvi knjigi *Περί ἀρχῶν*, v kateri Origen izreče grozno bogokletje, da Sin ne vidi Očeta, ti navajaš razloge temu v prid kakor v avtorjevem imenu in razlagaš Didimove sholije. Slednji v njih zaman skuša braniti tujo zmoto, češ da je Origen dejal dobro, le mi, preproste in krotke Enijeve živalce,²⁰¹ ne moremo razumeti ne njegove modrosti ne tvoje, ki si prevajal. Tvoj predgovor, ki ga omenjaš in v katerem me venčaš s čudnimi hvalnicami, te obtožuje slabega prevoda. Praviš, da si od grškega izvirnika mnogo odvezel, čeprav ne poveš, kaj si dodal. Je bilo to, kar si odstranil, dobro ali slabo? Najbrž slabo. In to, kar si ohranil, je bilo dobro ali slabo? Zagotovo dobro. Slabega najbrž ne bi mogel prevajati. Torej si odrezal slabo in pustil, kar je dobrega? Nihče ne dvomi. A to, kar si prevedel, se je izkazalo kot popolnoma slabo. Če ti bom v prevodu pokazal katerikoli slab nauk, bo odgovornost padla na tvoja rame-

201 Lat. *cicures enniiani* – *cicur* pomeni *udomačeno, krotko žival*. Najbrž gre za sklic na neki izglabljeni Enijev verz. Nanj se sklicuje že Tertulijan. »Accipe alia ingenia cicuria enniiana insignioris apud eos magistri, qui ex pontificali sua auctoritate ... censuit.« (Tert. *Adv. Val.* 37.1). Morda je Hieronim besedo *cicur* uporabil podobno kot Pakuvij, pri katerem označuje pametno bitje. Glede na kontekst je verjetnejši nasproten pomen; *cicures* so *neumne živali*. Prim. Lardet, *L' Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*, 179.

mala. Quidquid igitur malum in translatione monstravero, tibi imputabitur, qui illud pro bono transtulisti. Aliud est, si iniquus censor eiusdem criminis reos alios de senatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis: ‚Omnia mutare non poteram; sed ea tantum, quae addita ab haereticis arbitrata, mihi amputanda credidi.‘ Pulchre. Si amputasti quae addita ab haereticis aestimabas, ergo quae reliquisti, eius sunt quem interpretabaris. Si eius sunt, quem interpretatus est, responde, utrum bona an mala sint. Mala transferre non poteris. Semel enim, quae ab haereticis addita fuerant, amputasti. Nisi forte haereticorum mala amputare debueris, et Origenis errores in Latinum integros vertere. Dic ergo, quare Origenis mala in Latinum verteris: ut auctorem mali proderes, an ut laudares? Si prodis, in praefatione cur laudas? Si laudas, haereticus approbaris. Restat, ut quasi bona protuleris. Sed haec omnia probantur mala, igitur unius et auctor et interpret rei criminis erunt, et implebitur illa sententia: »Videbas furem et currebas cum eo: et cum adulteris portionem tuam ponebas.« Non necesse est rem planam argumentatione dubiam facere. Quod sequitur respondeat, unde illi sit orta suspicio, haec ab haereticis addita. ‚Quia, inquit, ‚de eisdem rebus in aliis locis eiusdem auctoris catholice dictum legeram.‘

12. Videamus, quod primum est, ut ordine venerit ad secundum. Probo ego inter multa Origenis mala, haec maxime haeretica: Dei Filium creaturam; Spiritum Sanctum ministrum; mundos innumerabiles aeternis sibi saeculis succedentes; angelos versos in animas hominum: animam Salvatoris fuisse antequam nasceretur ex Maria: et hanc esse, »quae cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitrata aequalem se esse Deo; sed se exinanivit, formam servi accipiens«: resurrectionem nostrorum corporum sic

na, ker si ga prevedel kot dobrega. Nekaj drugega je, če kot krivičen cenzor nekatere obtožence pri istem zločinu izganjaš iz senata, druge pa obdržiš v kuriji. Toda praviš: *vsega nisem mogel spremeniti; verjel sem, da moram odstraniti le to, za kar sem menil, da so v delo vstavili heretiki*. Lepo. Če si odstranil vse, za kar si menil, da so dodali heretiki, potemtako je to, kar si pustil, last pisca, ki si ga prevedel. Če so nauki njegova last, odgovori, ali so dobri ali slabi. Slabega nisi mogel prevesti. Enkrat za vselej si odstranil, kar so dodali heretiki, razen če nisi bil dolžan odstraniti le slabih naukov heretikov, Origenove zmote pa prevesti v celoti! Povej torej, zakaj si v latinščino prevedel Origenove slabe nauke; zato, da bi pisca slabih naukov izdal ali da bi ga pohvalil? Če ga izdajaš, zakaj ga v predgovoru hvališ? Če ga hvališ, potrjuješ, da si heretik. Preostaja še možnost, da si nauke prevajal kot dobre, toda ti dobri nauki so se izkazali za slabe. Tako sta avtor in njegov prevajalec vpletena v isti zločin in izpolnile se bodo psalmistove besede: »Če vidiš tatu, tečeš z njim, s prešuštniki imaš svoj delež.«²⁰² Kar je jasno, tega ni treba s prerekanjem narediti za sporno. Naj naslednje besede odgovorijo, od kod mu sum, da so nekaj dodali heretiki. *Ker*, pravi, *na drugih mestih isti avtor govori o istih stvareh povsem v skladu s katoliško vero*.

12. Poglejmo, kaj je prvo, da bomo po vrsti prišli do drugega. Med mnogimi slabimi Origenovimi nauki se mi zdijo najbolj heretične naslednje trditve: da je Božji Sin ustvarjen; da je Sveti Duh služabnik; da si svetovi sledijo v neskončnost; da so se angeli spremenili v človeške duše; da je Odrešenikova duša obstajala, še preden se je rodil iz Marije, in ta duša, »čepprav je bila v podobi Boga, se ni ljubosumno oklepala svoje enakosti z Bogom, ampak je samo sebe izpraznila tako, da je prevzela podobo služabnika«;²⁰³

202 Ps 50,18.

203 Po Flp 2,6–7. Hieronim navaja Pavlove besede o Božji kenozii: »... non est rapinam arbitrata aequalem se esse Deo...«, kar bi dobese-

futuram, ut eadem membra non habeant; quia cessantibus membrorum officiis, superflua membra reddantur, ipsaque corpora tenuia et spiritalia paulatim evanescere, et in auram tenuem, atque in nihilum dissipari: in restitutione omnium, quando indulgentia venerit principalis, cherubim et seraphim, thronos, principatus, dominationes, virtutes, potestates, archangelos, angelos, diabolus, daemones, animas omnium hominum, tam christianorum, quam Iudaeorum et Gentilium unius conditionis et mensurae fore. Cumque ad formam, et libram aequitatis pervenerint, et rationabiles creaturas omni corporum faece deposita, novus de mundi exsilio populi revertentis monstrarit exercitus, tunc rursus ex alio principio fieri mundum alium, et alia corpora, quibus labentes de caelo animae vestiantur, ut verendum nobis sit, ne qui nunc viri sumus, postea nascamur in feminas; et quae hodie virgo, tunc forte prostibulum sit. Haec in Origenis libris ego haeretica doceo: tu ostende, in quo eius opere his contraria legeris.

13. Nolo dicas: ‚Quae de eisdem rebus in aliis locis eiusdem auctoris catholice dicta legeram;‘ ne me mittas ad sex millia librorum eius, quos legisse beatum papam Epiphanium criminaris; sed ipsa loca nomina. Nec hoc mihi sufficit, nisi eadem dicta ad verbum protuleris. Non est factus Origenes, et ego novi. Contraria sibi loqui non potest. Igitur ex hac supputatione illa summa nascitur, non haeticorum esse quae amputasti, sed Origenis, cuius ideo mala interpretatus es, quia putasti bona; et tibi tam bona, quam

da ob vstajenju naša telesa ne bodo imela istih udov, ker tako ali tako ne bo več nalog zanje in nam bi bili vrnjeni po nepotrebnem, sama telesa, neznatna in duhovna, pa bodo postopno izginjala in se počasi razblinila v blag vetrič ali v nič; in da bodo ob obnovitvi sveta, ko se bo razodela vrhovna milost, kerubi, serafi, prestoli, vladarstva, gospostva, kreposti, moči, arhangeli in angeli, hudič, demoni in duše vseh ljudi, tako kristjanov kot Judov in poganov, vsi v istem položaju in na isti stopnji. Prišle naj bi do prave oblike in teže, in ko bo nova vojska ljudstev na povratku iz svetnega pregnanstva pokazala razumna bitja, ki so že odložila gosta snovna telesa, tedaj naj bi iz novega začetka nastali drug svet, druga bitja in druga telesa. V ta telesa se bodo odele duše, ki padajo z neba, in bati se moramo, da se možje pozneje ne bi rodili kot ženske, tiste pa, ki so zdaj deviške, bodo morda postale vlačuge. Sam mislim, da so te trditve v Origenovih knjigah heretične, ti pa navedi Origenovo delo, v katerem si bral nasprotna mnenja.

13. Ne govori, *da na drugih mestih isti avtor govori o istih stvarih povsem v skladu s katoliško vero* in me ne pošiljaj k nešteto knjigam, za katere obtožuješ blaženega papeža Epifanija, da jih je prebral, temveč imenuj mesta v knjigah. In tudi to mi ne zadošča, razen če istih trditev ne navedeš dobesedno. Origen ni neumen, to vem. Ne more govoriti v nasprotju s samim seboj. Iz tega računa sledi, da to, kar si odstranil, niso bile misli heretikov, ampak Origenove misli, in da si prevedel slabe nauke, ker si jih imel za dobre. Zato ti je treba pripisati tako dobre kot slabe nauke, kajti v prologu si njegove spise hvalil.

14. Naslednji stavek v *Zagovoru Anastaziju* se glasi: »Ori-

dno pomenilo: »... ni imela za plen, da je enaka Bogu ...« *Rapina* ustreza grški besedi *ἀρπαγμός*, ki pomeni *stvar, ki jo nekdo hoče ugrabiti ali plen, uplenjeno stvar*. Po drugi razlagi naj bi *ἀρπαγμός* pomenil *duhovno zamaknjenost*. Jezusova enakost z Bogom torej ni zamaknjenost.

mala illius imputanda, cuius scripta in prologo comprobasti.

14. Sequitur in eadem Apologia: »Origenis ego neque defensor sum, nec assertor, nec primus interpres. Alii ante me hoc idem opus fecerunt: feci et ego postremus rogatus a fratribus. Si iubetur, ne fiat, iussio observari solet in posterum. Si culpantur, qui ante iussionem fecerunt, culpa a primis incipiat.« Tandem evomuit, quod volebat, et omnis animi tumor in nostrae accusationis erupit invidiam. Ubi interpretatur libros Περὶ ἀρχῶν, me sequi se dicit: ubi accusatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum; et securus, et periclitans sine me vivere non potest. Audiat igitur quod nescire se simulat. Nemo tibi obicit, quare Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius et Ambrosius hoc crimine tenebuntur; sed quia interpretatus haeretica, Praefationis tuae laude firmasti. Ego ipse, quem in crimen vocas, sic septuaginta homilias eius transtuli, et nonnulla de tomis, ut et mala in bonorum interpretatione subtraherem, et aperte in libris Περὶ ἀρχῶν ad coarguendam translationem tuam, quid lector vitaret, ostenderem. Vis Origenem in Latinum vertere? Habes multas homilias eius et tomos, in quibus moralis tractatur locus, et Scripturarum panduntur obscura. Haec interpretare: haec rogantibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab infamia? Cur translaturus haeretica, in defensionem eorum praemittis quasi martyris librum, et id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expavit? Aut certe si ideo interpretaris, ut eum haeticum arguas, nihil de Graeco mutes, et hoc ipsum praefatione testare, quod prudentissime Papa Anastasius in epistula, quam contra te scribit ad episcopum Ioannem suo sermone complexus est me liberans qui id feci, et te arguens, qui

gena ne branim niti si ga ne prisvajam in nisem prvi, ki ga je prevajal. Že drugi so pred mano opravili to dlo. Sam sem prevedel zadnji, ker so me prosili bratje. Če obstaja ukaz, naj se ne prevaja, bomo ta ukaz v prihodnosti upoštevali. Če se obdolžuje njih, ki so prevajali pred tem ukazom, naj se krivdo pripiše najprej tistim, ki so začeli.«²⁰⁴ Končno je izustil, kar je hotel, in ves njegov gnev v srcu je izdaval zavistno obtožbo proti meni. Ko prevaja knjige *Περὶ ἀρχῶν*, pravi, da mi sledi, in ko ga obtožujemo, zakaj je to storil, me navaja za zgled. Bodisi varen ali v nevarnosti – brez mene ne more živeti. Naj torej sliši, o čemer se spreneveda. Nihče ti ne očita, zakaj si prevedel Origena; sicer bi ta zločin lahko bremenil tudi Hilarija in Ambrozija. Očitamo pa ti, da si prevajal heretične nauke in jih v svojem predgovoru pohvalil. Jaz sam, ki ga pozivaš k zagovoru, sem prevedel sedemdeset pridig in mnogo njegovih zvezkov na ta način, da sem s prevodom dobrih nauk odstranil, kar je slabega, in da sem v knjigah *Περὶ ἀρχῶν* jasno ovrigel tvoj prevod ter bralcu pokazal, čemu naj se izogiba. Hočeš prevesti Origena v latinščino? Na voljo imaš veliko pridig in zvezkov, v katerih se loteva moralnih vprašanj in razkriva kaka nejasna mesta Svetega pisma. To prevajaj in razširjaj med tiste, ki te prosijo. Zakaj se pri svojem prvem podvigu lotevaš te sramote? Zakaj si v obrambo heretičnih nauk, ki si jih nameraval prevesti, najprej poslal knjigo, ki naj bi bila mučenčeva, in prevod, ki se ga ves svet boji, vsilil rimskim ušesom? Če ga prevajaš zato, da bi ga obtožil herezije, ne zamolči grškega besedila, pač pa to povej v predgovoru. To je tisto, kar je papež Anastazij zelo premišljeno zaobjel v pismu proti tebi, ki ga je naslovil na škofa Janeza.²⁰⁵ Mene, ki sem tako naredil, zagovarja, tebe pa obdolžuje, ker tega nisi

204 Ruf., *Apol. ad. Anast.* 7.17–22.

205 Anastazij je v *Pismu Janezu Jeruzalemskemu* izrazil nenaklonjenost Rufinu. Hieronim je imel pri snovanju *Zagovora proti Rufinu* to pismo pri sebi.

facere noluisti. Ac ne forsitan hoc quoque neges, subieci exemplum eius: ut si non vis audire fratrem monentem, audias episcopum condemnantem.

15. Dicis te non esse defensorem, neque assertorem Origenis: iam nunc tibi proferam librum tuum de quo in famosa illa praefatiuncula praeclari operis tui his verbis loqueris: »Cuius diversitatis causam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilus in libris suis scripsit, edidimus brevissimo libello superaddito, in quo evidentibus, ut arbitror, probamentis, corruptos esse in quamplurimis ab haereticis et malevolis libros eius ostendimus, et praecipue istos, quos nunc exigis ut interpreter, id est, Περὶ ἀρχῶν.« Non tibi suffecerat Eusebii, vel certe ut tu vis, Pamphili pro Origene defensio, nisi quod ab illis minus dictum putabas, tu quasi sapientior et doctior adderes? Longum est, si velim totum librum tuum huic operi inserere, et propositis capitulis ad singula respondere, quid in his vitiorum sermo habeat, quid mendaciorum assertio, quid inconsequens textus ipse verborum. Unde laciniosae disputationis fastidia fugiens, et in arctum verba compingens, tantum sensibus respondebo. Statim de portu egrediens, impegit navem. Referens enim de Apologia Pamphili martyris (quam nos Eusebii, arianorum principis, probavimus) de qua dixerat: »Prout potuimus, vel res poposcit, Latino sermone digessimus,« intulit: »Illud est, quod, desideriorum vir, Macari, te admonitum volo, ut scias hanc quidem fidei regulam, quam de libris eius supra exposuimus, esse talem quae et amplectenda sit

hotel storiti. Da slučajno ne bi tudi tega zatajil, sem dodal kopijo njegovega pisma, tako da, če ne želiš poslušati brata, ki te svari, poslušaj škofa, ki te obsoja.

15. Praviš, da Origena ne braniš niti si ga ne prisvajaš. Pri priči te bom soočil s tvojo knjigo, v kateri v svojem znamenitem in izdelanem predgovoru o tej stvari govoriš takole: »Razlog za različnost sem ti obširneje podal v apologetskem spisu, ki ga je med svojimi knjigami napisal Pamfil, s tem da sem dodal krajši spis, v katerem sem navedel po mojem mnenju očitne dokaze, da so knjige na več mestih poškodovale heretiki in zlobneži. To velja še zlasti za knjige, za katere me prosiš, naj jih prevedem, to je *Περὶ ἀρχῶν*.«²⁰⁶ Ni ti bila dovolj Evzebijeva ali, kot ti praviš, Pamfilijeva obramba Origena, da ne bi ti, domnevno pametnejši in bolj učen, še nekaj dodal, ker si menil, da je bilo povedano premalo. Predolgo bi trajalo, če bi hotel tvojo knjigo v celoti vnesti in od poglavja do poglavja odgovoriti na posamezne točke, prerešetati vse jezikovne in slogovne napake in lažne trditve ter dokazati, kako je samo besedilo nedosledno. Rad bi se izognil zapletenemu in zoprnemu besedičenju, zato bom strnil vprašanja v posamezne sklope in odgovoril le na vsebino. Takoj ko izpluje iz pristanišča, njegova ladja nasede na čer.²⁰⁷ Navaja namreč iz Pamfilovega *Zagovora Origena*, za katerega smo dokazali, da ga je napisal Evzebij, prvak arijancev, in o njem pravi: »Kot sem le mogel in kot je stvar zahtevala, sem jo prevedel v latinščino.«²⁰⁸ Nato doda: »Eno je, glede česar bi te hotel opozoriti, Markarij, moč ljubljeni.«²⁰⁹ »Vedi, da je to pravilo vere, ki sem ga zgoraj podal iz njegovih knjig, táko, da se ga je vredno okleniti in držati. Jasno je razbrati, da je vsebina vseh teh

206 Ruf., *Orig. Princ.* 1, *prol.* 3.40–45.

207 Prim. Kvint., *Inst.* 4.1.61.

208 Ruf., *Adult.* 1.3–4.

209 Po Dan 10,11. Pri Hieronimu *vir desideriorum*.

et tenenda. In omnibus enim his catholicum inesse sensum evidenter probatur.« Quamvis de Eusebii libro multa subtraxerit, et in bonam partem de Filio et Spiritu Sancto nisus sit commutare; tamen multa in illo scandala repperiuntur, et apertissimae blasphemiae, quae iste sua negare non poterit, catholica esse pronuntians. Dicit Eusebius, immo (ut tu vis) Pamphilus, in isto volumine, Filium Patris ministrum: Spiritum Sanctum non de eadem Patris Filiique substantia: animas hominum lapsas esse de caelo: et in hoc quod sumus de angelis commutati, in restitutione omnium aequales et angelos, et daemones, et homines fore; et multa alia tam impia, et nefaria, quae etiam replicare sit criminis. Quid faciet assertor Origenis, et interpres Pamphili? Si in his, quae emendavit, tanta blasphemia est, in illis, quae ab haereticis falsata confingit, quanta sacrilegia continentur? Cuius opinionis causam hanc suspicatur, quod »vir neque stultus, neque insanus dicere sibi repugnantia non potuerit«. Et ne forsitan putaremus diversis eum varia scripsisse temporibus, et pro aetatibus edidisse contraria, addidit: »Quid facimus, quod interdum in eisdem locis, atque, ut ita dixerim, in consequenti pene capite sententia contrarii sensus invenitur inserta? Numquid in eodem opere eiusdem libri, et interdum, ut diximus, statim in consequenti capitulo, oblitus sui esse potuit? Verbi gratia, ut qui superius dixerat, nusquam inveniri in omni Scriptura, ubi Spiritus Sanctus factus, vel creatus esse diceretur, continuo subiceret, inter ceteras creaturas factum esse Spiritum Sanctum? Aut iterum, qui Patrem et Filium unius substantiae, quod Graece ὁμοούσιον dicitur, designavit: in consequentibus statim capitulis alterius esse substantiae, et creatum poterat dicere eum, quem paulo ante de ipsa natura Dei Patris pronuntiaverat natum?«

spisov katoliška.«²¹⁰ Čeprav je mnogo odvezel iz Evzebijeve knjige in skušal o Sinu ter Svetem Duhu mnogo spremeniti na bolje, se pri njem vendarle najde mnogo pohujšljivega in očitno bogokletnega, kar razglaša za katoliško, ker ne more reči, da ni njegovo. Prav v tem zvitku Evzebij ali, če hočeš, Pamfilij trdi, da je Sin Očetov služabnik; da Sveti Duh ni iz istega počela kot Oče in Sin; da so človeške duše padle z neba in se iz angelov spremenile v to, kar smo; da bodo ob obnovitvi sveta angeli, demoni in ljudje enakovredni ter še mnogo takih brezbožnih besed, ki jih je greh že samo ponavljati. Kaj bo storil Origenov somišljenik in Pamfilov prevajalec? Če je že to, kar je popravil, tako bogokletno, kakšno bogoskrunstvo je moralo biti v odlomkih, ki so jih, kot se pretvarja, ponaredili heretiki! Razlog, da ohranja to mnenje, je, da »mož, ki ni ne nespameten ne nor«, ne bi mogel govoriti »v neskladju s samim seboj«.²¹¹ In da ne bi slučajno mislili, da je mož v različnih časih napisal različne stvari in da je v različnih obdobjih izdal nasprotno poglede, je dodal: »Kaj storimo, ko najdemo včasih na istem mestu ali tako rekoč v naslednjem poglavju vstavljena mesta, ki se po vsebini ne skladajo? Mar je lahko v istem delu, v isti knjigi in pogosto, kot sem dejal, takoj v naslednjem poglavju pozabil svoje besede? Na primer: kako lahko isti človek, ki je zgoraj dejal, da v Svetem pismu nikjer ne najdemo mesta, ki bi govorilo o tem, da je bil Sveti Duh narejen ali ustvarjen, takoj navrže, da je bil med drugimi bitji ustvarjen tudi Sveti Duh? Ali podobno: kako je lahko ta, ki je dejal, da sta Oče in Sin istega počela, čemur se v grščini reče *ὁμοούσιον*, takoj v naslednjem poglavju dejal, da je Sin iz drugega počela in da je ustvarjen, ko je bil malo prej še rojen iz iste narave Boga Očeta?«²¹²

210 Ruf., *Adult.* 1.4–8.

211 Ruf., *Adult.* 1.19–20.

212 Ruf., *Adult.* 1.24–36.

16. Haec ipsius verba sunt, negare non potest. Nolo dicas: , ...Verbi causa, ut qui superius dixerat;⁴ sed ipsum librum nomina, ubi prius bene dixerit, et postea male: ubi Spiritum Sanctum, et Filium de Patris scribens esse substantia, statim in consequentibus asseruerit creaturas. Nescisne me Origenis habere omnia, legisse quamplurima?

»Ad populum phaleras, ego te intus, et in cute novi.«

Vir doctissimus Eusebius (doctissimum dixi, non catholicum, ne more solito, mihi et in hoc calumniam struas) per sex volumina nihil aliud agit, nisi ut Origenem suae ostendat fidei, id est, arianae perfidiae. Et multa ponit exempla, et hoc constanter probat. Tibi ergo in quo somnio Alexandrini carceris revelatum est, ut quae ille vera profitetur, falsata confingas? Sed forsitan hic, ut arianus, ab haereticis addita, in occasionem sui traxit erroris, ne solus male sensisse contra Ecclesiam putaretur. Quid respondebis pro Didymo, qui certe in Trinitate catholicus est, cuius etiam nos de Spiritu Sancto librum in Latinam linguam vertimus. Certe hic in his, quae ab haereticis in Origenis operibus addita sunt, consentire non potuit; et in ipsis Περὶ ἀρχῶν, quos tu interpretatus es libris, breves dictavit Commentariolos, quibus non ab Origene negaret scripta, quae scripta sunt: sed nos simplices homines non posse intellegere, quae dicuntur: et quo sensu in bonam partem accipi debeant, persuadere conatur. Hoc dumtaxat de Filio, et Spiritu Sancto. Ceterum in aliis dogmatibus et Eusebius, et Didymus apertissime in Origenis scita concedunt, et quod omnes Ecclesiae reprobant, catholice et pie dictum esse defendunt.

17. Videamus tamen, quibus argumentis probare nitatur Origenis ab haereticis scripta vitiata. »Clemens,« inquit, »apostolorum discipulus, qui Romanae Ecclesiae post Apostolos episcopus et martyr fuit, libros edidit, qui appellantur Ἀναγνωρισμός, id est, Recognitio, in quibus cum ex persona

16. To so njegove besede, tega ne more tajiti. Ne govôri na primer, kako lahko isti človek, ki je zgoraj dejal, ampak imenuj knjigo, v kateri je najprej dejal pravilno, nato napačno, v kateri piše, da sta Sveti Duh in Sin istega počela kot Oče, nato pa takoj doda, da sta ustvarjena. Ali ne veš, da imam vsa Origenova dela in da sem jih ogromno prebral?

»Ljudstvu naprsno okrasje! Prav dobro poznam te, kot žep svoj.«²¹³

Učeni mož Evzebij (rekel sem učeni, da me ne boš po svoji navadi krivično obtoževal) se v šestih zvitkih ne ukvarja z ničimer drugim kot z dokazovanjem, da je Origen enake veroizpovedi kot on sam, to je arijanske brezbožnosti. Navede mnogo primerov in to zanesljivo dokaže. Katere sanje v aleksandrinski ječi so ti razkrile, da so odlomki, ki jih on šteje za pristne, ponarejeni? Morda pa je on, arijanec, vključil dodatke heretikov in izkoristil priložnost, da ne bi bil edini, ki bi dajal videz, da misli slabo in v nasprotju s Cerkvijo. Kaj boš odgovoril za Didima, ki je glede Svete Trojice katolik? Njegovo knjigo *O Svetem Duhu* sem celo sam prevedel v latinščino. On se zagotovo ne bi mogel strinjati z odlomki v Origenovem delu, ki so jih vstavili heretiki. Prav o teh knjigah *Περὶ ἀρχῶν*, ki si jih prevedel, je napisal kratke komentarje, v katerih nikjer ne pravi, da tega, kar je napisano, ni napisal Origen, temveč nas preprosteže skuša prepričati, da ne razumemo, kaj pravi, in ne vemo, kako bi morali besede vzeti v dobrem smislu. Vsaj glede Sina in Svetega Duha. Pri drugih naukih Evzebij in Didim očitno pristajata na Origenove trditve in vse, kar Cerkve odklanjajo, branita, češ da je katoliško in pravoverno.

17. Poglejmo, s katerimi argumenti skuša dokazati, da so Origenove spise pokvarili heretiki. Pravi: »Klement, učenec apostolov, ki je v rimski Cerkvi za apostoli postal škof in mučenec, je izdal knjige z naslovom *Ἀναγνώρισμός*, kar

213 Pers., *Sat.* 3.30.

Petri Apostoli doctrina, quasi vere apostolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma inseritur, ut nihil aliud quam ipse Eunomius disputare credatur, Filium Dei creatum de nullis exstantibus asseverans.« Et post alia, quae prolixum est, scribere: »Quid, quaeso, ait, de his sentiendum est? Quod apostolicus vir haeretica scripserit? An id potius credendum est ..., quod perversi homines ad assertionem dogmatum suorum sub virorum sanctorum nomine, tamquam facilius credenda, interseruerint ea, quae illi nec sensit, nec scripsisse credendi sunt?« Clementem quoque alexandrinae Ecclesiae presbyterum, virum catholicum, scribit in libris suis interdum Dei Filium dicere creatum: et Dionysium, alexandrinae urbis episcopum, virum eruditissimum, contra Sabellium quattuor voluminibus disputantem, in arianum dogma delabi. Et sub his exemplis illud agit, ut non ecclesiasticos, et catholicos viros male sensit, sed ab haeticis eorum scripta corrupta esse testetur, et concludat ad extremum, dicens: »De Origene quoque, in quo similiter, ut in his quos supra diximus, quaedam diversitas invenitur, istud non sufficiat sentire, quod de pra-iudicatis iam catholicis sentitur, vel intellegitur viris, ne similis causae, similis sufficiat excusatio ...« Si conceditur,

pomeni ‚Prepoznanje‘. V teh knjigah skozi osebo apostola Petra razlaga navidez resnični apostolski nauk, ki večinoma to je, toda ponekod je vstavljen Evnomijev²¹⁴ nauk na tak način, da se zdi povsem verjetno, kot da Evnomij sam razpravlja in trdi, da je bil Božji Sin ustvarjen iz nič.«²¹⁵ Po delu, ki je predolg, da bi ga navajal, pravi: »Kaj naj si mislimo o tem? Da je apostolski človek pisal heretično? Ali ne bi morali raje verjeti, da so to pod svetnikovim imenom vstavili neki izprijenci, da bi dobili podporo za svoje nauke in da bi se jim laže verjelo nekaj, česar ne moremo verjeti, da bi sami pisali ali mislili.«²¹⁶ Piše, da tudi Klement, prezbiter v aleksandrinski Cerkvi, sicer katolik, v svojih knjigah včasih pravi, da je bil Božji Sin ustvarjen, in da je tudi Dionizij, aleksandrinski škof in izredno učen mož, v štirih knjigah, v katerih piše proti Sabelijevim naukom,²¹⁷ zapadel v arijanstvo. Ob teh primerih ne sklepa, da so se cerkveni in katoliški možje motili, ampak dokazuje, da so njihove spise večkrat pokvarili heretiki. Sklene s temi besedami: »Mar pri Origenu, pri katerem ravno tako kot pri omenjenih piscih najdemo različna stališča, ni dovolj misliti, kar mislimo in verjamemo pri katoliških možeh, o katerih smo že presodili? Ali ne bo za isti primer zadostovalo isto opravičilo ...«²¹⁸ Č

214 Evnomij je bil voditelj arijanskega gibanja, ki je trdilo, da je Sin popolnoma neenak z Očetom in da mu je povsem podrejen.

215 Ruf., *Adult.*, 3.1–7.

216 Ruf., *ibid.* 3.14–16, 18–22.

217 Sabelij je bil menda doma iz Libije. O njem se ve le, da je bil okoli leta 220 v Rimu obsojen kot razlagalec patripasijanskega monarhianizma. Patripasijanstvo je bila smer, ki je učila, da je obenem s Sinom Kristusom trpel tudi Bog Oče, kar je bila ena od oblik monarhianizma, ki je trdil, da je v Bogu eno samo počelo (ena hipostaza ali persona): Oče je nadrejen Sinu in Svetemu Duhu, ki iz njega izhajata. To teorijo naj bi Sabelij razširjal in razvil v nasprotju z Origenovo teologijo Logosa in njegovimi tremi hipostazami. V četrtem stol. po Kr. teologi Logosa opisujejo vsakršno obliko monarhianizma kot sabelijanizem, vendar je ta oznaka večkrat nenatančna.

218 Ruf., *Adult.*, 6.4–8.

ut quidquid in libris noxium repperitur, ab aliis corruptum sit, nihil eorum erit, quorum fertur nominibus, sed his deputabitur, a quibus dicitur esse vitiatum, quamquam et illorum non erit, quorum incerta sunt nomina: atque ita fiet, ut dum omnium omnia sunt, nihil alicuius sit. Hac defensionis perturbatione nec Marcion, nec Manichaeus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt: quia quidquid nos ab his impie dictum obiecerimus, discipuli respondebunt, non a magistris suis ita editum, sed ab inimicis esse violatum. Hoc genere et iste ipse tuus liber, tuus non erit, sed forsitan meus et meus liber, quo tibi accusatus respondeo, si in illo aliquid reprehenderis, non erit meus, sed tuus, a quo reprehenditur. Et dum omnia ad haereticos refers, quid ecclesiasticis tribues, quibus proprium nihil relinquis? ,Et quomodo,‘ inquires, ,in libris eorum vitiosa nonnulla sunt?‘ Si me causas vitiorum nescire respondero, non statim illos haereticos iudicabo. Fieri enim potest, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel a librariis imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint vel certe antequam in Alexandria quasi daemonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quaedam, et minus caute locuti sint, et quae non possent perversorum hominum calumniam declinare.

dopustimo, da je vse, kar najdemo v knjigah, nekdo pokvaril, nič več ne bo last tistih, katerih ime knjiga nosi, ampak se bo prištevalo njim, ki naj bi knjigo pokvarili. A tudi njihovo ne bo, ker njihovih imen ne poznamo zanesljivo, in tako se bo zgodilo, da bo vse last vseh in hkrati nič od nikogar. Ob takšnem zmedenem zagovarjanju ne bi mogli obtožiti niti Markiona, niti Manija,²¹⁹ niti Arija ali Evnomija; karkoli bi jim namreč očitali, da so brezbožno govorili, bi njihovi učenci lahko dejali, da tega niso izdali učitelji sami, ampak so to pokvarili njihovi nasprotniki. Na ta način tudi tale tvoja knjiga ne bo tvoja, ampak morda moja, in moja knjiga, v kateri ti odgovarjam, ker si me obtožil, ne bo moja, pač pa jo bom, če bo v njej kaj takega, kar boš grajal, pripisal tebi, ki jo grajaš. In ker vse pripisuješ heretikom, kaj boš pripisal cerkvenim možem, saj jim ne puščaš nič lastnega? Dejal boš: *Kako to, da se v njihovih spisih pojavljajo mnoga zmotna stališča?* Če rečem, da ne vem, od kod te zmote, to ne pomeni, da jih razglašam za heretike. Možno je, da so se enostavno motili, mislili v drugačnem smislu, ali pa so se zaradi neveščih pisarjev njihovi spisi sčasoma pokvarili. Gotovo pa je, da so, preden se je v Aleksandriji kot demon opoldne²²⁰ pojavil Arij, govorili o tem bolj lahkomišlno in manj pazljivo ter tudi takšne stvari, ki se ne bi mogle

219 Manichaeus ali Manes, Mani, (216–276), po rodu iz Perzije, je učil dualistično religijo, katere bistvo je spopad med dobrim in zlom, med svetlobo in temo. Pri tem se je opiral na krščanstvo, judovstvo, gnosticizem in zoroastrianizem. Veliko je potoval, pozneje je bil izgnan v Indijo, ko pa se je vrnil, so ga oblasti v Perziji umorile. Zanj so počelo kozmosa delci svetlobe, ujeti v snov. Življenjska naloga vsakogar je osvoboditi te delce svetlobe. Posameznik naj bi to najlaže dosegel z askezo, vendar je bilo tega sposobnih le malo izbrancev. Gibanje je bilo v rimski državi precej razširjeno (med drugim je bil nekaj časa manihejec tudi sveti Avguštín). Robert B. Eno, »Manichaeism,« v *The New Dictionary of Theology*, ur. Joseph A. Komonchak, Mary Collins in Dermot A. Lane (Dublin: Gill and Macmillan, 1987).

220 Ps 91,6: »Ne boš se bal nočne strahote /.../ ne žela, ki pustoši opoldne.«

Obiciuntur Origeni crimina, et tu non illum defendis, sed alios accusas, nec crimen renuis, sed criminorum turbam requiris. Si tibi diceretur: »Quos habet Origenes in haeresi socios?« recte ista proferres. Nunc a te quaeritur, haec quae in Origenis libris scripta reperiuntur, bona sint an mala. Taces, et pro his alia loqueris: Clemens hoc ait, Dionysius in isto errore deprehenditur, Athanasius episcopus sic Dionysii defendit errorem, apostolorum scripta similiter depravata sunt; quomodo et nunc ab aliis tibi haereseos crimen impingitur, et tu pro te taces, et pro me confiteris. Ego neminem accuso, pro me tantum respondisse contentus. Non sum quod arguis: si tu es quod accusaris, ipse videris. Nec absolutio mea me, nec reatus te, aut innocentem, aut obnoxium crimini approbabit.

18. Praemissa falsatione ab haereticis, apostolorum et utriusque Clementis, atque Dionysii, venit ad Origenem, et his verbis loquitur: »Ipsius hoc conquerentis et deplorantis scriptis ac vocibus probavimus. Quid enim ipse cum adhuc in carne vivens, sentiens, vidensque perpessus sit de librorum suorum, vel sermonum corruptionibus, vel adulterinis editionibus, ex ipsius epistula quam scribit ad quosdam caros suos Alexandriam, evidenter docetur.« Statimque exemplum subiungit epistulae; et qui falsitatem scriptorum Origenis haereticis imputat, ipse incipit a falsitate: non ita interpretans ut habetur in Graeco, nec id Latini insinuans, quod ipse in suis litteris profitetur. Cumque illa epistula tota Demetrium alexandrinae urbis pontificem laceret, et in totius orbis episcopos et clericos invehatur, et frustra ab Ecclesiis excommunicatum esse se dicat, nec velle in maledictis referre vicem, ne scilicet maledicus videatur esse, homo qui in tantum cautus sit ad maledicendum, ut ne diabolo quidem audeat maledicere – unde et Candido

skriti spletkam hudobnežev. Origenu očitajo hudodelstvo in ti ga ne braniš, ampak obtožuješ druge, niti ne zavrneš očitka, temveč zbereš množico hudodelcev. Če bi te vprašali, kdo so Origenovi tovariši v hereziji, bi pravilno navedel. Toda sprašujemo te, ali je to, kar je napisal Origen, dobro ali slabo. Molčiš in namesto tega naštevaš drugo: Klement pravi tako, Dioniziju očitajo to in to zmoto, škof Atanazij brani Dionizijevo zmoto tako in tako, spisi apostolov so podobno poškodovani. Na podoben način ti tudi zdaj očitajo krivoverstvo, ti pa si o sebi tiho in se izpoveduješ v mojem imenu. Jaz ne obtožujem nikogar in sem zadovoljen, da sem odgovoril zase. Nisem to, kar mi skušaš dokazati; če pa si ti to, kar te obtožujejo, sam presodi. Ne moja oprostitev ne obtožba ti ne bosta dokazali, da si bodisi kriv ali nedolžen.

18. Potem ko sklene temo o tem, kako heretiki ponarejajo apostole, Klementove in Didimove spise, preide na Origena in nadaljuje z besedami: »Z njegovimi besedami in spisi sem pokazal, kako se je pritoževal in obžaloval. Iz njegovega pisma, ki ga je poslal svojim tesnim prijateljem v Aleksandrijo, je razvidno, koliko je v zemeljskem življenju, ko je še čutil in videl, pretrpel, ker so kvarili njegove knjige in govore ter lažno izdajali knjige.«²²¹ Pismo takoj podkrepi z zgledom in sam, ki je heretikom naprtil ponarejanje Origenovih spisov, začne s ponaredkom, saj ne prevaja tako, kot je napisano v grščini, niti ne izrazi v latinščini tako, kot je v svojih pismih povedal Origen. Slednji v celotnem pismu obira aleksandrijskega pontifeksa Demetrija ter napada škofe in klerike vsega sveta ter govori, kako so ga vse Cerkve brez razloga izobčile in kako sam ne namerava vrniti takšnega obrekovanja, saj noče dajati vtisa, da je obrekovalec; zares, tako je pazljiv pri obrekovanju, da si tudi o hudiču ne bi upal grdo govoriti. Zato je tudi Kandidu,²²² privržencu

221 Ruf., *Adult.* 6.8–14.

222 Kandid je bil valentinijanec, o katerem Origen pravi, da se je z njim pogovarjal v Atenah o Sinovem rojstvu iz Očeta, ki vključuje ločitev

valentiniani dogmatis sectatori, calumniandi se occasionem dederit, quod diabolus salvandae dixerit esse naturae – hic dissimulato argumento epistolae, fingit pro Origene, quod ille non loquitur. Unde ipsius epistolae partem paululum ex superioribus transtuli, et his iunxi, quae ab ipso commatice doloseque translata sunt, ut quo consilio superiora tacuerit, lector agnoscat. Contra sacerdotes ergo Ecclesiae generaliter disputans, a quibus indignus communionem eius fuerat iudicatus, haec intulit: »Quid necesse est de prophetarum sermonibus dicere, quibus saepissime pastoribus, et maioribus natu, et sacerdotibus, ac principibus populi comminantur et arguunt eos? Quae absque nobis de sanctis Scripturis eligere potestis, et liquido pervidere, quod forsitan hoc tempus sit, de quo dicitur: ‚Nolite credere amicis, nec speretis in principibus.‘ Et nunc impleatur vaticinium: ‚Duces populi mei me nescierunt, filii stulti sunt, et non sapientes. Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciunt;‘ quorum magis misereri quam eos odisse debemus, et orare pro illis, quam eis maledicere. Ad benedicendum enim, et non ad maledicendum creati sumus. Unde et ‚Michael cum adversus diabolus disputaret de Moysi corpore,‘ ne tanto quidem malo ‚ausus est iudicium inferre blasphemiae, sed

Valentinovega²²³ nauka, dal možnost, da spletkari proti njemu, ker naj bi dejal, da bo satan po naravi lahko odrešen. Ta²²⁴ zamolči vsebino pisma in si v Origenovo korist izmislil nekaj, česar on ne govori. Zato sem prevedel del tega pisma, ki govori o tem, in prevodu dodal, kar je on okrnjeno in zvijačno prevedel. Tako bo bralec lahko ugotovil, s kakšnim namenom je zamolčal prejšnji del. Vsepoprek napada cerkvene dostojanstvenike, ki so mu prisodili, da je v sramoto svoji skupnosti, in nadaljuje: »Čemu bi govoril o besedah, s katerimi so preroki pogosto grozili pastirjem, starejšim ljudem, svečenikom ali prvakom ljudstva in jih obtoževali? Te stavke lahko brez moje pomoči izberete iz Svetega pisma in boste jasno ugotovili, da je zdaj ta čas, o katerem je pisano: ‚Ne verjemite prijatelju, ne zaupajte tovarišu...‘²²⁵ Zdaj se izpolnjuje prerokba: ‚Zakaj neumno je moje ljudstvo; nočejo me poznati. Nespametni sinovi so in nerazsodni; pametni za počenjanje hudobije, ne znajo pa delati dobro.‘²²⁶ Te ljudi moramo bolj pomilovati kot sovražiti in raje zanje moliti kot pa jih obrekovati. Kajti rojeni smo za blagoslavljanje, ne pa za grdo govorjenje. Zato si tudi ‚Mihael, ko se je pravedal s hudičem in prepiral za Mojzesovo

substance, in o pogubljenju satana zaradi njegove zle narave. Več se o tej osebi ne ve.

- 223 Valentin je bil gnostični učitelj egipčanskega izvora, ki je deloval v Aleksandriji. V Rim je prišel leta 140. Njegov nauk je bil povezan s starejšim gnosticizmom setijcev. Setijska gnoza je bila ena od oblik judovskega krščanstva; njene osnovne poteze so zanikanje vsake veljave telesne resničnosti, ki naj je Kristus ne bi mogel prevzeti, ker je ni moč odrešiti; nevidni Oče je popolnoma nespoznaven; svet je ustvarjen po božanski polnosti (*pléroma*), ki sestoji iz petnajstih parov *aeonov* (kot sta npr. *voûc* in *ἀλήθεια*, *razum* in *resnica*, iz katere se naj bi rodila Kristus in Sveti Duh). Greh je te pare ločil. Iz prvih štirih *aeonov* izhajajo tudi vsi drugi, zadnji je *σοφία*, *modrost*, ki hrepeni po tem, da bi spoznala Očeta. John N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines* (London: Continuum, 2004), 23–25.

224 Sc. Rufin.

225 Mih 7,5.

226 Jer 4,22.

dixit: Imperet tibi Dominus.⁴ Cui quid simile etiam in Zacharia legimus: ,Increpet tibi Dominus, diabole: et increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem.⁵ Ita et nos cupimus increpari a Domino eos qui nolunt cum humilitate a proximis increpari. Dicente autem Michael: ,Increpet tibi Dominus, diabole;⁶ et Zacharia similiter, utrum increpet, an non increpet Deus diabolum, ipse viderit. Et si increpat, quomodo increpet, ipse agnoscat.« Et post multa quae prolixum est scribere, addit: »Nos hoc sentimus quod eicientur de regno caelorum, non solum qui grandia peccaverunt, verbi gratia, fornicatores et adulteri, et masculorum concubitores, et fures, sed et qui minora deliquerunt, ex eo quod scriptum est: ,Neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt;⁷ et tam in bonitate quam in severitate Dei esse mensuram. Unde cuncta nitimur agere consilio: in vini quoque potu, et in moderatione sermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cum propter timorem Dei caveamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius dicti: ,Non fuit ausus iudicium inferre blasphemiae,⁸ quod dicitur de Michaele contra diabolum; et in alio loco: ,Dominationes quidem reprobant, glorias autem blasphemant,⁹ quidam eorum qui libenter contentiones repperiunt, ascribunt nobis et nostrae doctrinae blasphemiam. Super qua ipsi viderint, quomodo illud audiant: ,Neque ebriosi, neque maledici regnum Dei possidebunt¹⁰: licet patrem malitiae et perditionis eorum, qui de regno Dei eiciuntur dicant posse salvari, quod ne mente quidem quis captus dicere potest.« Et cetera quae ex eadem epistula transtulit. Pro hoc, quod in fine verborum Origenis interpretati sumus: ,Ergo cum propter timorem

truplo, hudiča, ' če je še tako slab, ,ni upal tožiti s preklinjanjem, ampak je dejal: Gospod naj te kaznuje!²²⁷ Podobno beremo tudi pri Zahariji: ,Gospod naj te ukori, o satan, naj te ukori Gospod, ki je izvolil Jeruzalem ...²²⁸ Tako si tudi mi želimo, da bi Gospod grajal tiste, ki graje bližnjih ne sprejemajo s ponižnostjo. S tem ko Mihael pravi ,Gospod naj te kaznuje, ' in podobno Zaharija, je mišljeno, da bo satan sam videl, ali ga bo Gospod kaznoval ali ne. In če ga bo, naj sam spozna, na kakšen način.«²²⁹ Poleg drugega, kar bi bilo predolgo, da bi pisal, doda: »Mislimo, da ne bodo vrženi iz Božjega kraljestva le tisti, ki so hudo grešili, na primer nečistniki, malikovalci, moške vlačuge in tatovi,²³⁰ ampak tudi drugi, ki so storili manjše grehe, saj je pisano: ,Ne pijanci niti obrekljivci ... ne bodo dediči Božjega kraljestva.²³¹ In obstaja mera tako v Božji dobroti kot v strogosti. Zato se trudimo, da bi vse delali razsodno, da bi imeli mero pri pitju vina in da bi krotili jezik, s tem da ne bi obrekovali. Torej iz strahu pred Bogom ne upamo nikogar obrekovati, saj poznamo besede ,hudiča ni upal tožiti s preklinjanjem,²³² ki govorijo o Mihaelu, in besede: ,Zametujejo gospostvo in preklinjajo veličastva.²³³ In zato nam in našemu nauku nekateri izmed njih, ki radi iščejo izgovore, pripisujejo bogokletje. Glede tega naj poskrbijo, da poslušajo besede ,Ne pijanci niti obrekljivci ... ne bodo dediči Božjega kraljestva, ' pa naj še tako govorijo, da je oče zla in pogube njih, ki bodo vrženi iz Božjega kraljestva, lahko odrešen, česar ne bi trdil niti norec.«²³⁴ In tako naprej, kot je prevedel pismo. Namesto teh Origenovih besed na koncu, ki sem jih prevedel: *Ker*

227 Jud 9.

228 Zah 3,2.

229 Orig., *Epist. (ex libro IV)*.

230 Po: 1 Kor 6,9–10.

231 1 Kor 6,10.

232 Jud 9.

233 Jud 8.

234 Orig., *Epist. (ex libro IV)*.

Dei caveamus in quempiam maledicta conferre,⁴ et reliqua, iste fraudulenter amputatis superioribus, ex quibus inferiora dependent, sic transferre coepit epistulam, quasi hoc sensu superius esset exordium, et ait: »Quidam eorum qui libenter habent criminari proximos suos, ascribunt nobis et doctrinae nostrae crimen blasphemiae, quod a nobis nusquam audierunt. De quo ipsi viderint, nolentes observare mandatum illud quod dicit: ,Quia maledici regnum Dei non possidebunt;⁵ dicentes asserere me patrem malitiae et perditionis eorum qui de regno Dei eiciuntur, id est diabolum, esse salvandum, quod ne aliquis quidem mente motus et manifeste insaniens dicere potest.«

19. Conferte Origenis verba, quae supra ad verbum transtuli, his quae ab isto non versa sunt, sed eversa, et quantam inter se non solum verborum, sed et sensuum habeant dissonantiam, perspicietis. Obsecro ne molesta sit vobis prolixior interpretatio. Idcirco enim omnia vertimus, ut quo consilio superiora tacuerit, probaremus. Habetur dialogus apud Graecos Origenis et Candidi valentinianae haereseos defensoris, in quo duos Audabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Dicit Candidus Filium de Patris esse substantia, errans in eo quod *προβολήν*, id est, prolationem asserit. E regione Origenes iuxta Arium et Eunomium repugnat, eum vel prolatum esse, vel natum, ne Deus Pater dividatur in partes; sed dicit sublimem et excellentissimam creaturam voluntate exstitisse Patris, sicut et ceteras creaturas. Rursus ad secundam veniunt quaestionem. Asserit Candidus diabolum pessimae esse naturae, et quae salvari nunquam possit. Contra hoc recte Origenes respondit, non eum

torej iz strahu pred Bogom ne upamo nikogar obrekovati... in tako naprej, zahrbtno odstrani predhodni del, od katerega je odvisno nadaljevanje, in začne pismo prevajati tako, kot bi bila to začetna vsebina, ter pravi: »Nekateri izmed njih, ki radi obdolžujejo svoje najbližje, nam in našemu nauku pripisujejo bogokletje, česar od nas nikoli niso slišali. Glede tega naj sami pogledajo, zakaj ne upoštevajo naročila, ki pravi: ‚Ne pijanci niti obrekljivci ... ne bodo dediči Božjega kraljestva.‘ Pripisujejo mi trditev, da se bo oče zla in pogube tistih, ki bodo vrženi iz Božjega kraljestva, to je hudič, lahko spreobrnil. Tega ne bi mogel trditi niti človek, ki je ob pamet ali očitno nor.«²³⁵

19. Primerjajte Origenovo besedilo, ki sem ga zgoraj dobesedno prevedel, in to, ki ga je on ne prevedel, temveč predelal, in poglejte, koliko se med sabo razlikujeta ne le po posameznih izrazih, ampak tudi v pomenu. Prosim, naj vam malo daljši prevod ne bo zoprn. Vse sem prevedel zato, da bi presodili, s kakšnim namenom je zamolčal zgornje besedilo. Obstaja dialog v grščini med Origenom in privržencem valentinijanske herezije Kandidom, o katerem lahko rečem, da sem ga bral, kot bi opazoval boj med dvema andabatoma.²³⁶ Kandid pravi, da je Sin iz Očetovega počela, in se zmoti, ker doda *προβολή*, to je *prolatio*.²³⁷ Na drugi strani Origen v skladu z Arijem in Evnomijem zavrne misel, da je bil Sin rojen ali proizveden, da ne bi Boga Očeta delili na dele, pač pa pravi, da je bil Sin vzvišeno in najbolj izvrstno bitje, ki je tako kot druge stvaritve nastalo po volji Očeta. Preideta k drugemu vprašanju. Kandid trdi, da je satanova narava nepopoljšljiva in ne more biti nikoli odrešena. Proti njemu Origen pravilno reče, da satan ni iz

235 Orig. *Epist. (ex libro IV)*, cit. in Rufin. *Adult. 7. 4–11*.

236 Lat. *andabata* – vrsta gladiatorja, ki je bil pokrit s čelado brez odprtin za oči.

237 Lat. *prolatio* – ločitev v substanci. Sin naj bi bil rojen iz Očeta, a druge substance.

periturae esse substantiae, sed voluntate propria corruiſſe, et poſſe ſalvari. Hoc Candidus vertit in calumniam, quaſi Origenes dixerit, diaboli naturam eſſe ſalvandam. Quod ille falſo obiecerat, hic refutat. Et intellegimus in hoc tantum dialogo ab Origene argui haereticam falſitatem, et non in ceteris libris, de quibus nunquam quaestio fuit. Alioquin ſi omnia quae haeretica ſunt, non erunt Origenis, ſed haereticorum – omnes autem propemodum illius tomi his erroribus pleni ſunt – nihil Origenis erit, ſed eorum, quorum ignoramus vocabula. Non ei ſufficit Graecos et antiquos calumniari, de quibus pro vetuſtate temporum et longinquitate regionum habet licentiam quidquid voluerit mentiendi. Venit ad Latinos, et primum ponit Hilarium confeſſorem, quod poſt ariminenſem ſynodum liber ipſius falſatus ab haereticis ſit, et ob hanc cauſam cum in concilio epiſcoporum ei quaestio moveretur, proferri librum de domo ſua iuſſerit, qui neſciente ſe in ſcriniis ſuis haereticus tenebatur. Cumque prolatus fuiſſet, et ab omnibus haereticus iudicatus, auctor libri excommunicatus, de concilii conventionem diſceſſerit. Hoc familiaris meus narrat ſomnium et tantae auctoritatis ſe putat, ut nemo ei contra confeſſorem iſta ſimulanti audeat contradicere. Reſponde, quaeso; ſynodus, a qua excommunicatus eſt, in qua urbe fuit? Dic epiſcoporum vocabula, profer ſententias ſubſcriptionum, vel diverſitatem, vel conſonantiam. Doce qui eo anno conſules fuerint, quis imperator hanc ſynodum iuſſerit congregari: galliaene tantum epiſcopi fuerint, an et Italiae, et Hispaniae, certe quam ob cauſam ſynodus congregata ſit. Nihil horum nominas, ſed virum eloquentiſſimum, et contra arianos Latini ſermonis tubam, ut Origenem defendas, excommunicatum a ſynodo criminariſ. Sed confeſſoris calumnia utcumque toleranda eſt. Transit ad inclytum martyrem Cyprianum et dicit Tertulliani librum, cui titulus eſt De Trinitate, ſub nomine eius Conſtantinopoli a macedoniae partis haereticis

umrljivega počela, pač pa lahko po lastni volji propade ali se reši. To Kandid preobrne v krivično obtožbo zoper Origena, kot da je Origen dejal, da je hudičeva narava lahko odrešena. Kar je on očital, to Origen zavrne. In edino v tem dialogu najdemo, da je Origen zavrnil heretično ponarejanje, in v nobeni od drugih knjig, glede katerih sploh ni bilo vprašanja. Sicer pa če nič, kar je heretičnega, ne bo Origenovega, pač pa delo heretikov (toda skoraj vsi njegovi spisi so polni takšnih zmot), potem ne bi bilo nič Origenovega, temveč last njih, katerih imen ne poznamo. Ne zadošča mu, da spletkari proti Grkom in starim piscem, pri katerih ima zaradi časovne in krajevne oddaljenosti možnost, da se zlaže, kakor hoče. Preide k Latincem in kot prvi primer navede Hilarija Izpovedovalca, čigar knjigo naj bi po sinodi v Ariminu²³⁸ ponaredili heretiki. In ker se je v zvezi s tem na zborovanju škofov o njem odprlo vprašanje, je ukazal, naj mu od doma prinesejo knjigo. Na svoji mizi je, ne da bi vedel, imel knjigo v heretični različici. Ko so jo prinesli, je bil pisec razglašen za heretika in izobčen, nato se je umaknil z zborovanja. Te sanje pripoveduje moj prijatelj in se ima za tako pomembnega, da mu nihče ne bi upal oporekati, ko si izmišljuje take reči o Hilariju. Odgovori, prosim: sinoda, iz katere je bil izobčen, v katerem mestu je bila? Naštej imena škofov, navedi obtožnico. Kdo se je podpisal za in kdo proti? Kdo sta bila konzula tistega leta in kateri cesar je ukazal sklicati to sinodo? So bili tam samo škofje iz Galije ali tudi iz Italije in Španije? In s kakšnim namenom je bila sinoda sklicana? Nič od tega ne omenjaš, obsojaš pa izrednega govornika, latinskega glasnika proti arijanstvu, češ da je bil izobčen s sinode, in to delaš le zato, da bi branil Origena. Toda to spletko proti Hilariju še nekako lahko prenesemo. Nato preide na slavnega mučenca Ciprijana in pravi, da heretiki iz Makedonije v Konstantinoplu pod nje-

238 Sinoda v Ariminu je potekala leta 359. Poglavitno vlogo je igral cesar Valens.

lectitari. In quo crimine mentitur duo. Nam nec Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur; sed Novatiani, cuius et inscribitur titulo: et auctoris eloquium, stli proprietates demonstrat.

20. Et superfluum puto apertas ineptias confutare, cum mihi mea ingeratur fabella – asino videlicet lyra – et sub nomine cuiusdam amici Damasi Romanae urbis episcopi ego petar, cui ille ecclesiasticas epistulas dictandas credit, et apollinariorum versutiae describantur, quod Athanasii librum ubi ‚dominicus homo‘ scriptus est, acceptum ad legendum, ita corruperint, ut in litura id quod raserint, rursus inscriberent, ut scilicet non ab illis falsatum, sed a me additum putaretur. Quaeso te, amice carissime, ut in ecclesiasticis tractatibus, ubi de veritate dogmatum quaeritur, et de salute animarum nostrarum, maiorum flagitatur auctoritas, huiuscemodi deliramenta dimittas, et prandiorum cenarumque fabulas pro argumento non teneas veritatis. Fieri enim potest, ut etiam si a me verum audisti, alius qui huius rei ignarus est, dicat a te esse compositum, et quasi mimum Philistionis, vel Lentuli, ac Marulli stropham ele-

govim imenom prebirajo Tertulijanovo knjigo z naslovom *O Sveti Trojici*. Pri tem očitku se dvakrat zlaže: knjiga namreč ni ne Tertulijanova niti je ne pripisujejo Ciprijanu. Je Novatijanova, kateremu jo tudi prištevajo, in tudi slog pisanja dokazuje njegovo avtorstvo.

20. Zdi se mi že odveč zavračati tako očitne bedarije, kajti meni podtikajo – kakor liro oslu – še hujšo zgodbi-co.²³⁹ Napadajo me pod imenom nekega prijatelja rimskega škofa Damaza. Zaupal mi je neka cerkvena pisma, naj jih prevedem. Zgodbica opisuje igrice apolinarijancev; ti naj bi Atanazijevo knjigo, ki so jo prejeli v branje, pokvarili na mestu, na katerem piše *dominicus homo*,²⁴⁰ tako da so besede najprej zbrisali in čez napisali nekaj drugega ter na tak način naredili vtis, kot da niso besedila ponarejali oni, temveč jaz. Prosim te, dragi prijatelj, da v cerkvenih spisih, v katerih gre za vprašanja o resničnosti nauka in se glede odrešenja naših duš išče odgovore pri uglednih predhodnikih, izpustiš tovrstne norčije in da govoric s pojedin ne jemlješ za argumente. Čeprav si od mene slišal resnično zgodbo, se lahko zgodi, da ti nekdo, ki stvari ne pozna, reče, češ da si si jo izmislil sam in da je to, kot kak Filistionov,²⁴¹ Lentulov²⁴² ali

239 Ruf., *Adult.* 13.3–26.

240 Lat. *dominicus homo* – človek od Gospoda; najbrž je mišljen Kristus.

241 Filistion je bil mimograf avgustejskega obdobja iz Male Azije. Leksikon *Suda* ga opredeli kot pisca *κωμωδία βιολογικά*; ohranjen je celo naslov *Μιμοψηφισταί*, bil naj bi soavtor zbirke *Φιλόγελας*. Pozneje so ga precej zamenjevali s Filemonom. Velja za začetnika mimov, kar pa se ne sklada s časom njegovega življenja. Omenja ga tudi Marcial: *ridiculi Philistionis*. (Mart., 2.41.15.) Prim. William D. Furley, »Philistion,« v *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider (Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2000).

242 Lentulus je bil mimograf, ki ga lahko uvrstimo v zgodnjo cesarsko dobo (150–200 po Kr.). Njegov naj bi bil izgubljeni *Mimus Catinensis*. Tertulijan (*Apol.* 15.1) ga postavlja skupaj s Hostilijem in njun humor označi kot čuden. Vprašanje je, ali je ta pisec identičen z Lentulom, ki ga omenja Juvenal (Iuv. 8.187) in ki naj bi nastopal v priljubljenem *Laureolu*. Lentulovi mimi so bili priljubljeni tudi v

ganti sermone confictam.

21. Quo non perveniat semel effrenata temeritas? Post excommunicationem Hilarii, post Cypriani ψευδεπίγραφον haereseos librum, post Athanasii me dormitante lituram, simul et inscriptionem, erupit aliquando contra papam Epiphanium, et dolorem pectoris sui, quod eum in epistula quam ad Ioannem episcopum scripserat, haeticum arguit, in Apologia pro Origine digerit, et his se sermonibus conso-
latur: »Quin potius aperienda est hoc in loco veritas latens. Non enim possibile est, tam iniquo iudicio uti quemquam hominum, ut de causa aequali non aequaliter sentiat. Sed quod auctores obtrectatorum eius hi sunt, qui vel in Ecclesia disputare latius solent, vel etiam libros scribere, qui totum de Origene vel loquuntur vel scribunt, ne ergo plures ipsorum furta cognoscant, quae utique si ingrati in magistrum non essent, nequaquam criminosa viderentur, simpliciores quosque ab eius lectione deterrent. Denique quidam ex ipsis, qui se velut evangelizandi necessitatem per omnes gentes et per omnes linguas habere putat, de Origene male loquendi, sex millia librorum eius se legisse, quam plurima fratrum multitudine audiente, confessus est. Qui si utique (ut ipse dicere solet) pro cognoscendis eius malis legebat, sufficere poterant decem libri ad cognoscendum, aut viginti certe, aut quamplurimum triginta. Sex millia autem libros legere, non iam velle cognoscere est, sed totam paene vitam disciplinis eius ac studiis dedere. Quomodo ergo iste merito audiendus est, cum eos culpat, qui instructionis suae

Marulov mim, v uglajenem jeziku spletna zvijača²⁴³.

21. Do kam vse bo še segla ta nebrzdana zaletavost?²⁴⁴ Po Hilarijevem izobčenju, po heretični knjigi, lažno pripisani Ciprijanu, po Atanazijevem popravljajanju in pisanju med mojim spanjem, zdaj izbruhne proti škofu Epifaniju, ker ga je v pismu,²⁴⁵ naslovljenemu na škofa Janeza, obtožil herezije, in svojo srčno bolečino izlije v apologiji za Origena ter se tolaži s temi besedami: »Na tem mestu moramo vso resnico, ki se skriva, raje razkriti. Ni možno, da bi se kdorkoli posluževal tako krivične presoje, da ob enakem vprašanju ne bi ravnal enako. Toda pobudniki Origenovih obrekovalcev so ti, ki v Cerkvi ponavadi na široko razpravljajo in celo pišejo knjige, pri čemer je vse, kar pravijo ali pišejo, Origenovo. Da ne bi mnogi drugi spoznali njihove kraje, ki se nikakor ne bi zdela žaljiva, če ne bi bili nehvaležni do učitelja, vse preproste ljudi odvrčajo od tega, da bi Origena brali. Poleg tega je nekdo izmed njih, ki misli, da ima – kakor zaradi oznanjevanja – dolžnost vsem ljudem v vseh jezikih govoriti slabo o Origenu, pred množico zbranih bratov priznal, da je prebral šest tisoč njegovih knjig. Če bi jih, kot pravi sam, bral zato, da bi spoznal njegove zmote, bi bilo za to spoznanje dovolj deset ali morda dvajset knjig, največ trideset. Prebrati šest tisoč knjig pa ne pomeni več, da ga hoče spoznati, ampak da hoče skoraj vse svoje življenje posvetiti njegovemu nauku in študiju o njem. Kako naj ga torej poslušamo, ko zmerja te, ki so po njegovih navodilih prebrali le majhen del njegovega opusa

Hieronimovem času. Prim. Lore Benz, »Lentulus,« v *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider (Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1996).

243 Servius Marullus najbrž sodi v isto obdobje kot Lentul. Brez neprijetnih posledic je smešil cesarja. Prim. Lardet, *L'Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*, 204.

244 Prim. Cic., *Catil.* 1.1.1.

245 Prim. Epiph., *Hier. Ep.* 51.6.4.

causa perpauca eius (salva fidei regula atque integra pietate) legerunt?«

22. Qui sunt isti, ,qui in Ecclesia disputare latius solent', qui ,libros scribere, qui totum de Origene loquuntur et scribunt', qui dum sua nolunt ,furta cognosci', et ,ingrati sunt in magistrum', idcirco ,simplices ab illius lectione deterrent'? Nominatim debes dicere, et ipsos homines denotare. Ergo beati episcopi Anastasius et Theophilus et Venerius et Chromatius et omnis tam Orientis quam Occidentis catholicorum synodus, qui pari sententia, quia pari et spiritu, illum haeticum denuntiant populis, fures librorum illius iudicandi sunt: et quando in Ecclesiis praedicant, non Scripturarum mysteria, sed Origenis furta commemorant? Non tibi sufficit passim contra omnes detrectatio, nisi specialiter contra beatum et insignem Ecclesiae Sacerdotem stili tui lanceam dirigas? Quis est ille, ,qui velut necessitatem evan-

in neoporečno vzdrževali svojo vero in pobožnost.«²⁴⁶

22. Kdo so ti, ki ponavadi v Cerkvi na široko razpravljajo, ki celo pišejo knjige, pri čemer je vse, kar pravijo ali pišejo, Origenovo, ki nočejo, da bi drugi spoznali njihovo krajo, in so nehvaležni do učitelja, zato vse preproste ljudi odvrčajo od tega, da bi Origena brali? Govoriti moraš poimensko in izpostaviti posameznike. Torej je treba blaženega škofa Anastazija, Teofila, Venerija²⁴⁷ in Kromacija²⁴⁸ ter vso katoliško sinodo z Vzhoda in Zahoda obsoditi kot tatove njegovih knjig, ker so ga enoglasno in složno pred ljudmi razglasili za heretika? In kadar v Cerkvi pridigajo, ne razlagajo Svetega pisma, temveč ponavljajo, kar so ukradli Origenu? Ni ti dovolj, da ponižuješ vse hkrati in na splošno, pač pa moraš posebno proti blaženemu in častitemu cerkvenemu dostojanstveniku uperiti ost svojega pisala? Kdo je ta, ki misli, da ima – kakor zaradi oznanjevanja – dolžnost vsem ljudem

²⁴⁶ Ruf., *Adult.* 14.7–15, 12.

²⁴⁷ Venerij iz Milana je bil diakon v času škofovske službe Ambrozija; leta 400 je bil posvečen v škofa. Vpletel se je v origenistični spor. Nanj se je najprej obračal papež Anastazij I., leta 401 pa so ga s koncila v Kartagini prosili za pomoč afriški duhovščini. Leta 404 ga je za podporo proti sovražnemu Teofilu prosil tudi Janez Hrizostom. A. Pollastri, »Venerius of Milan,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

²⁴⁸ Chromatius iz Akvileje († 407) je bil od leta 370 pripadnik oglejske duhovniške skupnosti, ki je bila pomemben vezni člen med Vzhodom in Zahodom. Leta 381 je prisostvoval sinodi, ki jo je sklical Ambrozij za obsodbo arijanizma na Zahodu. Od leta 387 si je prizadeval za spravo med Hieronimom in Rufinom (z obema je bil namreč v dobrih prijateljskih odnosih). Ohranjenih je štirideset njegovih *Sermones* in šestdeset homilij. Iz Hieronimovih del izvemo, da mu je Kromacij nudil finančno pomoč za stenografe in prepisovalce (tako v prologu k *Salomonovi knjigi*) in da je Hieronim na njegovo željo veliko prevajal (denimo *Juditino knjigo*, preroka Habakuka). B. Studer, »Chromatius of Aquileia,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992); Kelly, *Jerome*, 142, 165, 254, 255.

gelizandi per omnes gentes, et per omnes linguas habere se putat, de Origene male loquendi, qui ,sex millia librorum eius se legisse, quam plurima fratrum multitudine audiente, confessus est? In qua multitudine et caterva fratrum tu quoque medius eras, quando ille in epistula sua queritur, pro Origenis haeresi nefaria a te dogmata esse prolata? Crimini ei dandum est quare Graecam, Syram, et Hebraeam et Aegyptiacam linguam, ex parte et Latinam noverit? Ergo et Apostoli et Apostolici viri, qui linguis loquebantur, in crimine sunt; et me trilinguem, bilinguis ipse ridebis? De sex millibus autem librorum, quos ab eo lectos esse confingis, quis credet aut te verum dicere, aut illum potuisse mentiri? Si enim Origenes sex millia scripsisset librorum, potuerat fieri ut vir eruditus, et ab infantia sacris Litteris institutus, pro curiositate et scientia legisset aliena. Quod vero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit? Numera indicem librorum eius qui in tertio volumine Eusebii, in quo scribit vitam Pamphili, continentur, et non dico sex millia, sed tertiam partem non repperies. Habemus Epistolam supradicti Pontificis, in qua huic calumniae tuae, dum adhuc esses in Oriente, respondet, et apertissimum mendacium libera veritatis fronte confutat.

23. Post haec et tanta audes in Apologia tua dicere, te ,non esse defensorem Origenis, neque assertorem illius, pro cuius defensione Pamphilus et Eusebius tibi parum dixisse sunt visi. Adversum quae volumina (si Dominus vitae huius dederit spatium) alias respondere conabor. Nunc tantum tuis assertionibus obviasse sufficiat, et hoc prudentem breviter instruxisse lectorem, me istum librum qui sub nomine Pamphili ferebatur, vidisse primum scriptum in codice tuo; et quia non erat mihi curae quid pro haeretico diceretur, sic semper habuisse, quasi diversum esset opus Pamphili et Eusebii: postea vero quaestione mota, scriptis eorum respondere voluisse, et ob hanc causam legisse, quid pro Origene

v vseh jezikih govoriti slabo o Origenu, ki je pred množico zbranih bratov priznal, da je prebral šest tisoč njegovih knjig? Bil si v sami sredi te množice, ko se je oni v svojem pismu²⁴⁹ pritoževal, da si razširil brezbožen nauk Origenove herezije. Mu je treba šteti v zločin, ker zna grško, sirsko, hebrejsko in deloma latinsko? Potemtakem so bili tudi apostoli in apostolski možje, ki so govorili v jezikih, v grehu? Se mi boš posmehoval, ker govorim tri jezike, sam pa obvladaš dva? Kar zadeva šest tisoč knjig, ki naj bi jih on prebral, kot si natvezil – kdo bo verjel, da govoriš resnico ali da je bil on zmožen tako debele laži? Če bi Origen napisal šest tisoč knjig, bi bilo mogoče, da bi kak zelo izobražen človek, ki je od svoje mladosti vaje branja svetih spisov, iz radovednosti in znanstvenega duha prebral spise, ki so tuji njegovim nazorom. Toda kako naj prebere nekaj, česar Origen ni napisal? Preštej seznam njegovih knjig, ki obstaja v tretjem zvitku Evzebijeve knjige, v kateri ta opisuje Pamfilovo življenje, in ne boš našel niti tretjine toliko knjig, kaj šele šest tisoč! Imam pismo zgoraj omenjenega škofa, v katerem je odgovoril na tvojo krivo obtožbo, medtem ko si bil še na vzhodu, in očitno laž zavrnil z odkrito resnico.

23. Po takšnih trditvah, ki jih ni malo, si upaš v svoji apologiji trditi, da *Origena ne braniš niti si ga ne prisvajaš*, čeprav se ti zdi, da sta Evzebij in Pamfil povedala premalo v njegovo obrambo. Proti temu bom skušal napisati odgovor drugje, če mi bo Bog naklonil še toliko življenja. Za zdaj naj bo dovolj, da sem ugovarjal tvojim trditvam in razumnega bralca poučil, da sem tisto knjigo, ki kroži pod Pamfilovim imenom, najprej videl napisano na tvojem kodeksu. In ker mi ni bilo mar, kaj govorijo v prid heretiku, sem vedno mislil, da je Pamfilovo delo drugačno kot Evzebijevo. Ko se je pozneje pojavilo vprašanje, sem želel odgovoriti na njune spise in zato prebral, kaj vsak izmed njiju meni o Orige-

249 Epiph., *Hier. Ep.* 51.6.4.

unusquisque sentiret, perspicueque deprehendisse, quod primus liber sex voluminum Eusebii ipse esset, qui unus sub nomine Pamphili a te editus est, tam Graece quam Latine, immutatis dumtaxat sensibus de Filio et Spiritu Sancto, qui apertam blasphemiam praeferebant. Unde etiam ante annos ferme decem cum Dexter amicus meus, qui praefecturam administravit praetorii, me rogasset, ut auctorum nostrae religionis ei indicem texerem, inter ceteros tractatores posui et hunc librum a Pamphilio editum, ita putans esse, ut a te et tuis discipulis fuerat divulgatum. Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse, exceptis brevibus epistulis ad amicos, et primus liber sex voluminum illius, eadem et eisdem verbis contineat, quae sub nomine Pamphili a te ficta sunt, perspicuum est te idcirco librum hunc disseminare voluisse, ut sub persona martyris haeresim introduceres. Cumque de hoc ipso libro quem Pamphili simulas, multa perverteris, et aliter in Graeco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim eius esse librum, quem titulus praeferebat. Sicut Περὶ ἀρχῶν, et multa alia Origenis opera, plurimorumque Graeciae tractatorum, quae aut ante non legi, aut nunc compellor legere, quaestione haereseos suscitata, ut sciam quae vitare debeam, quae probare. Unde et in adolescentia homilias tantum eius quas loquebatur ad populum, in quibus non tanta scandala tenebantur, simpliciter rogantibus transtuli, nullis praediudicans ex his quae probantur, illa suscipere quae manifeste haeretica sunt. Certe – ut compendium longi sermonis faciam – sicut ego ostendo me ab his accepisse librum qui de tuo codice transcripserunt, sic tu doce a quo exemplar

nu. Tedaj sem jasno videl, da je prva od šestih Evzebijevih knjig prav ta, ki si jo pod Pamfilovim imenom v grščini in latinščini izdal kot edino, pri tem da si seveda spremenil vsebino o Sinu in Svetem Duhu, ki odkrito kaže bogokletje. Zato sem pred skoraj desetimi leti, ko me je moj prijatelj Dekster, tedaj pretorski prefekt, prosil, naj zberem seznam piscev naše veroizpovedi,²⁵⁰ med drugimi deli omenil tudi to knjigo, ki jo je izdal Pamfil, ker sem mislil, da je res tako, kot ste razširili ti in tvoji učenci. Toda ko je Evzebij sam dejal, da Pamfil ni napisal ničesar razen nekaj kratkih pisem prijateljem, in ker prva izmed njegovih šestih knjig vsebuje iste besede, ki si jih ti lažno pripisal Pamfilu, je postalo jasno, da si knjigo hotel razširiti zato, da bi pod mučenčevim imenom vpeljal herezijo. Ker si za povrh v tej knjigi, ki naj bi bila Pamfilova, mnogo spremenil in je v latinščini drugače kot v grščini, ti ne dovolim, da bi svojo zvijačo pripisal meni in moji zmoti. Verjel sem namreč, da je knjiga last tistega, čigar ime je nosila, tako kot pri *Περὶ ἀρχῶν* in mnogih drugih Origenovih delih ter besedilih številnih grških piscev, ki jih prej nisem prebral ali pa jih moram zdaj, ko se je odprlo vprašanje glede herezije, prebrati, da bi izvedel, čemu se moram izogibati in čemu pritrjevati. Zato sem že v mladosti ljudem, ki so me kratko malo prosili, prevedel le njegove pridige, ki jih je govoril pred ljudstvom in v katerih ne najdeš takšnega pohujšanja; in nisem vnaprej sodil ljudi na podlagi tega, kar so odobravali, da sprejemajo nekaj povsem heretičnega. Naj skrajšam dolg govor; tako kot sam pravim, da sem prejel knjigo *Περὶ ἀρχῶν* od teh, ki so jo prepisali iz tvojega kodeksa, bi rad vedel, kje si ti dobil

250 Nummius Aemilianus Dexter je živel v drugi polovici četrtega stol. po Kr. Bil je prokonzul v Aziji, pozneje pretorijanski prefekt. Hieronim mu je posvetil delo *De viris illustribus*, potem ko ga je Dekster prepričal, naj po Svetonijevem vzoru sestavi biografije krščanskih piscev. U. Dionisi, »Dexter,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

acceperis, ut qui auctorem libri dare alium non potuerit, ipse falsitatis reus teneatur. »Bonus homo de bono cordis thesauro profert illa quae bona sunt,« atque ex »pomorum dulcedine generosi seminis arbor agnoscitur.«

24. Scribit frater Eusebius se apud afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatum venerant, epistulam quasi meo scriptam nomine repperisse, in qua agerem paenitentiam, et me ab Hebraeis in adulescentia inductum esse testarer, ut hebraea volumina in Latinum verterem, in quibus nulla sit veritas. Quod audiens obstupui. Et quia »in ore duorum vel trium stat omne verbum«, unique testi nec Catoni creditum est, id ipsum multorum me ex Urbe fratrum scripta docuerunt, sciscitantium, an ita se haberet, et a quo ipsa epistula disseminata esset in vulgus lacrimabiliter indicantium. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat? Bene, quod malitia non habet tantas vires, quantos conatus. Perierat innocentia, si semper nequitiae iuncta esset sapientia et totum quidquid cupit calumnia praevaleret. Stilum meum qualiscumque est et formam eloquii vir disertissimus exprimere non potuit, sed inter ipsas praestigias, et alterius personam, quam sibi fraudulenter induerat, quis esset ostendit. Ergo ille qui epistulam sub nomine meo paenitentiae finxerat, quod male hebraea volumina transtulisset, obicere dicitur me in Septuaginta condemnationem Scripturas sanctas interpretatum, ut sive falsa sint, sive vera quae transtuli, in crimine maneam, dum aut in novo opere fateor me errasse, aut recens editio veteris condemnatio sit. Miror quomodo in eadem epistula homicidam et adulterum et sacrilegum et parricidam me esse non dixerit, et quidquid potest tacita mentis cogitatio intra se turpitudinis volvere. Gratias ei debeo agere, quod cum tanta silva sit criminum, unum mihi erroris vel falsitatis crimen obiecerit.

svoj izvod; naj se tistega, ki za vir svoje knjige ne bo mogel navesti drugega avtorja, obtoži zaradi ponarejanja. »Dober človek prinaša iz dobrega zaklada dobro,«²⁵¹ in »po sladkosti sadeža spoznamo drevo iz rodovitnega semena.«²⁵²

24. Brat Evzebij piše, da je pri afriških škofih, ki so prišli na srečanje zaradi cerkvenih zadev, našel pismo, ki naj bi bilo podpisano z mojim imenom. V pismu naj bi se kesal in priznal, da so me v mladosti Hebrejci zavedli, da sem hebrejske zvitke, v katerih pa naj ne bi bilo nobene resnice, prevedel v latinščino. Ko sem to slišal, sem osupnil. In ker »se vsa zadeva ugotovi po izjavi dveh ali treh prič«²⁵³ in eni prič ne gre verjeti, tudi če je sam Katon, sem se o tem prepričal tudi pri mnogih bratih iz Rima, ki so spraševali, ali je to res, in žalostno oznanjali, kdo je pismo raznesel med ljudi. Kdor je naredil kaj takega, ta bi si upal storiti karkoli! Dobro, da hudobna volja nima takšne moči kakor nameni! Nedolžnost bi že zdavnaj izginila, če bi se hudobiji vedno pridružila močna volja, in če bi obrekovanje doseglo, karkoli bi hotelo. Moje pisave, kakršnakoli že je, in mojega načina pisanja ta govorniško spretni človek ni mogel posnemati, toda skozi sleparske besede in prek osebe, pod katero se je zvijačno skrila, je pokazal, kdo je. Ta torej, ki si je pod mojim imenom izmislil skesano pismo, češ da sem slabo prevedel hebrejske zvitke, mi menda očita, da sem svete spise prevedel, ker sem preziral Septuaginto. Ne glede na to, ali so prevodi lažni ali verodostojni, me je treba obsoditi, dokler v novem delu ne priznam, da sem se motil ali da sem z novo izdajo ovrigel staro. Čudim se, kako da me v tem pismu ni razglasil za morilca, prešuštnika, svetoskrunca, očetomorilca ali kar je še takega, kar se mu lahko tiho kuha v nesramnih mislih. Lahko sem mu celo hvaležen, ker mi pri takšni izbiri pregreh očita le zmoto in ponarejanje. Jaz

251 Mt 12,35.

252 Mt 12,33; Quint., *Inst.* 8.3.76.

253 Mt 18,16.

Egone contra Septuaginta interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos, meae linguae studiosis dedi, quos cottidie in conventu fratrum edissero, quorum Psalmos iugi meditatione decanto? Tam stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex oblivisci vellem? Universi tractatus mei horum testimoniis texti sunt. Commentarii in duodecim Prophetas, et meam et Septuaginta editionem edisserunt. O labores hominum, semper incerti! O mortalium studia contrarios interdum fines habentia! Unde me putabam bene mereri de Latinis meis, et nostrorum ad discendum animos concitare, quod etiam Graeci versum de Latino post tantos interpretes non fastidiunt, inde in culpam vocor, et nausianti stomacho cibos ingero. Ecquid in homine tutum sit, si innocentia criminosa est? Dormiente patrefamilias inimicus homo zizania superseminavit. »Exterminavit vineam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam.« Ego taceo, et litterae non meae loquuntur contra me. Ignoro crimen, et crimen in toto orbe confiteor. »Heu mihi, mater mea, ut quid me genuisti, virum qui iudicer et discernar omni terrae!«

25. Omnes Praefatiunculae veteris Instrumenti, quarum ex parte exempla subieci, huic rei testes sunt. Et superfluum est, quod in illis dictum est, aliter quam ibi dictum est, scribere. Incipiam igitur a Genesi, cuius Prologus talis est: »Desiderii mei desideratas accepi epistulas, qui quodam praesagio futurorum, cum Danihele sortitus est nomen, obsecrantis ut translatum in linguam Latinam de Hebraeo sermone Pentateuchum nostrorum auribus traderem. Pe-

da naj bi govoril proti sedemdesetim prevajalcem, ki sem jih pred mnogimi leti skrbno popravljaj in prevedel latinskimi bralci, ki sem jih vsak dan razlagal zboru bratov? Pri meditaciji si nenehno popevam njihove psalme! Da sem bil tako neumen in v starosti hotel pozabiti, kar sem se naučil kot otrok? V vse moje spise so vtkana njihova pričevanja. Komentarji k dvanajstim prerokom razlagajo tako mojo različico izdaje kot izdajo Septuaginte. Kako negotovi so človeški napor! In kako nasproten učinek imajo včasih naša prizadevanja! Mislim sem si, da imam nekaj zaslug pred svojimi Latinci in da spodbujam naša srca k učenju, kajti še celo Grki so kljub tolikim prevajalcem zadovoljni z verzijo, ki je prevedena nazaj iz latinščine. Toda prav zaradi tega sem kriv in vidim, da pitam zasičene želodce. Ali je na človeku sploh kaj varno, če se še nedolžnost obtožuje? Medtem ko hišni gospodar spi, sovražnik med pšenico zaseje ljulko.²⁵⁴ »Merjasec iz gozda jo grize, poljske živali jo popasejo.«²⁵⁵ Sam molčim, toda proti meni govorijo spisi, ki niso moji. Ne poznam zločina, a primoran sem ga pred celim svetom priznavati. »Gorje mi, moja mati, da si me rodila, moža, ki je v sporu in prepiru z vso deželo!«²⁵⁶

25. To izpričujejo vsi predgovori k Stari zavezi, in nekaj odlomkov iz njih sem dodal za vtis. Odveč je pisati drugače, kot je napisano tam. Zato bom začel s *Prvo Mojzesovo knjigo*, ki ima takšen predgovor: »Prejel sem zelo zaželeno pismo mojega prijatelja Deziderija,²⁵⁷ ki si kot po kaki prerokbi deli ime z Danielom.²⁵⁸ V pismih me prosi, naj našim ljudem priskrbim Pentatevh, ki sem ga prevedel v latinščino iz hebrejščine. To je zagotovo tvegano početje,

254 Mt 13,25–27.

255 Ps 80,14.

256 Jer 15,10.

257 Besedna igra v izvorniku: »Desiderii mei desideratas accipis epistulas ...«

258 Dan 9,23; 10,11,19. Daniel se pojavlja kot *mož ljubljeni*.

riculosum opus certe, et obtrectatorum latratibus patens, qui measserunt in Septuaginta interpretum suggillationem, nova pro veteribus cudere, ita ingenium, quasi vinum probantes, cum ego saepissime testatus sim, me pro virili portione in tabernaculo Dei offerre quae possim; nec opes aliorum alterius paupertate foedari. Quod ut audeam, Origenis me studium provocavit, qui editioni antiquae translationem Theodotionis miscuit, asterisco et obelo id est, stella et veru, opus omne distinguens, dum aut illucescere facit, quae minus ante fuerant, aut superflua quaeque iugulat et confodit, maximeque evangelistarum et apostolorum auctoritas, in quibus multa de veteri Testamento legimus, quae in nostris codicibus non habentur, ut est illud: ‚Ex Aegypto vocavi filium meum;‘ et: ‚Quoniam Nazareus vocabitur;‘ et: ‚Videbunt in quem compunxerunt;‘ et: ‚Flumina de ventre eius fluent aquae vivae;‘ et: ‚Quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se;‘ et multa alia, quae proprium σύνταγμα desiderant. Interrogemus ergo eos, ubi haec scripta sint; et cum dicere non potuerint, de libris Hebraicis proferamus. Primum testimonium est in Osee, secundum in Isaia, tertium in Zacharia, quartum in Proverbiis, quintum aequae in Isaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur, et hiberas naenias libris authenticis praeferunt.

izpostavljeno napadom mojih obrekovalcev, ki trdijo, da hočem osramotiti prevod Septuaginte in si namesto starega izmišljujem novega. Sposobnost ocenjujejo tako kakor vino, čeprav sem sam večkrat dejal, da glede na svoje zmožnosti pred Gospodov oltar prinašam, kar morem, in da se velika dela kakega človeka ne skvarijo ob siromašnih talentih koga drugega. Da sem si drznil lotiti se te naloge, me je spodbudila Origenova vnema; ta namreč staro izdajo združuje s Teodotionovim prevodom in celotno delo razločuje z asteriski in obeli, to je z zvezdico in križcem.²⁵⁹ S prvo poudari, kar je bilo prej v ozadju, s križcem pa izniči in prečrta, kar je odveč. Še posebno pa me je opogumil močan zgled evangelistov in apostolov, pri katerih zasledimo mnogo odlomkov iz Stare zaveze, ki jih naši kodeksi ne vsebujejo. Na primer: ‚Iz Egipta sem poklical svojega sina,²⁶⁰ in ‚da bo imenovan Nazarečan,²⁶¹ ali ‚Gledali bodo vanj, ki so ga prebodli,²⁶² ali ‚... bodo iz njegovega osrčja tekle reke žive vode,²⁶³ in ‚Česar oko ni videlo in uho ni slišalo in kar v človekovo srce ni prišlo, kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo²⁶⁴ in še mnogo takih odlomkov, ki pogrešajo lasten kontekst. Vprašajmo jih torej, kje so bili ti odlomki napisani; in ker ne bodo mogli odgovoriti, naj jih navedemo iz hebrejskih knjig. Prvi odlomek je iz *Ozeja*,²⁶⁵ drugi iz *Izaije*,²⁶⁶ tretji iz *Zaharije*,²⁶⁷ četrti iz *Pregovorov*²⁶⁸ in peti prav tako iz *Izaije*.²⁶⁹ Ker vsega tega ne poznajo, raje

259 Gre za znamenji * in †.

260 Mt 2,15.

261 Mt 2,23.

262 Jn 19,37.

263 Jn 7,38.

264 1 Kor 2,9.

265 Oz 11,1.

266 Iz 11,1.

267 Zah 12,10.

268 Prg 18,4.

269 Iz 64,4.

Causas erroris non est meum exponere. Iudaei prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemaeus unius dei cultor, apud Hebraeos etiam duplicem divinitatem deprehenderet, quos maximi idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique ubicumque sacratum aliquid Scriptura testatur de Patre et Filio et Spiritu Sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt, ut et regi satisfacerent, et arcanum fidei non vulgarent. Et nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo extruxerit, quibus divisi eadem scriptitarint, cum Aristeas, eiusdem Ptolemaei ὑπερασπιστής, et multo post tempore Iosephus, nihil tale rettulerint; sed in una basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud esse interpretem: ibi Spiritus ventura

sledijo bedastim apokrifom in španskim neumnostim²⁷⁰ kot pristnim knjigam. Ni moja naloga, da bi razlagal vzroke zmote. Po mnenju Judov je bilo to storjeno načrtno in modro, da ne bi Ptolemaj, ki časti enega boga, odkril dvojnega božanstva celo pri Hebrejcih. Njih je zelo visoko cenil, ker je bilo videti, da so prevzeli Platonov nauk. Skratka, kjerkoli Sveto pismo poroča kako sveto resnico o Očetu, Sinu in Svetem Duhu, so prevedli drugače ali pa sploh zamolčali, da bi ustregli kralju in da ne bi razglašali skrivnosti vere. Ne vem, kdo si je prvi izmislil sedemdeset celic v Aleksandriji, kjer naj bi ločeni drug od drugega napisali iste stvari. Kajti Aristej, branitelj istega Ptolemaja,²⁷¹ in pozneje Jožef²⁷² ne poročata nič takega, pišeta pa, da so se zbrali v eni baziliki in se skupaj posvetovali, ne da bi prerokovali. Eno je

270 Hieronim v komentarjih k *Izaiji* 64 pojasnjuje, da so se mnoge ženske iz Španije in takratne Luzitanije pustile zapeljati in verjele čudom iz Bazilidove in Balzamove zakladnice ter celo Barbeli in Levziboru. Tudi Irenej izvore herezij išče med gnostiki, ki naj bi na območju Galije okrog Rone in Španije ogoljufali mnogo žensk in jim pod imenom filozofije oznanjali neumnosti. Podobno se Hieronim zgraža tudi v *Ep.* 75. 3.1: »Ker pa sem omenil herezije – kje je zgovornost, ki bo glasno kakor trobenta slavila našega Lucina, ki je ohranil cerkveno vero čisto, ko je v Španiji besnela ogabna Bazilidova zmota in kakor kužna bolezen pustošila vse pokrajine med Pireneji in oceanom. Ni se ubadala z Armazelom, Barbelom, Abraksom, Balzomom in smešnim Levziborom in drugimi ...« Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 308.

271 Ptolemaj II. Filadelf (vladal 285–247 pr. Kr.) je bil med drugim pobudnik prevajanja Svetega pisma iz hebrejščine v grščino. Po Aristejevem *Pismu Filokratu* naj bi na njegovo zahtevo sedemdeset judovskih učenjakov, zaprtih v celice na otoku Faros ob Aleksandriji, neodvisno drug od drugega in po navdihu Svetega Duha naredilo enak prevod Svetega pisma.

272 Jožef Flavij (37–93 po Kr.) je bil judovski zgodovinar, Hieronim ga imenuje *grški Livij*. V času judovskega upora (leta 66) mu je bila zupana Galileja. Ko so Rimljani oblegali Jotapato, je bil ujet, vendar je ostal pri življenju, ker je Vespazijanu prerokoval, da bo postal cesar. Prvo delo *Judovska vojna* je napisal v aramejščini, vsa druga pa v grščini. Hieronim ima v mislih njegovo delo *Judovske starožitnosti*.

praedicat, hic eruditio et verborum copia ea quae intelligit transfert. Nisi forte putandus est Tullius Oeconomicum Xenophontis, et Platonis Protagoram, et Demosthenis Pro Ctesiphonte afflatus rhetorico spiritu transtulisse; aut aliter de eisdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per apostolos Spiritus Sanctus testimonia texuit; ut quod illi tacuerint, hi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur? Damnamus veteres? Minime. Sed post priorum studia, in domo Domini quod possumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante adventum Christi; et quod nesciebant, dubiis protulere sententiis. Nos post passionem et resurrectionem eius, non tam prophetiam, quam historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter visa narrantur. Quod melius intellegimus, melius et proferimus. Audi igitur, aemule, et obtrectator, ausculta: non damno, non reprehendo Septuaginta, sed confidenter cunctis illis apostolos praefero. Per istorum os mihi Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritalia charismata positos lego, in quibus ultimum pene gradum interpretes tenent. Quid livore torqueris? Quid imperitorum animos contra me concitas? Sicubi tibi in translatione videor errare, interroga Hebraeos, diversarum urbium magistros consule: quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est, si contra se postea ab apostolis usurpata testimonia probaverunt, et emendatiora sunt exemplaria Latina, quam Graeca: Graeca, quam Hebraea.«

26. In libris quoque Samuel et Malachim, quos nos

biti videc, nekaj drugega pa biti prevajalec: v prvem primeru Duh napoveduje prihodnost, v drugem pa prevajalec s pomočjo izobrazbe in besednega zaklada pretvarja, kar razume. Razen če si moramo morda misliti, da je bil Tulij²⁷³ navdahnjen z govorniškimi duhom, ko je prevajal Ksenofontovo *Gospodarjenje*, Platonovega *Protagoro* in Demostenov govor *Za Ktezifonta*, ali da je Sveti Duh iste knjige sedemdesetim piscem narekoval drugače kot apostolom in so prevajalci zamolčali to, za kar so se apostoli zlagali, da je bilo napisano. Mar torej obsojam predhodnike? Nikakor, pač pa s pomočjo njihovih prizadevanj delam v Gospodovi hiši, kot najboljše morem. Prevajali so pred Kristusovim prihodom na svet in stvari, ki jih niso razumeli, izrazili dvoumno. Po njegovem trpljenju in vstajenju pa pišemo bolj zgodovino kot prerokbo. Kajti drugače pripovedujemo, kar smo slišali, in drugače, kar smo videli. Kar bolje razumemo, tudi bolje povemo. Poslušaj, torej, tekmelec, obrekovalec, glej: ne obsojam in ne grajam sedemdeseterice, toda zavestno imam raje apostole kot njih. Po njihovih ustih mi govori Kristus in berem, da so pri duhovnih karizmah uvrščeni pred preroki,²⁷⁴ medtem ko zasedajo prevajalci skoraj zadnje mesto. Zakaj si zelen od zavisti? Zakaj proti meni ščuvaš neuke ljudi? Če se ti zdi, da sem se kje v prevodu zmotil, vprašaj Hebrejce, posvetuj se z učitelji iz drugih mest: kar imajo oni o Kristusu, tega tvoji kodeksi nimajo. Drugače je, če so odobraval pričevanja, ki so jih pozneje proti njim zbrali apostoli; poleg tega so latinski zgledi pravilnejši od grških in grški pravilnejši od hebrejskih.«²⁷⁵

273 Mark Tulij Cicero.

274 1 Kor 12,28.

275 Hier., *Vulg. Gen., prol.*, Weber 1, 3–4, 1–46. Upoštevana je izdaja Robertus Weber, ur., *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994).

Regnorum quatuor nominamus, post catalogum divinae Scripturae haec intuli: »Quae cum ita se habeant, obsecro te, lector, ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum. In tabernaculum Dei offert unusquisque quod potest: alii aurum et argentum et lapides pretiosos, alii byssum et purpuram et coccum offerunt et iacinctum. Nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles et caprarum pilos. Et tamen Apostolus contemptibilia nostra magis necessaria iudicat. Unde et tota illa tabernaculi pulchritudo et per singulas species Ecclesiae praesentis futuraeque distinctio, pellibus tegitur et ciliciis; ardoremque solis et iniuriam imbrium, ea quae viliora sunt prohibent.« Vide quanto contra Septuaginta interpretes tumeam supercilio, ut illos aurum et pretiosos lapides et purpuram, me pelles et pilos caprarum in tabernaculo Dei obtulisse profitear!

27. Ponam et aliud testimonium, ne nunc me rerum necessitate compulsus dicas mutasse sententiam. In libro Temporum, id est, Paralipomenon, qui Hebraice dicitur ,dabre iamim', hac ad sanctum papam Chromatium Praefatiuncula usus sum: »Si Septuaginta interpretum pura, et ut ab eis in Graecum versa est, editio permaneret, superfluum mi Chromati, episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebraea volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, et

26. Tudi v knjigah *Samuel*²⁷⁶ in *Malahija*, ki jih imenujem *Knjige štirih kraljev*, sem za katalogom Svetega pisma napisal naslednje: »Ker je temu tako, te rotim, bralec, da mojega napora nimaš za pobijanje starih prevodov. Na Božji tabernakelj vsak polaga v dar, kar zmore: nekateri zlato, srebro in dragocene kamne, drugi darujejo platneno tančico, višnjev in rdeč škrlat ter kermezin, mi bomo storili dobro, če bomo darovali kože in kozje dlake. In vendar ima apostol naše deleže, ki so bolj zaničevane, za potrebnejše.²⁷⁷ Od tod vsa tista lepota tabernaklja, in po posameznih vrstah, ki so sijaj sedanje in prihodnje Cerkve, se pokriva z oblekami iz kož in kozjih dlak;²⁷⁸ in tiste reči, ki so manj vredne, so zadržale sončno vročino in silen dež.«²⁷⁹ Glej, kako ošabno sem se napihoval pred prevajalci Septuaginte! Priznal sem, da so na Kristusov oltar prinesli zlato, drage kamne in škrlat, jaz pa ovčji kožuh in kozjo dlako.

27. Dodal bom še en dokaz, da ne bo dejal, kako sem spremenil mnenje zaradi pritiska okoliščin. V *Kroniški knjigi*, to je *Paraleipomenon*,²⁸⁰ čemur v hebrejščini pravijo *da-bre jamim*, sem v predgovoru svetemu škofu Kromaciju napisal tole: »Če bi izdaja sedemdesetih ostala neokrnjena in takšna, kot so jo sami prevedli v grščino, potem bi me, dragi Kromacij, presveti učeni škof, brez potrebe priganjal, naj hebrejske zvitke prevedem v latinščino. Prav je, da smo to,

276 Mišljene so Samuely pripisane knjige: *Knjiga pregovorov*, *Pridigar* in *Visoka pesem*.

277 1 Kor 12, 22–23.

278 Lat. *cilicium* – odeja iz kozje kože, po izvoru iz Kilikije.

279 Hier. *Vulg. I–IV reg., prol.*, Weber 1, 365, 58–65. Prev. Jože Krašovec.

280 *Prva* in *Druga kroniška knjiga* sta bili v kanon sprejeti kot zadnji in sestavljata celoto z *Ezrovo* in *Nehemijevo knjigo*. Prvotno je bila to ena sama knjiga, prevajalci v grščino pa so jo razdelili na dva dela in ju poimenovali *Paraleipomena* (*kar je opuščeno, opuščene stvari*). Imeli so ju za dodatka k *Prvi* in h *Drugi Samuelovi knjigi* ter k *Prvi* in h *Drugi knjigi kraljev*. Hieronim ju je pravilneje označil za *kroniko celotne Božje zgodovine*. SSP, 1137.

nascentis Ecclesiae roboraverat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc vero cum pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, et germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata, nostri arbitrii putas, aut e pluribus iudicare quid verum sit, aut novum opus in veteri opere cudere, illudentibusque Iudaeis, cornicum, ut dicitur, oculos configere. Alexandria et Aegyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis usque ad Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediae inter has provinciae palaestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius et Pamphilius vulgaverunt; totusque orbis hac inter se trifaria varietate compugnat. Et certe Origenes non solum exempla composuit quatuor editionum, e regione singula verba describens, ut unus dissentiens statim ceteris inter se consentientibus

kar se je enkrat ljudem usedlo v ušesa in okrepilo vero v nastajajoči Cerkvi, tudi mi potrdili s svojim molkom. Toda ker različne dežele razširjajo vsaka svoje prepise ter je pristni stari prevod poškodovan in oskrunjen, predlagaš, naj bodisi iz več različic presodim, katera je prava, ali pa naj na temelju starega dela zasnujem nov prevod in porogljive Jude, kot se reče, povlečem za nos. Aleksandrija in Egipt hvalita med sedemdesetimi svojega pisca Hesihija.²⁸¹ Od Konstantinopla vse do Antiohije priznavajo različico mučenca Lukijana.²⁸² Province med njimi berejo palestinske kodekse, ki jih je izdelal Origen, med ljudi pa sta jih razširila Evzebij in Pamfil. Ves svet se torej prereka glede treh različic. Origen je zbral primere štirih izdaj, ko je drugo ob drugo prepisal posamezne besede, tako da lahko eno besedo, ki po smislu odstopa, takoj ovržemo na podlagi drugih, ki se med seboj skladajo.

281 Hesychius je bil ekseget, ki je živel v Aleksandriji okrog leta 300. Hieronim kritizira njegovo revizijo LXX in Nove zaveze, ki je bila sicer uvrščena med apokrifne, uporabljale pa so jo Cerkve v Egiptu. Vprašanje je, če ga smemo istovetiti z istoimenskim škofom in mučencem, ki je umrl v času Dioklecijanovih preganjanj. G. Ladocsi, »Hesychius«, v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

282 Lukijan iz Antiohije je bil mučenec v času zadnjega preganjanja. Vemo, da je naredil neke vrste revizijo grškega besedila Stare zaveze in da je pretrpel mučeništvo v Nikomediji leta 312. Bil je Arijev učitelj in eden od njegovih pomembnih podpornikov. Nasledil naj bi Pavla iz Samosate in bil izobčen iz antiohijske skupnosti za čas treh škofovskih služb. Lukijana so imeli dolgo za utemeljitelja eksegetske šole v Antiohiji, ki se je v nasprotju z aleksandrinško alegorezo držala dobesednejšega razumevanja Svetega pisma. Za zanesljivo trditev o tem ni dovolj podatkov. Če velja, da je bil Pavlov učenec in privrženec njegove herezije, je bil to najbrž vzrok za njegovo izobčenje. To bi bilo v nasprotju z domnevo, da je bil Arijev učitelj. Najverjetneje je, da je v Antiohiji učil nauk, ki je bil v nasprotju s Pavlovim monarhianizmom, torej subordinationizem (še pred Arijem), in bil zato izgnan. M. Simonetti, »Lucian of Antioch«, v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

arguatur; sed – quod maioris audaciae est – in editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis videlicet designans quae minus fuerant, et virgulis quae ex superfluo videbantur apposita. Si igitur aliis licuit non tenere, quod semel susceperant, et post septuaginta cellulas, quae vulgo sine auctore iactantur, singulas cellulas aperuere: hocque in Ecclesiis legitur, quod Septuaginta nescierunt; cur me non suscipiant Latini mei, qui inviolata editione veteri, ita novam condidi, ut laborem meum Hebraeis, et (quod his maius est) apostolis auctoribus probem? Scripsi nuper librum De optimo genere interpretandi, ostendens illa de evangelio: ‚Ex Aegypto vocavi filium meum;‘ et: ‚Quoniam Nazaraeus vocabitur;‘ et: ‚Videbunt in quem compunxerunt;‘ et illud Apostoli: ‚Quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae praeparavit Dominus diligentibus se;‘ ceteraque his similia, in Hebraeorum libris inveniri. Certe Apostolus et evangelistae, Septuaginta interpretes noverant. Et unde eis haec dicere, quod in Septuaginta non habentur? Christus Deus noster, utriusque Testamenti conditor, in Evangelio secundum Ioannem: ‚Qui credit,‘ inquit, ‚in me sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae.‘ Utique scriptum est, quod Salvator scriptum esse testatur. Ubi scriptum est? Septuaginta non habent, apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebraeos igitur revertendum: unde et Dominus loquitur, et discipuli exempla praesumunt. Haec pace veterum loquor, et obtrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, legentes in angulis, idem et accusatores et defensores, cum in aliis probent, quod in me reprobant, quasi virtus et vitium non in rebus sit, sed cum auctore mutetur. Ceterum memini editionem Septuaginta translatorum

Poleg tega je – kar je še bolj pogumno – k Septuaginti dodal še Teodotionovo izdajo in z zvezdicami zaznamoval, kar je manjkalo, s križcem pa, kar se mu je zdelo odveč. Če je bilo torej drugim dovoljeno, da niso imeli pri sebi, kar so enkrat že prejeli, in da so po sedemdesetih celicah, kot se neutemeljeno širi med ljudmi, posamezne celice odprli, ter se v Cerkvah bere, česar sedemdeseterica ni vedela, zakaj potem Latinci ne bi sprejeli mene, ki sem na podlagi stare izdaje, ne da bi jo pokvaril, ustvaril nov prevod tako, da sem ga utemeljil s hebrejskimi avtorji, še več, na podlagi avtoritete apostolov? Pred kratkim sem napisal pismo *O najboljši vrsti prevajanja*,²⁸³ v katerem sem pokazal, da se besede iz evangelija ‚Iz Egipta sem poklical svojega sina,‘²⁸⁴ in ‚... da bo namreč imenovan Nazarečan,‘²⁸⁵ ter ‚Gledali bodo vanj, ki so ga prebodli,‘²⁸⁶ in tiste apostolove besede ‚Česar oko ni videlo in uho ni slišalo in kar v človekovo srce ni prišlo, kar je Bog pripravil tistim, ki ga ljubijo‘ ter podobne stavke najde v hebrejskih knjigah. Zagotovo so apostoli in evangelisti poznali sedemdeseterico prevajalcev. In od kod njim, da govorijo te reči, ki jih v Septuaginti ni? Jezus Kristus, snovalec obeh zavez, v *Janezovem evangeliju* pravi: ‚Kdor veruje vame, bodo, kakor pravi Pismo, iz njegovega osrčja tekle reke žive vode.‘²⁸⁷ Vsekakor mora biti nekje pisano, kar Odrešenik trdi, da ‚pravi Pismo‘. Kje je to napisano? V Septuaginti tega ni, apokrifov Cerkev ne pozna. Torej se je treba vrniti k Hebrejcem, od koder govori Gospod in apostoli jemljejo primere. To pred svojimi predhodniki povem z mirno vestjo in le odgovarjam svojim obrekljivcem, ki me glodajo kakor psi, me vlačijo v javnost, berejo po kotih, tako tožniki kot tudi zagovorniki. Pri drugih odobravajo to, kar pri meni grajajo, kot da krepost in krivica ne bi bili v samih

283 *De optimo genere interpretandi; Epist.* 57.7.6; 7.4; 9.5–6.

284 Mt 2,15.

285 Mt 2,23.

286 Jn 19,37.

287 Jn 7,38.

olim de Graeco emendatam tribuisse me nostris, nec inimicum debere existimari eorum, quos in conventu fratrum semper edissero. Et quod nunc ‚dabre iamim‘ id est, ‚verba dierum‘, interpretatus sum, idcirco feci ut inextricabiles moras, et silvam nominum, quae scriptorum confusa sunt vitio, sensuumque barbariem apertius, et per versuum cola digererem, mihimet ipsi et meis iuxta Ismenium canens, si aures surdae sunt ceterorum.«

28. In Ezrae quoque volumine, similia praefatus sum et post multa haec addidi: »Quod illaturus sum, aequissimum est. Edidi aliquid, quod non habetur in Graeco, vel aliter habetur, quam a me versum est. Quid interpretem laniant? Interrogent Hebraeos, et ipsis auctoribus translationi meae, vel arrogant vel derogent fidem. Porro aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis, mihi volunt maledicere, et non imitantur Graecorum studium et benevolentiam, qui post Septuaginta translatores iam Christi Evangelio coruscante, Iudaeos et Ebionitas Legis veteris interpretes, Aquilam videlicet et Symmachum et Theodotionem, et curiose legunt, et per Origenis laborem in ἑξαπλοῖς Ecclesiis dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse deberent, quod exsultan-

dejanjih, temveč bi se spreminjali glede na osebo. Sicer pa se spominjam, da sem nekoč iz grščine popravljeno izdajo sedemdesetih prevajalcev posvetil rojakom, in ni me treba imeti za sovražnika teh, katerih dela na zborovanju bratov vedno razlagam. In ker sem zdaj prevedel *dobre jamim*, to je *besede dnevov*, sem to storil zato, da bi nerazrešljive besedne ovire in goščavo imen, ki so jo pomotoma zakuhali pisci, ter okornost v vsebini razdelal jasneje in razporedil po posameznih členih vrstic ter da bi po zgledu Ismenija²⁸⁸ prepeval zase in za svoje rojake, če so drugi gluhi.«²⁸⁹

28. Tudi v predgovoru k *Ezri* sem povedal nekaj podobnega in za tem dodal: »Kar nameravam navesti, je popolnoma upravičeno. Izdal sem nekaj, česar grška različica ne vsebuje oziroma vsebuje drugače, kot sem prevedel. Zakaj bi se spravljali nad prevajalca? Naj vprašajo Hebrejce in na podlagi njihovega jamstva mojemu prevodu priznajo ali odrečejo verodostojnost. Nadalje, nekaj drugega je, če me hočejo psovati, kot se reče, z zaprtimi očmi in ne posnemajo vneme in dobrohotnosti Grkov. Ti so tudi po sedemdeseterici prevajalcev, ko se je že svetlikal in se širil Kristusov evangelij, skrbno brali Jude in stare ebionitske²⁹⁰ prevajalce

288 Prim. Cic., *Brut.* 49.187. Cicero je citiral nasvet, ki ga je flavtist Antigenidas dal svojemu učencu Izmeniju, ko ga publika ni sprejemala. »Quare tibicen Antigenidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum: ‚mihi cane et Musis‘; ego huic Bruto dicenti, ut solet, apud multitudinem: ‚mihi cane et populo, mi Brute‘, dixerim ...« Hieronim, podobno kot Cicero, ne omenja več Muz, ampak namig na mit omili, ko pravi, da bo prepeval zase in za svoje rojake.

289 Hier., *Vulg. I–II par., prol.*, Weber 1.546–547,1–41.

290 Ebioniti so bili skupina judovsko krščanskih sekt, ki naj bi se imenovala po svojem domnevem ustanovitelju Ebionu (vendar je to ime lažno). Tem sektam so bili skupni nekateri pogledi, npr.: Jezusa so sprejemali zgolj kot človeka, živeli so po starozavezni postavi in zavračali nauke apostola Pavla, uporabljali pa naj bi *Matejev evangelij*. Za heretike jih je prvi označil Irenej. Origen v delu *Περί ἀρχῶν* izvor imena *ebionit* išče v hebrejskem jeziku, kjer naj bi pomenil *reven*. Posmehljivo jih imenuje za *revne v razumevanju*. A. F. J. Klijn, »Ebi-

tem cernerent Graeciam a se aliquid mutuari! Primum enim magnorum sumptuum est et infinitae difficultatis exemplaria posse habere omnia. Denique etiam qui habuerint, et Hebraei sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis e multis verius dixerit. Quod etiam sapientissimo cuidam, nuper apud Graecos accidit, ut interdum Scripturae sensum relinquens, uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebraeae linguae saltem parvam habemus scientiam, et Latinus nobis utcumque sermo non deest, et de aliis magis possumus iudicare, et ea quae ipsi intellegimus, in nostra lingua expromere.«

29. Transibo ad librum Iob, quem post Septuaginta interpretum editionem, quam Origenes obelis, asteriscisque distinxit, ante annos plurimos Latino sermoni datum, cum rursus iuxta ipsum Hebraicum verterem, sic locutus sum: »Cogor per singulos Scripturae divinae libros, adversariorum respondere maledictis, qui interpretationem meam, reprehensionem Septuaginta interpretum criminantur: quasi non et apud Graecos Aquila, Symmachus et Theodotio vel verbum e verbo, vel sensum de sensu, vel ex utroque commixtum et medie temperatum genus translationis expresserint, et omnia veteris Instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisque distinxerit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos translationi antiquae inseruit, probans defuisse quod additum est. Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest, ut quos plura intermisisse susceperint, non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur, praecipue in Iob, cui si ea quae sub asteriscis addita sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur, et hoc dumtaxat apud Graecos. Ceterum apud Latinos, ante eam translationem, quam sub asteriscis et obelis nuper edidimus, septingenti ferme

postave, očitno tudi Akvila, Simaha in Teodotiona, ter s pomočjo Origenove *Heksapla* počastili Cerkev. Koliko bolj bi morali biti Latinci hvaležni, ko bi videli, da si navdušena Grčija izposoja nekaj od njih. Prvič je zelo drago in neskončno težavno imeti vse različice, drugič pa bodo tisti, ki bi to imeli in ne znajo hebrejsko, bolj tavalni v nevednosti, ker ne bodo vedeli, kdo izmed vseh piscev je govoril resnico. To se je nedavno zgodilo tudi nekemu zelo modremu Grku, namreč da včasih zapusti vsebino Svetega pisma in sledi zmoti posameznega prevajalca. Jaz, ki znam vsaj malo hebrejsko in ki zagotovo obvladam latinščino, lahko sodim o drugih in to, kar sam razumem, izrazim v svojem jeziku.«²⁹¹

29. Lotil se bom *Jobove knjige*. Pred več leti sem jo prevedel v latinščino po izdaji Septuaginte, ki jo je Origen označil z zvezdicami in križci. Ko sem jo ponovno prevedel po hebrejski izdaji, sem dejal: »Prisiljen sem po posameznih knjigah Svetega pisma odgovoriti na obrekovanja svojih nasprotnikov, ki moj prevod razumejo kot kritiko prevajalcev Septuaginte. Kot da ne bi že Akvila, Simah in Teodotion pri Grkih uporabili določene metode in prevajali bodisi dobesedno, ali obnavljali vsebino po smislu, ali pa ubrali neko srednjo, zmerno pot! In kot da ne bi že Origen zaznamoval vseh knjig Stare zaveze z zvezdicami in križci, ki jih je dodal ali pa prevzel od Teodotiona in jih vstavil v star prevod, ter pokazal, da je prej manjkalo, kar je dodal. Naj se torej moji obrekovalci v celoti poučijo o tem, kar poznajo le površno, ali pa naj moj prevod zbrisejo s svojimi križci. Nemogoče je namreč, da njim, za katere so ugotovili, da so marsikaj izpustili, ne bi priznali, da so se na nekaterih mestih tudi motili, zlasti pri *Jobu*. Če bi odstranili, kar je bilo dodano s križci, bi odpadel dobršen del knjige, vsaj pri

onites,« v *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum (Cambridge: James Clarke & Co., 1992).

291 Hier., *Vulg. Esdr., prol.*, Weber 1.638–639, 29–44.

aut octingenti versus sunt, ut decurtatus et laceratus, corrosusque liber foeditatem sui publice legentibus praebeat.« Et post multa quae studio brevitatis praetereo, haec in fine subiunxi: »Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, sed ut ea quae in illa, aut obscura sunt, aut omissa, aut certe vitio scriptorum depravata, manifestiora nostra interpretatione fierent, qui et Hebraeum sermonem ex parte didicimus, et in Latino pene ab ipsius incunabulis inter grammaticos et rhetores et philosophos detriti sumus. Quod si apud Graecos post Septuaginta editionem, iam Christi Evangelio coruscante, Iudaeus Aquila, et Symmachus ac Theodotion iudaizantes, haeretici sunt recepti, qui multa mysteria Salvatoris, subdola interpretatione celarunt, et tamen in ἑξῆς ἀπλοῖς habentur apud Ecclesias, et explanantur ab ecclesiasticis viris, quanto magis ego christianus, de parentibus christianis natus, et vexillum crucis in mea fronte portans, cuius studium fuit omissa repetere, depravata corrigere, et sacramenta Ecclesiae, puro et fidei aperire sermone, vel a fastidiosis, vel a malignis lectoribus non debeo reprobari!«

30. Psalterium quoque quod certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma susceptum, rursum iuxta Hebraicum vertens, praefatione munivi, et sic in parte prologi sum locutus: »Quia igitur nuper cum Hebraeo disputans, quaedam pro Domino Salvatore de psalmis testimonia protulisti; volensque ille te illudere, per sermones pene singulos asserebat, non ita haberi in Hebraeo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponerebas, studiosissime postulasti, ut post Aquilam, Symmachum, et Theodotionem, novam editionem Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum varietate turbari, et amore quo laboreris, vel translatione, vel iudicio meo esse contentum. Unde impulsus a te, cui et quae non possum, negare non possum, rursum me obtrectatorum latratibus

Grkih. Sicer pa je pri Latincih pred prevodom, ki smo ga pred kratkim izdali z zvezdicami in križci, skoraj sedemsto ali osemsto verzov, tako da se okrnjena, poškodovana in razjedena knjiga bralcem javno ponuja v vsej svoji grdoti.²⁹² Poleg vsega drugega, kar bom zaradi jedrnatosti prešel, sem na koncu dodal tole: Naj torej ti, ki me psujejo, slišijo, da se s tem zvezkom nisem ukvarjal zato, da bi kritiziral prevod predhodnikov, ampak da bi odlomki, ki so tam nejasni, izpuščeni ali pa po prevajalčevi napaki pokvarjeni, v mojem prevodu postali razumljivejši. Sam sem se namreč naučil nekaj hebrejščine, latinščino pa tako rekoč že od zibelke pilim pri gramatikih, retorjih in filozofih. Kajti pri Grkih so bili po Septuaginti, ko se je že širil Kristusov evangelij, sprejeti Jud Akvila ter judaizirana heretika Simah in Teodotion, in ti so mnoge Odrešenikove skrivnosti v prevodu zahrbtno prikrili. Vendarle so vključeni v *Hexapla* in jih cerkveni učitelji razlagajo v Cerkvah. Zato bi me zoprni in zlobni bralci toliko manj smeli zaničevati, mene, kristjana, sina krščanskih staršev, ki nosim znamenje križa na svojem čelu, ki sem se v spisih trudil spet poiskati izpuščeno in popravljati skvarjeno, ki sem zakramente Cerkve razkril v čistem in pravovernem jeziku!²⁹³

30. Tudi *Psalter*, ki ga je po moji zaslugi Rim že zdavnaj dobil izpopolnjenega v skladu s sedemdesetimi prevajalci, sem nato spet prevedel iz hebrejščine, ga opremil s predgovorom in v uvodnem delu zapisal: »Pred kratkim si razpravljaj s Hebrejcem in mu v čast Gospoda Odrešenika navedel odlomek iz enega od psalmov. Ker se je hotel ponorčevati iz tebe, je skoraj v vsakem stavku poudarjal, da v hebrejščini ni tako, kot si ti, nasprotno, trdil na podlagi sedemdesetih prevajalcev. Zato si z vso vnemo zahteval od mene, naj po Akvili, Simahu in Teodotionu v latinščino prevedem novo izdajo. Govoril si, da te preveč motijo raz-

292 Hier., *Vulg. Iob, prol.*, Weber 1.731.1–14.

293 Hier., *Vulg. Iob, prol.*, Weber 1.732.37–48.

tradidi, maluique te vires potius meas, quam voluntatem in amicitia quaerere. Certe confidenter dicam, et multos huius operis testes citabo, me nihil, dumtaxat scientem, de Hebraica veritate mutasse. Sicubi ergo editio mea a veteribus discrepat, interroga quemlibet Hebraeorum, et liquido pervidebis, me ab aemulis frustra lacerari, qui, malunt contemnere videri praeclara, quam discere, ‘ perversissimi homines: nam cum novas semper expetant voluptates, et gulae eorum vicina maria non sufficiant, cur in solo studio Scripturarum veteri sapore contenti sunt? Nec hoc dico quod praecessores meos mordeam, aut quicquam de his arbitrer detrahendum, quorum translationem diligentissime emendatam olim meae linguae hominibus dedi: sed quod aliud sit in ecclesiis Christi credentium psalmos legere, aliud Iudaeis singula verba calumniantibus respondere.«

31. Salomonis etiam libros, quos olim iuxta Septuaginta additis obelis et asteriscis in Latinum verteram, ex Hebraico transferens, et dedicans sanctis episcopis Chromatio et Heliodoro, haec in praefatiunculae meae fine subieci: »Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. Neque enim sic nova cudimus, ut vetera destruamus.«

32. Veniam et ad Isaiam, et partem prologi eius super

like med posameznimi prevajalci in da boš zaradi ljubezni, ki jo gojiš do mene, zadovoljen z mojim prevodom ali z mojim mnenjem. Tako si me spodbudil, in ker ti nisem mogel odreči niti tega, česar nisem zmožen, sem se znova izpostavil psovanju svojih obrekljivcev. Želel sem si, da bi ti raje podvomil o mojih sposobnostih kot o volji do prijateljstva. Z gotovostjo lahko rečem in pozivam mnoge priče, ki mi lahko pritrdijo, da hebrejske resnice nisem spremenil, vsaj ne da bi vedel. Če pa se moja izdaja kje ne sklada s starimi prevodi, vprašaj kateregakoli Hebrejca in jasno boš spoznal, da me tekmeci zaman obirajo; kajti ,raje dajejo vtis, da prezirajo imenitna dela, kot pa da se jih učijo.²⁹⁴ Sami sprevrženci! Če namreč stremijo za vedno novimi užitki, da njihove požrešnosti ne bi nasitila niti sosednja morja, kako to, da se pri preučevanju Svetega pisma ne naveličajo starega okusa? Tega ne govorim zato, da bi napadal svoje predhodnike ali ker bi menil, da je treba kogarkoli odvrniti od tega dela; njihove prevode sem namreč sam nekoč skrbno popravil in priskrbel rojakom v našem jeziku. Govorim zato, ker je eno brati psalme v cerkvah ljudem, ki verjamejo v Kristusa, nekaj drugega pa odgovarjati Judom, ki pretresajo vsako besedo.«²⁹⁵

31. Tudi Salomonove knjige, ki sem jih nekoč z zvezdicami in križci vred po Septuaginti prevedel v latinščino, sem prevedel iz hebrejščine in jih posvetil svetima škofoma Kromaciju in Heliodoru. Na koncu kratkega uvoda sem dodal: »Če je komu bolj všeč izdaja sedemdesetih prevajalcev, mu je na voljo z mojimi izboljšavami. Ne kujemo novega prevoda zato, da bi uničili starega.«²⁹⁶

294 Plin., (?) *locus incertus*.

295 Hier., *Psalt. sec. Hebr., prol.*, Weber 1.768–769, 18–35.

296 Hier., *Vulg. lib. Salom., prol.*, Weber 2.957. 22–23.

Septuaginta interpretatione subiungam. Quem cum magis evangelistam quam prophetam dicerem, eo quod »universa Christi Ecclesiae mysteria sic ad liquidum persecutus esset, ut non de futuro vaticinari, sed de praeteritis historiam texere crederetur,« etiam hoc addidi: »Unde conicio noluisse tunc temporis Septuaginta interpretes, fidei suae sacramenta perspicue ethnicis prodere, ne sanctum canibus, et margaritas porcis darent. Quae cum hanc editionem legeritis, ab illis animadvertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit, prophetas intellegere, nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit ante quae legerit, nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante invidia, quod consequi non valent, despiciunt. Sciens ergo et prudens in flammam mitto manum. Et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor ut, quomodo Graeci post Septuaginta translatores, Aquilam et Symmachum et Theodotionem legunt, vel ob studium doctrinae suae, vel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intellegant, sic et isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, et postea despiciant; ne videantur non ex iudicio, sed ex odii praesumptione, ignorata damnare.«

33. De Danihele autem breviter respondebo, me non negasse eum prophetam, quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sum, sed quid Hebraei dicerent, et quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, voluisse monstrare, et docuisse lectorem ecclesias Christi hunc prophetam iuxta Theodotionem legere et non iuxta Septuaginta translatores. Quorum si in isto libro editionem dixi multum a veritate distare, et recto ecclesiarum

32. Prešel bom k *Izaiji* in navedel del predgovora, ki govori o prevodu Septuaginte. O njem sem dejal, da je bolj evangelist kot prerok, kajti »tako razumljivo razlaga skrivnosti Kristusa in Cerkve, kot da ne bi prerokoval o prihodnosti, temveč tkal zgodovino o preteklih dejanjih«. ²⁹⁷ Nato sem še dodal: »Zato sklepam, da sedemdeseterica razlagalcev tedaj ni hotela poganom jasno izdati zakramentov svoje vere, da svetega ne bi metali psom in biserov svinjam. ²⁹⁸ Ko boste brali to izdajo, boste opazili, da so jo potopili v skrivnost. Prav dobro vem, kako težko je razumeti preroke in da nihče ne more zlahka soditi prevoda, če prej ni razumel, kar je bral. Vem, da se izpostavljam mnogim psovkam ljudi, ki jih razjeda zavist in zaničujejo sadove dela, ki jih niso zmožni doseči. Torej zavestno in načrtno dajem roko v ogenj. Nič manj ne prosim zoprnih bralcev, naj bodo, tako kot Grki, ki po razlagalcih Septuaginte še vedno berejo Akvilo, Simaha in Teodotiona – bodisi zaradi preučevanja svojega nauka ali z namenom, da s pomočjo primerjave z njihovimi deli bolje razumejo Septuaginto –, tudi oni počaščeni, da imajo po mnogih prednikih vsaj enega prevajalca. Naj najprej preberejo in šele nato zaničujejo, saj bo sicer videti, da ne obsojajo na podlagi presoje, ampak iz sovražnih predsodkov o nepoznanem.« ²⁹⁹

33. Glede *Daniela* pa bom odgovoril na kratko; o njem nisem dejal, da ni prerok, saj sem takoj na začetku uvoda dejal, da je, ³⁰⁰ hotel pa sem pokazati, kaj pravijo Hebrejci in s kakšnimi argumenti skušajo podpreti svoje mnenje. ³⁰¹ Poleg tega sem poučil bralca, da Kristusove Cerkve berejo preroka Daniela po Teodotionu in ne po piscih Septuaginte. Če sem v isti knjigi dejal, da njihova izdaja zelo odstopa

297 Hier., *Vulg. Is., prol.*, Weber 2.1096. 9–11.

298 Mt 7,6.

299 Hier., *Vulg. Is., prol.*, Weber 2. 1096.11–23.

300 Hier., *Vulg. Dan., prol.*, Weber 2.1341.1.

301 Hier., *Vulg. Dan., prol.*, Weber 2.1341.1–2.

Christi iudicio reprobata, non est meae culpa qui dixi, sed eorum qui legunt. In promptu sunt quattuor editiones, Aquilae, Symmachi, Septuaginta, et Theodotionis: ecclesiae iuxta Theodotionem legunt Danihelem. Ego quid peccavi, si ecclesiarum iudicium secutus sum? Quod autem refero, quid adversum Susannae historiam, et hymnum trium puerorum, et Belis draconisque fabulas, quae in volumine Hebraico non habentur, Hebraei soleant dicere, qui me criminatur, stultum se sycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere soleant, explicavi. Quorum opinioni, si non respondi in prologo, brevitati studens, ne non praefationem, sed librum viderer scribere, puto quod statim subiecerim. Dixi enim: »... de quo non est huius temporis disserere.« Alioquin et ex eo, quod asserui Porphyrium contra hunc prophetam multa dixisse, vocavique, huius rei testes Methodium, Eusebium, et Apollinarium, qui multis versuum millibus illius vesaniae responderunt, me accusare poterit, quare non in praefa-

od resnice in da jo Kristusove Cerkve po odkriti presoji zavračajo, to ni krivda mene, ki sem to dejal, ampak krivda njih, ki jo berejo.³⁰² Pri roki imam štiri izdaje, Akvilovo, Simahovo, Septuaginto in Teodotionovo. Cerkve berejo Daniela po Teodotionu. S čim sem grešil, če sem sledil presoji Cerkva? Kdor pa me obtožuje, ker poročam, kaj imajo Hebrejci ponavadi povedati proti Suzanini zgodbi, pesmi treh dečkov ter zgodbi o Belu in zmaju,³⁰³ ki jih v hebrejskem zvitku ni, ta sam dokazuje, da je spletkar.³⁰⁴ Nisem namreč razlagal svojega mnenja, ampak s čim nam ponavadi oni ugovarjajo. Če njihovemu mnenju iz želje po jedrnatosti nisem odgovoril v predgovoru, ker nisem hotel dajati vtisa, da pišem predgovor, ampak knjigo, mislim, da sem takoj navedel svoj vzgib. Dejal sem: »... o tem ob tej priložnosti ne bi razpravljaj.«³⁰⁵ Sploh pa bi me tudi zaradi tega, ker sem dejal, da je že Porfirij veliko povedal proti temu preroku, in ker sem *kot priče navedel Metodija, Evzebija in Apolinarja*,³⁰⁶

302 Hier., *Vulg. Dan., prol.*, Weber 2.1341.6–7.

303 Vse te zgodbe iz Danielovega življenja najdemo v SSP pod *Dodatki (grški) k Danielu*. Znana sta dva grška prevoda *Danielove knjige*, starejši v Septuaginti in mlajši, ki naj bi bil Teodotionov (biblicisti sicer menijo, da je veliko starejši). Nova zaveza navadno uporablja Teodotionov prevod, ki je postal nekakšna »kanonična« različica. Teodotionova predloga je bilo hebrejsko ali aramejsko besedilo, ki je bilo zelo podobno masoretskemu, medtem ko je različica v Septuaginti semitskega izvora in se od masoretske precej razlikuje. Oba prevoda sta ohranila dodatke (Azarjajeva molitev, Hvalnica treh mladeničev, pripoved o Suzani in pripovedi iz cika o Danielu), ki jih hebrejsko-aramejsko besedilo Daniela, kakor so ga judovski učenjaki določili okrog leta 90 po Kr., ni vsebovalo. SSP, 1461.

304 Hier., *Vulg. Dan., prol.*, Weber 2. 1341–1342, 20–44.

305 Heir., *Vulg. Dan., prol.*, Weber 2. 1342, 49–51.

306 Metodij je napisal obsežno delo proti novoplatonistu Porfiriju, avtorju *Govorov proti kristjanom* (danes govore poznamo le iz citatov, ker so jih v petem stol. po Kr. sežgali). Hieronim je Metodijev spis, ki je ohranjen le v petih odlomkih, večkrat pohvalil. (*De vir. ill.* 83) Tudi od spisov Evzebija iz Cezareje in Apolinarja iz Laodikeje se je ohranilo le to, kar je omenil Hieronim. Vsebino Evzebijeve knjige povzema v uvodu k razlagi Danielove prerokbe in v razlagi *Matejevega evangelija*,

tiuncula contra libros Porphyrii scripserim. Qui istiusmodi naenias consecatur, et Scripturae Hebraicae veritatem non vult recipere, audiat libere proclamantem: Nemo enim cogitur legere, quod non vult. Ego petentibus scripsi, non fastidiosis; gratis, non invidis; studiosis, non oscitantibus. Et tamen miror quomodo Theodotionem haeticum et iudaizantem legit, et qualiscumque peccatoris christiani translationem fastidit.

34. Quaeso te, amice dulcissime, qui tam curiosus es, ut etiam somnia mea noveris, omniaque quae per tot annos absque metu futurae scripsi calumniae, in accusationem voces, ut respondeas, quomodo eorum praefationes librorum nescias, quos accusas, quae quodam vaticinio, futurae calumniae responderunt; implentes proverbium: ‚Ante antidotum, quam venenum.‘ Quid nocet ecclesiis nostra translatio? Magnis, ut scio, sumptibus redemisti Aquilae, et Symmachi, et Theodotionis, quintaque et sextae editionis Iudaicos translatores. Origenes tuus, et – ne forte queraris figurata te laude percussus – Origenes noster – nostrum voco ob eruditionem ingenii, non ob dogmatum veritatem – in omnibus libris suis post Septuaginta interpretes, Iudaeorum translationes explanat et disserit. Eusebius quoque et Didymus idem faciunt. Praetermitto Apollinarium, qui bono quidem studio, sed non secundum scientiam, de omnium translationibus in unum vestimentum pannos assuere conatus est, et consequentiam Scripturae non ex regula veritatis, sed ex suo iudicio texere. Apostolici viri Scripturis utuntur Hebraicis. Ipsos apostolos et evangelistas hoc fecisse perspicuum est. Dominus atque Salvator ubicumque veteris Scripturae meminit, de Hebraicis voluminibus ponit exempla, ut est illud: »Qui credit in me, sicut Scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquae vivae.« Et in ipsa cruce:

ki so njegovi togoti odgovorili s tisočnimi verzi, lahko obtožil, češ zakaj nisem v uvodu pisal proti Porfirijevim knjigam. Kdor se poganja za tovrstnimi neumnostmi in noče sprejeti resnice hebrejskih svetih spisov, naj sliši, ko pravim: nikomur ni treba brati, česar noče! Pisal sem zanje, ki so me prosili, ne za nejevoljneže; hvaležnim, ne nevoščljivcem; vedoželjnim, ne pa brezbržnim. In vendarle me čudi, kako lahko bere heretika in judaiziranega Teodotiona in prezira prevod kakršnegakoli krščanskega grešnika.

34. Predragi prijatelj, ki si tako skrben, da poznaš celo moje sanje, in me zaradi vsega, kar sem v teh letih napisal iz strahu pred prihodnjimi očitki, kličeš na zagovor – prosim te, da odgovoriš, kako to, da ne poznaš predgovorov knjig, ki jih obtožuješ. Predgovori namreč preroško odgovarjajo na prihodnje očitke, tako da se izpolnjuje pregovor *Protistrup pred strupom*. S čim moj prevod škodi Cerkvi? Kolikor vem, si za drage denarje kupil izvode judovskih prevajalcev Akvile, Simaha in Teodotiona ter prevode pete in šeste izdaje. Tvoj Origen in – da ne boš tožil, kako te zbadam s hlinjeno hvalo – naš Origen (*naš* pravim zaradi izobrazenega duha, ne pa zaradi resničnosti njegovega nauka) v vseh svojih knjigah za prevajalci Septuaginte razlaga in razpravlja o judovskih prevodih. Isto delata tudi Evzebij in Didim. Da ne omenjam Apolinarja, ki je sicer zelo zagret, a se ne ravna v skladu z znanostjo ter zbira krpe iz vseh prevodov in jih skuša sešiti v eno obleko. Skladnosti Svetega pisma ne tke po kriteriju resničnosti, ampak na podlagi svoje presoje. Apostolski možje uporabljajo hebrejsko Sveto pismo. Jasno je, da so to delali tudi sami apostoli in evangelisti. Tudi Gospod Odrešenik, kadar omenja Staro zavezo, navaja zglede iz hebrejskih zvitkov, na primer: »Kdor veruje vame, bodo, kakor pravi Pismo, iz njegovega

od tridesetih Apolinarjevih knjig v obrambo krščanstva pa je ohranjen le odlomek. Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 294.

»Eli, Eli, lema sabacthani?« quod interpretatur: »Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?« non ut a Septuaginta positum est: »Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?« et multa his similia. Nec hoc dicimus quod Septuaginta interpretes suggillemus, sed quo apostolorum et Christi maior sit auctoritas, et ubicumque Septuaginta ab Hebraico non discordant, ibi apostolos de interpretatione eorum exempla sumpsisse; ubi vero discrepant, id posuisse in Graeco, quod apud Hebraeos didicerant. Sicut ergo ego ostendo multa in Novo Testamento posita de veteribus libris, quae in Septuaginta non habentur, et haec scripta in Hebraico doceo, sic accusator ostendat, aliquid scriptum esse in Novo Instrumento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non habetur, et finita contentio est.

35. Ex quibus omnibus approbatur, et Septuaginta interpretum editionem quae legentium vetustate firmata est, utilem esse Ecclesiis, dum ante gentes audiunt Christum venturum esse quam veniat, et ceteros interpretes non reprobandos, quia non sua, sed divina volumina transtulerunt, et familiarem meum id a christiano et amico debere suscipere, quod magno sumptu sibi a Iudaeis describere festinavit. Excessi epistolae modum et, qui contra nefariam haeresim iam stilum fixeram, pro me respondere compulsus sum, exspectans tria amici volumina, et ad congeriem criminum eius tota mente suspensus, nisi quod levius est professum inimicum cavere quam hostem latentem sub amici nomine sustinere.

osrčja tekle reke žive vode,«³⁰⁷ in na samem križu: »Elí, Elí, lemá sabahtáni?« To je: »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?« ne pa, kot je zapisano v Septuaginti: »O Bog, moj Bog, ozri se name: zakaj si me zapustil?«³⁰⁸ Tega ne govorim zato, da bi poniževal prevajalce Septuaginte, pač pa, ker so apostoli in Kristus bolj merodajni. Kjerkoli se Septuaginta sklada s hebrejsko različico, tam apostoli jemljejo citate iz tega prevoda, kadar pa se ne skladata, v grščini navedejo to, kar so izvedeli pri Hebrejcih. Tako kot jaz dokazujem, da je v Novi zavezi veliko vstavljenega iz starih knjig, ki jih v Septuaginti ni, in pravim, da obstajajo v hebrejščini, tako naj tudi moj tožitelj pokaže, da je v Novi zavezi nekaj zapisano po izdaji Septuaginte, pa tega v hebrejščini ni, in slabe volje bo konec.

35. Iz vsega tega je jasno, da je izdaja Septuaginte, ki je že trdno uveljavljena zaradi dolgoletne rabe, uporabna za Cerkve, saj so pogani prek nje izvedeli za Kristusov prihod, še preden je prišel. Poleg tega tudi drugih prevajalcev ne smemo zavračati, kajti ne prevajajo svojih zvitkov, ampak Božje; jasno pa je tudi, da mora moj dobri prijatelj od kristjana in prijatelja sprejeti to, za kar je prenačljeno drago plačal Jude, da so mu prepisali. Prekoračil sem okvire pisma, in čeprav sem vzel pisalo v roke, da bi pisal proti krivični hereziji, sem bil prisiljen braniti sebe. Medtem sem v napetosti pričakoval tri prijateljeve knjige in kopico njegovih očitkov. Laže se je varovati odkritega sovražnika kot trpeti nasprotnika, ki se skriva pod imenom prijatelja.

307 Jn 7,38

308 Ps 21,2 (LXX).

LIBER TERTIUS

VEL ULTIMA RESPONSO S. HIERONYMI ADVERSUS SCRIPTA RUFINI

1. Lectis litteris prudentiae tuae, quibus in me inveheris, et laudatum quondam tuum, quem verum collegam loquebaris et fratrem, nunc libris ad respondendum provocas, terresque criminibus, intellexi illud Salomonis in te esse completum: »In ore stulti baculus contumeliae.« Et: »Non recipit fatuus verba prudentiae, nisi ea dixeris, quae versantur in corde eius,« et Isaias: »Fatuus,« inquit, »fatua loquetur, et cor eius vana intellet, ut compleat iniquitates, et loquatur contra Deum mendacium.« Quid enim necesse fuit accusationis volumina mittere, et maledicta proferre in medium; si tu in ultima parte epistulae, denuntiata me morte deterres, ne audeam respondere criminibus, immo laudibus tuis? Eadem quippe et praedicas et accusas, et de uno fonte dulce amarumque procedit. Unde obsecro te, ut verecundiam et pudorem, quem a me exigis, prior exhibeas, et qui mendacii alterum criminaris, desinas ipse mentiri. Ego nulli scandalum facio, nec accusator interim tui sum. Non etenim considero, quid tu merearis, sed quid me deceat et Salvatoris eloquium pertimesco dicentis: »Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.« Et: »Vae mundo ab scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala; sed vae homini per quem scandalum venit.« Poteram et ego in te falsa congerere, et

TRETJA KNJIGA

ALI ZADNJI HIERONIMOV ODGOVOR PROTI RUFINOVIM SPISOM

1. Prebral sem tvoja globokoumna pisma, v katerih me napadaš. Nekoč si me hvalil ter štel za pravega prijatelja in brata, zdaj pa me v knjigah pozivaš k odgovoru in strašiš z obtožbami. Spoznal sem, da so se na tebi izpolnile tiste Salomonove besede: »V bedakovih ustih je bahaška šiba,«³⁰⁹ in »norec ne sprejme modrih besed, če ne govoriš tistega, kar nosi v srcu«³¹⁰ ter besede Izaija, ki pravi: »Kajti bedak govori bedasto, njegovo srce snuje zlo, da počenja bogoskrunstvo in varljivo govori o Gospodu.«³¹¹ Čemu je bilo treba pošiljati zvitke, polne obtožb, ter me v javnosti obrekovati, ko pa si me že v zadnjem delu pisma strašil in mi grozil s smrtjo zato, da si ne bi upal odgovoriti na tvoje obtožbe – pardon – hvalospeve? Iste stvari namreč hvališ in obsojaš, tako da iz istega vira prihajata sladkost in grenkoba.³¹² Zato te rotim, da spoštovanje in dostojnost, ki ju terjaš od mene, izkažeš prvi in da ti, ki drugega dolžiš laži, sam nehaš lagati. Jaz nikogar ne pohujšujem in te obenem s tem ne obtožujem. Kajti ne razmišljam, kaj bi si zaslužil ti, temveč kaj bi se spodobilo meni, in bojim se besed Odrešenika, ki pravi: »Kdor pohujša enega od teh malih, ki verujejo vame, bi bilo bolje zanj, da se mu obesi mlinski kamen na vrat in se potopi v globino morja.«³¹³ In: »Gorje svetu zaradi pohujšanj! Pohujšanja sicer morajo priti, toda gorje človeku, po katerem pride pohujšanje.«³¹⁴ Tudi jaz bi lahko kopicil vsaj laži

309 Prg 14,3.

310 Vulg, Prg 18,2. Po SSP: »Norec ne išče veselja v razumnosti, temveč v razkazovanju svojega srca.«

311 Iz 32,6.

312 Jak 3,11.

313 Mt 18,6.

314 Mt 18,7.

dicere me, vel audisse, vel vidisse, quae nullus notat, ut apud ignorantes impudentia veritas, et furor constantia putaretur. Sed absit ut imitator tui sim et quod in te reprehendo, ipse faciam. Ille loquatur spurcitas, qui potest spurca committere: »Malus homo de malo cordis thesauro profert ea quae mala sunt. Ex abundantia cordis os loquitur.« Habeto interim lucrum, quod amicus quondam tuus nunc accusatus, turpia tibi non vult obicere. Et hoc dico, non quod accusationis tuae gladios pertimescam; sed quod magis accusari velim, quam accusare, et pati iniuriam, quam facere, sciens praeceptum ab Apostolo: »Non vosmet ipsos ulciscentes, carissimi, sed date locum irae; scriptum est enim: Mihi vindicta, et ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius.« Qui enim ipse se vindicat, ultionem Domini non meretur.

2. Et tamen antequam respondeam epistolae tuae, ex-postulare tecum libet, vetutissime monachorum, bone presbyter, imitator Christi: fratrem tuum potes occidere, quem si tantum oderis, homicida es? Hoc a Salvatore didicisti, ut verberanti maxillam, praeberes et alteram. Sic ipse respondit percussori suo: »Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si bene, quid me caedis?« Mortem minaris, quam et serpentes inferre possunt. Mors omnium est, homicidium pessimorum. Quid enim? Nisi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habebam gratiam, quod facis de necessitate virtutem. Nonne et apostoli salvis inter se amicitias dissenserunt; cum Paulus et Barnabas propter Ioannem, cognomento Marcum, stomachati sunt, et separavit eos navigatio, quos Christi Evangelium copulabat? Nonne idem

proti tebi in govoril, da sem slišal ali videl, kar vsi vedo, da bi imeli nevedneži mojo nesramnost za resnico in norost za stanovitnost. Toda Bog ne daj, da bi te posnemal in sam delal to, kar pri tebi grajam. Tisti naj govori svinjarije, ki lahko svinjarije tudi počne. »Dober človek prinaša iz dobrega zaklada svojega srca dobro, hudoben pa iz hudobnega hudo; iz preobilja srca govorijo namreč njegova usta.«³¹⁵ Za zdaj si šteje v korist, da ti tvoj nekdanji prijatelj noče očitati sramotnosti, čeprav ga obtožuješ. Tega ne govorim, ker bi se bal rezila tvoje obtožbe, ampak ker raje vidim, da sem obtožen, kot da sam obtožujem, in da mi delajo krivico, kot da jo sam delam. Poznam apostolovo načelo: »Ne maščujte se na svojo roko, ljubi, ampak dajte prostor Božji jezi, saj je pisano: Moje je maščevanje, jaz bom povrnil, pravi Gospod. Nasprotno: Če je tvoj služabnik lačen, mu daj jesti; če je žejen, mu daj piti; če boš namreč delal tako, boš sipal žarečega oglja na njegovo glavo.«³¹⁶ Kdor namreč kaznuje samega sebe, ne zasluži Gospodovega maščevanja.

2. Toda še preden odgovorim na tvoje pismo, moram od tebe terjati pojasnilo, ti, starosta menihov, dobri prezbiter in Kristusov posnemovalec: svojega brata bi bil sposoben ubiti, toda ali veš, da si morilec, že če ga samo sovražiš? Od Odrešenika si se naučil, da njemu, ki te udari, nastaviš še drugo lice. Takole je on sam odgovoril svojemu rablju: »Če sem napačno dejal, izpričaj, da napačno; če pa prav, zakaj me tolčeš?«³¹⁷ Groziš s smrtjo, ki jo lahko zadajo tudi kače. Smrt je usoda vseh, umor pa je dejanje največjih podležev. Kaj? Mar bom večno živel, če me ne boš ubil? Morda pa ti bom raje hvaležen, ker iz nujnosti delaš krepkost. Mar si niso celo apostoli nasprotovali, ko sta se Pavel in Barnaba sprla glede Janeza, imenovanega Marko? Toda ostala sta prijatelja in šele plovba je ločila tadvaj, ki ju je združil Kristusov

315 Lk 6,45.

316 Rim 12,19–21.

317 Jn 18,23.

Paulus in faciem Petro restitit, quod non recto pede incederet in Evangelio? Et tamen ‚praecessorem suum, columnam Ecclesiae‘ vocat, et exponit cum eo praedicationem, ‚ne in vacuum curreret aut cucurrisset‘. Nonne in religione etiam liberi a parentibus, et coniuges a maritis salva pietate dissentiunt? Vos si ita habetis, ut habemus, cur nos odistis? Si aliter creditis, quid vultis occidere? An qui a vobis dissenserit, occidendus est? Testem invoco Iesum conscientiae meae, qui et has litteras, et tuam epistulam iudicaturus est, me ad commonitionem sancti papae Chromatii voluisse reticere, et finem facere simultatum, et vincere in bono malum. Sed quia minaris interitum, nisi tacuero, respondere compellor, ne videar tacendo crimen agnoscere, et lenitatem meam, malae conscientiae signum interpreteris.

3. Hoc est verum dilemma tuum; non ex dialectica arte quam nescis, sed ex carnificum officina et meditatione probatum: si tacuero, criminosus ero, si respondero, maledicus. Tu me ergo et prohibes et cogis ad respondendum. In quo utrumque moderabor, ut et obiecta diluam, et ab iniuria temperem. Quis enim eum non timeat, qui est paratus occidere? Sequarque vestigia propositionis tuae, servans cetera illis eruditissimis libris, quos antequam legeram, confutavi. Dicis ‚te accusationem meam ad eos tantum misisse, qui meis verbis laesi fuerant et non ad plures, quia non ad ostentationem, sed ad aedificationem christianis loquendum est.‘ Et unde, oro te, librorum tuorum ad me fama pervenit? Quis eos Romae, quis in Italia, quis per Dalmatiae insulas disseminavit? Si in scriniis tuis et amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina pervenerunt? Et au-

evangelij.³¹⁸ Mar se ni taisti Pavel uprl Petru v obraz, ker ta ni hodil pravilno, v skladu z resnico evangelija?³¹⁹ A vendar ga je imenoval *svojega predhodnika* in *steber Cerkve* ter mu predlagal svoje oznanilo, »da bi morda ne tekel ali da ne bi bil tekel v prazno.«³²⁰ Saj se v vprašanjih vere celo otroci ne strinjajo s starši in žene ne z možmi, pa vendar ne na račun družinske ljubezni. Če imaš takšno mnenje kot jaz, zakaj me sovražiš? Če verjameš drugače, zakaj hočeš ubijati? Je treba nekoga, ki se ne bi strinjal s tabo, ubiti? Naj bo Jezus, ki bo sodil tole pisanje in tvoje pismo, priča moji vesti, da sem na prigovarjanje svetega očeta Kromacija hotel umolkniti in narediti konec sovraštvu ter premagati hudo z dobrim.³²¹ Toda ker mi groziš s smrtjo, če ne utihnem, sem prisiljen odgovoriti, da ne bo videti, kot da z molkom priznavam krivdo, in da ne boš moje popustljivosti razumel kot znamenje slabe vesti.

3. To je resnično dilema tvojega kova; ni je pretresla dialektika, ki je ne obvladaš, temveč jo je domislila kovačnica morilcev. Če bom molčal, bom zločinec; če bom odgovoril, opravljivec. Torej mi braniš odgovoriti in me hkrati k temu siliš. Pri obojem bom zmeren, tako da bom izpral očitke in se vzdržal krivičnosti. Kajti kdo se ne bi bal nekoga, ki je pripravljen ubijati? Korak za korakom bom sledil tvojim predpostavkam in prihranil to, kar je v tistih učenih knjigah, ki sem jih ovrigel, še preden sem jih prebral. Praviš, da *si tožbo proti meni poslal samo njim, ki so jih prizadele moje besede, in ne več ljudem, kajti kristjani ne smemo govoriti zaradi razkazovanja, temveč v poduk*. In od kod, te prosim, je do mene prišel glas o tvojih knjigah? Kdo jih je raztrosil po Rimu, Italiji in dalmatinskih otokih? Kako so napadi name prišli do mene, če so bili skriti v tvojih skrinjah in knjižnih

318 Prim. Apd 15,37–39.

319 Gal 2,11,14.

320 Gal 2,2.

321 Prim. Rim 12,21.

des dicere te non ad ostentationem, sed ad aedificationem quasi christianum loqui, qui de sene senex tanta confingis, quanta non diceret de latrone homicida, de scorto meretrix, scurra de mimo; qui parturis mihi montes criminum, et gladios quos designas in iugulum meum, tanto ante tempore exacuis? Idcircone Cereales et anabasi tui per diversas provincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent? Ut panegyricum tuum per angulos et plateas ac muliercularum textrinas recitarent? Haec est tua illa sancta verecundia, haec aedificatio christiana; sic modestus es, sic pudens, ut catervatim de occidente venientes, mihi tua maledicta narraverint, ita memoriter et consentanee, ut ego cogerer non scriptis tuis, quae necdum legeram, sed scriptorum respondere opinionibus, et volantia toto orbe iacula falsitatis, clipeo veritatis excipere.

4. Sequitur in epistula tua: ‚Noli multo auro redimere notarium, sicut amici tui de meis Περὶ ἀρχῶν schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis, fecerunt, ut facilius falsare possent, quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis a me missum suscipe codicem, quem censu magno cuperes comparatum.‘ Non te pudet prooemii? Ego auro redimerem notarium tuum? Et quis tantus ac talis est, ut audeat cum Croeso et Dario pugnare divitiis? Ut subitum Demaratum et Crassum non pertimescat? Usque

omarah tvojih prijateljev? In drzneš si reči, da ne govoriš, ker bi se bahal, pač pa kot kristjan v poduk drugim; ti, starrec, ki o starcu kuješ take izmišljotine, da jih morilec ne bi dejal o tatu, cipa ne o vlačugi, burkež ne o komedijantu. Ti, ki mi rojevaš gore očitkov³²² in ki meče, ki jih zabadaš v moj vrat, nabrusiš že dosti prej! So zato tvoji cereali³²³ in hitri sli³²⁴ dirjali po različnih provincah, da bi brali hvalnice meni na čast? Da bi tvoj panegirik recitirali po vogalih in trgih ter ženicam v tkalnicah? To je torej tvoja sveta bogaboječnost, to je poduk kristjanom! Tako si skromen, tako sramežljiv, da ljudje trumoma prihajajo z Vzhoda in mi pripovedujejo tvoje psovke; in to na pamet ter skladno, tako da sem prisiljen odgovarjati – ne tvojim spisom, ki jih sploh še nisem prebral, temveč mnenjem, kaj naj bi v teh spisih bilo – in s ščitom resnice prestrezati kopja laži, ki letijo po vsem svetu.

4. V nadaljevanju se tvoje pismo glasi: *Ne podkupuj z zlatom tajnika, kot so storili tvoji prijatelji zaradi mojih osnutkov* Περὶ ἀρχῶν, *še preden so bili popravljeni in dokončno urejeni, da bi lažje ponaredili nekaj, česar nima nihče ali pa le redki. Prejmi zastoj kodeks, ki ti ga pošiljam, čeprav bi si ga hotel pridobiti za visoko ceno. Da te ni sram tega uvoda! Jaz naj bi z zlatom podkupoval tvojega tajnika? Kdo je tako mogočen in velik, da bi si drznil s Krezom in z Darejem³²⁵ tekmovati v bogastvu in da se ne bi zbal nenadnega soočenja z Demaratom³²⁶ in s Krasom³²⁷? Ti je že tako okamnel*

322 Prim. Hor., *Ars*. 139.

323 Lat. *cereales* – ljudje, ki so kot Cerera, ki je po izgubi svoje hčere Perzefone pretaknila ves Mediteran, da bi jo našla.

324 Lat. *anabasis* – besedo najdemo samo pri Hieronimu.

325 Lidijška kralja, znana po svojem bogastvu. Prim. Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.17.

326 Oče petega rimskega kralja Tarkvinija Priska. Bil naj bi bogat priseljenc iz Korinta, ki je iz političnih razlogov zapustil rodno mesto in prišel v Tarkvinijo, eno od etruščanskih mest.

327 Poleg Cezarja in Pompeja leta 60 pr. Kr. tretji triumvir, znan po svojem bogastvu. Umorili so ga leta 52 pr. Kr. v Perziji. Hieronim Rufina

adeone obdurasti frontem ut mendacium ponas spem tuam et aestimes te protegi posse mendacio, et quidquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethleem de cubiculo fratris Eusebii furatus est epistolam laudatricem tuam? Cuius artificio, et a cuius ministris in sanctae Fabiolae hospitio et viri Christiani et prudentis Oceani, inventus est codex, quem illi numquam viderant? An idcirco te aestimas innocentem, si quidquid tuum est, in alios conferas? Quicumque te offenderit, quamvis simplex, quamvis innoxius sit, illico criminosis fiet? Habes enim, per quod Danaes est victa pudicitia, quod Giezi magistri praetulit sanctitati, propter quod Iudas tradidit Dominum suum.

5. Videamus tamen quid meus necessarius de schedulis tuis, ‚necdum emendatis, et nondum ad purum digestis‘, falsaverit: et ob id facilius ei falsatae fuerint, ‚quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci‘. Et ante scripsi, et nunc eadem, Deo mediante, protestor, me non probasse accu-

izraz na obrazu, da se zanašaš na laž ter misliš, da se lahko z njo štitiš in da ti je treba verjeti, karkoli si izmisliš? Kdo je v Betlehemu iz sobe brata Evzebija ukradel pismo, tvojo hvalnico? Čigava prekanjenost je bila in čigavi pomočniki, ki so v hiši pri sveti Fabioli³²⁸ in krščanskem, razsodnem možu Oceanu našli kodeks, ki ga onadva nista še nikoli videla? Mar se imaš zato za nedolžnega, ker na druge zvrneš, kar je tvoje delo? Mar zato vsakdo, ki te žali, pa če je še tako odkrit in nedolžen, postane hudodelec? Ti imaš to, s čimer je bilo premagano Danajino³²⁹ devištvo, to, kar je imel Gehazi³³⁰ raje od svetosti svojega učitelja, in to, zaradi česar je Juda izdal svojega Gospoda.³³¹

5. Poglejmo torej, kaj je moj prijatelj³³² iz tvojih osnutkov ponaredil, *še preden so bili popravljene in dokončno urejene*, ko je bilo ponarejanje lažje, ker jih ni *imel nihče ali pa le redki*. Že prej sem napisal in tudi zdaj pred Bogom izpričujem, da nisem odobral njegovega obtoževanja niti obtoževanja

enači z bogatimi možmi in se mu posmehuje; znano je namreč, da je bila Rufinova skupnost v Jeruzalemu premožnejša od Hieronimove v Betlehemu.

328 Bogata rimska aristokratinja, Hieronimova in Oceanova prijateljica. Po prvem propadlem zakonu se je še drugič omožila, kar je bilo za kristjane tedanjega časa velik greh. Kmalu je ovdovela, se javno pokesala in svoje življenje podarila Bogu in ubogim. Nekaj časa je celo živela v Jeruzalemu in Betlehemu, a menda naj bi jo tamkajšnje krščanske skupnosti razočarale (na to Hieronim namigne v *Ep.* 77), zato je odšla nazaj v Rim, kjer je s Pamahijem ustanovila gostišče za romarje. Kot lahko razberemo iz dveh pisem (*Ep.* 64 in iz pisma Oceanu ob njeni smrti, *Ep.* 77), jo je Hieronim zelo spoštoval in obžaloval njen odhod iz Betlehema. Prim. Kelly, *Jerome*, 210–211.

329 Hči argoškega kralja Akrizija, kateremu je bilo prerokovano, da ga bo ubil njegov lastni vnuk. Akrizij je Danajo zaprl v bronast stolp, da do nje ne bi mogel noben moški, toda k njej se je v podobi zlatega dežja spustil Zevs in Danaja je spočela Perzeja.

330 2 Kr 5,20–27.

331 Mt 26, 14–16.

332 Lat. *necessarius* – izraz meri na Evzebija iz Kremone ali na Hieronimovega brata Pavlinijana.

sationem eius, nec cuiusquam christiani in christianum. Quid enim necesse est, in multorum scandala ruinamque proferri, quae secreto aut corripere valeas, aut emendare? Sed quia unusquisque vivit stomacho suo, et amicus non statim dominus est alterius voluntatis, sicut accusationem etiam veram reprehendo, sic falsitatem schedularum in sancto viro non suscipio. Quid enim homo Latinus de interpretatione Graeca potuit immutare? Aut quid subtraheret, vel adderet in libris Περὶ ἀρχῶν, ubi sic contexta sunt omnia, et alterum pendet ex altero, ut quidquid tollere volueris, vel addere, quasi pannus in vestimento statim appareat? Quod ergo me mones, ipse facito. Paululum saltem humani, si non christiani pudoris assume, nec despecta et calcata conscientia tua, verbis te purgatum putes, qui rebus urgeris. Si Eusebius auro redemit inemendatas schedulas, quas falsaret, tu profer tuas, quae falsatae non sunt; et si probaveris nihil in eis haereticum, tunc ille crimine tenebitur falsitatis. Quamvis mutes, quamvis corrigas, catholicas non probabis. Si enim error esset in verbis, aut in paucis sensibus, possent detruncari mala, et bona pro his reponi. Ubi autem tota disputatio aequalis est et universae rationales creaturae, quae propria voluntate corruerant, in unum postea revertantur statum, ut rursum ex alio principio aliae sint ruinae, quid habes emendare, nisi cuncta mutaveris? Quod si facere volueris, iam non libros alienos interpretaberis, sed condes tuos. Hoc autem cuiusmodi argumentum sit, non intellego: ‚Quia,‘ inquit, ‚inemendatae, et nondum ad purum digestae erant schedulae, idcirco facilius ab Eusebio falsatae sunt.‘ Aut ego tardior sum; aut mihi satis fatuum et obtusum videtur. Si necdum emendatae, nec ad purum digestae erant schedulae, error earum non Eusebio imputabitur, sed morae et tarditati tuae, qui emendare cessasti et in eo solo erit ille culpabilis, quia scripta tua cito disseminavit in vulgus, quae tu paulatim emendare decreveras. Sin autem, ut tu vis, eas falsavit Eusebius, quid causaris, atque praetendis

kateregakoli kristjana proti drugemu. Čemu je treba mnoge pohujševati in gnati v propad s tem, česar bi se lahko na skrivnem lotil ali izboljšal? Toda ker vsakdo živi za svoj golt in prijatelj še ni gospodar volje bližnjega, tako kot grajam resnično obtožbo, tako tudi ne sumim svetega moža, da bi predelal osnutke. Kaj bi namreč Latinec v grškem prevodu lahko spremenil? In kaj bi lahko odvil ali dodal v knjigah *Περὶ ἀρχῶν*, v katerih je vse tako prepleteno in medsebojno odvisno, da bi bilo takoj videti kot zaplata na oblačilu, karkoli bi hotel vzeti ali dodati. Sam stori to, k čemur me opominjaš. Navzemi se vsaj malce človeškega, če že ne krščanskega občutka za sram ter pri svoji prezrti in poteptani vesti ne misli, da se boš očistil z besedami, ko te bremenijo dejstva. Če je Evzebij z zlatom kupil nepopravljene osnutke, ki naj bi jih ponaredil, ti prinesi na dan svoje, ki niso predelani. Če boš dokazal, da v njih ni nič krivoverskega, bo on obtožen ponarejanja. Toda če bi jih še tako spreminjal ali popravljal, ne boš dokazal, da so katoliški. Če bi šlo namreč za napako pri besedah ali pri nekaj pomenih, bi lahko slábo odstranil in nadomestil z dobrim. Toda celotna razprava je enotna in temelji na tem, da se bodo vse z razumom obdarene ustvarjenine, ki po svoji volji padajo, pozneje vrnil v stanje enosti, da bi se iz drugega začetnega stanja spet začel padec – kako lahko to popraviš, ne da bi vse spremenil? Če bi hotel storiti to, ne bi več prevajal tujih knjig, ampak bi sestavljal svoje. Ne razumem pa, kakšen argument je to: *Ker še niso bili popravljeni in dokončno urejeni, jih je Evzebij toliko lažje ponaredil.* Ali sem jaz bolj počasne pameti ali pa se zdi trditev precej nesmiselna in neumna. Če osnutki še niso bili popravljeni in dokončno izdelani, se napake v njih ne bodo pripisovale Evzebiju, ampak tvojemu odlašanju in počasnosti, ker si se jih obotavljal popraviti. Evzebij bo kriv le tega, da je tvoje zapiske, ki si jih ti sklenil izboljšati polagoma, hitro raztrosil med ljudi. Če pa jih je, kot ti praviš, ponaredil Evzebij, zakaj se izgovarjaš in pretvarjaš, da so

inemendatas, et necdum ad purum digestas in publicum prorupisse? Et emendatae enim, et non emendatae similem recipiunt falsitatem. ‚Nullus,‘ inquit, ‚eos habebat libros, aut admodum pauci.‘ In uno sermone quanta diversitas! Si nullus eos habebat, quomodo apud paucos erant? Si pauci habebant, cur nullum habuisse mentiris? Cum autem dicas apud paucos fuisse et te ipso confitente subversum sit, quod nullus habuerit, ubi est illud, quod quereris, auro redemptum notarium tuum? Dic nomen notarii, quantum auri datum sit, ubi, per quem, aut cui datum. Utique proditorem tuum abiecisti a te et tanti facinoris reum a tuo consortio separasti. Vide ne magis illud verum sit, a paucis illis amicis tuis, et Eusebio et ceteris data exemplaria, quae ita inter se congruunt, atque consentiunt, ut ne puncto quidem ab altero differant. Deinde cuius prudentiae est, dare exemplar aliis, quod nondum emendaveris? Scriptae ad purum non erant schedulae; et emendandos errores tuos iam alii possidebant. Sentisne non haerere inter se mendacium, et quod tibi in articulo temporis profuit, ut episcoporum sententias subterfugeres, patere discussum, et tuis te verbis redargui? Ex quo apparet iuxta inclyti oratoris elogium, te voluntatem habere mentiendi, artem fingendi non habere.

6. Sequar ordinem epistulae, et ipsa, ut locutus es, verba subnectam. ‚Eloquentiam, ut dicis, tuam, et in praefatione mea laudasse me fateor, et etiam nunc laudarem, nisi tu eam contra Tullii tui sententiam, multa iactantia faceres odiosam.‘ Ubi iactavi eloquentiam meam, qui etiam a te laudatam non libenter accepi? An hoc dicis, quia non vis subdola praedicatione palpari? Aperte accusaberis, ut qui laudantem respuis, sentias criminantem. Imperitiam autem tuam, non tam stultus eram, ut reprehenderem, quam nemo potest fortius accusare nisi tu ipse dum scribis. Sed volui ostendere condiscipulis tuis, qui tecum litteras non didicerunt, quid per triginta annos in Oriente profeceris: qui,

nepopravljeni in nedokončani prodrli v javnost? Popravljeni ali ne – v obeh primerih lahko utrpijo ponarejanje. *Nihče ni imel teh knjig ali pa zelo redki*, pravi. Kakšno protislovje v enem stavku! Če jih ni imel nihče, kako so bile lahko knjige pri zelo redkih? Če so jih imeli le nekateri, zakaj se lažeš, da jih ni imel nihče? Praviš, da so jih imeli le redki, in s tem priznanjem spodbijaš lastno trditev, da jih ni imel nihče. Kje je potem tvoj z zlatom podkupljeni tajnik, nad katerim tožiš? Navedi njegovo ime, koliko zlata je bilo danega in kje, komu ali prek koga. Seveda, svojega izdajalca si spodil in s človekom, obtoženim tolikšnega zločina, si prekinil stike. Glej, ali ni nemara bolj res, da so ti tvoji prijatelji Evzebiju in drugim dali prepise, ki se med sabo skladajo in si pritrjujejo do pike natančno. Nadalje, kakšna modrost je drugim dajati prepise, ki jih še nisi popravil? Zapisi še niso bili dokončani, a napake, ki bi jih moral popraviti, so imeli drugi že v rokah. Ne vidiš, da tvoje laži ne zdržijo? Kar ti je v določenem trenutku koristilo, da si se izmuznil sodbam škofov, se je zdaj očitno sesulo in obtožil sem te s tvojimi lastnimi besedami. Iz tega je jasno, kot pravi izrek znamenitega govorca, da si želel lagati, vendar si nisi sposoben laži izmisliti.³³³

6. Sledil bom vsebini tvojega pisma in dodal tvoje besede: *Priznam, da sem, kot praviš, hvalil tvojo govorniško spretnost v svojem predgovoru; in celo zdaj bi jo hvalil, če je ne bi ti, v nasprotju z nasvetom svojega Tulija*,³³⁴ *s samohvalo naredil zoprne*. Kje sem se bahal s svojo zgovornostjo, ko sem vendar celo tvoje hvale nerad sprejel? Mar to praviš, ker ne maraš prilizovanj s hinavskimi hvalospevi? Javno boš obtožen; ker si pljuval po njem, ki te hvali, boš občutil njegovo obtožbo. Nisem bil tako nespameten, da bi grajal tvojo govorniško okornost, kajti nihče je ne more obtoževati bolj kot ti sam, s tem da pišeš. Hotel pa sem tvojim sošolcem, ki

333 Po: Cic., *locus incertus*.

334 Cic., *Div. in Caec.* 11.36.

συγγραφέυς ἀγράμματος procacitatem disertitudinem, et maledicere omnibus bonae conscientiae signum arbitraris. Nec tibi, ut dicis, ferulas adhibeo, neque ἀθηνογόροντα meum scutica, et plagis litteras docere contendo; sed quia fulmen eloquentiae tuae, atque doctrinae omnes tractatores ferre non possumus, et ingenii acumine praestringis oculos nostros, in tantum ut omnes tuos invidos putes, certatim opprimere te cupimus ne, si semel in scribendo obtinueris principatum, et in arce eloquentiae steteris, cunctis nobis qui aliquid scire volumus, mutire non liceat. Ego philosophus, rhetor, grammaticus, dialecticus, Hebraeus, Graecus, Latinus, trilinguis? Hoc modo et tu bilinguis eris, qui tantam habes Graeci Latiniq̄ sermonis scientiam, ut et Graeci te Latinum, et Latini te Graecum putent: et papa Epiphanius πεντάγλωσσος quia quinque linguis contra te et amasium tuum loquitur. Simulque admiror, qua temeritate contra tantarum artium virum audeas dicere: ‚Tu qui tot disciplinarum oculis vigilas, quomodo venia donandus es, si erraveris, et non perpetuo pudoris silentio contegendus?‘ Quod cum legissem, et me putarem alicubi in sermone lapsum – ‚qui enim in verbo non peccat, iste perfectus est‘ –, et suspicarer eum aliquid meorum prolaturum esse vitiorum, subito intulit: ‚Ante biduum mihi, quam proficisceretur harum baiulus, in manus venerunt, quae in me declamasti.‘ Ubi est ergo, quod minaris, et dicis, ‚Quomodo venia donandus es, si erraveris, et non perpetuo pudoris silentio contegendus?‘ Nisi forte pro angustia temporis potuisti ea in ordinem digerere, aut aliquem de cruditis conducturus eras, qui in opusculis meis gemmarum eloquentiae tuae ornamenta perquireret. Supra scripsisti: ‚Gratis a me missum suscipe

se s tabo vred niso naučili književnosti,³³⁵ pokazati, kako si napredoval v tridesetih letih na Vzhodu; ti, nepismeni pisec, ki imaš vsiljivost za govorniško izurjenost in opravljanje ljudi za znak dobre vesti.³³⁶ Ne molim ti šibe, kot praviš, niti se ne trudim s palico in z udarci učiti svojega ostarelega učenca. Toda ker nihče od nas razlagalcev ne more prenesti sijaja tvoje učene zgovornosti in ker iskrenje tvoje nadarjenosti slepi naše oči do te mere, da smo videti zavistneži, kar tekmuje, kako bi te zatrli, kajti ko boš enkrat dosegel prvo mesto med pisci in stopil na slavalok zgovornosti,³³⁷ ne bo smel nihče izmed nas, ki želimo nekaj vedeti, niti črhnuti. Jaz da sem filozof, retor, gramatik in dialektik, da govorim hebrejsko, grško in latinsko, da sem trojezičen? Potemtakem si tudi ti dvojezičen, saj tako obvladaš latinsko in grško, da te imajo Grki za Latinca, Latinci pa za Grka. In škof Epifanij je *petjezičen*, ker proti tebi in tvojemu dragemu³³⁸ govori v petih jezikih. Hkrati se ti čudim, kako si drzneš tako vsestranskemu možu, kot praviš, da sem, tako lahkomišno reči: *Kako bi tebi, ki ti je toliko znanja dalo oči, da bi bil oprezen, lahko odpustili, če se zmotiš? Kako se ne bi od sramu skrtil v večni molk?* Ko sem to prebral in si mislil, da sem se moral pri kakšni besedi zmotiti – kajti »če kdo v besedi ne dela napake, je popoln mož«³³⁹ –, ter posumil, da bo privlekel na dan nekaj mojih napak, je nenadoma dodal: *Dva dni preden je do mene pripotoval pismonoša, mi je v roke prišel spis, v katerem nastopaš proti meni.* Kaj je zdaj s tvojimi grožnjami in z besedami *kako bi ti lahko odpustili, če se zmotiš; kako se ne bi od sramu skrtil v večni molk?* No, morda pa zaradi časovne stiske nisi mogel tega spraviti v red ali pa si nameraval pripeljati enega svojih učenjakov, ki bi v mojih delih poiskali okrasje in dragulje tvoje zgovornosti.

335 Po: Cic., *Pro Q. Gallio* (cit. in Hier., *Ep.* 52.8.5.).

336 Po: Tert., *Adv. Hermog.* 1.2.

337 Po: Cic., *Orat.* 17.56., in Kvint., *Inst.* 12.11.28.

338 Lat. *amasius* – mišljen je Origen.

339 Jak 3,2.

codicem, quem censu magno cuperes comparatum, et nunc humilitatis praestigiis loqueris: ,Imitari te nolui; sed refestinate eo, qui ad te remeabat, malui paucis ad te, quam ad alios pro tuis maledictis latius scribere.‘ Et interim audacter fruito imperitia tua. Semel enim confessus es, dicens: ,Superflua tibi reprehensio fuit in paucis, quae professa nobis habetur in omnibus.‘ Nec reprehendam, quod ,comparatum‘ codicem, pro ,empto‘ posueris, cum ,comparatio‘ aequalium sit, ,emptio‘ pretii annumeratio: et ,refestinante eo, qui ad te remeabat,‘ sordidissimae elocutionis περισσολογία. Tantum sensibus respondebo et te nequaquam soloecistam ac barbarum, sed mendacem, subdolum, impudentem esse convincam.

7. Si ad me tantum epistulam scribis, ut me commoneas, et emendatum velis, ne ceteris scandalum facias, et aliis furentibus, iugulentur alii: cur libros contra me scribis ad alios, et legendos per satellites tuos toto orbe dispergis? Ubi est syllogismus tuus, quo me irretire conaris, et loqueris: ,Quem in hoc, magister optime, emendare cupiebas? Si illos, ad quos scribis, nihil deliquerant; si me quem arguis, non ad me scripseras.‘ Et ego tuis respondebo tibi sermonibus: Quem emendare cupiebas, magister indocte? Eosne, qui non peccaverant an me, ad quem non scripseras? Brutos putas esse lectores, et omnes non intellegere prudentiam tuam, immo malitiam, qua et serpens prudentior fuit cunctis bestiis in paradiso, ut a me secretam admonitionem flagites, quem publica accusatione persequeris; et non te pudet accusationem tuam Apologiam vocare? Quererisque cur opponam clypeum pugioni tuo, et tibi quasi religiosulus et sanctulus personam humilitatis imponis et dicis: ,Si

Pred tem si napisal: *Prejmi zastonj kodeks, ki ti ga pošiljam, čeprav bi si ga hotel pridobiti za visoko ceno, zdaj pa hliniš ponižnost in praviš: Nisem te hotel posnemati, toda ker je pismoša, ki se je vračal k tebi, hitel nazaj, se mi je zdelo bolje, da o tvojih lažeh na kratko pišem tebi, kot pa da bi drugim pisal obširno.* Pri tem drzno uživaj svojo nepismenost. Enkrat si jo namreč priznal, rekoč: *Odveč tvoja graja na nekaj mestih, saj sem priznal, da so napake na vseh.* Ne bom te ošteval, ker si namesto *kupiti* uporabil *pridobiti*, čeprav se *pridobivanje*³⁴⁰ uporablja pri istovrstnih rečeh, izraz *kupovanje* pa pri odštevanju denarja, niti ne za *ker je pismoša, ki se je vračal k tebi, hitel nazaj*, kar je pleonazem,³⁴¹ primerek najgršega sloga. Odgovoril bom samo na vsebino in dokazal, da nisi nikakršen solecist ali barbar, ampak lažnivec, hinavec in nesramnež.

7. Če pišeš pisma samo meni, da bi me opomnil in ker hočeš, da se poboljšam, ne pa da bi druge pohujševal, ene spravljal ob pamet, druge pa ugonabljal, zakaj potem knjige proti meni pošiljaš drugim in jih prek svojih satelitov v branje trosiš vsemu svetu? Kje je torej tvoj silogizem, s katerim me skušaš ujeti, ko praviš: *Najboljši učitelj, koga si pri tem hotel popravljati? Če njih, ki jim pišeš – oni vendar niso zagrešili ničesar; če mene, ki me obtožuješ – meni sploh nisi pisal.* Tudi jaz ti bom odgovoril s tvojimi besedami: koga si hotel popravljati, učitelj neuki? Mar njih, ki niso grešili, ali mene, ki mi nisi pisal? Ali misliš, da so bralci zabiti in da nihče ne razume tvoje pameti, celo zlobe, zaradi katere je bila tudi kača bolj pretkana od drugih živali v raju, da od mene zahtevaš diskretno opozorilo, medtem ko me sam javno obtožuješ in preganjaš? In ni te sram svoje obtožnice nasloviti *zagovor*? In sprašuješ, zakaj sem nastavil ščit tvojemu bodalu, in si ves svetniško pobožen nadevaš

340 Lat. *comparatio* – izraz lahko pomeni *pridobivanje*, *zbiranje* ali *primerjanje*, na kar najbrž namiguje Hieronim.

341 Gr. *περισσολογία* – db. *preobilno govorjenje*.

erraveram, quare scribis aliis, et non meipsum redarguis? Hoc ipsum in te retorquebo: quicquid enim me non fecisse causaris, quare non ipse fecisti? Velut si quis pugnis aliquem calcibusque collidens, si resistere voluerit, dicat ei: „Nonne tibi praeceptum est: »Qui te percusserit in maxillam, praebe illi et alteram?« Quid enim, bone vir, tibi praeceptum est, ut me verberes, oculum mihi effodias, et si paululum me commovero, Evangelii mihi praecepta cantabis. Vis scire totas argutiarum tuarum strophas, et vulpecularum insidias, quae habitant in parietinis, de quibus Ezechiel loquitur: »Quasi vulpes in deserto Prophetae tui, Israel?« Ausculta quid feceris: ita me in tua praefatione laudasti, ut obicerentur mihi laudes tuae, et nisi me alienum a tanto laudatore dixissem, haereticus iudicaretur. Postquam reppuli crimina, id est laudes tuas, et absque invidia tui nominis, respondi criminibus, non criminatori, atque ut me catholicum a te infamatus probarem, invectus sum in haereticos; irasceris, furis, et luculentissimos libros contra me cudis. Quos cum legendos et cantandos omnibus tradidisses, certatim ad me de Italia, et urbe Roma, atque Dalmatia Scripta venerunt, quibus me laudator pristinus ornasses praeconiiis.

8. Fateor, illico ad obiecta respondi; et me non esse haereticum, totis viribus probare conatus sum. Misique hos ipsos Apologiae meae libros, ad eos quos tu vulneraveras, ut venena tua, nostra sequeretur antidotus. Ob hanc culpam mitti mihi et priores libros, et recentem epistulam, plenam iniuriarum et criminum. Quid me vis facere, bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoscere. Loquar? Terres me gladiis tuis, et accusationem non iam Ecclesiasticam, sed tribunalium comminaris. Quid feci? Quid commerui? In quo te laesi? Quia me negavi haereticum? Quia me tuis laudibus duxi in-

podobo ponižnosti z besedami: *Če sem se motil, zakaj pišeš drugim in meni osebno ne dokažeš laži?* Prav to bom obrnil proti tebi: zakaj nisi sam storil, česar, kot me dolžiš, nisem naredil? To je tako, kot če bi kdo drugega pretepel in zbrcal na tla, potem pa bi mu, ko bi se oni hotel braniti, dejal: *Mar ne poznaš zapovedi, »če te kdo udari po desnem licu, mu nastavi še levega«*³⁴²? Kakšno zapoved imaš, dobri mož, da me tepeš in mi iztikaš oko? In če se bom le malo razburil, mi boš zapel evangeljska pravila. Hočeš spoznati vse svoje pretkane zvijače in zahrbtnost šakalov, ki živijo v razvalinah in o katerih pravi Ezekiel: »Kakor šakali v razvalinah so tvoji preroki, Izrael?«³⁴³ Poslušaj, kaj si naredil. V svojem predgovoru si me tako hvalil, da mi tvoje hvalnice očitajo, in če ne bi dejal, da s svojim občudovalcem nimam nič, bi me razglasili za heretika. Ko sem pometel z očitki, to je s tvojimi hvalnicami, in brez sovraštva do tvojega imena odgovoril obtožbam, ne tožniku, in ko sem se znesel nad heretiki, da bi dokazal svojo katoliško vero, čeprav si me očrnil, se zdaj jeziš in besniš in proti meni kuješ sijajne knjige. Ker si jih dal vsem, da bi jih brali in ponavljali, so do mene kot za stavo prihajala pisma iz Italije, Rima in Dalmacije, ki so kazala, s kakšnimi slavonspevi si me, nekdanji hvalivec, oktil.

8. Priznam, pri priči sem odgovoril na očitke in na vse pretege skušal dokazati, da nisem krivoverec. Njim, ki si jih ti rnil, sem poslal knjige svojega zagovora, tako da je tvojemu strupu takoj sledil moj protistrup. Zaradi te krivde mi pošiljaš prejšnje knjige in sveže pismo, polno krivičnih obtožb. Kaj naj bi po tvojem storil, dobri prijatelj? Naj molčim? Zdelo se bo, da priznavam obtožbo. Naj govorim? Strašiš me s svojimi meči in mi groziš z ovadbo ne le pred Cerkvijo, ampak celo na sodišču. Kaj sem storil? Kaj sem si zaslužil, s čim sem te užalil? Ker sem dejal, da nisem heretik? Ker sem dejal, da nisem vreden tvoje hvale? Ker sem brez dlake na jeziku

342 Mt 5,39.

343 Ezk 13,4.

dignum? Quia haereticorum fraudulentias et periuria aperto sermone descripsi? Quid ad te, qui et catholicum et veracem esse te iactas, qui libentius me accusas quam te defendis? Num mea defensio accusatio tua est? Aut aliter orthodoxus esse non poteris nisi me haereticum comprobaveris? Quid tibi prodest societas mea? Aut quae est ista prudentia? Accusatus ab aliis, accusas alium. Ab alio appeteris et illi tergum obvertens, quiescentem contra te provocas.

9. Testor mediatorem Iesum, invitum me et repugnantem ad haec verba descendere et, nisi tu provocares, semper taciturnum fuisse. Denique noli accusare, et ego cessabo defendere. Quae est enim audientium aedificatio, duos senes inter se propter haereticos digladiari, praesertim cum ambo catholicos se videri velint? Omittamus haereticorum patrocinium, et nulla erit inter nos contentio. Eodem fervore quo Origenem ante laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus. Iungamus dexteris, animos copulemus, et duos Orientis atque Occidentis τροπαιοφόρους alacri sequamur incessu. Erravimus iuvenes, emendemur senes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus sum, de conversione tua debeo gratulari. Quamdiu inter nos iurgium fuerit, videbimur fidem rectam necessitate dicere, non voluntate. Inimicitiae nostrae, invicem nobis tollunt testimonium verae paenitentiae. Si unum credimus, si idem et volumus et nolumus – ex quo firmas nasci amicitias, etiam Catilina testatur –, si haereticos pariter odimus, et veterem aequo damnamus errorem, quid contra nos tendimus, cum eadem oppugnemus, eadem defendamus? Ignosce mihi, quod Origenis eruditionem et studium Scripturarum, antequam eius haeresim plenius nossem, in iuvenili aetate laudavi, et ego tibi dabo veniam, quod Apologiam librorum eius cano scripseris capite.

opisal zvijače in krive prisege heretikov? Kaj ima to s tabo, ki se širokoustiš, da si resnicoljub in katolik; ki raje mene obtožuješ, kot pa sebe braniš? Mar te s tem, ko se branim, že obtožujem? Ali ne moreš drugače dokazati svoje pravovernosti, kot da mene obdolžiš krivoverstva? Kakšno korist imaš od zavezništva z mano? In kakšna modrost je v tem, da obtožuješ nekoga tretjega, ko si obtožen; in ko te nekdo preganja, mu obrneš hrbet ter izzivaš nekoga, ki ti noče nič žalega.

9. Jezus mi je priča, da sem se nerad in proti svoji volji spustil v to debato, in če me ne bi izzval, bi za vedno ostal tiho. Skratka, ne obtožuj me in jaz se bom nehal braniti. Kakšen poduk za poslušalce je v tem, da se dva starca na nož borita glede heretikov, še posebno, ker si oba prizadevata, da bi bila videti katolika. Pustiva zagovarjanje heretikov in med nama ne bo nobenega spora. Z enako gorečnostjo, kot sva prej hvalila Origena, ga zdaj, ko ga je ves svet obsodil, obsodiva. Podajva si desnici, bodiva enakih misli in v živahnem koraku slediva znanilcema zmage³⁴⁴ z Zahoda in Vzhoda. Mlada sva se motila, v starosti se poboljšajva. Če si moj brat, bodi vesel, da sem se popravil. Če sem tvoj prijatelj, ti moram čestitati k tvoji spreobrnitvi. Dokler bo med nama spor, bo videti, da pravo vero izpovedujeva iz nujnosti, ne prostovoljno. Najine zdrave nama obema jemljejo dokaz pravega kesanja. Če enako verujeva, če isto hočeva in istega nočeva – celo Katilina trdi, da se iz tega rojevajo trdna prijateljstva³⁴⁵ –, če enako sovraživa heretike in enako obsojva staro zmoto, zakaj stojiva vsak na svojem bregu, ko vendar isto napadava in isto braniva? Oprosti mi, ker sem Origenovo izobraženost in preučevanje Svetega pisma hvalil v mladosti, še preden sem dodobra spoznal njegovo herezijo; jaz pa ti bom odpustil, ker si že osivel pisal zagovor njegovih knjig.

344 Mišljena sta Teofil iz Aleksandrije in Anastazij iz Rima.

345 Prim. Sal., *Catil.* 20.4.

10. Ante biduum, quam ad nos Epistulam scriberes, libellos meos in manus tuas venisse testaris, et idcirco non habuisse spatium ex otio respondendi. Alioquin si meditatus in nos paratusque dixisses, fulmina iacere, non crimina videreris. Et quis tibi credit homini veracissimo, ut negotiator orientalium mercium, qui et hinc deportata vendere necesse habebat, et ibi emere, quae huc rursus adveheret, bidui tantum Aquileiae fuerit, ut raptim et ex tempore contra nos dictare epistulam cogereris? Libri enim tui quos limasti per triennium, disertiores sunt? Nisi forte non fuit impraesentiarum, qui tuas emendaret naenias: et idcirco omne iter dictionis tuae, absque Palladis arte, salebris et voraginibus vitiorum inciditur. Tam apertum temporis mendacium est, ut non dicam respondere, sed legere biduo mea scripta non potueris. Ex quo apparet te illam epistulam, aut pluribus diebus scripsisse, ut stili ipsius elegantia probat, aut si tumultuaria dictio est, nimirum te esse negligentem, qui cum extemporalis talis sis, meditatus deterior fueris.

11. Illud autem quod tergiversaris, et dicis, te ea transtulisse de Graeco, quae ego prius Latino sermone transtulerim, non satis intellego quid velis dicere: nisi forte adhuc Commentarios ad Ephesios criminaris, et quasi nihil tibi super hoc responsum sit, obduras frontis impudentiam, nec auribus obturatis, voces recipis incantantis. Nos in commentariis, et illis et aliis, et nostram et aliorum sententiam explicavimus, aperte confitentes quae sunt haeretica, quae catholica. Hic est enim commentariorum mos et explanantium regula, ut opiniones in expositione varias persequantur, et quod vel sibi, vel aliis videatur, edisserant. Et hoc non solum sanctarum interpretes Scripturarum, sed saecularium quoque litterarum explanatores faciunt, tam Latinae

10. Praviš, da so ti moje knjige prišle v roke dva dni prej, preden si mi pisal pismo, in da nisi imel dovolj časa za odgovor. Če bi v nasprotnem primeru proti meni govoril pripravljen in premišljeno, bi bilo videti, da mečeš vame strele, ne pa očitke. In kdo ti verjame, ti resnicoljub, da je bil trgovec z vzhodnim blagom, ki je moral prodati, kar je pripeljal, in nakupiti, kar naj bi odpeljal nazaj, v Akvileji le dva dni in da si bil zato prisiljen pismo proti meni narekovati na hitro iz glave? Mar so tvoje knjige, ki si jih pilil tri leta, govorniško spretnejše? Morda pa se v tedanjih okoliščinah ni našel nihče, ki bi popravil tvoje zgodbice, in zato toku tvojega jezika manjka Paladine umetnosti in je prepreden z grbinami in brezni jezikovnih napak. Laž glede časa je več kot očitna in dejal bi, da v dveh dneh nisi utegnil mojega pisma niti prebrati, kaj šele odgovoriti nanj. Iz tega je jasno, da si pismo bodisi pisal več dni, kar nakazuje tudi imeniten slog, ali pa – če je bil narek res brez priprave – si sicer preveč malomaren, ker slabše pišeš po premisleku kot pa nenadejano.

11. Ne razumem povsem, kaj hočeš reči s tem, ko se izmikaš in trdiš, da si iz grščine prevedel to, kar naj bi jaz že prej prevedel v latinščino. Razen če spet vlečeš na dan komentarje k *Pismu Efežanom* in, kot da ti glede tega še ne bi nič odgovoril, vztrajaš pri svoji nesramni pozi in z zamašenimi ušesi ne slišiš čarovnikovega glasu.³⁴⁶ V teh in drugih komentarjih sem razložil tako svoje mnenje kot mnenje drugih in jasno pokazal, kaj je heretično in kaj katoliško. To je namreč navada in pravilo pri komentarjih in razlagah, da izpostavijo in naštejejo različna stališča ter obširno obravnavajo svoj pogled in pogled drugih. Tega ne počnejo le prevajalci svetih spisov, ampak tudi razlagalci posvetne literature, tako latinske kot grške. V knjigi *Περί*

346 Po: Ps 57,5–6. »Strup imajo, ki je podoben kačjemu strupu, so kakor gluhi gad, ki si maši ušesa, ki ne poslušajo glasu rotincev, izkuščenega čarovnika čarovnikov.«

linguae, quam Graecae. Tu in libris Περὶ ἀρχῶν, id ipsum obtendere non potes. Arguet te enim praefatiuncula tua, in qua polliceris detruncatis malis et quae ab haereticis addita fuerant, optima remansisse: ut quidquid ibi vel bonum, vel malum dixeris, iam non ei imputetur, quem transfers, sed tibi qui interpretatus es. Nisi forte haereticorum errores emendare debueras, et Origenis mala proferre in medium! Sed de hoc, quia nos remittit ad codicem, ante tibi respondimus, quam tua scripta legeremus.

12. De Pamphili libro, non ridiculosa, ut tu scribis, sed ridicula mihi forte res accidit, ut postquam Eusebii asseruerim esse, non Pamphili, ad extremum dixerim etiam me annos plurimos hoc putasse, quod Pamphili fuerit, et a te exemplar huius voluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem ingeram. De tuo codice quasi Pamphili exemplar accepimus. Credidi christiano, credidi monacho: non putavi tantum sceleris a te posse confingi. Postea vero per interpretationem tuam, quaestione contra Origenem toto orbe commota, in quaerendis exemplaribus diligentior fui, et in Caesariensi Bibliotheca Eusebii sex volumina repperi Ἀπολογίας ὑπὲρ Ὠριγένους. Quae cum legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine martyris edidisti, de Filio et Spiritu Sancto, in bonam partem plerisque blasphemii commutatis. Et hoc vel Didymum, vel te, vel alium fecisse nescio quem, quod tu apertissime in libris Περὶ ἀρχῶν, fecisse convinceris: maxime cum idem Eusebius – ut iam duobus libris docui – scribat Pamphilum, nihil proprii operis edidisse. Dic ergo et tu, a quo exemplar acceperis, nec mihi ad subterfugiendum crimen, mortuos aliquos nomines, ut cum auctorem ostendere non potueris, illum proferas, qui non possit respondere. Sin autem rivulus ille in tuis scriniis fontem habet, quid sequatur, etiam me tacente non dubitas.

ἀρχῶν se ti s tem ne moreš pohvaliti. Bremeni te namreč kratek uvod, v katerem obljubljaš, da si odstranil slabo, kar so dodali heretiki, in da ostaja le najboljše. Tvojega dobrega ali slabega pisanja tako ne gre več pripisovati njemu, ki si ga prevajal, ampak tebi, ki si prevajal. Morda pa si moral popraviti zmote heretikov in objaviti Origenove zablode? Toda – ker me ravno pošiljaš nazaj h kodeksu – na to sem ti odgovoril, še preden sem prebral tvoje spise.

12. Kar se mi je pripetilo pri Pamfilovi knjigi, ni bilo hecno, kot ti praviš, ampak smešno.³⁴⁷ Potem ko sem namreč dejal, da je Evzebijeva, ne pa Pamfilova, sem proti koncu dejal, da sem še pred mnogimi leti mislil, da je Pamfilova, in da sem si od tebe sposodil prepis njegove knjige. Poglej, kako se bojim tvojega posmeha, da isto omenjam celo zdaj. Iz tvojega kodeksa sem prejel navidez Pamfilovo kopijo. Verjel sem ti kot kristjanu in kot menihu: nisem si mislil, da si zmožen takšne hudobije. Potem pa, ko se je zaradi tvojega prevoda po vsem svetu predramilo vprašanje glede Origena, sem bil pri iskanju prepisov skrbnejši in sem v knjižnici v Cezareji našel šest zvitkov Evzebijevega *Zagovora Origena*. Ko sem ga prebral, sem odkril prvo knjigo o Sinu in Svetem Duhu, ki si jo ti sólo izdal pod mučenčevim imenom, pri čemer je bila večina bogokletij v dobršni meri spremenjena. To je morda naredil Didim, morda ti (pri knjigah *Περί ἀρχῶν* nas namreč povsem jasno prepričaš, da si to storil), morda kdo drug, kajti Evzebij, kot sem povedal že v dveh knjigah, je zapisal, da Pamfil ni izdal nič svojega. Povej torej, od koga si dobil prepis, in ne navajaj mi nekih mrtvih ljudi samo zato, da bi se izognil krivdi; in kadar ne moreš pokazati na avtorja, ne imenuj nekoga, ki ne more odgovoriti. Če pa ta potoček izvira izpod tvoje omare, več za posledice, tudi če bom jaz tiho. No, pa recimo, da je neki

³⁴⁷ Hieronim razločuje pridevnika *ridiculus* in *ridiculosus*. Slednji naj bi bil morda znak slabše, neklasične latinščine, ki jo Hieronim zavrača.

Verum fac ab alio quolibet amatore Origenis, libri huius titulum, et auctoris vocabulum commutatum; cur hoc in Latinam linguam vertis? Videlicet ut testimonio martyris omnes Origenis scriptis crederent, praemissa munitione tanti auctoris et testis. Nec tibi sufficit doctissimi viri Apologia, nisi scribas et proprium volumen pro defensione eius. Quibus per multos disseminatis, tuto iam libros Περὶ ἀρχῶν vertis e Graeco, et hos ipsos praefatione commendas, dicens nonnulla in his ab haereticis depravata, quae tu de aliorum librorum Origenis lectione correxeris. Me quoque laudas, ne tibi amicorum meorum quispiam contradicat. Origenis κήρυκα praedicas, eloquentiam meam fers in caelum, ut fidem in caenum deprimas, fratrem et collegam vocas, et imitatorem te mei operis confiteris. Cumque a me translatas Origenis septuaginta homelias et nonnullos tomos in Apostolum iactes, in quibus sic cuncta limaverim, »ut nihil in illis, quod a fide catholica discrepet, Latinus lector inveniat,« nunc eosdem libros haereticos criminaris, et verso stilo, quem praedicaveras, quia consortem putabas, accusas, quoniam perfidiae tuae cernis inimicum. Quis e duobus calumniator est martyris: ego qui illum dico haereticum non fuisse nec scripsisse librum, qui ab omnibus reprehenditur, an tu, qui volumen hominis ariani, titulo commutato, sub nomine martyris edidisti? Non tibi sufficit scandalum Graeciae, nisi illud et Latinorum auribus ingeras, et inclytum martyrem tua quantum in te est translatione deformes. Tu quidem alia mente fecisti, non ut martyrem argueres, non ut me accusares, sed ut Origenis per nos scripta defenderes. Attamen scito Romanam fidem Apostolica voce laudatam, istiusmodi praestigias non recipere et, etiam si angelus aliter annuntiet, quam semel praedicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutare. Ergo, frater, sive a te falsatus est liber, ut multi putant, sive ab altero, ut forsitan persuadere conaberis, et temere credidisti haeretici hominis σύνταγμα

Origenov privrženec, kdorsibodi že, spremenil naslov in avtorja knjige; zakaj si to prevedel v latinščino? Očitno zato, da bi po mučenčevem zagotovilu vsi verjeli Origenovim spisom, ki bi jih štital vnaprej izdani spis tako uglednega avtorja in pričevalca. In ni ti bila dovolj apologija tako učnega moža, da ne bi še sam napisal enega zvitka njemu v obrambo. In ko si ta dva spisa raztrosil med ljudi, si varno prevajal knjige *Περὶ ἀρχῶν* iz grščine, ki jih v predgovoru priporočaš in praviš, da so marsikaj skvarili heretiki, kar pa si ti na podlagi drugih Origenovih knjig popravil. Hvališ tudi mene, da ti ne bi kdo od mojih prijateljev ugovarjal. Postavljaš me za Origenovega glasnika, mojo govorniško spretnost kuješ v nebo, da bi vero potlačil v blato, imenuješ me brata in kolega ter priznavaš, da posnemaš moje delo. Po eni strani trosiš naokrog, da sem prevedel sedemdeset Origenovih homilij in številne zvezke komentarjev k apostolu in jih izbrusil tako, da »latinski bralec v njih ne najde ničesar, kar se ne bi skladalo s katoliško vero«,³⁴⁸ zdaj pa taiste knjige dolžiš krivovernosti. Spreminjaš mnenje³⁴⁹ in nekoga, ki si ga hvalil, ker si ga imel za brata, zdaj obtožuješ, ker vidiš, da je sovražnik tvoje verolomnosti. Kdo od naju spletkari glede mučenca? Jaz, ki pravim, da ni bil heretik in da ni napisal knjige, ki jo vsi grajajo, ali ti, ki si arijanski spis s spremenjenim naslovom izdal pod mučenčevim imenom? Ne bi ti bilo dovolj pohujšanje v Grčiji, če ga ne bi razširil še na ušesa Latincev in slovitega mučenca karseda osramotil s svojim prevodom. To si namreč storil z drugačnim namenom; ne, da bi dolžil mučenca, tudi ne, da bi obtoževal mene, temveč, da bi na mojem hrbtu branil Origenove spise. Toda vedi, da rimska vera, ki jo je hvalil glas apostolov,³⁵⁰ ne dopušča takšnih sleparij, in čeprav bi

348 Ruf., *Orig. princ.* 1, *prol.* 2.32–35 in Hier., *Ep.* 80.2.2.

349 Lat. *verso stilo* – *popravljajš*; db. z obrnjenim pisalom (rimski stilus je bil na vrhu sploščen, zato so napisano lahko zbrisali tako, da so vosek na tablici zgladili).

350 Prim. Rim 1,8.

esse martyris, muta titulum, et Romanam simplicitatem tanto periculo libera. Non tibi expedit, ut per te clarissimus martyr haereticus iudicetur, ut qui effudit pro Christo sanguinem, contrarius fidei Christi approbetur. Dic potius: ‚Inveni librum, putavi illum martyris.‘ Ne timeas paenitentiam. Iam te non urgebo, non quaeram a quo acceperis. Vel mortuorum aliquem nominato, vel in platea ab ignoto homine te emisse dicito. Non enim damnationem tuam quaerimus, sed conversionem. Melius est, ut tu erraveris, quam ut martyr haereticus fuerit. Interim de praesenti compede, utcumque erue pedem. In futuro iudicio tu videris, quid ad martyris contra te respondeas querimonias.

13. Proponis etiam tibi, quod nemo obiecit, et diluis quod nullus accusat. Ais enim quod in meis litteris legeris: ‚Dic quis tibi permisit, ut interpretans quaedam auferres, quaedam mutares, quaedam adderes?‘ Statimque tibi ipsi respondes, et contra me loqueris: ‚Et tibi dico: Quaeso quis permiserit, ut in Commentariis tuis, quaedam de Origene, quaedam de Apollinare, quaedam de te ipso scriberes, et non de Origene totum, aut ex te, aut ex alio?‘ In te interim dum aliud agis, crimen fortissimum prodidisti, et oblitus es veteris proverbii: ‚Mendaces memores esse debere.‘ Dicit enim me in Commentariis meis, quaedam de Origene, quaedam de Apollinare, quaedam ex me ipso posuisse. Si ergo Apollinaris sunt et Origenis, quae sub ‚aliorum‘ nomine posui: quomodo in libris tuis mihi crimen impingis, quod quando scribo: ‚Alius hoc dicit,‘ ‚quidam sic suspicatur,‘ ‚alius ille‘ et ‚quidam,‘ ego sim. Inter Apollinarem et Didymum et explanationis stilus et dogmatum magna

angel oznanil drugače, kot je bilo enkrat že oznanjeno,³⁵¹ se ne more spremeniti, saj jo ščiti Pavlov ugled. Torej, brat, ali si ti potvoril knjigo, kot domnevajo mnogi, ali pa jo je nekdo drug, kot bi nas morda rad prepričal. Brezglavo si verjel, da je heretikov spis mučenčev – spremeni naslov in reši rimsko preproščino tolikšne nevarnosti. Nič ti ne koristi, da bodo zaradi tebe slavnega mučenca dosodili za heretika, da bo ta, ki je za Kristusa prelival kri, proglašen za nasprotnika vere v Kristusa. Raje reci: *Našel sem knjigo, mislil sem, da je mučenčeva*. Ne boj se kesanja. Ne bom te več nadlegoval in zasliševal, od koga si jo dobil. Imenuj koga od umrlih ali pa reci, da si jo od neznanca kupil na trgu. Ne želim te obsoditi, želim tvojega spreobrnjenja. Bolje je, da si se ti zmotil, kot pa da bi bil mučenec heretik. Tačas pa tako ali drugače izvleci nogo iz sedanje zanke. Glej, kaj boš odgovoril na mučenčevo tožbo proti sebi v prihodnji sodbi.

13. Navajaš celo, kar ti nihče ne očita, in spirraš s sebe, česar te nihče ne obtožuje. Praviš namreč, da si bral v mojem pismu: *Povej, kdo ti je dovolil, da pri prevajanju nekaj odstraniš, nekaj dodajaš in nekaj spreminjaš*. Takoj sam sebi odgovarjaš in praviš proti meni: *Tudi tebi pravim: kdo ti je, lepo prosim, dovolil, da v svojih komentarjih zapišeš nekaj Origenovega, nekaj Apolinarjevega, nekaj svojega, ne pa vsega po Origenovem mnenju ali vsega po tvojem ali po mnenju koga drugega*. Medtem ko govoriš nekaj drugega, si spet izrekel močno obsodbo proti samemu sebi in pozabil na pregovor, ki pravi: *Lažnivci morajo imeti dober spomin*. Praviš namreč, da sem v svojih komentarjih dodal nekaj Origenovega, nekaj Apolinarjevega, nekaj svojega. Če je to, kar sem objavil pod imenom *drugih*, Apolinarjevo in Origenovo, kako mi moreš očitati, da sem tedaj, ko pišem, *nekdo pravi tako* ali *drugi domneva tako*, ta *nekdo* in *drugi* jaz sam? Med Apolinarjem in Didimom je velika razlika –

351 Prim. Gal 1,8.

diversitas est. Cum in uno capitulo diversas pono sententias, num contrarios sensus sequi credendus sum? Sed haec alias.

14. Nunc quaero a te: quis tibi obiecerit, quare de Origene vel abstuleris quaedam, vel addideris, vel mutaveris, et te quasi in equuleo appensum interrogaverit: ‚Bona sunt, an mala quae transtulisti?‘ Frustra simulas innocentiam, ut interrogatione stulta, veram percontationem extenues. Ego non accusavi quare Origenem pro voluntate transtuleris: hoc enim et ipse feci, et ante me Victorinus, Hilarius, Ambrosiusque fecerunt; sed quare translationem haereticam praefationis tuae testimonio roborasti? Cogis me eadem rursus iterare, et per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem prologo te ea quae ab haereticis addita fuerant, amputasse, et pro his reposuisse bona. Si haereticorum mala abstulisti, ergo quae dimisisti vel addidisti, aut Origenis erunt, aut tua, quae utique quasi bona posuisti. Sed multa in his mala negare non poteris. ‚Quid‘, inquis, ‚ad me?‘ ‚Origeni imputa: ego enim ea tantum quae ab haereticis addita fuerant, commutavi.‘ Expone causas, quare haereticorum mala tuleris, et Origenis integra dereliqueris. Nonne perspicuum est, quod mala Origenis ex parte sub haereticorum nuncupatione damnaveris, et ex parte susceperis, quia non mala, sed bona, et tuae esse fidei iudicabas? Haec sunt de quibus quaesivi, utrum bona essent, an mala, quae in praefatione laudasti, quae amputatis pessimis, quasi optima remansisse confessus es, et te in verae argumentationis appendi equuleo, ut si bona dixeris, haereticus comproberis; si mala, statim audias: ‚Cur ergo quae mala sunt, in praefatione laudasti?‘ Et non illud adiunxi, quod tu callide simulas: ‚Cur quae mala erant, ad Latinorum notitiam transtulisti?‘

tako v slogu razlage kot v doktrini. Mar je treba verjeti, da sprejemam nasprotujoča si stališča, če v enem poglavju navedem različna mnenja? Toda več o tem na drugem mestu.

14. Zdaj te sprašujem, kdo ti je kaj očital, ker si nekaj Origenovega bodisi odstranil, dodal ali spremenil, in te kakor razpetega na konjiču³⁵² zasliševal: *Ali je to, kar si prevedel, dobro ali slabo?* Zaman hliniš nedolžnost in z neumnim vprašanjem jemlješ težo resničnemu poizvedovanju. Nisem te obtoževal, ker si prostovoljno prevedel Origena – to sem storil tudi sam in pred mano Viktorin, Hilarij in Ambrozij³⁵³ –, ampak zato, ker si prevod heretičnega spisa podkrepil z izpovedjo v svojem predgovoru. Siliš me, da spet ponavljam isto in da se sprehodim po lastnih vrsticah. V istem prologu namreč praviš, da si odstranil, kar so dodali heretiki, in da si to nadomestil z dobrim. Če si odstranil zmote heretikov, je to, kar si pustil ali dodal, Origenovo ali tvoje; in to si zapisal kot nekaj vsekakor dobrega. Toda ne moreš zanikati, da je v prevodu mnogo slabega. *Kaj imam jaz s tem?*, me boš vprašal. *Prištej to Origenu. Jaz sem zamenjal samo to, kar so dodali heretiki.* Razloži mi, zakaj si odstranil slabe nauke heretikov, Origenove pa pustil nedotaknjene. Ali ni očitno, da si Origenove slabe nauke deloma obsodil pod imenom heretikov, deloma pa sprejel, ker si presodil, da niso slabi in da se skladajo s tvojo vero? To je tisto, za kar sem te spraševal, ali je dobro ali slabo; tisto, kar si hvalil v predgovoru in potem, ko si odstranil najslabše, priznal, da je ostalo le to, kar naj bi bilo najboljše. Zdaj pa sem te res razpel na konjiča pravega argumentiranja, kajti če boš dejal, da je bilo dobro, se boš izkazal za heretika, če pa boš dejal, da je bilo slabo, boš takoj slišal: *Zakaj si slabo v svojem predgovoru hvalil?* In nisem pristavil vprašanja, kakor zvito hliniš, namreč: *Zakaj si slabe nauke prevedel*

352 Lat. *eculeus* – vrsta mučilne naprave.

353 Hilarij iz Poitiersa, Viktorin Ptujski in Ambrozij iz Milana so bili med drugim tudi prevajalci in komentatorji Origenovih del.

Mala enim ostendere interdum non docentis est, sed vitantis: ut caveat lector, non ut sequatur errores; ut nota contemnat, quae nonnumquam ignota miraculo sunt. Et audes post haec dicere, quod ego auctor talium scriptorum sim: tu autem ut interpres, in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quam interpres; in quibus non potueris, solum interpretatus fueris. Recte ista diceres, si libri tui *Περὶ ἀρχῶν* praefatiunculam non haberent. Quod et Hilarius in transferendis eius homeliis fecit, ut et bona et mala non interpreti, sed suo imputarentur auctori. ‘Si non dixisses amputasse te pessima et optima reliquisse, utcumque de luto evaderes. Hoc est quod destruit strophas ingenioli tui et te hinc inde constrictum evadere non sinit. Nec in tantum abutare simplicitate lectoris et sic omnes qui tua scripta lecturi sint brutos putes ut, cum vulnera putrescere sinas, sano corpori te imponere emplastra non rideant.

15. De carnis resurrectione quid sentias, iam in Apologia tua didicimus, »... Nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis desepta.« Haec est tuae simplicitatis pura et aperta confessio, quam ab omnibus Italiae episcopis asseris esse susceptam. Crederem dicenti, nisi me dubitare de te iste liber, non Pamphili, faceret. Et tamen miror quomodo probaverit Italia, quod Roma contempsit, episcopi susceperint, quod sedes apostolica condemnavit.

16. Scribis quoque, me litteris indicasse, quod papa Theophilus expositionem fidei nuper ediderit, quae ad vos necdum pervenit: et polliceris quod quidquid ille scripserit, tu sequaris. Ego me hoc scripsisse non novi, nec istiusmodi umquam litteras direxisse. Sed tu idcirco ad incerta consentis, et his quae qualia futura sint nescis, ut certa declines, et

ušesom Latincev? Namen tega, da kdaj pa kdaj prikazujemo slabe nauke, ni poučevanje, pač pa, da bi se jim izognili; da bi se jih bralec varoval, ne pa da bi jim sledil; da bi spoznal in zaničeval nekaj, kar velikokrat kot neznano zbuja občudovanje. In po vsem tem si še drzneš reči, da sem jaz avtor takšnih besedil, medtem ko bi ti kot prevajalec na mestih, na katerih bi lahko kaj popravil, prestopil okvire prevajalčevega dela, kjer pa ne bi mogel, bi bil le prevajalec. Prav bi dejal, če te tvoje knjige *Περὶ ἀρχῶν* ne bi imele predgovora. *Ker je tudi Hilarij pri prevajanju njegovih pridig poskrbel, da se tako dobro kot slabo pripisuje avtorju teh pridig in ne prevajalcu.* Če ne bi dejal, da si odstranil najslabše dele in pustil najboljše, bi se še nekako izvlekel iz blata. To je tisto, kar kvari tvoje pretkane pogruntavščine in te veže na vseh koncih, da ne moreš uiti. In ne zlorablaj preproščine bralcev ter ne misli, da so vsi, ki bodo brali tvoje spise, tako neumni, da se ti ne bodo smejali, ko te bodo videli obvezovati zdravo telo, medtem ko si prave rane pustil, da se gnojijo.

15. Že v tvoji apologiji smo se podučili, kaj misliš o vstajenju mesa: »... ne da bi nam odsekali kak ud ali odvzeli kak del telesa.«³⁵⁴ To je čista in očitna izpoved tvoje preprostosti, ki so jo, kot trdiš, sprejeli vsi škofje v Italiji. Verjel bi tvojim besedam, če me ne bi tista knjiga, ki ni Pamfilova, silila, da dvomim o tebi. In vendar se čudim, kako je Italija lahko odobrila to, kar prezira Rim, in kako da so škofje sprejeli to, kar je obsodil apostolski sedež.

16. Pišeš tudi, da sem v pismu naznanil, kako je škof Teofil nedavno izdal razlago veroizpovedi, ki še ni prišla do tebe, obljubljaš pa, da sprejemaš vse, karkoli je napisal. Nič ne vem, da bi jaz kaj takega napisal ali pošiljal takšna pisma. Toda ti pristajaš na negotove trditve, o katerih ne veš, kaj so in kakšne bodo, in to zato, da bi se izognil zanesljivim in znanim stvarim in da te ne bi zavezovalo strinjanje z njimi.

354 Ruf., *Apol. ad Anast.* 4.4–5.

ad eorum non teneris assensum. Duas, synodicam et paschalem, eius epistulas contra Origenem illiusque discipulos et alias adversum Apollinarem et eundem Origenem per hoc ferme biennium interpretatus sum; et in aedificationem Ecclesiae legendas nostrae linguae hominibus dedi. Aliud operum eius nescio me transtulisse. Et tamen tu qui papae Theophili dicis te in omnibus sententiam sequi, cave ne hoc magistri et condiscipuli tui audiant, et offendas quamplurimos, qui me latronem, te martyrem vocant, ne irascatur is tibi, qui contra papam Epiphanium ad te epistulas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei veritate, et non mutares ullo terrore sententiam. Quae epistula holographa tenetur ab his, ad quos perlata est. Et post haec more tuo loqueris et de quo supra dixeras: »Ego tibi etiam furenti satisfaciam,« nunc dicis: »Quid tibi videtur: habesne ultra aliquid, quo nervos tuae loquacitatis intendas?« Et indignaris si putide te loqui arguam, cum comoediarum turpitudines et scortorum amatorumque ludicra ecclesiasticus scriptor assumas?

17. Porro quod interrogas, quando papae Theophili sententiam sequi coeperim, eique fidei communionem sociatus sim, et ipse tibi respondes: ,Tunc credo, quando Paulum quem ille damnaverat, summo nisu et omnibus studiis defendebas; quando eum per imperiale scriptum recipere sacerdotium, quod episcopali iudicio amiserat, instigabas.⁶ Non prius pro me respondebo, quam de aliorum iniuriis loquar. Cuius est humanitatis, cuiusve clementiae insultare aliorum miseriis et vulnera cunctis aliena monstrare? Sic te docuit ille Samarites seminecem ad stabulum reportare, oleum plagis infundere, mercedem stabulario polliceri? Sic revectam ovem, repertam dragmam, prodigum filium legis

V približno dveh letih sem prevedel dve njegovi³⁵⁵ pismi proti Origenu in njegovim učencem, sinodalno in veliko-nočno, prav tako eno proti Apolinarju in še eno proti Origenu, ter jih podaril ljudem našega jezika v branje in poduk Cerkve. Ne vem, da bi prevedel še kakšno drugo njegovo delo. Toda ti, ki praviš, da se v celoti strinjaš s Teofilovim mnenjem, glej, da tega ne slišijo tvoji učitelji in sošolci ter da ne užališ vseh, ki mene imenujejo tatu, tebe pa mučenca. Pazi, da se ne bo nad tabo jezil mož, ki je k tebi napotil pismo proti škofu Epifaniju in te spodbujal, da vztrajaš v resnici veroizpovedi in ne spreminjaš svojega mnenja pod nobeno grožnjo. To pismo imajo v celotnem rokopisu tisti, katerim je bilo prinešeno. In potem govoriš po svoji navadi in, o komer si prej dejal: »Zadostil ti bom, tudi če besniš zoper mene,« zdaj praviš: »Kaj se ti zdi? Imaš še kaj, kamor boš uperil tetivo svoje zgovornosti?«³⁵⁶ In ogorčen si, če ti očitam, da imaš prostaški način izražanja, ker kot cerkveni pisec uporabljaš komedijantske ostudnosti ter opolzke šale odrskih cip in pohotnežev.

17. Nadalje sprašuješ, kdaj sem začel sprejemati mnenje škofa Teofila in se mu pridružil v verski skupnosti. Sam sebi odgovarjaš: *Tedaj, predpostavljam, ko si z največjim trudom in z vsemi močmi branil Pavla,³⁵⁷ ki ga je oni obsodil, in ko si spodbujal, da bi prek cesarskega odloka dobil nazaj škofovsko mesto, ki ga je izgubil po sklepu škofov.* Ne bom odgovarjal zase, preden ne spregovorim o krivici, ki jo delaš drugim. Kakšna človečnost in kakšno usmiljenje je veseliti se tuje nesreče in vsem kazati tuje rane? Te je tako naučil Samarijan, ki je napol mrtvega peljal v gostilno, dal olje na njegove rane in obljubil krčmarju plačilo? Si mar bral, da je bila tako najdena ovca, tako poiskana drahma in da so tako sprejeli

355 Sc. Teofilovi. Hier., *Ep.* 96. in 98.

356 Prim. Ter., *Eun.* 3.4.

357 Pavel iz Egipta, ki ga je Hieronimova skupnost sprejela, čeprav je bil origenist.

esse susceptum? Esto, ego te laeseram, et quibusdam, ut dicis, stimulis ad maledictorum insaniam provocaram. Quid commeruit homo latens, ut nudares cicatrices eius et obductam cutem insperato dolore rescinderes? Nonne etiam si ille dignus esset contumeliis, tu facere non deberes? Aut ego fallor, aut illud est verum quod plurimi iactitant te originistarum hostes in illo persecui, et sub occasione unius in utrumque saevire. Si papae Theophili sententiis delectaris, et nefas putas pontificum decreta convelli, quid de ceteris dicis, quos ipse damnavit? Quid de papa Anastasio, de quo ,nulli,‘ ut ais, ,verum videtur, ut tantae urbis sacerdos, vel innocenti tibi iniuriam facere potuerit, vel absent?’ Nec hoc dico, quod de episcoporum sententiis iudicem, aut eorum cupiam statuta rescindi; sed quod unusquisque suo periculo faciat, quod sibi videtur, et ipse noverit, quomodo de suo iudicio iudicandum sit. Nobis in monasterio hospitalitas cordi est; omnesque ad nos venientes, laeta humanitatis fronte suscipimus. Veremur enim ne Maria cum Ioseph locum non inveniatur in diversorio, ne nobis Iesus dicat exclusus: »Hospes eram, et non suscepistis me.« Solos haereticos non recipimus, quos vos solos recipitis. Propositum quippe nobis est pedes lavare venientium, non merita discutere. Recordare, frater, confessionis eius, et pectoris quod flagella secuerunt; memento carceris, tenebrarum, exsilii, metallorum, et non indignaberis hospitio transeuntem esse susceptum. An ideo tibi rebelles videmur, quia calicem aquae frigidae in nomine Christi sitientibus porrigimus?

18. Vis scire unde illum et nos plus amare, et tu odisse plus debeas? Haereticorum factio nuper fugata de Aegypto et Alexandria se Hierosolimam contulit et huic voluit co-

izgubljenega sina?³⁵⁸ Naj bo; jaz sem te užalil in z nekaterimi bodicami, kot praviš, spravil ob pamet, da si me obrekoval. Kaj je zakrivil skrit človek, da razgaljaš njegove brazgotine in mu z nenadejano bolečino odpiraš komaj zaceljeno rano? Tudi če bi si žalitev zaslužil, ti ne bi bilo treba tega storiti, kajne? Ali se motim ali pa je res, kar mnogi javno razglašajo, namreč da v njem preganjaš sovražnike origenistov. Stanje enega človeka izkoriščaš, da divjaš proti obema.³⁵⁹ Če te Teofilovo mnenje tako navdušuje in se ti ne zdi prav razveljavljati škofovskih dekretov, kaj boš dejal o drugih, ki jih je on sam obsodil? Kaj praviš potemtakem o Anastaziju, o katerem, kot praviš, *se nikomur ne bi zdelo res, da bi lahko svečenik takega mesta storil krivico nedolžnemu ali odsotnemu človeku*. Ne pravim tega, da bi sodil o mnenju škofov ali ker bi hotel razveljavljati določbe, temveč ker naj vsak na lastno odgovornost dela, kar se mu zdi, in naj sam ugotovi, kako je treba razsoditi o njegovi sodbi. V samostanu nam je gostoljubje pri srcu in vse, ki prihajajo k nam, sprejmemo človekoljubno in veselega obraza. Bojimo se namreč, da bi Marija in Jožef v gostišču ne našla prostora³⁶⁰ in da nam bi Jezus dejal: »Tujec sem bil in me niste sprejeli.«³⁶¹ Edinole heretikov ne sprejemamo, vi pa sprejemate samo njih. Naša navada je prišlekem umiti noge, ne pa pretresati njihovih zaslug. Spomni se, brat, njegove izpovedi in njegovih prsi, ki jih je sekal bič, spomni se ječe, temnice, izgnanstva in rudnikov – in ne boš se več zgražal, da je bil mimoidoči gostoljubno sprejet. Mar se ti zato zdimo uporniki, ker žejnim v Kristusovem imenu ponujamo kozarec mrzle vode?

18. Želiš izvedeti, zakaj ga imamo mi še rajši, ti pa bi ga moral še bolj sovražiti? Pred kratkim se je stranka heretikov, ki so jo pregnali iz Egipta in Aleksandrije, zatekla v

358 Po: Lk 15,3–32.

359 Morda sta mišljena Pavel in Hieronim.

360 Prim. Lk 2,7.

361 Mt 25,43.

pulari, ut quorum esset unus dolor, una fieret et accusatio. Quos ille reppulit, spreuit, abiecit, dicens se non esse inimicum fidei, nec contra Ecclesiam bella suscipere: quod prius temptavit doloris fuisse, non perfidiae: nec alterius appetisse innocentiam, sed suam probare voluisse. Impium putas post sententias sacerdotum imperiale rescriptum? Quod quale sit, noverit ipse qui meruit. Quid tibi videtur de his, qui damnati palatia obsident, et facto cuneo, fidem Christi in uno homine persecuntur? Meae autem communionis, et papae Theophili, nullum alium testem vocabo, nisi ipsum quem a me laesum simulas, cuius epistulas ad me semper datas, etiam eo tempore non ignoras, quo mihi eas reddi prohibebas, et cottidie missis tabellariis, inimicum eius amicum nostrum et familiarissimum iactitabas, et ea quae nunc impudenter scribis, mentiebaris, ut illius contra nos odia concitares, et iniuriae dolor, fidei fieret oppressio. Sed vir prudens et apostolicae sapientiae, tempore ac rebus probavit et nostrum in se animum, et vestras contra nos insidias. Si discipuli mei, ut scribis, tibi Romae insidias concitarunt, et inemendatas schedulas, te dormiente, furati sunt, quis papam Theophilum adversus perduelles in Aegypto suscitavit? Quis regum scita? Quis orbis in hac parte consensum? Et gloriaris te ab adolescentia Theophili fuisse auditorem et discipulum: cum et ille antequam episcopus fieret, pro humilitate sibi insita numquam docuerit, et tu postquam hic episcopus factus est, Alexandriae non fueris. Et audes dicere in suggillationem mei: ‚Magistros meos, nec accuso, nec muto.‘ Quod si verum est, suspectam mihi facis conversationem tuam. Nec damno, ut criminaris, institutores meos, sed metuo illud Isaiae: »Vae qui dicunt malum bonum, et

Jeruzalem in se hotela pridružiti tamkajšnji, tako da bi bila zanje, ki so že trpeli skupaj, tudi obsodba ena. Toda on jih je zavrnil, spodil in pregnal rekoč, da sam ni sovražnik vere in da proti Cerkvi ne začanja vojn. Kar je nekoč poskušal, je bilo zaradi trpljenja, ne zaradi hinavščine; ni hotel napasti tuje nedolžnosti, temveč zgolj dokazati lastno. Misliš, da je brezbožno, ker je cesarski odlok nastal po škofovskem sklepu? Če je res tako, naj ugotovi tisti, ki ga je dosegel. Kaj pa misliš o teh obtožencih, ki oblegajo palače in postrojeni v klinasti bojni vrsti preganjajo moža, ki predstavlja vero v Kristusa? Za pričo svojih stikov s škofom Teofilom pa ne bom klical nikogar drugega kot njega, o katerem se pretvarjaš, da sem ga žalil.³⁶² Kot sam dobro veš, sem vedno dobival njegova pisma, celo tedaj, ko si ti branil, da bi mi odgovarjal; ko si vsak dan pošiljal pismonoše in mu natolceval, da je njegov sovražnik moj najbližji prijatelj, in mu trosil laži, ki jih še zdaj nesramno pišeš, da bi naščuval njegovo sovraštvo zoper mene in da bi se iz njegove žalosti zaradi krivice, ki se mu je zgodila, rodil pritisk na mojo vero. Toda preudarni in apostolsko modri mož se je čez čas in na podlagi razmer prepričal o moji naklonjenosti do njega kot tudi o tvoji zahrbtnosti do mene. Če so ti res, kot pišeš, moji učenci v Rimu zbudili zavist in ti med spanjem ukradli še nepopravljene osnutke, kdo je potem škofa Teofila spodbodel proti sovražnikom v Egiptu? Kdo je pridobil kraljeve odredbe in soglasje tega dela sveta? In bahaš se, da si bil od mladih nog Teofilov poslušalec in učenec, pri čemer Teofil – skromen kot je – sploh ni učil, preden je postal škof, tebe pa potem, ko si bil enkrat imenovan za škofa, ni bilo več v Aleksandriji. V mojo sramoto si upaš celo reči: *Svojih učiteljev ne obtožujem niti jih ne spreminjam*. Če je to res, potem se mi tvoja poznanstva zdijo sumljiva. Ne obsojam svojih učiteljev, kot me obtožuješ, pač pa se bojim Izaijeve misli: »Gorje njim, ki hudemu pravijo dobro, dobremu pa

362 Škofa Teofila samega.

bonum malum: qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras: qui dicunt amarum dulce, et dulce amarum.« Tu autem dum inter mulsum magistrorum et venena pariter bibis, a magistro Apostolo recessisti, qui docet etiam angelum et se, si in fide erraverint, non sequendos.

19. In Vigilantii nomine quid somnies, nescio. Ubi enim eum scripsi haeretica apud Alexandriam communiōe maculatum? Da librum, profer epistolam, nusquam omnino reperies. Et eadem licentia, immo impudentia mentiendo, qua putas omnes tuis sermonibus credituros, addis: „... Quando testimonium de Scripturis in eum tam iniuriose posuisti, ut ego id repetere meo ore non audeam.‘ Non audes repetere, qui tacendo amplius criminaris, et quia non habes quod obicias, simulas verecundiam, ut lector te putet mihi parcere, qui mentiens nec tuae animae pepercisti. Quod est illud testimonium de Scripturis, quod de tuo illo pudentissimo ore non exeat? Aut quid in sanctis Libris potest turpe memorari? Si erubescis loqui, scribe saltem, ut nos procacitatis proprius sermo convincat. Ut cetera sileam, ex hoc uno capitulo comprobabo, ferream te frontem possidere fallaciae. Vide quantum timeam criminationem tuam: si protuleris quod minaris, mea erunt universa quae tua sunt. Ego in Vigilantio tibi respondi. Eadem enim accusabat, quae tu postea et amicus laudas, et inimicus accusas. Scio a quo illius contra me rabies concitata sit, novi cuniculos tuos, simplicitatem quam omnes praedicant, non ignoro: per illius stultitiam tua in me malitia debacchata est. Quem ego si epistula mea reppuli, ne solus habere videaris baculum litterarum, non debes turpitudinem simulare verborum, quam nusquam omnino legisti; sed intellegere et confiteri, per illius vecordiam, tuis calumniis fuisse responsum.

hudo, ki temo delajo za luč, luč pa za temo, ki grenko delajo za sladko, sladko pa za grenko.«³⁶³ Ti pa, ki hkrati piješ medico in strup svojih učiteljev, si se ločil od apostola, ki uči, da celo angelom in njemu samemu ne smemo slediti, če bi se motil v verskih zadevah.³⁶⁴

19. Ne vem, kaj se ti je sanjalo o Vigilanciju. Kje sem napisal, da se je v aleksandrijski skupnosti umazal s herezijo? Navedi knjigo, prinesi pismo; nikjer ju ne boš našel. In z isto samovoljo, celo s predrzno lažjo, za katero misliš, da ji bomo vsi verjeli, dodajaš: ... *ko si tako krivično proti njemu navedel besedilo iz Svetega pisma, da si ga ne upam ponoviti z lastnimi usti*. Ne upaš si ponoviti, ti, ki z molkom obtožuješ še močnejše in ki, ker ne najdeš ničesar, kar bi mi očital, hliniš obzirnost, da bi bralec verjel, kako mi prizanašaš; ti, ki z lažjo nisi prizanesel niti svoji duši. Katero je tisto pričevanje iz Svetega pisma, ki ne more iz tvojih sramežljivih ust? Je v svetih knjigah kaj sramotnega, kar bi si lahko zapomnil? Če zardevaš in te je sram govoriti, pa vsaj napiši, da mi bodo moje lastne besede očitale nesramnost. Če drugega niti ne omenjam – na podlagi enega poglavja bom dokazal, kako brezčuten in hinavski obraz imaš. Glej, kako malo mi je mar tvoje obtožbe; če boš prinesel na dan, s čimer groziš, bo vsa krivda, ki je zdaj tvoja, padla name. Odgovoril sem ti v spisu o Vigilanciju. Očital mi je namreč isto, kar si ti pozneje kot prijatelj hvalil in kot sovražnik obtoževal. Vem, kdo je zakuhal vso to norijo proti meni, poznam tvoje spletke, ni mi tuja preprostost, ki jo vsi poveličujejo; prek njegove nespameti se je tvoja hudobija razdivjala proti meni. Če sem ga zatrl v svojem pismu, da si ti ne bi domišljal, kako imaš edini gorjačo učenosti, si ne smeš izmišljevati sramotnih besed, ki jih nikjer nisi prebral, pač pa razumi in priznaj, da sem prek njegove neumnosti odgovoril tvojemu obrekovanju.

363 Iz 5,20.

364 Prim. Gal 1,8.

20. In epistula sancti papae Anastasii lubricus exstitisti; et turbatus, in quo figas gradum non repperis. Modo enim dicis a me esse compositam, nunc ab eo ad te debuisse transmitti, cui missa est. Rursum iniustitiam scribentis arguis; etiam si scripta sit ab illo, sive non scripta, ad te nihil pertinere testaris, qui praecessoris eius habeas testimonium, et rogantem Romam, ut eam illustrares praesentia tua, oppiduli tui amore contempseris. Si a me fictam epistulam suspicaris, cur eam in Romanae Ecclesiae chartario non requiri, ut cum deprehenderis ab episcopo non datam, manifestissime criminis reum teneas, et nequaquam aranearum mihi opponas cassiculos, sed fortissimo me et solidissimo rete constringas. Si aztem romani episcopi est, stulte facis ab eo exemplar petere cui missa est, et non ab illo qui miserit, de Oriente expectare testimonium cuius auctoritatem et testem habeas in vicino. Vade potius Romam, et praesens apud eum expostula, cur tibi et absenti et innocenti fecerit contumeliam: primum, ut non reciperet expositionem fidei tuae, quam omnis, ut scribis, Italia comprobavit, et baculo tuarum uti noluerit litterarum contra canes tuos. Deinde, ut epistulas contra te ad Orientem mitteret et cauterium tibi haereseos, dum nescis inureret, diceretque libros Origenis Περὶ ἀρχῶν a te translatos, et simplici Romanae Ecclesiae traditos, ut fidei veritatem quam ab Apostolo didicerant, per te perderent, et quo tibi maiorem faceret invidiam, ausus sit criminari hos ipsos, praefationis tuae testimonio roboratos. Non est leve quod tibi impingit tantae urbis pontifex, vel ab alio obiectum temere suscepit. Vociferare et clamita per compita, per plateas: „Non est, non est meus liber!“ Et si meus est, „schedulas inemendatas Eusebius furto abstulit. Aliter ego edidi, immo nec edidi. Uni eas dedi, aut certe paucis; et tam sceleratus inimicus, tam negligentes amici fuerunt, ut omnium codices ab eo pariter falsarentur.“ Haec, frater carissime, facere debueras, et non illi tergum

20. V pismu svetega škofa Anastazija si stopil na spolzka tla in zmeden ne veš, kam bi usmeril korak. Enkrat praviš, da sem ga sestavil jaz, drugič, da bi ti pismo moral preposlati ta, komur je bilo poslano. Spet se zgražaš nad piščevo nepravilnostjo. Zagotavljaš celo, da se te ne tiče, ali je pismo napisal nekdo drug ali ne. Imaš namreč dokaz njegovega predhodnika in zaradi ljubezni do svojega mesteca preziraš Rim, ki te prosi, da bi ga počastil s svojo prisotnostjo. Če sumiš, da sem jaz ponaredil pismo, zakaj ga ne poiščeš v arhivu rimske Cerkve? In ko bi odkril, da ga ni napisal škof, bi me očitno zasačil kot krivca ter se me ne bi lotil s pajčevinami, ampak bi me zadrnil z močno in čvrsto mrežo. Če pa je last rimskega škofa, je neumno, da prosiš za kopijo njega, kateremu je bilo pismo poslano, ne pa tistega, ki je pismo poslal, in da z Vzhoda pričakuješ dokaze o avtorstvu, ko imaš vendar pričo v bližini. Pojdi raje v Rim in se osebno pritoži, zakaj te je užalil nedolžnega in v odsotnosti. Najprej, ker ni sprejel tvoje veroizpovedi, ki jo je – kot pišeš – priznala vsa Italija, in ker ni hotel proti tvojim psom uporabiti gorjače tvojih pisem. Nadalje mu lahko očitaš, da je proti tebi na Vzhod poslal pisma in te ožigosal za heretika, ne da bi ti za to vedel, ter da je dejal, da si preprostim ljudem rimske Cerkve prinesel in prevedel Origenove *Περὶ ἀρχῶν* samo zato, da bi prek tebe izgubili pristno vero, ki so se je naučili od apostola. In še to, s čimer te je najbolj razsrdil – da si je drznil prav te knjige obsoditi, čeprav si jih podkrepil s svojim pričevanjem v predgovoru. To, kar ti je škof tako velikega mesta naprtil ali pa od koga nepremišljeno pobral, ni majhna reč. Kriči in vpij po cestah in trgih: *Ni moja ta knjiga, ni moja!* Ali če je: *Evzebij mi je ukradel še nepopravljene liste! Sam sem izdal drugače, še več – sploh nisem ničesar izdal! Enemu sem jih dal ali pa samo nekaj prijateljem; in moj sovražnik je bil tako zloben in prijatelji tako malomarni, da je zlobnež vse kodekse enako ponaredil.* To, dragi brat, bi moral storiti, ne pa mu obrniti hrbta in vame čez morje na-

obvertens, in me transmarinas maledictorum tuorum sagittas dirigere. Quid enim vulneribus tuis prodest, si ego fuero vulneratus? An solatium percussi est, amicum secum videre morientem?

21. Siricii iam in Domino dormientis profers epistulam, et viventis Anastasii dicta contemnis. Quid enim tibi, ut ais, officere potest, quod te ignorante, aut scripsit, aut forte non scripsit? Et si scripsit, sufficit tibi totius orbis testimonium, quod ,nulli verum videtur, ut tantae urbis sacerdos, vel innocenti iniuriam facere potuerit, vel absentī. Innocentem te vocas, ad cuius interpretationem Roma contremuit; absentem, qui accusatus respondere non audeas. Et tantum Romanae urbis iudicium fugis, ut magis obsidionem barbaricam, quam pacatae urbis velis sententiam sustinere. Esto, praeteriti anni ego epistulam finxerim. Recentia ad orientem scripta quis misit? In quibus papa Anastasius tantis te ornat floribus, ut cum ea legeris, magis te velle defendere, quam nos incipias accusare. Simulque considera illam inimitabilem prudentiam tuam, et sales atticos, et sancti eloquii venustatem. Ab aliis appeteris, aliorum criminatione confoderis, et contra me furibundus iactaris, et loqueris: ,Numquid et ego non possum enarrare, tu quomodo de Urbe discesseris? Quid de te in praesenti iudicatum sit? Quid postea scriptum, quid iuraveris, ubi navim conscenderis, quam sancte periurium vitaveris? Poteram pandere, sed plura servare statui, quam referre.‘ Haec sunt tuorum ornamenta verborum. Et post ista si quid in te asperum dixerō, statim mihi proscriptionem et gladios comminaris. Et interim homo eloquentissimus arte ludis rhetorica, et simulas te praeterire quae dicis, ut qui obiecta probare non poteras, quasi praetermissa facias criminosa.

periti puščic svojega obrekovanja. Kaj koristi tvojim ranam, če bom tudi jaz ranjen? Mar je tolažba zabodenemu, če vidi ob sebi umirati prijatelja?

21. Na dan prinašaš pisma Siricija,³⁶⁵ ki že počiva v Gospodu, in preziraš besede Anastazija, ki je še živ. Kako ti lahko škodi, sprašuješ, kar je brez tvoje vednosti napisal ali pa morda ni napisal? Tudi če je napisal, ti zadošča pričanje celotnega sveta, ker se nikomur ne bi zdelo res, da bi lahko svečenik takega mesta storil krivico nedolžnemu ali odsotnemu človeku. Praviš, da si nedolžen, medtem ko se ves Rim trese zaradi tvojega prevoda; praviš, da si bil odsoten, a samo zato, ker si ne upaš odgovoriti na obtožbe. Tako zelo bežiš pred sodbo Rima, da raje trpiš napade barbarov³⁶⁶ kot pa mnenje mirnega mesta. Naj bo; recimo, da sem lani jaz ponaredil pismo. Kdo je potem nedavno na Vzhod poslal pismo, v katerem te papež Anastazij krasi s takšnimi cvetkami, da si boš med branjem raje zaželel braniti sebe kot mene obtoževati? Obenem premisli o svoji neposnemljivi inteligenci, atiških šalah in duhovitosti svoje svete govorice. Drugi te napadajo, drugi te prebadajo z obtožbami, ti pa divjaš in se šopiriš proti meni z besedami: *Tudi jaz bi lahko na široko razlagal, kako si odšel iz Rima; kaj so tačas, ko si bil še v Rimu, mislili in pozneje pisali o tebi; kaj si prisegel, ko si se vkrcal na ladjo in kako sveto si se izognil verolomstvu. Vse to bi lahko razširjal, a sem se odločil več zadržati zase kot poročati.* To je okrasje tvojih besed. In če bom po vsem tem proti tebi dejal kaj ostrega, mi boš takoj zagrozil z izobčenjem in mečem. Medtem pa se ti, mojster zgovornosti, igraš z retoriko in se pretvarjaš, da si zamolčal, kar razkrivaš, in ker ne moreš dokazati očitkov, delaš stvar sumljivo na ta način, da jo navidez preideš.³⁶⁷ To je vsa tvoja preprostost,

365 Siricij je bil papež za Damazom; nasledil ga je Anastazij.

366 Leta 401 so Goti pod Alarikovim vodstvom prešli Akvilejo. Rufin je bil tedaj doma, v Akvileji.

367 Hieronim razkriva Rufinovo govorniško sredstvo, t. i. *praeteritio* (za-

Haec est tua tota simplicitas, sic amico parcis, et reservas te ad tribunalia iudicum, ut acervum criminum mihi, dum parcis, obieceris.

22. Vis nosse profectionis meae de Urbe ordinem? Narrabo breviter. Mense Augusto, flantibus etesiis, cum sancto Vincentio presbytero et adolescente fratre et aliis monachis, qui nunc Hierosolymae commorantur, navim in Romano portu securus ascendi, maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Regium, in Scyllaeo littore paululum steti, ubi veteres didici fabulas, et praecipitem pellacis Ulyssis cursum, et sirenarum cantica, et insatiabilem Charybdis voraginem. Cumque mihi accolae illius loci multa narrent, darentque consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad Ionae portum navigarem – illum enim fugientium et turbatorum, hunc securi hominis esse cursum –, malui

to je tvoj način, kako prizanašaš prijatelju. Medtem ko mi prizanašaš, hraniš svoje izjave za sodni tribunal, na katerem mi boš naprtil goro očitkov.

22. Hočeš vedeti, kako je bilo z mojim potovanjem iz Rima? Bom povedal na kratko. Meseca avgusta, ko je pihal severozahodnik, sem se s svetim prezbiterom Vincencijem, s svojim mlajšim bratom in z drugimi menihi, ki zdaj biva-jo v Jeruzalemu, v rimskem pristanišču brez skrbi in pod varstvom množice svetnikov vkrcal na ladjo. Prišel sem v Regij,³⁶⁸ se za kratek čas ustavil na sicilski obali, kjer sem se poučil o starih zgodbah, o tvegani poti premetenega Odiseja,³⁶⁹ o petju siren in o nenasitnem Karibdinem žre-lu.³⁷⁰ Prebivalci tega kraja so mi povedali veliko zgodb in svetovali, naj ne plujem proti Protejevim stebrom,³⁷¹ temveč proti Jonovem pristanišču;³⁷² prva pot je namreč za ubežnike in hujskače, druga pa je pot nenevarnih ljudi. Toda pot do

molk). Govorec o nečem navidez noče odkrito spregovoriti, a ravno s tem zanikanjem stvar posredno še bolj poudari (*Vse to bi lahko razširjal, a sem se odločil več zadržati zase kot poročati.*). Seveda tudi Hieronim to govorniško figuro uporablja na več mestih.

368 Regij – italsko mesto na skrajnem zahodu Brutija, ki ga od Sicilije loči le Mesinski preliv. Danes Reggio di Calabria.

369 Prim. Verg., *Aen.* 2.90.

370 Scila in Karibda sta bila vrtinca v morski ožini v Mesinskem prelivu. Pri Homerju je Karibda pogoltna ženska pošast, hči Pozejdona in Gaje. Ukradla naj bi Herkulove vole, zato jo je Zevs udaril s strelom in pognal v morje, kjer je ohranila svojo nekdanjo naravo: trikrat dnevno je posrkala in izbruhala morskovo vodo. Scila naj bi bila Foriksova hči, prvotno ženska, v katero se je zaljubil Glavk. Njena tek-mica Kirka se ji je maščevala tako, da jo je spremenila v pošast, ki je goltala tudi mornarje. Homer Odisejevo plovbo mimo Scile in Karibde opisuje v dvanajstem spevu *Odiseje*.

371 Protejevi stebri so pri Vergiliju (prim. Verg., *Aen.* 11.262) izraz za meje Egipta. Ime nosijo po morskem božanstvu Proteju, ki je bival na otoku Faros (severno od Aleksandrije), poznal vse stvari in imel sposobnost privzeti različne oblike ter se tako izogniti odgovorom na vprašanja.

372 Današnja Jafa, pristanišče v Izraelu, od koder je prerok Jona pred Božjim naročilom zbežal v Tarsis, mesto na skrajnem jugu Španije.

per Maleas et Cycladas Cyprum pergere. Ubi susceptus a venerabili episcopo Epiphanio, cuius tu testimonio gloriaris, veni Antiochiam, ubi fruitus sum communionem pontificis confessorisque Paulini, et deductus ab eo media hieme et frigore gravissimo, intravi Hierosolimam. Vidi multa miracula; et quae prius ad me fama pertulerat, oculorum iudicio comprobavi. Inde contendi Aegyptum, lustravi monasteria Nitriae, et inter Sanctorum choros aspides latere perspexi. Protinus concito gradu Bethleem meam reversus sum, ubi odoravi praesepe et incunabula Salvatoris. Vidi quoque famosissimum lacum, nec me inertem tradidi otio; sed multa didici, quae ante nesciebam. Quid autem de me Romae iudicatum sit, et quid postea scriptum, nolo taceas, praesertim cum habeas testimonium Scripturarum, et ego non verbis tuis quae simulare potes, et impunito iactare mendacio, sed scriptis ecclesiasticis arguendus sim. Vide quantum te timeam: si vel parvam schedulam contra me Romani episcopi, aut alterius Ecclesiae protuleris, omnia quae in te scripta sunt, mea crimina confitebor. Numquid et ego non possem protectionem tuam discutere? Cuius aetatis fueris, unde, quo tempore navigaris, ubi vixeris, quibus interfueris? Sed absit, ut quod in te reprehendo, faciam et in ecclesiastica disputatione, anilium iurgiorum deliramenta compingam. Hoc solum prudentiae tuae dixisse sufficiat, ut caveas in alterum dicere, quidquid in te statim retorqueri potest.

23. In sancti Epiphanii nomine mira tua tergiversatio, ut post osculum, post orationem, neges eum contra te potuisse scribere: quomodo si contendas non potuisse eum mori,

Cipra sem raje nadaljeval prek Maleje³⁷³ in Kikladov. Na Cipru me je sprejel častitljivi škof Epifanij, s čigar pričanjem se bahaš. Prišel sem v Antiohijo, kjer sem užival v skupnosti škofa in spoznavalca Pavlina. On me je odpeljal naprej in sredi zime sem v najhujšem mrazu prišel v Jeruzalem. Videl sem mnoge čudovite reči in kar sem prej izvedel prek govornice, sem zdaj preveril na lastne oči. Od tam sem se nameril v Egipt, obhodil samostane v Nitriji in opazil, da se med zbori menihov skrivajo gadje.³⁷⁴ Nato sem se urno vrnil v svoj Betlehem, kjer sem počastil jasli, Odrešenikovo zibko. Videl sem tudi znamenito jezero³⁷⁵ in nisem se predal brezdelju, ampak sem se naučil veliko novega, česar prej nisem vedel. O tem, kar so o meni sodili v Rimu in pozneje pisali, svobodno pripoveduj, še posebno zato, ker imaš zanesljive dokumente. Ne bi me smele dolžiti tvoje besede, ki jih lahko hliniš in s katerimi samovoljno blebetaš laži, temveč cerkveni spisi. Vidiš, da se te sploh ne bojim; če prineseš predme le kratko pisemce rimskega škofa ali kake druge Cerkve, ki bo proti meni, bom priznal, da je vse, kar sem pripisal tebi, moja krivda. Mar jaz ne bi mogel razpredati o tvojem potovanju, koliko si bil star, od kod in kdaj si odplul, kje si živel, s kom si bil? Toda Bog ne daj, da bi sam storil to, kar grajam pri tebi, in v cerkveno razpravo tlačil norosti prepirljivih starcev. Naj bo za tvojo modrost dovolj reči samo tole: ne govôri proti drugemu nekaj, kar se lahko hitro obrne proti tebi.

23. Kar zadeva škofa Epifanija, se čudno izmikaš, ko trdiš, da mož po poljubu in skupni molitvi ne bi mogel pisati proti tebi. To je tako, kot če bi trdil, da nekdo, ki je še malo

373 Malea – rt v Lakoniji, na skrajnem jugu Peloponeza.

374 Hieronim misli na origeniste. V svojih zgodnejših delih sicer ne omenja, da bi tam odkril heretike.

375 Morda ima Hieronim v mislih Mrtvo morje ali pa Tiberijsko jezero. V rokopisih obstaja tudi različica *vidi ... famosissimum locum (videl sem znameniti kraj) namesto lacum.*

qui paulo ante vixerat, aut certior sit tui reprehensio, quam post pacem excommunicatio! »Ex nobis,« inquit, »exierunt: sed non fuerunt ex nobis, mansissent utique nobiscum.« Haereticum post unam et alteram commonitionem vitandum Apostolus praecipit, qui utique antequam vitetur atque damnetur, ecclesiastici gregis portio fuit. Simulque risum tenere non possum, quod a quodam prudente commonitus, in laudes Epiphanii personas: ‚Hic est ille delirus senex, hic est ἀνθρωπομορφῆτης; hic qui sex millia Origenis libros te praesente cantavit; qui omnium gentium linguis praedicationem sibi contra Origenem iniunctam putat; qui ideo eum legi prohibet, ne aliis eius furta cognoscant.‘ Lege scripta tua, et epistolam eius, immo epistulas, e quibus unum proferam tuae fidei testimonium, ut non immerito nunc a te laudatus esse videatur. »Te autem, frater, liberet Deus, et sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et omnes fratres qui tecum sunt, et maxime Rufinum presbyterum, ab haeresi Origenis, et aliis haeresibus, et perditione earum. Si enim propter unum verbum, aut duo, quae contraria fidei sunt, multae haereses abiectae sunt ab Ecclesia, quanto magis hic inter haereticos habebitur, qui tantas perversitates, et tam mala dogmata contra fidem adinvenit, Dei Ecclesiae hostis exstitit!« Haec est viri sancti de te testificatio: sic ab eo ornatus, sic laudatus ingrederis. Ista est epistula, quam de cubiculo fratris Eusebii nummis aureis produxisti, ut calumniareris interpretem, et me apertissimi teneres criminis reum, quare pro ‚honorabili‘ ‚carissimum‘ transtulisses. Sed quid ad te, qui prudenti consilio cuncta moderaris,

prej živel, ne more umreti, ali kot da je bolj gotovo dejstvo, da te je grajal, kot to, da te je po sklenitvi miru izobčil. »Odšli so od nas, a niso bili od nas. Ko bi namreč bili od nas, bi ostali z nami, a niso, da bi se razkrilo, da niso vsi od nas.«³⁷⁶ Apostol naroča, da se je treba po enem ali dveh opozorilih heretika izogibati;³⁷⁷ seveda to pomeni, da je bil, preden so se ga začeli izogibati in ga obsojati, del črede Cerkve. Hkrati ne morem zadržati smeha, ker na prigovarjanje nekega pametnega človeka poješ hvalnico Epifaniju. To je ta *nori stavec*, ta *antropomorfist*, ki je vpričo tebe opeval šest tisoč Origenovih knjig; ki misli, da mu je bilo naloženo oznanjanje nauka proti Origenu v jeziki vseh narodov; ki samo zato prepoveduje branje Origena, ker noče, bi še drugi spoznali, kaj mu je ukradel.³⁷⁸ Preberi svoje spise in njegovo pismo ali – bolje – pisma, izmed katerih bom eno navedel kot dokaz tvoje pravovernosti, da bo videti, kako si ga po pravici hvalil: »Brat, naj te Gospod reši, tebe in vse sveto ljudstvo, ki ti je zaupano, in vse brate, ki so s tabo, še posebno prezbitera Rufina. Naj vas reši Origenove herezije ter vseh herezij in njihove pogube. Če je namreč Cerkev zavrgla mnoge herezije zaradi ene ali dveh besed proti pravovernosti, koliko bolj je treba med heretike prišteti njega, ki si je izmislil tako slabe in sprevržene nauke proti veri. Izkazal se je za sovražnika Boga in Cerkve!«³⁷⁹ To je pričanje svetega moža o tebi. Takole te je okrasil, s takšnim vencem slave se kažeš v svetu. To je pismo, ki si ga speljal iz sobe brata Evzebija z zlatimi novci, da bi krivil prevajalca, da bi me držal kot obtoženca očitnega zločina, zakaj sem namesto častitljiv prevedel *predragi*.³⁸⁰ Toda kaj je mar tebi, ki vse

376 1 Jn 2,19.

377 Prim. Tit 3,10. »Človeka, ki povzroča razkole, se po prvem in drugem svarilu ogiblji ...«

378 Po: Ruf., *Adult.* 14.3.–15.5.

379 Prim. Verg., *Aen.* 2.90.

380 Gre za Rufinovo grajo prevoda Epifanijevega pisma, ki ga je Hieronim prevedel na Evzebijevo prošnjo. Hieronim očitek omenja tudi

et sic medius incedis, ut si inveneris qui tibi credant, nec Anastasius contra te, nec Epiphanius scripserint. Nisi ipsae epistolae reclamaverint et fregerint tuae frontis audaciam, statim iudicium utriusque contempnas, et non ad te pertineat, sive scripserint, sive non scripserint, quia de innocente et absente scribere non potuerint. Nec in sanctum virum haec mala conferenda sunt, ut ostendatur, ore quidem et osculo pacem dedisse, mala autem et dolum in suo corde servasse. Sic enim argumentaris, et haec sunt verba defensionis tuae. Ipsius esse adversum te epistolam, et orbis agnoscit, et authenticam in manus tuas venisse convincimus. Et miror quo pudore, immo qua impudentia neges, quod verum esse non ambigis. Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacem dedit, et mala in suo corde servavit. Cur non illud verius sit, quod te primum monuerit, quod voluerit emendare, et ad rectum iter reducere, ut Iudae osculum non refutare, ut proditorem fidei frangeret patientia? Et postquam se intellexit casso labore sudare, nec pardum mutare varietates nec Aethiopem pellem suam, quod mente conceperat, litteris indicasse?

24. Tale quid et contra papam Anastasium disputas, ut quia Siricii Episcopi habes epistolam, iste contra te scribere non potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriam suspiceris. Nescio quomodo homo acutus et prudens ad has ineptias devolaris, ut dum stultos lectores putas, te stultum esse demonstras. Post egregiam argumentationem, ponis in clausula: ‚Absit hoc a viris sanctis. De vestra schola solent ista procedere. Vos nobis pacem proficiscentibus dedistis, et a tergo iacula venenis armata iecistis.‘ Et in hoc eadem prudentia, immo declamatione disertus esse voluisti. Pacem dedimus, non haeresim suscepimus. Iunximus dexteras: abeuntes pro-

urejaš po svojem preudarnem načrtu, ki stopaš po srednji poti, tako da, če bi našel koga, ki bi ti verjel, niti Anastazij niti Epifanij ne bi pisala proti tebi. Če ne bi sama pisma kričala in sesula tvoje oholosti, bi se pri priči požvižgal na njuno mnenje in te ne bi brigalo, ali sta pisala ali nista, češ da o nedolžnem in odsotnem človeku nista mogla pisati. In ne smemo svetemu možu pripisovati hudobije, ki jo kažeš rekoč *z besedo in s poljubom mi je izkazal mir, v srcu pa je ohranil zlobo in zvižčnost*. Na ta način se izgovarjaš in to so besede tvoje obrambe. Ves svet ve, da je to Epifanijevo pismo in da je proti tebi, in prinašam dokaze, da je v izvirni obliki prišlo tebi v roke. Čudim se, s kako malo sramu – ali bolje – kako nesramno tajiš nekaj, o čemer niti ne dvomiš, da je res. Torej bo umazan Epifanij, ki ti je zaželel mir in v svojem srcu ohranil zlobo. Ali ni bolj res, da te je najprej posvaril, ker te je hotel popraviti in pripeljati nazaj na pravo pot, in da zato ni zavrnil tvojega judeževega poljuba, da bi izdajalca prave vere zlomilo kesanje? In potem, ko je videl, da je njegov trud jalov in da panter ne spremeni svojih prog niti Etiopec svoje kože,³⁸¹ je to, kar se mu je podilo v mislih, začel naznanjati v svojih pismih.

24. Nekaj takega razlagaš tudi o papežu Anastaziju, češ da ne bo mogel pisati proti tebi, ker imaš pismo škofa Sircija. Bojim se, da morda sumiš, kako se ti je zgodila krivica. Ne vem, kako si lahko bister in razumen človek zabredel v takšno nespamet, da s tem, ko imaš bralce za neumne, kažeš lastno neumnost. Po izvrstni argumentaciji ob sklepu zapišeš: *Bog obvaruj svete može pred tem! Take stvari ponavadi prihajajo iz vaše šole. Ob obhodu si mi zaželel mir, za hrptom pa si vrgel vame zastrupljeno kopje*. Tudi v teh besedah je ista razumnost, celo šolski primerek govorniške vaje, kajti hotel si se izkazati za retoriško podkovanega. Zaželela sva si mir, nisva pa sprejela herezije. Podala sva si desnici, pospremil

v *Ep.* 57.2.3.

381 Prim. Jer 13,23.

secuti sumus, ut vos essetis catholici, non ut nos essemus haeretici. Volo tamen scire, quae sint ista iacula venenata, quae post tergum vestrum nos iecisse conquereris: Vincentius, Paulinianus, Eusebius, Rufinus, presbyteri? Quorum Vincentius multo tempore ante vos Romam venit, Paulinianus et Eusebius post annum vestrae navigationis profecti sunt, Rufinus in causa Claudii post biennium missus, omnes, vel pro re familiari, vel pro periculo alieni capitis. Numquid nosse potuimus, quod ingrediente te Romam vir nobilis somniaret navim plenam mercium, inflatis intrare velis? Quod omnes adversus fatum quaestiones, non fatua solveret interpretatio? Quod librum Eusebii pro Pamphili verteres? Quod tuum quasi operculum venenatae patellae imponeres? Quod famosissimum opus Περὶ ἀρχῶν eloquii tui maiestate transferres? Novum calumniae genus: ante accusatores misimus, quam tu accusanda committeres. Non fuit, non fuit, inquam, nostri consilii, sed Dei providentiae, ut missi ad aliud, contra nascentem haeresim dimicarent; et in morem Ioseph, famem futuram, fidei ardore sublevarent.

sem te ob odhodu, da bi bil ti katolik, ne jaz heretik. Rad bi tudi vedel, kaj so tista zastrupljena kopja, o katerih tožiš, da sem jih vrgel v tvoj hrbet. Prezbitri Vincencij,³⁸² Pavlinijan, Evzebij in Rufin? Izmed njih je Vincencij prišel v Rim veliko prej kot ti, Pavlinijan in Evzebij sta odpotovala eno leto po tvojem vkrcanju, Rufin pa dve leti pozneje zaradi primera s Klavdijem,³⁸³ vsi zaradi zasebnih razlogov ali zaradi smrtne nevarnosti nekoga bližnjega. Mar bi lahko vedel, da se je ob tvojem prihodu v Rim nekemu odličniku sanjalo, da s polnimi jadri prihaja ladja, polna trgovskega blaga? Da naj bi vsa vprašanja o usodi razrešila razlaga, ki naj ne bi bila bedasta?³⁸⁴ Da si Evzebijovo delo prevedel kot Pamfilovo? Da si zastrupljeno jed pokrili z navidez svojo pokrovko? Da si razvpito delo *Περὶ ἀρχῶν* prevedel z dodatkom svojega veličastnega besedičenja? To je nova vrsta spletkarjenja: navedemo obtožbe, še preden človek zagreši kaj obtožbe vrednega! Ponavljam: ni bil moj načrt, ampak Božja previdnost, da so se ljudje, ki so bili poslani z drugim namenom, prišli bojevat zoper porajajočo se herezijo, in da so kakor Jožef prihajajočo lakoto vere³⁸⁵ ublažili s svojo gorečnostjo.

382 Vincencij, Pavlinijan in še nekateri drugi menihi so s Hieronimom leta 386 odpotovali v Betlehem. Vincencij je bil Hieronimov duhovnik, kateremu je Hieronim posvetil *Kroniko*. V osemdesetih ga je, kot pravi Hieronim sam, spodbujal k prevajanju Origenovih pridig in Didimovih del. Leta 396 je taisti Vincencij prestregel Izidorjevo pismo Rufinu in ga pokazal Hieronimu. V Rim se je vrnil leta 400. Kelly, *Jerome*, 75, 116, 205.

383 Rufin (soimenjak) je bil iz nekega razloga poslan v Milano (tako Hier., *Ep.* 81.2). Morda gre za duhovnika, ki je na sinodi v Kartagini leta 411 zanikal dedovanje izvirnega greha in je avtor knjige *Liber de fide*. Klavdij, ki ga omenja Hieronim, sicer ni znan. Lardet, *L'Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*.

384 Besedna igra v izvirniku: »Quod omnes adversus fatum quaestiones non fatua solveret interpretatio?«

385 Prim. 1 Mz 41. Jožef, eden izmed dvanajstih Jakobovih sinov, si je v Egiptu pred faraonom, kamor so ga kot sužnja prodali njegovi bratje, izbral posebno čast s tem, da je pravilno tolmačil faraonove sanje. Faraonovo podobo sedmih debelih in sedmih suhih krav ter sedmih

25. Quo non erumpat semel effrenata audacia? Alienum crimen sibi obiecit, ut nos finxisse videamur. Quod absque nomine dictum est, in se dictum refert, et purgans externa peccata, tantum de sua securus est innocentia. Iurat enim se epistulam non scripsisse ad Afros sub nomine meo, in qua confitear inductum me a Iudaeis, mendacia transtulisse; et mittit libros eadem omnia continentes, quae nescisse se iurat. Et miror quomodo prudentia eius cum alterius nequitia convenerit, ut quod alius in Africa mentitus est, hic Concordiae verum diceret; stilique eius elegantiam, nescio quis imperitus posset imitari. Tibi soli licet haeticorum venena transferre et de calice Babylonis cunctis gentibus propinare. Tu Latinas Scripturas de Graeco emendabis et aliud Ecclesiis trades legendum, quam quod semel ab apostolis susceperunt; mihi non licebit post Septuaginta editionem, quam diligentissime emendatam ante annos plurimos meae linguae hominibus dedi, ad confutandos Iudaeos, etiam ipsa exemplaria vertere, quae ipsi verissima confitentur, ut si quando adversum eos christianis disputatio est, non habeant subterfugendi diverticula, sed suomet potissimum mucrone feriantur? Plenius super hoc et in multis aliis locis, et in fine secundi libri, ubi accusationi tuae respondi, scripsisse me memini et popularitatem tuam, qua mihi invidiam apud simplices et imperitos niteris concitare, perspicua ratione compescui, illucque lectorem transmittendum puto.

25. Kam vse ne udari predrznost, ko jo enkrat spustiš z vajeti!³⁸⁶ Naprtil si je tujo krivdo samo zato, da bi bilo videti, kot da sem si jo jaz izmislil. Kar je bilo rečeno o nekom, ne da bi ga imenovali, pravi, da je bilo namenjeno njemu; s sebe čisti tuje grehe in je prepričan le o svoji nedolžnosti. Prisega, da ni pod mojim imenom pisal pisma v Afriko, v katerem naj bi priznal, kako so me Judje napeljali k prevajanju laži. In pošilja mi spise s taisto vsebino, ki pa mu je – kot trdi – neznana. Čudim se, kako je njegova bistrournost soppadla s pokvarjenostjo nekoga drugega, tako da je ta v Konkordiji³⁸⁷ označil za resnično to, kar je oni lagal v Afriki. Poleg tega ne vem, kateri nevednež bi lahko posnemal uglajenost njegovega pisanja. Samo ti smeš prevajati heretični strup iz čaše Babilona³⁸⁸ in nazdravljati vsem rodovom. Latinske spise boš popravil iz grških in v branje Cerkvam izročil nekaj drugega kot to, kar so nekoč prejele od apostolov; jaz pa – v želji, da bi zavrnil Jude – ne bom smel po izdaji Septuaginte, ki sem jo pred mnogo leti skrbno popravljeno podaril ljudem svojega jezika, prevesti niti tistih prepisov svetih spisov, ki jih Judje priznavajo kot resnične; če bi med njimi in kristjani kdaj nastal spor, tako ne bi imeli kota, kamor bi se potuhnili, pač pa bi jih najbolj udaril z njihovim lastnim orožjem. Spominjam se, da sem o tem več napisal že na mnogih drugih mestih in na koncu druge knjige, v kateri sem odgovoril na tvojo obtožbo. Tvojo priljubljenost, s katero skušaš pri preprostih in neizobraženih ljudeh zbuditi sovraštvo do mene, sem zadušil z očitnimi dejstvi. Mislim, da je bilo treba bralca usmeriti do tod.

polnih in sedmih praznih klasov je razložil kot obdobje sedmih let obilja, kateremu sledi obdobje sedmih let lakote.

386 Prim. Cic., *Cat.* 1.1.1.

387 Konkordija je bila kolonija strateškega pomena, ustanovljena okoli leta 40 pr. Kr., ki je ležala približno trideset milj zahodno od Akvileje.

388 Čaša se pri Hieronimu večkrat pojavlja kor metafora obilja, Babilon pa je že od nekdanj sinonim za jezikovno mešanico.

26. Hoc intactum praeteriri non patiar, ne doleas falsatorem schedularum tuarum, confessoris apud me gloriam possidere, cum tu eiusdem criminis reus, post alexandrinum exsilium et tenebrosos carceres, a cunctis Origenis sectatoribus martyr et apostolus nomineris. Super excusatione imperitiae tuae, iam tibi respondi. Sed quia eadem repetis, et quasi superioris tuae defensionis oblitus, rursum admones, ut sciamus te per triginta annos Graecis voluminibus devoratis, Latina nescire, paulisper attende, me non pauca in te verba reprehendere – alioquin omnis tua scriptura delenda est –, sed voluisse ostendere discipulis tuis, quos magno studio nil scire docuisti, ut intellegerent, cuius sit verecundiae docere quod nescias, scribere quod ignores, et eandem magistri sapientiam etiam in sensibus quaerent. Quodque addis, »peccata putere, non verba, mendacium, calumniam, detractionem, falsum testimonium, et universa convicia, et ,os quod mentitur occidit animam,« monesque iste foetor nares meas penetret, crederem dicenti, nisi facta contraria deprehenderem: quasi si fullo et coriarius moneant pigmentarium, ut naribus obturatis, tabernas suas praetereat. Faciam ergo, quod praecipis, claudam nares meas, ne veritatis et benedictionum tuarum suavissimo odore crucientur.

27. In laude et detractione mea, quia varius exstitisti, miro acumine argumentatus es, sic tibi licere de me et bene et male dicere, quomodo et mihi licuerit Origenem et Didymum reprehendere, quos ante laudaverim. Audi ergo, vir sapientissime et Romanae dialecticae caput, non esse vitii hominem unum laudare in aliis, et in aliis accusare, sed eandem rem probare et improbare. Ponam exemplum, ut quod non intellegis, prudens tecum lector intellegat. In

26. Ne bom dovolil, da bi spregledali naslednje; nikar se ne zgražaj, češ da ponarejevalec tvojih zapisov pri meni uživa slavo spoznavalca, medtem ko tebe, krivega za isto grdobijo, po prestanem aleksandrijskem izgnanstvu in vseh temačnih ječah vsi Origenovi privrženci imenujejo mučenca in apostola. Na tvoje opravičevanje glede neizobraženosti sem ti že odgovoril. Toda ker vedno znova ponavljaš isto in me, kot da bi pozabil na svoj izgovor, opozarjaš, da bom res vedel, kako si trideset let požiral samo grške knjige in zato ne znaš latinsko, malce prisluhni: pri tebi ne grajam le nekaterih besed, kajti v resnici bi bilo treba uničiti vse, kar si napisal. Tvojim učencem, ki si jih z veliko vnemo naučil, da nič ne vedo,³⁸⁹ sem hotel predočiti, da bi razumeli, koliko skromnosti premore nekdo, ki uči, česar ne zna, in piše nekaj, o čemer nima pojma, in da bi taisto učiteljevo modrost skušali najti tudi v njegovi miselnosti. Kar dodajaš, namreč, »da ne smrdijo besede, ampak grehi, laž, obrekovanje, poniževanje, krivo pričanje in vse sramotenje ter da ,bodo lažniva usta ubila dušo«³⁹⁰ in me svariš, da ta smrad ne bi dosegel mojega nosu – vse bi ti verjel, če ne bi naletel na dejstva, ki kažejo nasprotno. To je tako, kot če bi suknar in strojar svarila prodajalca barv, naj gre z zamašenim nosom mimo njunih delavnic! Storil bom, kar mi svetuješ: zamašil si bom nos, da ga ne bo konec od prijetnega vonja tvoje resnicoljubnosti in blagoslovov.

27. V besedilu, v katerem me zdaj hvališ, zdaj sramotiš, nenavadno ostro dokazuješ, da si z enako pravico o meni govoril dobro in slabo, kot sem jaz lahko Origena in Didima grajal, potem ko sem ju najprej hvalil. Poslušaj torej, ti, veliki modrijan in glava rimske dialektike! Ni narobe človeka na nekaterih področjih grajati in ga na drugih hvaliti, pač pa je napak isto reč zdaj odobravati in hkrati zavračati. Naj navedem primer, da bo vsaj pametni bralec razumel, česar ti ne

389 Prim. Cic., *Phil.* 2.4.8; 2.17.43.

390 Mdr 1,11.

Tertulliano laudamus ingenium, sed damnamus haeresim. In Origene miramur scientiam Scripturarum, et tamen dogmatum non recipimus falsitatem. In Didymo vero et memoriam praedicamus, et super Trinitate fidei puritatem, sed in ceteris quae Origeni male credit, nos ab eo retrahimus. Magistrorum enim non vitia imitanda sunt, sed virtutes. Grammaticum quidam Afrum habuit Romae virum eruditissimum; et in eo se aemulum praeceptoris putabat, si stridorem linguae eius et vitia tantum oris exprimeret. In praefatiuncula Περὶ ἀρχῶν fratrem me nominas et collegam, dicis eloquentissimum, fidei meae praedicas veritatem. His tribus detrachere non poteris; cetera carpe ut libet, ne videaris tuo de me testimonio repugnare. Cum fratrem et collegam dicis, amicitia tua dignum fateris; cum eloquentem praedicas, imperitiae ultra non arguis; cum catholicum in omnibus profiteris, haereseos non poteris mihi crimen impingere. Extra haec tria si quid in me reprehenderis, non tibi videberis esse contrarius. Ex qua supputatione illa summa nascitur, et te errare ea in me reprehendentem, quae prius laudaveras; et me non esse in vitio, si in eisdem hominibus et laudanda praedicem, et vituperanda reprehendam.

28. Transis ad animarum statum, et prolixius fumos meos increpas; atque ut tibi liceat ignorare, quod consulto te scire dissimulas, quaeris a me primum de caelestibus, quomodo angeli, quomodo archangeli sint; quae eis, vel

dojameš. Pri Tertulijanu hvalimo njegovo nadarjenost, toda obsojamo krivoverstvo. Pri Origenu občudujemo njegovo poznavanje Svetega pisma, a ne sprejemamo lažnih dogem. Pri Didimu povečujemo njegov spomin in čistost njegove vere v Sveto Trojico, toda v drugih slabih stvareh, v katerih je verjel Origenu, se z njim ne strinjamo. Ne smemo namreč posnemati napak učiteljev, ampak njihove vrline. Neki človek v Rimu je imel izredno učenega afriškega učitelja gramatike. Mislil je, da mu bo postal enak, če bo posnemal njegov raskavi glas in napake v izgovorjavi. V predgovoru *Περὶ ἀρχῶν* me imenuješ za brata in kolega, praviš, da sem izredno izobražen, in hvališ mojo pravovernost. Od teh treh stvari ne moreš odstopiti. Vse drugo raztrgaj, kolikor hočeš, dokler ne bo videti, da si v nasprotju s svojim pričevanjem o meni. Ko mi praviš brat in kolega, priznavaš, da sem vreden tvojega prijateljstva; ko hvališ mojo zgovernost, mi nasprotno ne očitaš neizobraženosti; ko praviš, da sem v vseh pogledih katoliški, mi ne moreš obesiti obtožbe krivoverstva. Če boš razen teh treh stvari na meni našel še kaj, ne bo videti, da si v nasprotju s samim seboj. Iz tega izračuna sledi rezultat, da se ti motiš, ker na meni grajaš, kar si pred tem hvalil, in da jaz ne delam nič narobe, če pri istih ljudeh povečujem, kar je hvalevredno, in grajam, kar je treba.

28. Prehajaš na položaj duš in še močneje robantiš proti dimu, ki naj bi ga dvigal.³⁹¹ Da bi ti bila dovoljena nevednost o stvari, za katero nalašč prikrivaš, da jo poznaš, me najprej sprašuješ o nebesnih zadevah, o angelih in arhangelih; kje in

391 Rufin se je v *Apol. c. Hier. 2.7* obregnil ob Hieronimovo bahanje z načitanostjo in s poznavanjem grške antike in mu očital, da vsa imena grških avtorjev našteva le zato, da bi bil videti učen in da bi s širjenjem megle in dima preslepil bralca: *Chrysippum et Aristiden, Empedoclen et cetera graecorum auctorum nomina, ut doctus videatur et plurimae lectionis, tamquam fumos et nebulas lectoribus spargit*. Dim postane v naslednjih poglavjih drugo ime za zavajanje, slepilo, metanje peska v oči. Prim. Lardet, *L' Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*, 332, 333.

qualis habitatio; quaeve inter ipsos differentia, aut si nulla omnino; quae solis sit ratio; unde augmenta lunae, unde defectus; quis vel qualis sit siderum cursus. Miror quomodo oblitus sis illos versiculos ponere:

»Unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant,
Obicibus ruptis, rursusque in seipsa residunt:
Defectus Solis varios, Lunaeque labores ...«

»Unde hominum genus, et pecudum: unde imber et ignes,
Arcturum, pluviasque hyadas, geminosque Triones.
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.«

Deinde caelestia deserens, et ad terrena descendens, in minoribus philosopharis. Interrogas enim me: ‚Dic nobis quae fontium ratio; quae ventorum; quid grando; quid pluviae; quid mare salsum; quid flumina dulcia; quid nubes, aut imbres, fulgura, aut tonitrua, aut fulmina?‘ ut postquam me haec nescire respondero, tuto tibi liceat de animabus ignorare; et unius rei scientiam, tantarum rerum ignoratione compenses. Tu qui per singulas paginas ‚fumos meos‘ ventilas, non intellegis videre nos caligines tuas et turbines? Nam ut tibi sciolus esse videaris, et apud calpurnianos discipulos doctrinae gloriam teneas, totam mihi physicam opponis, ut frustra Socrates ad ethicam transiens dixerit: ‚Quae supra nos, nihil ad nos.‘ Ergo nisi tibi rationem reddidero: quare formica parvum animal, et punctum, ut ita dicam, corporis, sex pedes habeat, cum elephantis tanta moles quattuor pedibus incedat; cur serpentes et colubri ventre labantur et pectore; cur vermiculus quem vulgus millepedam vocat, tanto pedum agmine scateat, de animarum statu scire non

kakšno je njihovo domovanje, v čem se razlikujejo, če sploh se; sprašuješ me o poti sonca, zakaj se luna debeli in zakaj tanjša, kod in kako se gibljejo zvezde. Čudim se, kako da si pozabil dodati še tiste verze:

... mrk naj mi sončev pojasnijo, kdaj obnemogla bo luna,
zemlja zakaj vzdrgeta, od česa narastejo morja,
kadar podro se jezovi, kako da sama splahnijo ...³⁹²
... poje, od kod so ljudje in živali, kako sta nastala
ogenj in dež, govori o Arkturu, deževnih Hiadah,
Velikem vozu in Malem, zakaj tako zgodaj potaplja
zimsko se sonce v vode Oceana in kaj zadržuje
krasne poletne noči, da tako so mudljive in pozne.³⁹³

Nato zapustiš nebesa, se spustiš na zemljo in filozofiraš o manjših rečeh. Sprašuješ me namreč: *Povej mi, od kod izviri, od kod vetrovi; zakaj je toča in deževja; zakaj je morje slano in reke sladke, kaj so oblaki, dež, nevihte, grom in strele ...* In sprašuješ me samo zato, da boš potem, ko ti bom priznal svojo nevednost o vsem tem, po pravici in brez skrbi lahko dejal, da tudi ti ne poznaš izvora duš. Svoje nepoznavanje ene stvari boš odtehtal z mojo nevednostjo o toliko rečeh. Toda ti, ki stran za stranjo mešaš »moj dim«, mar ne razumeš, da mi vidimo tvojo meglo in viharje? Da bi bil videti izobražen in da bi pri Kalpurnijevih³⁹⁴ šolarjih obdržal slavo učenosti, me napadeš z vso fiziko; Sokrat je tako, ko je prešel na etiko, očitno zaman dejal: *Kar je nad nami, se nas ne tiče*. Torej, če ti ne bom odgovoril, zakaj ima mravlja, majcena žival s telescem kot pika, šest nog, medtem ko slon z vso svojo težo stopa po štirih; zakaj kače in kuščarji drsijo po prsih in trebuhu, medtem ko ima črviček, ki ga kratko malo imenujejo tudi stonoga, celo vojsko nog; potem ti ne bom mogel odgovoriti niti na vprašanje o

392 Verg., *Georg.* 2.479–482. Prev. Marko Marinčič.

393 Verg., *Aen.* 1.743–746. Prev. Fran Bradač.

394 Latinski retor iz časa Hadrijana in Antonina Pija. Ohranjenih je nekaj njegovih retoričnih vaj.

potero? Quaeris a me quid ipse de animabus sentiam, ut cum professus fuero, statim invadas et si dixero illud ecclesiasticum: Cottidie Deus operatur animas, et in corpore eas mittit nascentium, – illico magistri tendiculas proferas: ‚Et ubi est iustitia Dei, ut de adulterio incestuque nascentibus animas largiatur? Ergo cooperatur est malorum hominum, et adulteris seminantibus corpora, ipse fabricatur animas?‘ Quasi vitium sementis in tritico sit quod furto dicitur esse sublatum, et non in eo qui frumenta furatus est; idcircoque terra non debeat gremio suo semina confovere, quia sator immunda ea proiecerit manu! Hinc est et illa tua arcana interrogatio, ‚quare moriantur infantes; cum propter peccata, corpora acceperint‘. Exstat liber Didymi ad te quo sciscitanti tibi respondit, non eos multa peccasse, et ideo corporum carceres tantum eis tetigisse sufficere. Magister meus et tuus eo tempore, quo tu ab eo ista quaerebas, tres explanationum in Osee prophetam libros ad me, me rogante, dictavit. Ex quo apparet, quid me, quid te docuerit.

29. Urges ut respondeam de natura rerum. Si esset locus, possem tibi vel Lucretii opiniones iuxta Epicurum, vel Aristotelis iuxta peripateticos, vel Platonis atque Zenonis secundum academicos et stoicos dicere. Et ut ad Ecclesiam transeam, ubi norma est veritatis, multa et Genesis et prophetarum libri ac Ecclesiastes nobis de huiusce modi questionibus suggerunt. Aut si haec ignoramus, quomodo de animarum statu, debueras in Apologia tua omnium rerum ignorantiam confiteri, et a calumniatoribus quaerere, cur a

izvoru duš? Vlečeš iz mene, kaj mislim o izvoru duš, samo zato da bi me po odgovoru napadel. Če bom dejal v skladu s cerkvenim naukom, da Bog vsak dan dela duše in jih pošilja v telesa novorojencev, boš privlekel na dan učiteljevo zanko in vprašal: *Kje je Božja pravičnost, da rojene iz prešuštva ali incesta obdari z dušo? Mar sodeluje z grešniki in ustvari duše za prešuštnike, ki spočnejo telo?* To je tako, kot če bi slišal, da je bila ukradena pšenica, in bi dejal, da je bilo za to krivo pšenično seme, ne pa tisti, ki ga je ukradel. In da zato zemlja v svojem naročju ne bi smela negovati semen, ker jih je sejalec tja vrgel s svojo grešno roko! Od tod tudi tvoje zagonetno vprašanje: *Zakaj dojenčki umirajo, ko so vendar telesa prejeli zaradi svojih grehov?* Obstaja Didimova razprava,³⁹⁵ namenjena tebi, v kateri na tvoje vprašanje odgovarja, da niso veliko grešili in je bilo torej zanje dovolj, da so se ječe telesa samo dotaknili. Ta moj in tvoj učitelj je v tem času, ko si ga to spraševal, na mojo prošnjo napisal in mi posvetil tri knjige razlag k preroku Ozeju. Iz tega se vidi, koliko se je vsak izmed naju naučil pri njem.

29. Siliš me, naj ti odgovorim o naravi sveta. Če bi imel dovolj prostora, bi ti lahko navedel Lukrecijevo³⁹⁶ mnenje, skladno z Epikurom, ali Aristotelovo, kot ga učijo peripatetiki, ali Platonovo in Zenonovo³⁹⁷ po akademikih in stoikih. In da se vrnem k Cerkvi, v kateri je merilo resnica – mnogo odgovorov na tovrstna vprašanja nam ponujajo *Geneza*, knjige prerokov in *Pridigar*. Če priznam, da vsega tega ne vem, kot tudi ne poznamo izvora duš, bi moral ti v svojem zagovoru priznati nevednost glede vsega in svoje spletkarje vprašati, zakaj nesramno pričakujejo od tebe en odgovor,

395 Did., *In Iob* 3.16.

396 Lukrecij je bil latinski pesnik (98–55 pr. Kr.), avtor epa *De rerum natura* (*O naravi sveta*, v slovenščino ga je leta 1959 prevedel Anton Sovre), v katerem je prevzel epikurejski nauk.

397 Mišljen je grški filozof Zenon s Kitiona na Cipru (ok. 333–262 pr. Kr.). Velja za začetnika stoiške filozofije.

te unum impudenter expeterent, cum ipsi tanta nescirent. O triremem locupletissimam, quae orientalibus et aegyptiis mercibus Romanae urbis ditare venerat paupertatem!

... Tu Maximus ille es,
unus, qui nobis *scribendo* restituis rem.

Ergo nisi de Oriente venisses, eruditissimus vir haereret adhuc inter mathematicos, et omnes christiani quid contra fatum dicerent, ignorarent? Merito a me quaeris de astrologia, et caeli ac siderum cursu, qui plenam navem tantarum mercium detulisti. Fateor paupertatem, non sum ita ut tu in Oriente ditatus. Te multo tempore Pharus docuit, quod Roma nesciret; instruxit Aegyptus, quod Italia hucusque non habuit.

30. Scribis apud ecclesiasticos tractatores, tres de animabus esse sententias. Unam, quam sequitur Origenes, alteram, quam Tertullianus et Lactantius, licet de Lactantio apertissime mentiaris; tertiam, quam nos simplices et fatui homines, qui non intellegimus, quod si ita sit, iniustus a nobis arguatur Deus. Et post haec iuras te nescire quid sit verum. Dic, oro te: putasne, extra haec tria esse aliquid in quo veritas sit et in tribus istis mendacium, an de tribus unum esse quod verum sit? Si est aliud, cur disputantium libertatem angusto fine concludis et, cum mendacia protuleris, de veritate taces? Sin autem e tribus unum verum est, et reliqua

ko pa sami toliko stvari ne vedo. O, blagodatna in bogata triera,³⁹⁸ ki je prišla z orientalskim in egipčanskim blagom obogatit uboštvo rimskega mesta!

Tukaj si, Fabius Maksimus, ti, ki si rešil državo
s tem, da si vse to napisal ...³⁹⁹

Če se torej ne bi vrnil z Vzhoda, bi učeni mož še vedno tičal med matematiki⁴⁰⁰ in noben kristjan ne bi vedel, kaj naj reče proti fatalizmu? Po pravici me sprašuješ o astrologiji, o nebu in poti zvezd, ti, ki si pripeljal polno ladjo takšnega bogastva! Priznam svojo revščino, nisem obogatel tako kot ti na Vzhodu. Tebe je Faros⁴⁰¹ dolgo učil, česar Rim ni vedel, Egipt te je izobrazil o stvareh, ki jih Italija dotlej ni poznala.

30. Pišeš, da pri cerkvenih piscih najdemo tri mnenja o izvoru duš: prvemu sledi Origen, drugemu Tertulijan in Laktancij (čeprav o Laktanciju očitno lažeš), tretjega pa imamo mi, preprosti in neumni ljudje, ki ne razumemo, da je Bog krivičen, če drži to, kar mislimo. In po tem prisegaš, da ne veš, kaj je res! Prosim te, povej: ali misliš, da je poleg teh treh možnosti še kakšna, ki bi bila resnična, in so te tri laž; ali pa je med temi tremi eno mnenje, ki je pravo? Če je še kakšna možnost, zakaj z ostro mejo zapiraš svobodo razpravljanja? Zakaj navajaš laži in zamolčiš resnico? Če pa

398 Cinični namig na Rufinov prihod v Rim leta 398 in na sanje filozofa Makarija o prihajajoči rešitvi z Vzhoda. Ta rešitev naj bi bil Rufin sam, saj je Makarij prek njega dobil prevod Origenovega dela in dokončal razpravo proti fatalizmu.

399 Verg., *Aen.* 6.845–846. Prev. Fran Bradač.

400 Mišljeni so astrologi in magi.

401 Faros, sicer otok ob Aleksandriji, v tem kontekstu označuje Aleksandrijo samo in priključuje v spomin tamkajšnji svetilnik, eno od sedmih čudes starega sveta, ki ga je dal postaviti Ptolemaj Filadelf. V tem svetilniku naj bi bili po legendi, ki se ji je posmehoval že Hieronim, zaprti tudi prevajalci Septuaginte, ki so jo – z močjo Svetega Duha – vsi prevedli skladno. Faros je v tem ciničnem kontekstu treba razumeti tudi kot *razsvetljeno mesto*, kjer je Rufin nabiral svoje znanje.

duo falsa sunt, cur simili ignoratione honoras falsa cum veris? An idcirco verum dissimulas, ut tibi tutum sit, cum volueris, falsa defendere? Hi sunt fumi, hae caligines, quibus ex oculis hominum conaris lumen auferre. Aristippus nostri temporis, qui plenam cunctarum mercium navem Romano invehis portu, et sella publice posita, Hermagoram nobis, et Gorgiam exhibes Leontinum; dum navigare festinas, unius quaestiunculae mercimonium in oriente oblitus es. Et iterum clamitas, et Aquileiae atque Alexandriae te didicisse iactas, quod sit Deus et animarum et corporum creator. De hoc scilicet quaestio ventilatur, utrum Deus, an diabolus animas fecerit; et non utrum animae ante corpora fuerint, quod vult Origenes, et egerint aliquid, propter quod sint crassis corporibus alligatae, an in morem glirium torpentes consopitaeque dormierint! Haec taces, quae omnes flagitant, et ad illa respondes, quae nullus inquit.

je eno od treh mnenj pravo in sta drugi dve lažnivi, zakaj potem z enako nevednostjo povelečuješ resnično in lažno? Ali zato prikrivaš pravo mnenje, da bi lahko brez skrbi, kadar bi se ti zahotelo, zagovarjal napačno? To je tvoj dim in megla, s katero skušaš pregnati luč iz človekovih oči. Aristip⁴⁰² našega časa, ki pelješ polno ladjo dobrin v rimsko pristanišče, v javnost postaviš svoj prestol in nam predstavljaš Hermagora⁴⁰³ in Gorgija Leontinskega.⁴⁰⁴ Toda medtem ko se ti je mudilo odpluti, si na Vzhodu pozabil majhno stvar, eno majceno vprašanje. In spet kričiš in se bahaš, kako si se v Akvileji in Aleksandriji naučil, da je Bog stvarnik duš in teles. Seveda, vprašanje se vrtilo okrog tega, ali je duše ustvaril Bog ali hudič, in ne okrog tega, ali so obstajale duše pred telesi, kot to pravi Origen, in ali so res storile nekaj, zaradi česar so se zlele s tolstimi telesi, ali pa so spale, omrtvele in otrple kot polhi! Molčiš o tem, kar vsi zahtevajo od tebe, in govoriš nekaj, česar nihče ne sprašuje.

402 Aristip (435–355 pr. Kr.) je bil grški filozof iz Kirene, Sokratov učenec, ki je utemeljil kirensko hedonistično filozofsko šolo. Hedoniki so razvili etiko uživanja; užitek je veljal za smoter človeškega delovanja in za absolutno dobro, človek pa naj bi užitke razsodno izbiral. Aristip je bil v določenem pogledu Epikurov predhodnik; njegova dela niso ohranjena.

403 Hermagora iz Temnosa (2. stol. pr. Kr.) je bil grški retor, avtor razprave *Ars rhetorica* v šestih knjigah. O njem Cicero pravi, da je o govorništvu čudovito spisal veliko del in da je v mnogih rečeh vreden občudovanja (Prim. Cic., *Inv.* 1.6.8.).

404 Gorgij iz Leontinova na Siciliji (ok. 483–ok. 385 pr. Kr.) je bil najvplivnejši sofist, izveden v poučevanju govorništva, ki se je bolj kot na poznavanje dejstev in obdelavo snovi zanašalo na besedni artizem in retorično učinkovitost. Trdil je, da lahko spreten govorec argumentira katerokoli stvar in da je prava izbira besed najboljše sredstvo prepričevanja. Menda naj bi se Gorgij večkrat usedel na stol, ki ga je prinesel na javno mesto, in bil na voljo za odgovor na katerokoli vprašanje, ki so mu ga meščani zastavili. To njegovo domišljavost je Hieronim omenjal že v pismu proti Janezu Jeruzalemskemu. (Hier., *C. loh.* 12.1)

31. Fumos quoque meos frequenter irrides, eo quod similem me scire quod nesciam, et enumeratione doctorum, rude vulgus inducam. Tu videlicet flammeus, immo fulmineus, qui in loquendo fulminas, et flammam ore conceptas tenere non potes, atque ut ille Barchochebas, auctor seditionis iudaicae, stipulam in ore succensam anhelitu ventilabat, ut flammam evomere putaretur: ita et tu nobis, alter Salmoneus, omnia per quae incedis illustras, et nos fumos arguis, de quibus forte dicatur: ‚Qui tangis montes, et fumigant‘: nec intellegis quid fumus in propheta significet locustarum, et quod pulchritudo oculorum tuorum, amaritudinem fumi nostri ferre non potest.

32. De crimine autem periurii, quia me remittis ad codicem tuum, et ex magna parte in aliis libris, tibi, Calpurnioque respondi, nunc breviter dixisse sufficiat, te exigere a dormiente quod numquam vigilans praestitisti. Magni criminis reus sum, si puellae et virgini Christi, dixi saeculares codices non legendos, et me in somnis commonitum promississe ne legerem. Tua navis Romanae urbi revelatione promissa, aliud pollicetur, et aliud efficit. Mathematicorum venerat solvere quaestiones, et solvit fidem christianorum. Quae per Ionium et Aegeum, Adriaticum atque Tyrrhenum

31. Mojemu dimu se pogosto posmehuješ tudi zato, ker naj bi se pretvarjal, da vem nekaj, česar ne vem, in da z naštevanjem učenih učiteljev zavajam neizobražene ljudi. Ti pa očitno širiš ogenj in celo strele, kajti med govorjenjem grmiš in ne moreš držati za zobmi bliskov, ki ti nastajajo v ustih. Tako kot tisti Bar-Kokhba,⁴⁰⁵ pobudnik judovskega upora, ki je imel v ustih prižgano slamo, v katero je pihal, da je bilo videti, kot da bruha ogenj, tako nam tudi ti, drugi Salmonej,⁴⁰⁶ razsvetljuješ kraje, koder stopaš, in me zmerjaš kot dimnega človeka, ki bi mu morda lahko dejal: ... *dotakne se gora, in te se kadijo*.⁴⁰⁷ Ne razumeš, kaj pomeni, ko prerok govori o dimu kobilic,⁴⁰⁸ in očitno lepota tvojih oči ne more prenesti mojega jedkega dima.

32. Kar zadeva mojo krivo prisego⁴⁰⁹ – ker se ravno sklicuješ na svojo knjigo in ker sem tebi in Kalpurniju večinoma že odgovoril v drugih knjigah – naj bo za zdaj dovolj na kratko reči, da mučiš spečega in od njega pričakuješ, česar sam v budnem stanju nisi nikdar izpolnil. Obtožen sem velikega zločina, ker sem deklici in Kristusovi devici dejal, naj posvetnih knjig ne bere, in ker sem na opomin v sanjah obljubil, da jih ne bom bral.⁴¹⁰ Tvoja ladja, ki je bila v razodetju obljubljena Rimu, je obetala nekaj drugega, kot je dosegla. Prišla je, da bi opravila z vprašanji matematikov, toda opravila je z vero kristjanov. Po Jonskem, Egejskem,

405 Barhohebas, slovensko Simon Bar-Kokhba (db. *Sin zvezde*), je bil vodja drugega judovskega upora proti Hadrijanu, v letih 132–135 po Kr.

406 Sin Eola in Tire, Jazonov prednik in kralj Elide, ki je s svojim bronastim vozom in baklami posnemal Zevsov blisk in grom. Zevs ga je ubil s strelom in poslal v Tartar. (Prim. Verg., *Aen.* 6.586)

407 Ps 104,32.

408 Prim. Oz 13,3. in Raz 9,2–3.

409 Gre za znani Rufinov opomin na dano prisego. Hieronim v *Ep.* 22 pripoveduje o svojih sanjah, v katerih se je znašel pred sodnim stolom. Kristus, ki mu je očital branje poganskih piscev (*Ciceronianus es, non christianus*), je obljubil, da se poganskih klasikov ne bo več dotaknil. Seveda se svoje prisege ni držal, kar mu je Rufin rad očital.

410 Prim. Hier., *Ep.* 22.30.

plenis cucurrerat velis, in Romano portu naufragium fecit. Nonne te pudet istiusmodi deliramenta conquirere, et mihi similia obiciendi imponere necessitatem? Esto, alius de te somnium viderat gloriosum; verecundiae tuae fuerat et prudentiae dissimulare quod audieras, et non, quasi magno testimonio, alterius somnio gloriari. Vide quid inter tuum et meum intersit somnium. Ego me humiliter reprehensum refero, tu iactanter laudatum te esse congeminas. Nec dicere potes: »Nihil mea refert quid alius viderit,« cum in luculentissimis libris tuis, hac te ad interpretandum dicas ratione commotum, ne vir illustris de te somnium perderet. Hic est omnis conatus tuus; si me periurium docueris, tu haereticus non eris.

33. Venio ad gravissimum crimen, in quo post reconciliatas amicitias, me infidelitatis accusas. Fateor, inter cuncta maledicta, quae vel obicit, vel minatur, nihil a me ita repellendum est, quam fraus, dolus, infidelitas. Peccare enim hominis est, insidias tendere, diaboli. Ergo ideo in Anastasi immolato agno dexteras iunximus, ut tuas Romae schedulas furaremur, ut immissi canes inemendatas chartulas, te dormiente, corroderent? Et hoc credibile est, ante nos accusatores parasse, quam tu crimen admitteres? Scilicet noveramus quid in animo voveres, quid alius de te somniatus esset, ut impleretur in te graecum proverbium, et sus doceret Minervam. Si Eusebium ego ad latrandum miseram, quis Atarbii contra te et ceterorum rabiem concitavit? Nonne iste est, qui et me haereticum ex tuis amicitiiis iudicabat? Cui cum satisfacissem damnatione dogmatum Origenis, tu clausus domi, nunquam eum videre ausus es, ne aut damnares quod nolebas, aut aperte resistens, haereseos invidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse non poterit, quia accusator tui est? Antequam sanctus Epiphanius venisset Hierosolymam, et ore quidem et osculo tibi pacem daret, mala autem et dolos in suo corde servaret; antequam nos

Jadranskem in Tirenskem morju je plula s polnimi jadri, v rimskem pristanišču pa doživela brodolom. Te ni sram preiskovati takšne traparije in me siliti, da ti očitam podobne reči? Recimo, da se je nekomu sanjalo o tebi kot slavnem človeku. Skromno in pametno bi bilo, če bi prikril, kar si slišal, ne pa da bi se bahal s tujimi sanjami kot z velikim pričevanjem o sebi. Poglej, kakšna je razlika med mojimi in tvojimi sanjami: jaz ponižno omenjam, kako sem bil okaran, ti pa bahavo ponavljaš, kako so te hvalili. Ne moreš reči, da ni tvoja stvar, kaj se je nekomu sanjalo, kajti v svojih izvrstnih knjigah praviš, da je bil to motiv, ki te je gnal k prevajanju, tako da se ne bi uglednemu možu zaman sanjalo o tebi. V tem je vse tvoje prizadevanje: če mi boš dokazal krivo prisego, misliš, da ne boš heretik.

33. Prehajam na najtežji očitek, s katerim me obtožuješ nezvestobe, potem ko sva obnovila prijateljstvo. Priznam, med vsemi klevetami, ki si mi jih navrgel ali pa z njimi grozil, moram najprej pregnati očitek zvijačnosti, spletkarstva in nezvestobe. Človeško je grešiti, nastavljati zanke pa hudičevo. Sva si torej zato pred Anastazijem po jagnjetovi daritvi segla v desnici, da bi jaz po Rimu kradel tvoje rokopise, da bi naščuvani psi obglodali tvoje nepopravljene osnutke, medtem ko si spal? Je mar verjetno, da sem ti pripravil tožnike, še preden si zagrešil hudodelstvo? Seveda, vedel sem, kaj se ti mota po glavi, kaj se bo nekomu sanjalo o tebi, da bi se na tebi izpolnil grški pregovor in bi svinja učila Minervo. Če sem jaz poslal Evzebija, da te je oblajal, kdo je potem proti tebi zagnal norijo Atarbija in drugih? Kaj ni to ta, ki me je zaradi prijateljstva s tabo imel za heretika? Ko sem mu ustregel in obsodil Origenove nauke, si ga ti, doma zaprt, nisi upal niti videti, da ti ne bi bilo treba obsoditi, česar nisi hotel, ali pa se mu odkrito upreti in sprejeti nase obtožbo herezije. Misliš, da zato ne bo mogel pričati proti tebi, ker je tvoj tožnik? Preden je sveti Epifanij prišel v Jeruzalem in *ti z besedo in s poljubom izkazal mir, v srcu*

ei suggillationem tui epistulas dictaremus, ut haeticum scriberet, quem oculis orthodoxum comprobavit, Atarbius contra te latrabat Hierosolymis; et nisi cito abisset, sensisset baculum non litterarum, sed dexteræ tuæ, quo tu canes abigere consuevisti.

34. ‚Cur,‘ inquit, ‚falsatas meas schedulas suscepisti? Quare post interpretationem meam, ausus es in libris Περὶ ἀρχῶν stilum figere? num si erraveram ut homo, debuisti me privatis litteris convenire, et sic mihi blandiri, quomodo et ego tibi nunc in epistulis meis blandior?‘ Haec tota mea culpa est, quare subdolis laudibus accusatus, purgare me volui, et hoc sine invidia nominis tui: ut quod tu solus accusaveras, ad multos referrem, non tibi haeresim obiciens, sed a me repellens. Numquid scivi quod irascereris, si contra haeticos scriberem? Dixeras te de Origenis libris haetica sustulisse: fautorem te haeticorum iam non esse credebam, et ideo non in te, sed in haeticos invectus sum. In quo si vehementior fui, ignosce mihi: putavi, quod et tibi placerem. Furto et insidiis ministrorum meorum dicis schedulas tuas in publicum fuisse prolatas, quae latebant in cubiculo tuo, vel apud eum solum erant, qui rem sibi geri iniunxerat. Et quomodo supra confiteris, quod aut nullus eas habuerit, aut admodum pauci? Si in cubiculo tuo latebant, qua ratione apud eum erant, qui sibi rem geri iniunxerat? Sin autem unus cui scriptae fuerant occultandas suscepit, ergo non latebant tantum in cubiculo tuo, nec habuerunt eas pauci, quos habuisse testatus es. Furto sublatas arguis, et rursum emptas grandi pecunia et infinitis mercibus criminaris. In una re, et in parva epistula quanta varietas et dissonantia mentiendi! Tibi licet accusare, mihi defendere non licebit? Quando criminaris, amicum non cogitas; quando respondeo, tunc tibi ius amicitiae in mentem venit. Dic, oro te, celandas schedulas scripseras, an prodendas? Si ut celares, cur scripsisti? Si ut proderes, cur celabas?

pa je ohranil zlobo in zvijačnost, preden sem mu prevedel pismo tebi v sramoto, saj te je označil za heretika, čeprav te je prej priznal za pravovernega, še pred tem je Atarbij v Jeruzalemu lajal nate, in če ne bi hitro odšel, bi občutil palico, ne tvojega pisma, temveč tvoje desnice, s katero si ponavadi odganjal pse.

34. *Zakaj, pravi, si sprejel moje ponarejene rokopise? Zakaj si se po mojem prevodu knjige Περὶ ἀρχῶν zapičil v taisto delo? In če sem se pač po človeško zmotil, ali me nisi mogel pozvati z osebnim pismom in mi laskati, kot ti zdaj jaz laskam v svojih pismih? Vsa moja krivda je v tem, da sem se hotel očistiti obtožbe tvojih hinavskih hvalnic, in to brez sovražnosti do tvojega imena. Obtožbe, ki so prišle iz tvojih ust, sem pripisal mnogim, in herezije nisem očital tebi, ampak sem jo odvrnil od sebe. Mar sem vedel, da se boš tako razjezil, če bom pisal proti heretikom? Dejal si, da si iz Origenovih knjig umaknil heretične dele. Takrat še nisem verjel, da si privrženec herezije, zato nisem napadel tebe, ampak heretike. Če sem bil pri tem preoster, mi oprosti: mislil sem, da ti bo všeč. Praviš, da so tvoj rokopis, ki je bil skrit v tvoji sobi ali pa ga je imel le on, ki je prevod naročil, moji pomočniki zvijačno ukradli in ga razširili v javnost. Kako lahko potem zgoraj trdiš, da rokopisa nima nihče ali pa le redki? Če je bil skrit v tvoji sobi, kako je bil lahko pri njem, ki je prevod naročil? Če pa je oni, komur je bil namenjen, rokopis prejel, da bi ga skrili, potem ni bil skrit samo v tvoji sobi in ga niso imeli samo tisti *redki*, kot praviš. Pritožuješ se, da je bil rokopis ukraden, in nas dolžiš, da smo ga odkupili nazaj za drag denar in z ogromno podkupnino. Kako nedosledna in protislovna laž pri eni sami stvari in v tako kratkem pisemcu! Ti smeš obtoževati, jaz pa ne bom smel braniti? Ko me dolžiš, ne misliš na prijateljstvo, ko pa ti odgovarjam, se spomniš vseh pravil prijateljstva. Povej, prosim: si prevod napisal, da bi ga skrivali ali objavili? Če si ga pisal, da bi ga skrili, zakaj si ga sploh pisal? Če zato, da bi ga objavili, zakaj si ga torej skrival?*

35. Sed in eo reprehendendus sum: quare accusatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam litteras eorum, in quibus me ὑποκρίσεως arguunt, quod te sciens haereticum, tacuerim; quod dum pacem incautus praebeo, intestina Ecclesiae bella suscepi? Tu discipulos vocas, qui me tuum condiscipulum suspicantur. Et quia parcior fui in refellendis laudibus tuis, putant me tuum esse συμμύστην. Hoc mihi praestitit prologus tuus, ut plus me amicus laederes quam inimicus. Semel sibi persuaserant – recte an perperam ipsi viderint – te esse haereticum. Si defendere voluero, hoc solum proficiam, ut me tecum pariter accusent. Denique mihi obiiciunt laudationem tuam, et te non insidiose putant scripsisse, sed vere; et quod tu in me semper ante laudabas, vehementer insimulant. Quid me vis facere? Ut discipulos accusatores pro te habeam? Ut contorta in amicum iacula, meo suscipiam pectore?

36. De libris autem Περὶ ἀρχῶν debes mihi et gratias agere. Tu enim, ut dicis, noxia quaeque detruncans, meliora posuisti. Ego ita ut in Graeco habebantur, expressi. Ex quo et tua apparet fides; et eius quem interpretatus es, haeresis. Scribebatur mihi de Urbe a viris in Christo praecipuis: ‚Responde criminanti; ne si tacueris, consensisse videaris.‘ Consona omnes voce poscebant, ut Origenis versutias proderem, ut venena haereticorum Romanis auribus cavenda monstrarem. Quid hoc ad iniuriam tuam pertinet? Num solus interpretatus es istos libros, et alium huius operis non habes participem? Numquid et tu de Septuaginta interpretibus es, ut post editionem tuam aliis transferre non liceat? Ecce et ego multos, ut dicis, libellos de Graeco in Latinum transtuli: habes potestatem rursus eos vertendi, ut volueris; et bona enim et mala suo imputantur auctori. Quod et in te

35. Pa vendar boš dejal, da si grajo zaslužim, ker nisem ustavil svojih prijateljev, ko so te obtoževali. Hočeš, naj ti prinesem njihova pisma, v katerih me zmerjajo s hinavcem,⁴¹¹ ker sem molčal, čeprav sem vedel, da si heretik? In s tem ko sem nepazljivo zagotavljal mir, sem se vpletel v notranje boje Cerkve. Moje učence imenuješ te, ki so me sumili, da sem tvoj sošolec. Ker sem bil preveč prizanesljiv do tvojih hvalospevov, mislijo, da sem bil s tabo vred uveden v skrivnosti herezije. Tvoj uvod mi je izkazal to čast, da si me žalil bolj prijateljsko kot sovražno. Enkrat za vselej so se prepričali, da si heretik; prav ali narobe – to je njihova stvar. Če te bom branil, bom dosegel samo to, da bodo s tabo vred obtožili še mene. Nadalje mi očitajo tvoje hvalnice in mislijo, da jih nisi pisal zahrbtno, ampak iskreno; močno me dolžijo stvari, ki si jih ti na meni hvalil. Kaj hočeš, da naredim? Naj si zaradi tebe učence spremenim v svoje tožnike? Naj zahrbtna kopja, ki so jih namerili v prijatelja, prestrežem v svoje srce?

36. Kar zadeva knjige *Περὶ ἀρχῶν*, mi dolguješ zahvalo. Ti si, kot praviš, oklestil vse škodljive nauke in jih nadomestil z boljšimi. Jaz sem prevedel tako, kot je pisalo v grščini. Tako je zdaj razvidna tvoja pravovernost in krivoverstvo avtorja, ki si ga prevajal. Iz Rima so mi veliko pisali, zlasti odlični kristjani: *Odgovori tožniku, kajti če boš molčal, bo videti, da se strinjaš*. Soglasno so vsi zahtevali, naj izdam prefinjene Origenove zvijače, da s tem pokažem, kako se morajo rimska ušesa bati krivoverskega strupa. Kaj ima to opraviti s krivico do tebe? Si mar edini prevedel tiste knjige in nimaš tekmeca pri tem delu? Ali si tudi ti eden od prevajalcev Septuaginte, da je po tvoji izdaji drugi ne smejo več prevesti? Glej, tudi jaz sem, kot praviš, prevedel veliko knjig iz grščine v latinščino. Lahko jih prevajaš znova, kolikor te je volja. Tako dobre kot slabe stvari pripisujemo njihovemu

411 Prim. pismo Pamahija in Oceana, Hier., Ep. 83.

fieret, nisi dixisses te amputasse haeretica et optima transtulisse. Hic est enim nodus tuus, qui solvi non potest. Aut si errasti ut homo, priorem damna sententiam.

37. Sed quid facies de Apologetico tuo, quem pro Origenis scripsisti operibus? Quid de volumine Eusebii, in quo cum multa mutaveris, et, sub nomine martyris, haeretici hominis scripta transtuleris, tamen plura posuisti, quae ecclesiasticae fidei non convenient? Tu etiam Latinos libros in Graecum vertis, nobis dare nostris externa prohibebis? Si in alio opere respondissem, in quo me non laeseras, videri poteram in iniuriam tuam transferre quod verteras: ut te vel imperitum, vel subdolum demonstrarem. Nunc vero novum querimoniae genus, doles tibi in eo esse responsum, in quo a te accusatus sum. Dicebatur ad interpretationem tuam Roma subversa, postulabant omnes a me huius rei remedium – non quo ego alicuius momenti essem, sed qui petebant, esse me aliquid arbitrabantur. Tu amicus eras, qui illa transtuleras. Quid me vis facere? Obedire Deo magis oportet, an hominibus? Domini custodire substantiam, an furtum celare conservi? Aliter te non placabo, nisi et ego tecum accusanda commiserero? Si nullam fecisses mei nominis mentionem, si me non ornasses egregiis laudibus, poteram aliquod habere suffugium, et diversa obtendere, ne rursus interpretata transferrem. Tu me, amice, compulisti, ut aliquot dies in hoc opere perderem, ut proferrem in medium quod Charybdis debuit devorare. Et tamen laesus, amicitiae in te iura servavi, et quantum in me fuit, sic me defendi, ut te non accusarem. Tu nimium suspiciosus et querulus, qui dicta in haeticos ad tuam refers contumeliam. Quod si

avtorju. To bi veljalo tudi v tvojem primeru, če ne bi dejal, da si odrezal krivoverske dele in prevedel samo najboljše. To je tvoj voz, ki se ga ne da razplesti. Če si se po človeško zmotil, obsodi svoje prejšnje mnenje.

37. A kaj boš storil s svojo apologijo, ki si jo napisal za Origenova dela? Kaj boš naredil z Evzebijevim spisom? Čeprav si v njem mnogo spremenil in pod mučenčevim imenom prevedel spis heretika, si vendarle vnesel mnogo trditev, ki se ne skladajo z veroizpovedjo Cerkve. Sam celo latinske knjige prevajaš v grščino, meni pa boš preprečil, da bi svojim ljudem podaril tuje knjige? Če bi odgovarjal glede kake druge knjige, zaradi katere me nisi žalil, bi se morda zdelo, da sem iz hudobije prevedel nekaj, kar si ti že prevedel, samo zato da bi pokazal tvojo nevednost in zahrbtnost. Ta tožba zdaj pa je nekaj novega; zameriš namreč, ker sem ti odgovoril na to, česar si me obtoževal.⁴¹² Menda je tvoj prevod postavil na glavo ves Rim in vsi so od mene zahtevali zdravilo za to reč – ne zato ker bi bil jaz ne vem kako pomemben; toda tisti, ki so me prosili, so mislili tako. Ti, ki si to prevedel, si bil moj prijatelj. Kaj naj po tvoje naredim? Je treba bolj ubogati ljudi ali Boga?⁴¹³ Varovati gospodarjevo imetje ali prikrivati tatvino tovariša?⁴¹⁴ Te ne bom umiril drugače, kot da tudi jaz s teboj vred zagrešim obtožbe vredno dejanje? Če mojega imena ne bi omenil, če me ne bi okitil z odličnimi hvalnicami, bi jaz še imel možnost presoditi in izbrati nekaj drugega, da ne bi prevajal nečesa, kar je bilo že prevedeno. Ti, prijatelj, ti si me prisilil, da sem zapravil nekaj dni ob tem delu, da sem spravil na svetlo, kar bi morala požreti Karibda. Čeprav sem bil užaljen, sem spoštoval pravila prijateljstva do tebe in po svojih najboljših močeh branil sebe, ne da bi te obtoževal. Ti pa si preveč sumničav in prepirljiv, zato si jemlješ k srcu besede, name-

412 Prim. Cic., *Verr.* 2.2.9.24.

413 Prim. Apd 5,29.

414 Prim. Cipr., *Ep.* 27.1.

aliter amicus tuus esse non possum, nisi et haereticorum amicus fuero, levius tuas inimicitias, quam illorum amicitias sustinebo.

38. Novum quoque me putas finxisse mendacium, ut epistolam ad te meo nomine componerem, quasi olim scriptam, quo bonus esse videar et modestus; quam tu numquam omnino susceperis. Haec res perfacile probari potest. Multi Romae eius exemplaria habent, ante hoc circiter triennium, qui tibi eam mittere noluerunt, scientes quae de meo nomine iactitares, et quam indigna proposito christiano ac nefanda confingeres. Ego scripsi nesciens, quasi ad amicum. Illi non reddiderunt ei, quem inimicum noverant, parentes et meo errori, et tuae conscientiae. Et simul argumentaris, quod si talem tibi epistolam scripseram, non debueram contra te in alio libello multa mala scribere. Hic est totus error tuus, et haec iusta querimonia quod quae nos in haereticos dicimus, tu in te dicta confingis et, nisi illis pepercerimus, te putas esse violatum. An ideo panem tibi non damus, quia haereticorum cerebro lapidem illidimus? Et ut nostram epistolam non probes, papae quoque Anastasii simili dicitis fraude subnexam. De qua tibi ante respondi. Quam si suspicaris ipsius non esse, habes ubi apud eum nos arguas falsitatis. Sin autem eius est, ut huius quoque anni contra te epistolae probant, frustra et falso falsam arguere niteris, cum ex illius vera epistula, nostram veram esse doceamus.

39. In excusando mendacio tuo, quam elegans esse voluisti! Et ne sex millia Origenis libros proferas, Pythagorae a me exigis monumenta. Ubi est illa fiducia, qua inflatis buccis creberrime personabas, te quae in aliis libris Origenis legeras, emendasse in libris Περὶ ἀρχῶν, et non aliena,

njene heretikom. Če pa tvoj prijatelj ne morem biti drugače, kot da sem hkrati prijatelj krivovercev, potem bom lažje prenašal tvojo nenaklonjenost kot pa njihovo prijateljstvo.

38. Meniš, da sem si izmislil novo laž; da sem ti v svojem imenu sestavil pismo, napisano že pred nekaj časa. V njem naj bi se kazal kot dober in skromen, toda ti nisi pisma nikoli dobil. To stvar lahko zelo hitro preverimo. V preteklih treh letih so mnogi v Rimu imeli kopije tega pisma, a ti jih niso hoteli poslati, ker so vedeli, kaj o meni trosiš naokoli in kako si izmišljaš zgodbe, brezbožne in nevredne krščanskega življenja. Ne da bi to vedel, sem ti pisal kot prijatelju. Oni ti pisma niso poslali nazaj, ker so vedeli, da si sovražnik, in s tem so prizanesli moji napaki in tvoji vesti. Obenem se pritožuješ, da ne bi smel v neki drugi knjigi pisati o tebi toliko slabega, če sem ti napisal takšno pismo. V tem je vsa tvoja napaka, ki ti jo po pravici očitam, da namreč vse, kar rečem proti heretikom, jemlješ osebno. Če njim ne prizanašam, misliš, da žalim tebe. Ti mar zato ne dajem kruha, ker sem s kamnom zadel ob vročekrvnost heretikov?⁴¹⁵ Zato, da ne bi odobril mojega pisma, praviš, da je bilo tudi pismo škofa Anastazija podtaknjeno zraven s podobno zvijačo. Na to sem ti že odgovoril. Če sumiš, da pismo ni njegovo, imaš možnost, da me pred njim obdolžiš ponarejanja. Če pa je njegovo, kot dokazujejo tudi letošnja pisma proti tebi, se zaman trudiš z lažjo dokazati laž, kajti iz njegovega pristnega pisma ti lahko dokažem, da je tudi moje pristno.

39. Neverjetno, kako omikan si hotel biti pri opravičevanju svoje laži! Da ne bi navajal šest tisoč Origenovih knjig, od mene terjaš Pitagorove zapise. Kje je tvoja samozavest, s katero napihuješ lica in se vedno znova šopiriš, da si prevod *Περὶ ἀρχῶν* izboljšal s tem, kar si prebral v Origenovih knjigah, in da nisi vstavil tujega, ampak njegove besede vrnil

415 Prim. Mt 7,9., Lk 11,11. in Plavt., *Aul.* 195.

sed sua reddidisse suis? De tanta librorum silva unum fruticem ac surculum proferre non potes. Hi sunt veri fumi, hae nebulae, quas dum in me criminaris, in te exstinctas dissipatasque cognoscis. Nec fractam cervicem deicis, sed maiori impudentia, quam imperitia, dicis me negare, quae in promptu sunt, ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne scorteum quidem nummum de thesauris tuis proferas. Iusta contra me odia recognosco, et vera in nos debaccharis insania. Nisi enim ego quod non est, audacter exigere, tu videbaris habere quod non habes. Pythagorae a me libros flagitas. Quis enim tibi dixit illius exstare volumina? Nonne in epistula mea, quam criminaris, haec verba sunt: »Sed fac me errasse in adolescentia, et philosophorum, id est, gentilium studiis eruditum, in principio fidei ignorasse dogmata christiana, et hoc putasse in Apostolis, quod in Pythagora et Platone et Empedocle legeram.« De dogmatibus eorum, non de libris locutus sum, quae potui in Cicerone, Bruto, ac Seneca discere. Lege pro Vatinio oratiunculam, et alias ubi sodalitorum mentio fit, revolve dialogos Tullii, respice omnem oram Italiae, quae quondam Magna Graecia dicebatur, et Pythagoricorum dogmatum incisa publicis litteris aera cognosces. Cuius enim sunt illa χρυσᾶ παραγγέλματα? Nonne Pythagorae? In quibus omnia eius breviter dogmata continentur, et in quae latissimo opere philosophus commentatus est Iamblichus, imitatus ex parte Moderatum

njegovim?⁴¹⁶ Iz tolikšne goščave njegovih knjig ne moreš prinesti na dan ene same šibe ali drobne vejice. To pa sta res dim in megla! Vidiš, kako sta se medtem, ko si ju očital meni, razblinila in razširila proti tebi. In ne ukloniš zlomljenega vratu, pač pa z nesramnostjo, ki celo presega tvojo nevednost, praviš, da tajim, kar je očitno. Čeprav si obljubljal zlato goro, iz svoje zakladnice ne prineseš niti usnjenega novca. Vidim, da je tvoje sovraštvo upravičeno in da v resničnem besu noriš proti meni. Če ne bi jaz drzno terjal, kar ne obstaja, bi se zdelo, da imaš nekaj, česar nimaš. Od mene zahtevaš Pitagorove knjige. Kdo ti je dejal, da njegovi spisi obstajajo? Res je, da se v pismu, ki ga kritiziraš, najdejo besede: »Toda recimo, da sem se motil v mladosti, da sem se izobraževal pri filozofih, torej poganskih piscih, in na začetku nisem poznal naukov krščanske vere. In da sem pripisal apostolom, kar sem prebral pri Pitagori, Platonu in Empedoklu.«⁴¹⁷ Nisem govoril o njihovih knjigah, temveč o naukih, ki sem se jih lahko naučil pri Ciceronu, Brutu ali Seneki. Preberi kratek govor *Za Vatinija* in še druge, v katerih so omenjene tajne bratovščine, prelistaj Tulijeve dialoge, poglej vso obalo Italije, ki se je nekoč imenovala Velika Grčija, in našel boš bronaste spomenike, na katerih so javno napisani Pitagorovi nauki. Čigava so namreč tista *Zlata pravila*? Mar ne Pitagorova? V njih je strnjen ves njegov nauk in k njim je filozof Jamblih⁴¹⁸ napisal obsežen komentar, pri čemer je delno posnemal zgovornega Moderata⁴¹⁹ ter Arhipa

416 Ruf., *Orig. princ. 1. Prol.* 3,58–61. in Hier., *Ep.* 80.2.6.

417 Hier., *Ep.* 84.6.2.

418 Jamblih (umrl ok. 330 po Kr.) je bil novoplatonistični filozof iz Sirije, ki je tam ustanovil tudi svojo šolo. Pomemben je predvsem zaradi razprave *Spodbuda k filozofiji*, v kateri je navedel tudi poprejšnja filozofska dela, in spisa *O pitagorejstvu*. Ohranjeno je tudi delo *O skrivnostnih obredih*, njegove razlage Platona in Aristotela pa se niso ohranile.

419 Moderat iz Gadesa je bil novopitagorejec, ki je živel v času cesarja Nerona. Splošna težnja novopitagorejcev prvega in drugega stoletja po Kr. je bila Platona in Aristotela predstaviti kot naslednika Pita-

virum eloquentissimum, et Archippum ac Lysidem Pythagorae auditores. Quorum Lysis ac Archippus Graeciae, id est, Thebis scholas habuere. Qui memoriter tenentes praecepta doctoris, ingenio pro libris utebantur. E quibus illud est:

Φυγαδευτέον πάση μηχανῇ καὶ περικοπτέον πυρὶ καὶ σιδήρῳ
καὶ μηχαναῖς παντοῖαις ἀπὸ μὲν σώματος νόσον, ἀπὸ δὲ
ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πόλεως δὲ στάσιν,
οἴκου δὲ διχοφροσύνην, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμετρίαν.

Quod in Latinum ita possumus vertere:

Fuganda sunt omnibus modis et abscindenda, languor a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate seditio, a domo discordia, et in commune a cunctis rebus intemperantia.

Pythagorica et illa praecepta sunt: »Amicorum omnia esse communia« et »Amicum seipsum esse alterum: duorumque temporum maxime habendam curam, mane et vesperi, id est, eorum quae acturi sumus, et eorum quae

in Lizida, ki sta bila Pitagorova učenca. Lizid in Arhip sta imela šole v Grčiji v Tebah. Ker sta pravila učitelja znala na pamet, jima je um služil namesto knjig.⁴²⁰ Eden izmed teh nasvetov je:

Φυγαδεύτεον πάση μηχανῇ καὶ περικοπτέον πυρὶ καὶ σιδήρῳ
καὶ μηχαναῖς παντοίαις ἀπὸ μὲν σώματος νόσον, ἀπὸ δὲ
ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πόλεως δὲ στάσιν,
οἴκου δὲ διχοφροσύνην, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμετρίαν.

To bi lahko prevedli takole:

Na vsak način je treba pregnati, z ognjem in mečem odsekati in z vsemi sredstvi odstraniti oslabeledost iz telesa, iz duha nevednost, požrešnost iz trebuha, prevrat iz države, razprtije iz hiše, na splošno pa iz vseh reči nezmernost.⁴²¹

Pitagorovi so tudi tile nasveti: »Priateljem so vse reči skupne« in »Priatelj je drugi jaz«. ⁴²² »Na dva trenutka moramo še posebno paziti, in sicer na jutro in večer, to je, kaj

gore. Polemizirali so z materialističnimi filozofskimi smermi (epikurejstvom, stoo) in znova odkrili *breztelesno* in *nesnovno*. Verjeli so, da je *transcendentno breztelesno* vzrok telesnega. Številom so pripisovali simbolno vrednost; češ da števila izražajo globlja počela, ki so brez njih nepredstavljiva. V novopitagorejstvu so zato imela števila tri vrednosti: metodološko, ontološko-metafizično in teološko-teozofsko. Moderat je osvetlil zlasti prvo vrednost. Števila zanj niso bila počela sama, ampak prej kazalci in znamenja počel, ki pomagajo predstavljati znake pravih počel in duhovnih oblik. Prim. Giovanni Reale, *Zgodovina antične filozofije*, zv. IV. Šole cesarske dobe (Ljubljana: Studia humanitatis, 2002), 305–334.

420 Porf., *Vita Pyth.* 48.55.57–58. Vse citate Pitagorovega nauka in podrobnosti o njegovih učencih Hieronim črpa iz Porfirijevega življenjepisa Pitagore. Hieronim svojega vira ne omenja, najbrž zaradi dejstva, da je bil Porfirij nasprotnik kristjanov (napisal je spis *Κατὰ χριστιανῶν*, *Proti kristjanom*, ki so ga v petem stoletju zažgali). Tudi v svojih drugih pismih mu je Hieronim namenil nekaj nečastnih atributov (npr. *sceleratus*, *impius*). Po: Lardet, *L'Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*, 383.

421 Porf., *ibid.* 22. Prevod grškega odstavka Dragica Fabjan.

422 Porf., *ibid.* 33.

gesserimus.« Post Deum »veritatem colendam, quae sola homines Deo proximos faciat«. Illaque aenigmata, quae diligentissime Aristoteles in suis libris prosequitur: »Stateram ne transilias, id est, ne praetergrediare iustitiam. Ignem gladio ne fodias: iratum videlicet et tumidum animum verbis maledicis ne lacessas. Coronam minime carpendam, id est, leges urbium conservandas. Cor non comedendum, id est, moerorem de animo prociendum.« »Cum profectus fueris,« inquit, »ne redeas; id est, post mortem vitam istam ne desideres. Per viam publicam ne ambules; id est, ne multorum sequaris errores. Hirundinem in domum non suscipiendam; id est, garrulos et verbosos homines sub eodem tecto non habendos. Oneratis superponendum onus: deponentibus non communicandum; id est, ad virtutem incedentibus, augenda praecepta: tradentes se otio, relinquendos.« Et quia pythagorica dogmata legisse me dixeram, audi quid apud Graecos Pythagoras primus invenerit: immortales esse animas, et de aliis corporibus transire in alia— quod quidem et Virgilius in sexto Aeneidum volumine sequens loquitur:

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno;
scilicet immemores supera ut convexa revisant,
rursus et incipiant in corpora velle reverti.

40. Se primum fuisse Euphorbum, secundo Aethalidem, tertio Hermotimum, quarto Pyrrhum, ad extremum

bomo še storili in kaj smo že storili.«⁴²³ Takoj za Bogom »je treba častiti resnico, ki edina ljudi približuje Bogu«. In še tele uganke, ki jih je Aristotel popisal v svojih knjigah: »Nikoli ne preskoči tehtnice; kar pomeni: ne korakaj mimo pravičnosti.«⁴²⁴ »Ne drezaj z mečem v ogenj; to je, ne draži jeznega in razburjenega moža z žaljivimi besedami. Ne trgaj krone; to pomeni, da je treba ohranjati zakone. Ne razjedaj srca; kar pomeni, da je treba pregnati žalost iz srca.« »Ko boš odpotoval,« pravi, »se ne vračaj; to pomeni, da si po smrti ne želi tega življenja. Ne sprehajaj se po javni cesti; to je, ne posnemaj napak mnogih. Lastovke ne sprejemaj v hišo; kar pomeni: ne imej klepetavih in jezičnih ljudi pod isto streho. Natovorjenim naloži breme, tistim, ki ga odlagajo, bremena ne deli; to pomeni, da je treba njim, ki stopajo proti kreposti, naložiti naukov, njih, ki se predajajo brezdelju, pa pustiti.«⁴²⁵ In ker sem dejal, da sem bral pitagorejske nauke, poslušaj, kaj je Pitagora iznašel prvi med Grki: da so duše nesmrtni in da iz enih teles prehajajo v druga. O tem govori tudi Vergilij v šesti knjigi *Eneide*:

Potlej, ko duše kolo so brezmejnega časa valile
tisoč že let, jih božanstvo pokliče; ob reki se Leti
zberejo v dolgih vrstah in pozabijo, kar doživelo
prej so na svetu, in svod bi nebesni spet videle rade,
v druga telesa na zemljo nazaj se vrniti želijo.⁴²⁶

40. Pitagora je verjel tudi, da je bil sam najprej Evforb, nato Etalid, v tretje Hermotim, četrtrič Pir⁴²⁷ in nazadnje

423 Porf., *ibid.* 40.

424 Porf., *ibid.* 41.

425 Porf., *ibid.* 42.

426 Verg., *Aen.* 6.748–751. Prev. Fran Bradač.

427 Prim. Tert. *Anim.* 28. Evforb je bil junak iz *Iliade* na strani Trojancev. Bil je sin Apolonovega svečenika Pantooja in Frontis. Skupaj s Hektorjem je ubil Patrokla (*Il.* 16.806–816), sam pa je končal pod Menelajevim mečem (*Il.* 17.9–60). Njegov ščit je shranjen v Argosu. Etalid je bil eden od junakov, ki se je pridružil odpravi Argonavtov. Njegov oče Hermes mu je podelil spomin, ki je nedotaknjen ostal

Pythagoram: et post certos temporum circulos, ea quae fuerant, rursus fieri: nihilque in mundo videri novum; philosophiam meditationem esse mortis, cottidie de corporis carcere nitentem animae educere libertatem: μαθήσεις ἀναμνήσεις, id est, »discentias reminiscentias esse«; et multa alia, quae Plato in libris suis, et maxime in Phaedone, Timaeoque prosequitur. Nam post Academiam et innumerales discipulos, sentiens multum suae deesse doctrinae, venit ad Magnam Graeciam, ibique ab Archyta Tarentino et Timaeo Locrensi, Pythagorae doctrina eruditus, elegantiam et leporem Socratis cum huius miscuit disciplinis, quae omnia nomine commutato, Origenes in libros suos Περὶ ἀρχῶν transtulisse convincitur. In quo igitur erravi, si adolescens dixi, me ea putasse in apostolis, quae in Pythagora et Platone et Empedocle legeram? Non, ut tu calumniaris et fingis, in Pythagorae et Platonis et Empedoclis libris, sed quae in illis fuisse legeram, et aliorum me scripta eos habuisse docuerunt. Et hoc genus elocutionis frequentissimum est: ut si dicam, ,quae in Socrate legi dogmata, putavi vera. Non quod Socrates libros ullos scripserit; sed: ,Quae legi apud

Pitagora.⁴²⁸ Po njegovem naj bi se po določenih časovnih ciklih ponovile stvari, ki so se že zgodile, tako da na svetu ni nič novega.⁴²⁹ Učil je, da je filozofija premišljevanje smrti in da z vsakodnevnim naporom vodi duše iz ječe telesa v svobodo.⁴³⁰ Trdil je, da so *μαθήσεις ἀναμνήσεις*, torej, da je učenje spominjanje,⁴³¹ in še mnogo drugega, kar je Platon popisal v svojih knjigah, še posebno v *Fajdonu* in *Timaju*. Ko je namreč Platon ustanovil Akademijo in pridobil mnogo učencev, je začutil, da je njegov nauk zelo pomanjkljiv. Prišel je v Veliko Grčijo in se od Arhita Tarentinskega⁴³² in Timaja iz Lokre⁴³³ podučil o Pitagorovem nauku in ga združil s Sokratovo uglajenostjo in z bistrournostjo.⁴³⁴ Kot lahko dokažemo, je Origen vse to prenesel v knjige *Περὶ ἀρχῶν* pod drugim imenom. Kje sem torej grešil, če sem v mladosti dejal, da sem apostolom pripisoval to, kar sem bral pri Pitagoru, Platonu in Empedoklu? Ne v Pitagorovih, Platonovih in Empedoklovih knjigah, kot me ti obtožuješ in si izmišljaš, pač pa, kar sem bral, da je obstajalo v njihovih spisih, in kar so mi zapisi drugih pokazali, da je moč najti pri njih. Tak način izražanja je zelo pogost; kot če bi dejal: *Verjamem, da so nauki, ki sem jih bral pri Sokratu, resnični. To ne pomeni, da je Sokrat napisal kakšno knjigo, ampak*

v Hadu. Mitični šaman Hermotim iz Klazomen naj bi imel dušo, ki je lahko po želji privzemala ali zapuščala telo. Pir je pri Tertulijanu predstavljen kot ribič (Tert., *Anim.* 44).

428 Porf., *ibid.* 45.

429 Porf., *ibid.* 19.

430 Porf., *ibid.* 46.

431 Tert., *Anim.* 23.6.

432 Arhitas (*fl.* okrog 400 pr. Kr.) je bil grški pitagorejec in matematik iz Tarenta, menda tudi Platonov prijatelj. Bil je tudi vojaški poveljnik, pripisujejo pa mu tudi izum škripca. Fragmenti njegovih del so v slovenščini zbrani v Sovretovem izboru *Predsokratiki* (1946).

433 Timaj je bil grški pitagorejec iz petega stol. pr. Kr. Platon ga je upodobil v istoimenskem dialogu, v katerem skozi Timajeva usta razlaga izvor in ureditve stvarstva. Dialog je imel velik odmev v novoplatonizmu in zgodnjem krščanstvu.

434 Prim. Cic., *Rep.* 1.10.16., *Fin.* 5.29.87.

Platonem et alios Socraticos illum habuisse ...⁶ Et rursum: ,imitari volui gesta, quae in Alexandro et Scipione legeram.⁶ Non quod ipsa sua gesta descripserint; sed quod apud alios legerim, quae illos gessisse mirabar. Igitur etiam si docere non possem, ipsius Pythagorae exstare monumenta, nec a filio eius ac filia aliisque discipulis probata convincerem, non me teneres mendacii, quia non libros, sed dogmata legisse me dixi: et te frustra errare, me tuum protegere voluisse mendacium, ,ut nisi ego unum librum Pythagorae protulero, tu sex millia Origenis libros perdidideris⁶.

41. Veniam ad epilogos, id est, maledicta tua, in quibus me ad paenitentiam cohortaris; et nisi conversus fuero, id est, nisi te accusante siluero, mihi minaris interitum. Et hoc scandalum redundaturum in caput meum denuntias, qui te hominem lenissimum et mosaicae mansuetudinis, responsione mea ad scriptionis insaniam provocaverim; scire enim te crimina, quae tibi soli amicissimo sim confessus, et haec in medium prolaturum; meisque me coloribus esse pingendum, et debere meminisse, quod iacuerim ad pedes tuos, ne gladio oris tui amputares caput meum. Et post multa, in quibus furibundus exsultas, revocas te, et dicis optare pacem cum denuntiatione dumtaxat, ut deinceps taceam, id est, ut non scribam contra haereticos, nec audeam respondere accusationi tuae. Si hoc fecero, frater ero et collega, et vir eloquentissimus et amicus ac sodalis, et quod his maius est, omnia quae de Origene transtuli, catholica iudicabis. Sin autem muttiero, et me commovero, illico impurus ero et haereticus, et tua indignus necessitudine. Haec sunt praeconia

kar sem pri Platonu in drugih sokratikih bral o njegovem nauku. Spet lahko rečem: *Želim posnemati dejanja, o katerih sem bral pri Aleksandru in Scipionu.*⁴³⁵ Ne ker bi onadva opisala svoja dela, ampak ker sem občudoval njuna dejanja, o katerih sem bral pri drugih piscih. Čeprav ti ne morem zagotoviti, da obstaja kak Pitagorov spis, niti ti tega ne morem dokazati s pomočjo izjave njegovega sina, hčerke ali drugih učencev, me vendar nisi ujel na laži, kajti dejal sem, da sem bral njegove nauke, ne pa knjig. Dejal sem tudi, da se brez povoda motiš, če misliš, da sem hotel prikriti tvojo laž, namreč, *če jaz ne bom navedel ene Pitagorove knjige, tudi ti lahko trdiš, da je izgubljenih šest tisoč Origenovih knjig.*

41. Prešel bom k tvojemu epilogu, torej k tvojemu obrekovanju, s katerim me spodbujaš h kesanju in mi groziš s pogubo, če se ne spreobrnem in umolknem ob tvojih obtožbah. Praviš, da me bo ta škandal udaril nazaj po glavi, ker sem tebe, dobrohotnega moža, polnega Mojzesove miline, s svojim odgovorom spravil ob pamet do besnega pisanja. Praviš, da veš za moje grehe, ki sem jih kot prijatelj zaupal edino tebi, in da jih boš razširil v javnost. Trdiš, da bi me moral naslikati z mojimi barvami in da bi se moral spomniti, kako ležim pred tvojimi nogami, proseč, da mi ne odsekaj glave z mečem svojih besed. Še veliko je takih besed, s katerimi daješ duška svoji norosti, potem pa preklicuješ samega sebe in praviš, da želiš mir, seveda z namigom, naj odslej molčim, torej naj ne pišem proti heretikom in naj si ne drznem odgovarjati na tvojo obtožbo. Če bom to storil, bom tvoj brat, kolega, nadvse zgovorni mož, dober prijatelj in tovariš, in kar je še več kot to – vse, kar sem prevedel Origenovega, boš dosodil za katoliško. Če pa bom še kaj črhnil in se zganil, bom pri priči izprijenec, heretik, nevreden

435 Hieronimova poanta je bolj razvidna v izvirniku: *gesta quae in Alexandro et Scipione legeram*. Možno ga je razumeti na dva načina: *dejanja, o katerih sem bral pri Aleksandri in Scipionu* ali *dejanja, o katerih sem bral, da sta jih izvršila Aleksander in Scipion*.

mea, sic me hortaris ad pacem, et ne gemitum quidem ac lacrimas dolori liberas esse concedis.

42. Possem et ego tuis te coloribus pingere, et insanire contra insanientem, et dicere quidquid vel scio, vel nescio, et eadem licentia, immo furore et amentia, vel falsa, vel vera congerere, ut et me loqui, et te puderet audire; et obicere tibi, quae aut accusantem damnarent, aut accusatum; ut ex frontis durtia, fidem lectori facerem et, quod impudenter scriberem, vere scribere iudicaret. Sed procul sit a moribus christianis, ut dum alterius petunt sanguinem, suum offerant, et sine gladio, voluntate homicidae sint. Tuae hoc bonitati, tuae mansuetudini et simplicitati convenit, qui de uno pectoris sterquilinio, et odorem rosarum, et foetorem profers cadaverum, et contra sententiam prophetalem, amarum dicis esse, quod quasi dulce laudaveras. Nec necesse est, ut in ecclesiasticis tractatibus rem tribunalium ventilemus; nihilque super hoc amplius audies, nisi illud e trivio: »Cum dixeris quod vis, audies quod non vis.« Aut si tibi vile videtur vulgare proverbium, et homo sapientissimus magis philosophorum ac poetarum sententiis delectaris, lege illud Homericum: »Ὅπποϊόν κ' εἴρησθα ἔπος, ἔπος τοῖόν κ' ἐπακούσαις.« Hoc solum requiro ab eximia censura tua et sanctitate, cuius tanta est puritas, ut ad sudaria et semicinctia tua daemones rugiant, cuius exemplum in scribendo sequaris; quis umquam catholicorum in disputatione sectarum, turpitudinem ei, adversum quem disputat, obieceri. Sic te docuerunt magistri tui? Talibus institutus es disciplinis, ut cui respondere non potueris caput auferas, et linguam quae tacere non potest, seces? Nec magnopere gloriaris, si facias quod scorpiones possunt facere et cantharides. Fece-

tvojega prijateljstva. To je moja slava, tako me spodbujaš k miru in ne daš moji žalosti svobode niti za vzdih in solze.

42. Tudi jaz bi te lahko naslikal s tvojimi barvami in norel proti norcu, govoril, kar vem ali česar ne vem, ter z enako samovoljo, celo v besu in nespameti kopicil, kar je res in kar ni, tako da bi naju bilo oba sram; mene govoriti, tebe poslušati. Lahko bi ti navrgel reči, ki bi obsodile tožnika in obsojenca; hladnokrvno in predrzno bi dosegel, da mi bralec verjame, in dosodil, da so moji nesramni spisi napisani po resnici. Toda Bog obvaruj kristjana takih navad, da bi ponujal svojo kri in medtem zahteval kri bližnjega ali da bi bil morilec, sicer brez meča, a s svojo voljo! To pristaja tvoji dobroti, krotkosti in preprostosti, kajti iz ene in iste greznice svojega srca na dan prinašaš dišave vrtnic in smrad po truplih, in v nasprotju s prerokovim stavkom trdiš, da je grenko, kar si prej hvalil kot sladko.⁴³⁶ In ni nam treba v spisih s krščansko vsebino premlevati reči, vrednih sodišča, in na to temo ne boš slišal nič več razen tegale, kar slišiš na cesti: »Kadar govoriš, kar hočeš, slišiš, česar nočeš.«⁴³⁷ Če pa se ti, modrijanu, ljudski pregovor zdi preveč cenen in ti bolj ugajajo misli filozofov in pesnikov, preberi tole Homerjevo: »Reci ti meni karkoli, povrnem ti z mero enako.«⁴³⁸ Samo to zahtevam od tvoje izjemne kritičnosti in svetosti, ki je tako čista, da celo demoni tulijo v robce in rute, da mi odgovoriš:⁴³⁹ čigavemu zgledu si sledil pri svojem pisanju? Je že kdaj kak katolik pri izmenjavi mnenj sramotil človeka, s katerim je razpravljal? So te tako učili tvoji učitelji? Mar si se učil takih veščin, da vzameš glavo njemu, ki mu ne moreš odgovoriti, in odrežeš jezik tistemu, ki ne more molčati? Ni, da bi se hvalil, če delaš, kar znajo škorpijoni in obadi.⁴⁴⁰ To

436 Prim. Iz 5,20.

437 Prim. Tert., Andr., 920.

438 Hom., *Il.* 20.250. Prev. Anton Sovre.

439 Prim. Apd 19,12.

440 Prim. Cic., *Tusc.* 5.40.117.

runt haec et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Ioannem, quia veritatem non poterant audire, et linguam veriloquam crinali acu confodiebant. Canes latrant pro dominis suis, et tu me non vis latrare pro Christo? Scripserunt multi contra Marcionem, Valentinum, Arium, et Eunomium. A quo eis obiecta est turpitude? Nonne toti in convincenda haeresi incubuerunt? Istaе machinae haereticorum, id est, magistrorum tuorum sunt, ut convicti de perfidia, ad maledicta se conferant. Sic Eustathius antiochenus episcopus, filium dum nescit, invenit. Sic Athanasius alexandrinae ur-

sta storila Fulvija⁴⁴¹ Ciceronu in Herod Janezu Krstniku,⁴⁴² ker nista mogla poslušati resnice. In resnicoljubni jezik sta prebodla z lasno iglo. Še psi lajajo v bran svojega gospodarja, ti pa nočeš, da bi jaz lajal za Kristusa? Veliko jih je pisalo proti Markionu, Valentinu, Ariju in Evnomiju;⁴⁴³ je kdo tem piscem očital prostaštvo? Kaj se niso vsi zavzemali za obsodbo herezij? To so vzvodi heretikov, torej tvojih učiteljev, da se zatečejo k obrekovanju, ko jih obsodijo izdajstva vere. Tako je antiohijski škof Evstatij⁴⁴⁴ nevede našel sina; tako je aleksandrijski škof Atanazij odsekal Arseniju tretjo roko.⁴⁴⁵

441 Fulvija je bila žena Marka Antonija. Ko ji je Antonij prinesel Ciceronovo glavo, je prebodla njegov jezik z zlato iglo (po Antonijevem naročilu je bil Ciceron namreč uvrščen na proskripcijske liste in leta 43 na begu umorjen).

442 Prim. Mr 6,14–29.

443 Glede Evnomija glej *Apol. c. Ruf. 2.17*.

444 Evstatij (okrog 270–390 po Kr.) je bil leta 323 imenovan za škofa v Antiohiji. Na koncilu v Niceji je bil velik nasprotnik arijanstva in to je ostal tudi v naslednjih letih. Ker v svojo škofijo ni sprejemal arijanskih duhovnikov, je naletel na hud odpor. Na sinodi v Antiohiji (leta 331), ki sta jo vodila Evzebij iz Cezareje in Evzebij iz Nikomedije, je bil obtožen krivoverstva (sabelijanstva), spolnih deviacij in okrutnosti. Kot pravi zgodovinar Teodoret (*Hist. eccl. 1.21s*), naj bi na sinodo pripeljali podkupljeno prostitutko z otrokom, ki naj bi bil Evstatijev. Evstatij je bil odpuščen s sinode in po cesarjevem odloku izgnan v Trajanopolis. Verniki iz Antiohije so bili pripravljene svoje škofa braniti tudi z orožjem, a jih je Evstatij pomiril. Kljub temu so po njegovi smrti organizirali skupnost Evstatijancev in zavračali vse škofe, ki so jih predlagali arijanci. Tako leta 362 niso priznali niti škofa Meletija, iz česar je nastala t. i. meletijanska shizma.

445 Škofu Atanaziju, ki ga je zaradi nicejske veroizpovedi in spora z arijanci večkrat doletelo izgnanstvo, so privrženci Evzebija iz Nikomedije očitali, da je ubil njihovega somišljenika, škofa Arzenija. V svojo obrambo je Atanazij v Egipt poslal svojega diakona, da bi tam poizvedel kaj več o Arzeniju, ki ga že več let ni bilo na spregled. Izkazalo se je, da je bil Arzenij v tem času nepoškodovan in skrit, najprej v Egiptu, nato v Tiru, in da ga je za to dejanje podkupil Evzebij. O tem so obvestili Atanazija, ki je bil ravno v tistem času poklican na sinodo. Takoj ko se je prikazal, so njegovi obrekljivci pokazali odsekano roko, ki naj bi bila Arzenijeva. Atanazij je nato

bis pontifex, tertiam Arsenii amputavit manum: duas enim qui primum mortuus esse fingebatur, vivens postea habere monstratus est. Talia et condiscipuli tui vel magistri nunc de eiusdem Ecclesiae sacerdote confingunt, et auro, id est, tuis tuorumque viribus, oppugnant fidei veritatem. Quid loquar de haeticis, qui licet foris sint, tamen se nominant christianos? Adversum impiissimos Celsum atque Porphyrium, quanti scripsere nostrorum? Quis omissa causa, in superflua criminum obiectione versatus est, quae non chartae Ecclesiasticae, sed libelli debent iudicium continere? Aut quid refert, si causa cadas? Et crimine? Non necesse est, ut cum periculo tui capitis accuses: uno percussore conducto, satis potes facere desiderio tuo. Et scandalum timere te simulas,

Ko se je izkazalo, da je ta, ki se je prej pretvarjal za mrtvega, živ, je imel obe roki. Takšne neumnosti si o duhovniku iste Cerkve zdaj izmišljajo tvoji učenci ali učitelji in se z zlatom, na katerem sloni tvoja moč in moč tvojih privržencev, borijo proti resnici. Kaj bi govoril o heretikih, ki se imenujejo kristjane, čeprav so zunaj! Koliko naših avtorjev je pisalo proti brezbožcema Kelzu⁴⁴⁶ in Porfiriju!⁴⁴⁷ Toda kdo je opustil temo svojega pisanja in se mudil z odvečnimi očitki, ki bi jih morale vsebovati sodniške knjige, ne pa cerkveni spisi? Je mar pomembno, če izgubiš pravdo, a zmagaš v zločinu? Kadar obtožuješ, ni treba tvegati lastne glave; najameš enega morilca in lahko uresničiš svojo željo. Pretvarjaš se, da se bojiš škandala, ti, ki si pripravljen ubiti nekoga, ki

povprašal tožnike, če so umorjenega škofa poznali, in ko so mu pritrdili, poklical Arzenija s pokritimi rokami. Pred presenečenim občinstvom je odgrnil Arzenijevi roki in dejal: »Haec est ... enim dextera eius, haec est sinistra. Haec autem, quam isti offerunt, manus, unde sit, vos requirite!« (»To je njegova desnica, to je levica. Od kod pa je ta roka, ki jo tile ponujajo, pa sami odkrijte!«) Prim. Socr., *Hist. eccl.* 1.29. in Ath., *Apol. c. arianos* 65.67.69.

446 Kelz je bil grški platonist iz drugega stol. po Kr., avtor prvega filozofskega napada na krščanstvo z naslovom *Λόγος ἀλεθής*. Odgovoril mu je Origen z razpravo *Contra Celsum*.

447 Porfirij (ok. 233–305 po Kr.) je bil Plotinov učenec in nadaljevalec njegove misli. Izdal je njegovo delo *Eneade*. Bil je pod močnim vplivom Longina, Plotina in vzhodnih kultov (*Kaldejskih prerokb*), zato ga dolgo niso cenili kot samostojnega misleca. Na vrh svoje teologije je postavil že pri Plotinu najdene *eneade*, ki so pri Porfiriju postale hipostaze (od katerih vsaka vsebuje vse tri prvine, le da ena prevladuje): Bivajoče, Življenje in Um. Poudarjal je tudi etično komponento filozofije; filozofija je pot očiščenja in sredstvo vzpona k bogu, kar se dogaja s pomočjo Uma: Um sledi bogu, Umu sledi duša in duši telo. Znana je tudi njegova hierarhična razdelitev vrlin na *politične*, *katarzične*, na *vrline umsko delujoče duše* in na *paradigmatске* vrline. Napisal je govore *Proti kristjanom*, ki so jih v petem stol. po Kr. sežgali. Znan je tudi po zgodovini filozofije do Platona, napisal je tudi življenjepis Pitagore in komentarje k Aristotelu in Platonu ter skušal njuni filozofski smeri spraviti med seboj. Prim. Reale, *Zgodovina antične filozofije*, 509–516.

qui dudum fratrem, nunc accusatum, semper inimicum, es paratus occidere. Et tamen miror, quomodo homo prudens, furore praeventus, velis mihi beneficium tribuere, ut educas de carcere animam meam, et non patiaris tecum in tenebris huius saeculi commorari.

43. Vis ergo me tacere? Ne accuses. Depone gladium, et ego scutum abiiciam. In uno tibi consentire non potero, ut parcam haereticis, ut me catholicum non probem. Si ista est causa discordiae, mori possum, tacere non possum. Debueram quidem de omni Scriptura tuae insaniae respondere, et divinis vocibus in modum David citharizantis lenire furorem pectoris tui; sed contentus ero unius libri paucis testimoniis, et opponam sapientiam stultitiae; ut si humana contemnis, saltem divina non neglegas. Audi igitur, quid de te, et de omnibus invidis, ac maledicis et contumeliosis loquatur sapiens Salomon:

Insipientes dum iniuriis cupidi sunt, impii facti oderunt sensum. Ne fabriceris in amicum tuum mala et ne inimiceris adversum hominem sine causa. Impii exaltant contumeliam. Circumcide a te pravum os, et iniqua labia longe repelle abs te. Oculus contumeliosi, lingua iniqui, manus effundentes sanguinem iusti, cor fabricans cogitationes malas, et pedes festinantes ad malefaciendum. Qui nititur mendacio, pascit ventos, et sequitur aves volantes. Dereliquit enim vias vineae suae, et axes culturae suae fecit errare. Perambulat aridum ac desertum, et congregat manibus suis sterilitatem. Os procacis

je bil nekoč tvoj brat, ki ga zdaj obtožuješ, vedno pa si ga sovražil. A vendar se čudim, kako mi lahko – pameten in zaslepljen od norosti, kot si – želiš narediti uslugo in mojo dušo popeljati iz ječe, in kako da ne preneseš, da bi s teboj ostala v temi tega sveta.⁴⁴⁸

43. Hočeš torej, da bi molčal? Nehaj me obtoževati! Odloži meč in jaz bom odvrget ščit. V eni stvari se ne morem strinjati s tabo, namreč da naj prizanesem heretikom in naj ne izpričujem, da sem katolik. Če je to razlog spora, lahko umrem, a molčati ne morem. Za tvojo norost bi moral najti odgovore iz celotnega Svetega pisma in z Božjimi besedami, tako kot David na citre, ublažiti blaznost tvojega srca. A zadovoljil se bom z nekaj primeri iz ene same knjige in neumnosti naproti postavil modrost. Tako da, če že preziraš človeško modrost, vsaj Božje ne boš omalovaževal. Poslušaj torej, kaj o tebi in o vseh sovražnih, obrekljivih in prepirljivih ljudeh pravi Salomon:

Medtem ko si želijo krivic, nespametni postanejo brezbožni in sovražijo modrost.⁴⁴⁹ Ne snuj hudega zoper svojega bližnjega, /.../ ne prepiraj se z nikomer brez vzroka.⁴⁵⁰ Norce povzdiguje sramota.⁴⁵¹ Odpravi iz sebe izkrivljenost ust, oddalji od sebe popačenost ustnic.⁴⁵² Prevzetne oči, lažniv jezik in roke, ki prelivajo kri poštenega, srce, ki kuje zle naklepe, noge, ki se spuščajo v tek za hudobijo ...,⁴⁵³ Kdor snuje laži, pase veter in zasleduje leteče ptice. Zapusti poti svojega vinograda in krmilo svojega pluga vodi v zablodo. Sprehaja se po

448 Prim. Ps 141,8; Iz 42,7.

449 Prg 1,22–23 (LXX); prost prevod. Hieronim navaja citate iz *Knjige pregovorov* večinoma po Septuaginti. Slovenski prevod je vzet po SSP, ki se večinoma sklada s Septuaginto, kjer pa se Hieronimov citat preveč razlikuje od SSP, sem stavek prevedla iz latinščine.

450 Prg 3, 29–30.

451 Prg 3,35.

452 Prg 4,24.

453 Prg 6,17–18.

appropriat contritioni; et qui profert maledicta, stultissimus est. Anima benedicta omnis simplex. Vir animosus inhonestus est. Per delicta labiorum incidit in laqueum peccator. Itinera stultorum recta in conspectu suo. Stultus eadem die ostendit iram suam. Abominatio est Domino, labia mendacia. Qui custodit os suum, servat animam suam et qui temerarius est labiis, terrebit se ipsum. Malus cum contumelia agit mala, et insipiens expandit malitiam suam. Quaeres apud malos sapientiam, et non invenies. Suis itineribus saturabitur temerarius. Sapiens timendo declinat malum, stultus confidens miscetur ei. Longanimus vir multus in prudentia est, pusillanimus valde imprudens est. Qui calumniatur pauperem, lacessit factorem eius. Lingua sapientium bona novit, et os stultorum pronunciat malum. Vir animosus parat rixas: et immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor suum. Manui manus inferens iniuste, non erit impunitus. Qui diligit vitam, parcit ori suo. Ante contritionem praecedit contumelia, et ante ruinam mala cogitatio. Qui obfirmat oculos suos, co-

suhi pustinji in s svojimi rokami zbira jalovost.⁴⁵⁴ Usta bedaka hranijo bližnjo pogubo.⁴⁵⁵ Kdor izreče žaljivko, je norec.⁴⁵⁶ Preprost človek je blagoslovljena duša, predrzen mož pa je brez časti.⁴⁵⁷ Hudobnež se zaplete z grehom svojih ustnic ...⁴⁵⁸ Bedaku se njegova pot zdi prava, /.../ bedak takoj pokaže svojo jezo.⁴⁵⁹ Lažnive ustnice so Gospodu gnusoba.⁴⁶⁰ Kdor pazi na svoja usta, ohranja življenje, kdor pa razteza ustnice, mu grozi poguba.⁴⁶¹ Puhloglavec z ošabnostjo povzroča prepir.⁴⁶² Norec raztresa bedaštvo.⁴⁶³ Iskal boš modrost pri hudobnežu in je ne boš našel.⁴⁶⁴ Odpadnik se bo sitil po svojih poteh.⁴⁶⁵ Modri se boji in se ogiblje hudega, norec pa dela prestopke in zaupa vase.⁴⁶⁶ Kdor je počasen z jezo, kaže veliko razsodnost, kdor je nagle jeze, povzdiguje bedaštvo.⁴⁶⁷ Kdor zatira siromaka, sramoti njegovega stvarnika.⁴⁶⁸ Jezik modrih podarja spoznanje, usta norcev izlivajo bedaštvo.⁴⁶⁹ Jezljiv človek izzove prepir.⁴⁷⁰ Vsak ošabnež je Gospodu gnusoba, in čeprav nepravilno segajo v roke drug drugemu, gotovo ne ostanejo brez kazni.⁴⁷¹ Kdor ima rad življenje, pazi na svoje besede.⁴⁷² Pred razsulom hodi napuh, pred padcem ošabnost duha.⁴⁷³

454 Prg 9,12 (LXX); prost prevod.

455 Prg 10,14.

456 Prg 10,18.

457 Prg 11,25 (LXX); prost prevod.

458 Prg 12,13.

459 Prg. 12,15–16.

460 Prg 12,22.

461 Prg 13,3.

462 Prg 13,10.

463 Prg 13,16.

464 Prg 14,6 (LXX); prost prevod.

465 Prg 14,14.

466 Prg 14,16.

467 Prg 14,29.

468 Prg 14,31.

469 Prg 15,2.

470 Prg 15,18.

471 Prg 16,5. Del »in čeprav nepravilno segajo v roke drug drugemu« je glede na SSP dodan, prevod dobeseden.

472 Po SSP: »Kdor pazi na svojo pot, si ohrani življenje.«

473 Prg 16,17–18.

gitat perversa, et provocat labiis suis omnia mala. Labia stulti ducunt eum in mala, et os audax mortem invocat. Malignus vir multa detrimenta patietur. Melior est pauper iustus, quam mendax dives. Gloria est viro, qui avertit se a maledictis: qui autem stultus est, talibus se obligat. Noli amare detrahere, ne eradiceris. Suavis est homini panis mendacii; postea implebitur os eius calculo. Qui operatur thesauros lingua mendaci, vana sectatur, et veniet in laqueos mortis. In aure stulti noli quidquam dicere, ne forte irrideat sapientes sermones tuos. Clava et gladius et sagitta perniciosi sunt; sic et vir, qui contra amicum suum falsum dicit testimonium. Sicut aves avolant, et passeret; ita maledictum vanum non superveniet ulli. Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis ei fias, sed responde stulto ad stultitiam eius, ne sibi sapiens esse videatur. Qui insidiantur amicis suis, cum visi fuerint, dicunt quia ludens feci. Craticula carbonibus, et ligna igni, et vir maledicus ad tumultum rixae. Si te rogaverit inimicus tuus, parcens voce magna, ne consentias ei: septem enim nequitiae sunt in anima eius. Gravis est lapis, et vix portabilis arena; sed ira stulti utroque gravior. Crudelis est indignatio, et acuta ira et zelus impatiens est. Impius calumniatur pauperes; et Qui

Kdor poveša oči, misli na spletke⁴⁷⁴ in s svojimi ustnicami nadse kliče zlo.⁴⁷⁵ Norčeve ustnice se spuščajo v prepir, njegova usta izzivajo udarce.⁴⁷⁶ Zloben človek bo utrpel veliko škode.⁴⁷⁷ Boljši je revež kakor lažnivec.⁴⁷⁸ Človeku je v čast, če odstopi od pravde, norec pa se spušča v spore.⁴⁷⁹ Ne bodi škodoželjen, da ne boš izkoreninjen.⁴⁸⁰ Sladek je človeku prisleparjeni kruh, nato pa so njegova usta polna peska.⁴⁸¹ Zakladi, nabrani z lažnim jezikom, so razpuhtela sapa teh, ki iščejo smrt.⁴⁸² Ne govori ušesom norca, ker bo preziral tvoje dojemljive besede.⁴⁸³ Kij, meč in ostra puščica je človek, ki priča po krivem proti svojemu bližnjemu.⁴⁸⁴ Kakor vrabec, ki leta, kakor lastovka, ki se spreletava, tako kletev brez razloga nikdar ne dospe.⁴⁸⁵ Ne odgovarjaj norcu po njegovem bedaštvu, da mu še sam ne postaneš enak. Odgovarjaj norcu po njegovem bedaštvu, da se ne bo zdel sam sebi moder.⁴⁸⁶ Kakor blaznež, ki strelja puščice, strelice in smrt, tak je človek, ki vara svojega bližnjega in pravi: »Saj sem se le šalil.«⁴⁸⁷ Oglje je za žerjavico in drva za ogenj, prepirljivec pa za podžiganje spora.⁴⁸⁸ Če milo govori, mu ne zaupaj, kajti v njegovem srcu je sedmero gnusob.⁴⁸⁹ Težak je kamen in breme je pesek, težja od obeh je bedakova jeza. Togota je kruta in jeza je prekipavajoča, a kdo vzdrži pred ljubosumnostjo!⁴⁹⁰ Brezbožnež

474 Prg 16,30.

475 Drugi del stavka je preveden dobesedno. Po SSP: »... kdor stiska ustnice, je že zagrešil hudobijo.«

476 Prg 18,6.

477 Prg 19,19 (LXX); prost prevod.

478 Prg 19,22.

479 Prg 20,3.

480 Prg. 20,13 (LXX); prost prevod.

481 Prg 20,17 (hebr.).

482 Prg 21,6 (LXX).

483 Prg 23,9.

484 Prg 25,18.

485 Prg 26,2.

486 Prg 26,4–5.

487 Prg 26,18–19.

488 Prg 26,21.

489 Prg 26,25.

490 Prg 27,3–4.

confidit in cordis audacia, stultissimus est. Totam iram suam profert insipiens: sapiens dispensat in partes. Filius malus gladios dentes habet, et cultros molas, ut consumat infirmos de terra, et pauperes ex hominibus.«

His ergo doctus exemplis, nolui mordere mordentem, nec vicem talionis implodere; maluique insaniam excantare furibundi, et unius libri antidotum venenato pectori infundere. Sed vereor ne nihil proficiens, illud davidicum cantare compellar, et his me sermonibus consolari:

Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero. Locuti sunt falsa, furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae, et obturantis aures suas, quae non audiatur vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus. Ad nihilum devenient, tamquam aqua decurrens. Intendit arcum suum, donec infirmentur. Sicut cera, quae fluit, auferentur.

Et iterum:

Laetabitur iustus, cum viderit vindictam impiorum: manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo: si utique est fructus iusto, utique est Deus iudicans eos in terra.«

44. In extrema Epistula scribis manu tua: ,Opto te pacem diligere.‘ Ad quod breviter respondebo: Si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non timeo comminantem. Sit inter nos una fides, et illico pax sequetur.

se znaša nad reveži⁴⁹¹ in, kdor se zanaša na svojo pamet, je norec.⁴⁹² Norec pokaže vso svojo jezo, modri pa jo zadržuje in kroti.⁴⁹³ Slab sin ima meče namesto zob in nože namesto kočnikov, da požira ubožce z zemlje, reveže izmed ljudi.⁴⁹⁴

To so zgledi, ki so me jih učili. Nisem hotel zbadati zbadljivca in enakega vračati z enakim, ampak raje iz blazneža odčarati norost in protistrup ene knjige naliti v zastrupljeno srce. Toda bojim se, da ne bom dosegel ničesar in bom tako prisiljen peti Davidov psalm in se tolažiti s temi besedami:

Krivičniki se odtujujejo vse od materinega naročja, od materinega telesa sem se motijo, kateri lažnivo govorijo. Strup imajo, ki je podoben kačjemu strupu, so kakor gluhi, ki si maši ušesa, ki ne poslušajo glasu rotilcev, izkušenega čarovnika čarovnikov. O Bog, polomi jim zobe v ustih, zdrobi kočnike mladim levom, o Gospod! Izginejo naj kakor voda, ki odteka, naj nameri svoje puščice, ki so kakor odrezane.⁴⁹⁵

In spet:

Pravični naj se veseli, saj je gledal maščevanje, noge naj si umiva v krvi krivičnega. In človek bo dejal: »Zares, je sad za pravičnega, zares, je Bog, ki sodi na zemlji.«⁴⁹⁶

44. Na koncu pisma lastnoročno pišeš: *Želim si, da bi ti cenil mir*. Na kratko bom odgovoril: če želiš mir, odloži orožje. Lahko živim v miru s prijaznim človekom, ne bojim pa se tistega, ki mi grozi. Naj bo med nama edinstvo v veri in mir bo sledil.

491 Prg 28,3 (LXX); prost prevod.

492 Prg 28,26.

493 Prg 29,11.

494 Prg 30,14. V SSP: »... rod, ki ima meče namesto zob ...«

495 Ps 58,4–8.

496 Ps 58, 11–12.

HIERONIM
ZAGOVOR PROTI RUFINU

Neža Sagadin

HONORIFICA CONTUMELIA

Hieronimov *Zagovor proti Rufinu*,
njegov čas, teološka podstat
in retorična strategija

UVOD

V eni od bolj duhovitih debat, kar so mi jih prinesla študentska posedanja ob kavi, smo se nekoč dotaknili vprašanja, kako bo z nami po smrti in kakšno bo življenje »tam zgoraj«. Prijatelj, neomajen skeptik do kakršnekoli predstave nebes, je pripomnil, da mu je načeloma vseeno, a če si že mora predstavljati kak *locus amoenus*, tja definitivno ne bi odšel, če tam ne bo jogurtov. Seveda smo mu obljubili nebesa z jogurti in vsemi malimi radostmi vred, vendar dodali lekcijo, skladno z duhom časa, da bodo tam jogurti z manj maščobe, ker »bomo v nebesih vsi lepi«.

Čeprav je bila debata sila banalna in in smo se vsem globljim filozofskim uvidom o poslednjih rečeh že vnaprej cinično odrekli (konec koncev, kaj si upa današnji človek z gotovostjo trditi o posmrtnem življenju?), danes dopuščam možnost, da bi se ob teh besedah zdrznil marsikateri ugle-den gorečnež četrtega stoletja s širšim duhovnim dometom in znanjem, kot ga je premogla naša kofetarska zasedba. Kot pravi Veyne, »dandanašnji si ljudje, ki premoremo nekaj intelektualne zavzetosti, postavljamo etično-politična vprašanja o razvoju sveta; v tretjem (in nič manj v četrtem) stoletju so se vznemirjali zaradi najvišje resnice in usode človekove duše«. ¹ Enako velja za poslednje reči: ugibati, ali

¹ Paul Veyne, *Kako je naš svet postal krščanski (312–394)* (Ljubljana: Modrijan, 2010), 23.

bo vstalo telo potrebovalo izločala ali ne, se teologom četrtega stoletja niti slučajno ni zdelo banalno. Namigniti, da bomo v nebesih morda celo jedli, je tedaj pomenilo sprožiti plaz zgražanja in poduk z osnovami Pavlove antropologije. Trditi, da bo vstalo telo brez spolne identitete, pa je v origenističnem sporu konec četrtega stoletja pomenilo stresti drevo teološkega spoznanja, s katerega so te hitro in neizogibno zasuli očitki krivoverstva. Pred njimi te je lahko rešilo le posredovanje škofov, morda barbarski vpad ali nenadno izginotje obremenilnega dokaza. O vsem tem bi nam Hieronim vedel povedati marsikaj.

Najbrž je vsakomur, ki je vsaj površno spoznal Hieronimovo življenje, odveč predstavljati izjemnost tega moža. Poleg dolžnega spoštovanja, ki ga prevajalcu Biblije že stoletja izkazuje katoliška Cerkev, Hieronima venča sloves tistih piscev, ki so s svojimi pismi poskrbeli za to, da je njihova osebnost postala hvaležna snov psihološkega analiziranja in ugibanja. Pričujoče razmišljanje se temu skuša izogniti; prva vzroka za to sta nepremostljivi časovna oddaljenost in zavest, da odkrivamo le enega od mozaičnih kamenčkov njegovega izrednega opusa, druga dva razloga pa sta previdnost, ki nam jo posredno narekuje Hieronim sam, in dejstvo, da naše poznavanje temelji večidel na njegovem literarnem avtoportretu. Če kaj, potem me je presenetilo to, kako so njegova tankovestnost, skesana drža in marljivost spojene z neomajno zavestjo, da njegov *trud v Gospodu ni prazen*, in s prefinjenim (ter brez dvoma upravičenim) intelektualnim poziranjem. Slednje odlikuje tudi Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* (*Apologia contra Rufinum*), ki je bil osrednji predmet mojega zanimanja.

Leta 398 je do Hieronima prišlo Pamahijevo in Oceanovo pismo, v katerem sta ga pisca opozorila na Rufinov prevod in predgovor Origenovega dela *O počelih* (*Περὶ ἀρχῶν*). To pismo, kot je Hieronim pozneje odgovarjal v *Ep.* 84, ga je navdalo s *častno užaljenostjo* (*honorifica contumelia*).

Ena od posledic te razžalitve časti je bil tudi *Zagovor proti Rufinu*. Če to delo skušamo kar najbolje razumeti in se ne prepustiti zanosu Hieronimove svete jeze, se izkaže za nujno, da ga postavimo v kontekst viharnega dogajanja s konca četrtega stoletja in osvetlimo temeljna teološka vprašanja, ki se jih dotika. Ob podrobnejšem pretresu v Hieronimovem slogu pisanja hitro prepoznamo njegovo prizadevanje za neomadeževano javno podobo. Poglavitni namen razprave je torej Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* osvetliti z zgodovinske, s teološke in z retorične plati, čemur pritrjuje tudi izbrana literatura.

Temeljna, a zato nič manj poglobljena študija, ki nam postreže z vednostjo o Hieronimovem življenju in o dogajanju v času origenističnega spora, je delo J. N. D. Kellyja *Jerome: His Life, Writings, and Controversies*. Pisec natančno spremlja vse postaje Hieronimovega življenja, njegovo ustvarjanje in zaplete, kar podkrepi z dragocenimi napolitvami na izvirnike. Za izjemno uporabno se je izkazala tudi knjiga Barbare Conring *The Origenist Controversy*, ki ponuja širši pogled na bistvo origenističnega spora in znotraj tega prikaže tudi Hieronimovo mesto. Za razumevanje Hieronimove retorične izurjenosti je neprecenljivo delo *Jerome as a Satirist*, v katerem avtor David Wiesen osvetljuje precejšen del Hieronimovega (polemičnega) opusa in v njem najde sledove različnih literarnih predhodnikov: satirikov, zgodnjekrščanskih apologetov in polemičnih piscev. Ravno tako na retoriško konvencionalnost v *Zagovoru proti Rufinu* opozarja predgovor Pierra Laredeta v njegovi kritični izdaji *Saint Jérôme: Apologie contre Rufin*. S kakšnimi težavami se je pri vzpostavljanju svoje javne podobe znašel Hieronim in kakšno vlogo je pri tem imelo zgledovanje po Origenu, nam predstavi zanimiva razprava *The Monk and the Book* avtorice Megan H. Williams. Za prve korake v poznavanje Origenove teologije se moram zahvaliti delu *Origene* izpod peresa Henrija Crouzela, za razumevanje

njegove eksegetske dejavnosti pa ostaja neprecenljivo delo Henrija De Lubaca *History and Spirit*.²

Origenistični spor je bil za Hieronima predvsem zgodba o iskanju identitete. Dolgo in naporno pot mladostnega istovetenja z aleksandrinskim teologom je moral ne le končati, ampak celo obsoditi. To je pomenilo, da je moral prevrednotiti svojo eksegezo, odnos do telesa in askeze ter se ločiti od svoje vloge biblicista in duhovnega voditelja. Zdi se, da se je pri tem znašel v dvojni zagati: ne le da se v zgodnjem obdobju ni zavedal nevarnosti Origenove teologije, ki jo je, bolj kot ne, zgolj pasivno sprejemal, temveč se je tudi izkazalo, da je preveč dobro poznal Origena, da bi lahko v en glas obsodil origenizem. Hieronim je bil edini, ki je v svojem času lahko zapisal: »Ipse, si adhuc viveret, Origenes irasceretur vobis fautoribus suis et cum Iacob diceret: ‚Odiosum me fecistis in mundo.‘³

Iskanje novih »dokončnih« odgovorov ni moglo biti namen mojega razmišljanja. Vsakršen tovrstni poskus bi se hitro izkazal za novo apologijo in poenostavljanje. Pri pisanju, s katerim sem želela nezahtevnemu bralcu predstaviti enega od viharnih izsekov Hieronimovega življenja, radovednejšega pa napotiti tudi na vire, ki o tem govorijo obširneje, sta me vodila navdušenje nad vse prej kot svetniškimi spisom kanoniziranega zavetnika prevajalcev in prepričanje, da lahko zgodnjekrščanski pisci – kljub Veynovi ugotovitvi – o »najvišji resnici« marsikaj povedo tudi naši dobi, ki je nič manj kot Origena in njegove naslednike ne vznemirjajo angeli in demoni.

2 Henry de Lubac, *History and Spirit: The Understanding of Scripture According to Origene*. (orig.: *Histoire et Esprit. L'Intelligence de l'Écriture d'après Origène*, 1950), prev. v angl. Anne Englund Nash (San Francisco: Ignatius Press, 2007).

3 Hier., *Ep.* 84.7.: »Origen sam, če bi bil še živ, bi se razjezil nad vami, ki mu ploskate, in z Jakobom dejal: ‚Napravili ste me za osovraženega na tem svetu.‘« Prim. 1 Mz 34,30.

To besedilo najbrž ne bi nastalo, če mi ne bi Najvišji dal nekaj malega zanimanja za teološka vprašanja in volje za prevajanje. Bilo pa bi precej drugačno, če mi ne bi na pot poslal nekaj čudovitih ljudi. Tu se moram v prvi vrsti zahvaliti Davidu Movrinu, ki je nad mojim pisanjem bdel od samega začetka, me z neverjetnim zaupanjem humorno in vestno popravljaj, usmerjal in spodbujal. Da bo delo lahko doseglo širši krog bralcev in zasedlo kakšno knjižno polico, ima največ zaslug Vid Snoj. Zahvalila bi se tudi Miranu Špeliču in vsem prijateljem, ki so me spodbujali in potrpežljivo poslušali moje težave ali vznesene razlage.

ČETRTO STOLETJE HIERONIMOV ČAS

Z-Bogom orožje

»Največji zločin je odpraviti tisto, kar so postavili predniki enkrat za vselej, tisto, kar podpira in ohranja mesto ...«⁴ Tako so se glasile besede Dioklecijanovega odloka iz leta 297. Namenjene so bile sicer manihejcem, vendar bi jih z istimi argumenti lahko uporabil proti kristjanom. Okrog leta 300 se je krščanstvo že razširilo v vse družbene sloje, ni bilo zgolj vera *predic, čevljarjev in peric*, kot jo je pred dobrim stoletjem posmehljivo označil Kelz,⁵ temveč so se v vlogi žrtev zadnjega Dioklecijanovega preganjanja znašli tudi kristjani vladajočega sloja.⁶ Natančni vzroki za zadnje, najstrahotnejše preganjanje kristjanov niso znani. Najbrž je bil cesar pod velikim pritiskom poganskih krogov, zlasti sovladarja Galerija, gotovo pa je dejstvo, da je bil razmah krščanstva popolnoma nesprejemljiv za Dioklecijanovo navezanost na staro religijo in za totalitarno politiko, ki se je je oprijel, da bi rešil imperij pred vdori barbarov, gospodarsko krizo in državljanskimi vojnami.

Leta 305 se je Dioklecijan po zadnjem preganjanju odpo-vedal prestolu. Na Vzhodu sta ga nasledila poganski cesar Galerij in njegov pomožni cesar Maksimin Daja, ki je sistematično obnovil preganjanje, vendar le do leta 311, ko je Galerij (šest dni pred svojo smrtjo) izdal odlok o strpnosti. Tega je moral upoštevati tudi Maksimin Daja, še zlasti, ker

4 *Mosaicarum et Romanarum legum collatio*, 15.3. Po: Peter Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva: prvi del* (Ljubljana: *cf, 2006), 162–171.

5 Jean Daniélou in Henri I. Marrou, *Zgodovina Cerkve 1: od začetkov do Gregorja Velikega* (Ljubljana: Družina, 1988), 231.

6 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve 1*, 231.

sta mu z Zahoda pretela cesarska konkurenta Konstantin in Licinij. Do odločilnega prevrata je – po zaslugi Konstantinovih legendarnih sanj in spreobrnjenja⁷ – prišlo leta 312 v bitki pri Milvijskem mostu, kjer je bil poražen Maksencij, ter leta 313, ko je Konstantin premagal Maksimina Dajo in si odprl pot na Vzhod.

Za Cerkev je bilo obdobje Konstantinove vladavine nedvomno revolucionaren čas. Po treh stoletjih svojega obstoja je tedaj prvič dobila uradno priznanje, ki mu je sledilo obdobje miru. Brez Konstantinovega megalomanskega posega nova vera ne bi postala splošno sprejeta vera prebivalstva; ostala bi na ravni sekte. Konstantina so zato kristjani sprejeli z velikim navdušenjem. Cesar je tedaj postal ne le posvetni oblastnik, temveč je prevzel eno vodilnih vlog znotraj Cerkve. Evzebij poroča, da je Konstantin v očeh kristjanov obnovil načrt odrešenja. Abrahamu, Mojzesu in Kristusu se je pridružil kot novi »odrešenik«, ki bo človeštvu odprl pot k zveličanju.⁸ Trdno je verjel v svojo izvoljenost, v to, »da je po nekem samolastnem sklepu Previdnosti in po izvrstni dobrotljivosti našega večnega Boga odslej zaznamovan s posebnim znamenjem«. ⁹ Bil je »škof, ki ga je posvetil Bog, da bi nadziral, kar je zunaj Cerkve«. ¹⁰ V veličastni cerkvi *Dvanajsterih apostolov*, ki je v Konstantinoplu leta 330 zrasla na njegovo željo, se je poleg dvanajsterice apostolov dal upodobiti kot trinajsti. Škofe je obsipal s privilegiji in kristjanom

7 Raziskovalci so si danes enotni, da je bila Konstantinova vera iskrena. Samo spreobrnjenje je preveč kompleksno, da bi njegov pomen speljali na Konstantinov politični pragmatizem. Konec koncev je bilo krščanstvo v tem obdobju precej avantgardna in tudi osovražena vera, ki novemu cesarju ni prinašala neposrednih koristi. Prim. Veyne, *Kako je naš svet postal krščanski (312–394)*, 51, 53.

8 E. Glenn Hinson, *The Church Triumphant: a History of Christianity up to 1300* (Macon: Mercer University Press, 1995), 149.

9 Evzebij, *Cerkvena zgodovina* 9.9.5. Po: Veyne, *Kako je naš svet postal krščanski (312–394)*, 57.

10 Evzebij, *Konstantinovo življenje* 4.24. Po: Hinson, *The Church Triumphant*, 149.

vrnil v preganjanjih zaplenjeno premoženje.¹¹ Sprva je bil do poganov precej tolerantan, pozneje, zlasti po letu 330, ko je novemu krščanskemu imperiju posvetil novo prestolnico in želel cesarstvo versko poenotiti, je politiko zaostрил.¹²

Toda triumf krščanstva še ni prinesel moralnega preporoda. V odnosu do poganov so se vloge zamenjale; nekoč preganjanci so zdaj postali preganjalci. V zmagoslavni vnemi in z željo, da bi družbo očistili demoničnih sil, so kristjani nekristjanom poplašali z istim, s to razliko, da se niso znašali nad posamezniki.¹³ Zastareli politeizem je vedno bolj postajal vera ali, bolje, vraževerje »nepismenih kmetov«¹⁴ in obrobne prebivalstva (*pagani*), po katerem je dobil novo ime.¹⁵ Pri ljudeh preskok v krščanstvo seveda ni bil od danes do jutri. Poganska svetišča so resda zapirali, toda prvi namen teh dejanj ni bilo spreobračanje poganov, temveč bolj želja, da bi obdržali nove kristjane. Stara rimska politeistična religija je bila vsidrana globoko v podzavesti ljudi in dejstvo, da so kristjani četrtega stoletja sprejeli Kristusa za najvišjega Boga, še ni pomenilo, da bi v *daemones* videli nasprotno zle sile, ki bi se jim morali odreči. Zanje so bila to še vedno »nižja bitja, h katerim so se obračali zaradi nižjih potreb«.¹⁶

Uradna Cerkev je sicer oznanjala konec poganstva, toda o obdobju Konstantinove vladavine je bolje govoriti kot o začetku konca politeizma.¹⁷

11 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 240, 241.

12 Hinson, *The Church Triumphant*, 154.

13 Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva*, 108, 109.

14 Orozij, *Historiae adversus paganos*, predgovor. Po: Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva*, 112.

15 Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva*, 111.

16 Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva*, 115. Da je sprejemanje krščanstva res potekalo počasi, kažejo kovanci iz leta 330, na katerih je hkrati s Kristusom upodobljena boginja Tyche kot zavetnica novega Konstantinopla. Prim. Hinson, *The Church Triumphant*, 155.

17 Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva*, 115, 116.

»Ecclesia potentia et divitiis maior
sed virtutibus minor ...«¹⁸

Dioklecijanovo preganjanje je posredno povzročilo enega prvih razkolov med kristjani, s katerim se je moral Konstantin ukvarjati kmalu po osvojitvi cesarskega prestola. Peganjanja niso porodila le velikega števila stanovitnih gorečnejšev in mučencev, pač pa se je del duhovščine na tak ali drugačen način izneveril Cerkvi (npr. s predajo verskih knjig peganjalcem) in se izmaknil pričevanju s krvjo, po prestani vihri pa se pokesal. Ti duhovniki in škofje so bili obtoženi izdajstva in izključeni iz Cerkve. Do tovrstnih odpadnikov je bil posebno oster kartažanski škof Donat, ki je menil, da je duhovščina, ki jo je bremenil greh izdajstva, izgubila vsakršno posvečenje za podeljevanje zakramentov, zato so bili ti v njegovih očeh neveljavni. Donat je organiziral svojo Cerkev, ki je hitro pridobivala nove člane. Konstantin je sprva želel gibanje zadušiti, vendar je bil neuspešen. Celo stoletje so donatiste zdaj peganjali, zdaj tolerirali, vse do leta 411, ko je cesar Honorij sklical shod, na katerem sta se soočili obe strani. Donatisti so bili še enkrat izobčeni, vendar je nadaljnje spore in morebitno spravo preprečil vdor Vandalov, ki je pomenil konec rimske Afrike.¹⁹

Medalja krščanskega zmagoslavja je imela tudi svojo drugo plat. Z razmahom verske svobode so se odprli že prej obstoječi verski problemi znotraj krščanstva in postali predmet javnih razprav.²⁰ Poglavitne težave so bile »povezane s helenistično interpretirano kristologijo«. ²¹ Okrog leta 320 se je aleksandrijski duhovnik Arij sprl s svojim škofom Aleksandrom. Sprva je šlo zgolj za notranji prepir, toda vprašanje, ki je zadevalo nič manj kot odnos med osebami Svete

18 Hier., *Vita Malchi monachi captivi*, 1.

19 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 247–250.

20 Hans Küng, *Katoliška cerkev: kratka zgodovina* (Ljubljana: Založba Sophia, 2004), 43.

21 Küng, *Katoliška cerkev: kratka zgodovina*, 43.

Trojice, je kmalu dobilo mednarodno razsežnost. Arij si je prizadeval, da bi znotraj Svete Trojice Očetu priznal izvirno in nesporno prvenstvo; Oče je edini nerojeni, nenastali, brez začetka in brez konca. Ta poudarek je pripeljal do tega, da je Sinu, Logosu, ostal podrejen položaj, zato je Arij veljal za zagovornika nauka o Sinovi podrejenosti, t. i. subordinacionizma. Logos potemtakem ni večni, ni neustvarjen, saj je dobil življenje od Očeta.²² Aleksander Aleksandrijski je Arija s skupino somišljenikov izobčil, zato se je ta obrnil po pomoč v Palestino k Evzebiju iz Nikomedije in Evzebiju iz Cezareje. Tam je našel podporo, tako da je bil rehabilitiran, toda s tem je sprožil odpor pri nasprotnikih te odločitve. O nemiru je prek Aleksandrovih pisem izvedel tudi cesar Konstantin in leta 325 kot veliki poglavar Cerkve sklical prvi ekumenski koncil v Niceji.

Izkupiček koncila je bil dvojen: obsodba Arijeve misli in sprejetje novega veroizpovednega obrazca, ki ga je predlagal Evzebij iz Cezareje. Besedilo je jasno opredelilo Sinovo naravo: je »Bog od Boga, luč od luči; pravi Bog od pravega Boga, rojen, ne ustvarjen, enega bistva (*homooúsios*) z Očetom«. ²³

S tem pa arijanske krize še zdaleč ni bilo konec. Zahodna Cerkev je brez večjih težav sprejela Evzebijev novi izraz *homooúsios* in nicejsko definicijo, Vzhod pa je bil do opredelitve zelo zadržan. Izraz *homooúsios* jim je zvenel precej dobesedno,²⁴ poleg tega je nevarno spominjal na sabelijanski modalizem.²⁵ Na Vzhodu se je tako izoblikovala močna protisabelijanska struja, ki je napadala zagovornike nicejske veroizpovedi. Svojo vlogo so imeli tudi cesarji, ki so bili na

22 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 252, 253.

23 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 252–254.

24 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 256.

25 O Sabelijevem nauku ni veliko znanega; bil naj bi naklonjen monarhianizmu, smeri, ki je poudarjala enost božjega bistva in šla celo tako daleč, da je odrekala Sinu status božje osebe. Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 220.

Vzhodu naklonjeni arijanstvu (npr. Konstancij II.), na Zahodu pa je Konstans podpiral sklepe iz Niceje, dokler ga ni nasledil Magnencij, ki je uveljavljal stališča Vzhoda.

Okrog leta 350 se je na Vzhodu izoblikovalo gibanje homojcev, ki so v nasprotju z anomojci (ti so radikalno zaostriili Arijevo prepričanje) zagovarjali mnenje, da je Sin *podobnega* bistva z Očetom in da mu je podrejen. Gibanje se je kmalu razcepilo na več skupin, leta 360 pa ga je na koncilu v Carigradu Konstancij II. dokončno razglasil za vero Vzhoda.²⁶ S cesarjem Julijanom je skrb za pravovernost spet ušla z vajeti, saj je ta cesar vodil politiko verske strpnosti, ki je omogočala porast novih gibanj. V Antiohiji je bilo tako leta 362 pet nasprotujočih si krščanskih skupnosti. Julijana je nasledil cesar Valentinijan, ki je bil sam sicer nicejanec, vendar so mu bolj kot kristološka vprašanja povzročali preglavice barbarski vdori. Istočasno je na Vzhodu njegov brat Valens, podobno kot že Konstancij II., sprejel homoistični arijanizem in obračun z nasprotno mislečimi se je ponovil. Najbrž o vsej zmedi dovolj zgovorno priča usoda aleksandrijskega škofa Atanazija: bil je zagovornik nicejske veroizpovedi, zaradi česar je bil v svojem življenju petkrat izgnan.²⁷

V času Valensove vladavine je bil za nadaljnjo podporo nicejski veroizpovedi bistven nastanek skupine, v kateri so odločilno vlogo imeli trije cerkveni učitelji iz Kapadokije: Bazilij iz Cezareje, Gregor iz Nazianza in Gregor iz Nise. Bili so proti arijanstvu in se obenem zavedali nevarnosti sabelijanizma. Spoznali so, da je za poenotenje nauka o Sveti Trojici nujno treba preseči jezikovne ovire med grško govorečim Vzhodom in latinskim Zahodom. Kapadočani so si trojnost božanstva razlagali kot eno *ousio* in tri *hipostaze*, Latinci pa kot eno *substantio* in tri *persone*. O nejasnostih pričata tudi pismi (*Ep.* 15 in 16), v katerih Hieronim

26 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 258–261.

27 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 264.

sprašuje papeža Damaza, kako naj razume vse te izraze.²⁸ Odgovor je dobil po koncilu leta 379 v Antiohiji, kjer so sprejeli Damazovo (zahodno) veroizpoved o eni substanci in treh osebah.²⁹

Dokončno uveljavitev nicejske veroizpovedi je prineslo novo obdobje Teodozijeve vladavine. Leta 381 je Teodozij sklical drugi ekumenski koncil, katerega edini namen je bil utrditi sklepe iz Niceje in izkoreniniti arijanstvo. Zadnje sledove so arijanci pustili v Iliriku pod okriljem cesarice Justine (matere Valentinijana II). V Milanu je arijanska skupnost naletela na močno osebnost škofa Ambrozija, ki je skliceval koncile in posredoval pri cesarju. Arijancem v Milanu ni dovolil niti ene cerkve. Ko je cesarica Justina leta 386 zahtevala za arijance eno od milanskih bazilik, je Ambrozij zbral svojo verno čredo, ki je s petjem psalmov in hvalnic cerkev držala v zasedi, dokler cesarica ni popustila.³⁰

Vprašanje arijanskega spora ni bilo le stvar teoloških razprav in številnih koncilov, temveč je vznemirjalo tudi preproste ljudi. Gregor iz Nise piše, da »vam pri peku razložijo, da je Oče večji kot Sin, in v kopališču vam navedejo trditev, da je Sin nastal iz ničā.«³¹

Četrto stoletje je bilo torej obdobje, polno verskih spopadov in debat, usodo pa so mu krojili koncili in neomajna avtoriteta cesarja. Zavest o prevladi krščanstva, še tleče izročilo poganske antike, teološki spori na eni strani in na drugi vsesplošno zanimanje ljudskih množic za teološka vprašanja – vse to je prispevalo k edinstveno ugodni kli-

28 Hier., *Ep.* 15.4.: »Tota saecularium litterarum schola nihil aliud hypostasim, nisi usian novit. Et quisquam, rogo, ore sacrilego tres substantias praedicabit? Una est Dei et sola natura, quae vere est.« (»Vse šole posvetne učenosti z izrazom ‚hipostaza‘ ne mislijo nič drugega kot ‚ousio‘. In kdo bo, lepo vas prosim, brezbožno oznanjal, da obstajajo tri ‚substance‘? Božja narava je ena sama, kar je jasno.«)

29 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 265.

30 Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 267.

31 Gregor iz Nise, *O božanstvu Sina in Svetega Duha*, PG 46, 557B. Po: Daniélou in Marrou, *Zgodovina Cerkve* 1, 267.

mi za razmah teologije, velikih intelektualnih dosežkov in novih oblik verskega življenja v četrtem stoletju, zlati dobi cerkvenih očetov. Dedič vsega naštetega je bil v polnosti tudi Hieronim.

Hieronimova pot

»... *ab ipsis incunabulis catholico
sumus lacte nutriti ...*«³²

Hieronimova rojstna vasica Stridon – po zaslugi Gotov, ki so jo razdejali leta 378 – še vedno razvnama duhove raziskovalcev, ki o njeni lokaciji želijo povedati več kot le to, da je ležala na meji med Panonijo in Dalmacijo, nekje severovzhodno od Trsta.³³ Tudi natančna letnica njegovega rojstva ni znana. Kelly³⁴ na podlagi omembe Prosperja Akvitanskega in Hieronimove korespondence z Avguštinom sprejema letnico 331, medtem ko se Rebenich³⁵ pridružuje mnenju več poznejših zgodovinarjev, ki so kot letnico Hieronimovega rojstva utemeljevali leto 347.

Hieronimova družina je bila po vsej verjetnosti precej premožna, kajti že pri dvanajstih letih so ga poslali na šolanje v Rim, kar je bila nujna odskočna deska za nadaljnjo kariero. V Rimu je pri najboljših učiteljih tedanjega časa prejel običajno retorsko izobrazbo (sam se je rad pohvalil, da je bil njegov učitelj znameniti slovničar Elij Donat), dal se je krstiti, spoznal pa je tudi skupino prijateljev, s katerimi je ostal v stikih vse življenje. To je bil na prvem mestu Rufin, nato

32 Hier., *Ep.* 82.2. V Lukmanovem prevodu: »... od zibelke sem bil s katoliškim mlekom zrejen ...«

33 Več teorij o lokaciji mesta Stridon predstavi Rafko Valenčič, *Hieronim – mož s Krasa* (Ljubljana: Družina: ZRC TEOF, 2007). Sam se zavzema za t. i. kraško teorijo, po kateri naj bi bil Hieronim doma z ozemlja današnje Slovenije.

34 Kelly, *Jerome*, 337–339.

35 Stefan Rebenich, *Jerome*, *The Early Church Fathers* (London: Routledge, 2001), 4.

aristokrat Pamahij, Bonoz in Heliodor. V *Ep.* 22.30 Hieronim omenja, da je v Rimu začel ustvarjati svojo knjižnico, ki jo je dopolnjeval vse življenje. Po vsej verjetnosti je vsebovala precejšen delež klasičnih avtorjev (Ciceronova in Plavtova dela zagotovo, najbrž tudi Vergilijev, Salustijev in Terencijev opus),³⁶ ki so bili njegovi zvesti spremljevalci na vseh nadaljnjih potovanjih, pozneje pa so jo dopolnili biblični rokopisi ter dela krščanskih avtorjev, eksegetov in komentatorjev.³⁷

Med nekajletnim bivanjem v Trierju v Galiji je Hieronim doživel preobrat in sprejel odločitev za tesnejše življenje z Bogom.³⁸ Trier ni bil le cesarska rezidenca in administrativno središče, ki bi mu ponujalo vstop v politično kariero, ampak je postajal eden od centrov meniškega življenja, ki je z Vzhoda prodiralo v Galijo. Zasluge za to je imel aleksandrinski škof Atanazij, ki je bil v času arijanskega spora izgnan in se je z nekaj menihi nastanil v Trierju. Mnoge kristjane je za meništvo navdušil s knjigo *Življenje svetega Antona*, ki je postala prava uspešnica.³⁹

Nekaj časa po vrnitvi iz Triera je Hieronim bival v Akvileji, kjer so se okrog škofa Kromacija zbirali za askezo navdušeni menihi, med njimi tudi Rufin, Heliodor in Evagrij, ki je Hieronima pozneje gostil v Antiohiji. Iz pisma Rufinu izvemo, da sta Hieronima *subitus turbo* in *impia avulsio*⁴⁰ iztrgala prijateljem in da je moral odpotovati. Ni povsem jasno, s čim je sprožil tragično usodo »moža, ki je v sporu in prepiru z vso deželo«:⁴¹ v pismu Damazu toži, da so se o njem začele plesti nesramne govorice, sprl naj bi se tudi s svojimi domačimi in skupnostjo v Emoni.

36 Kelly, *Jerome*, 20.

37 Megan Hale Williams, *The Monk and the Book: Jerome and the Making of Christian Scholarship* (Chicago: The University of Chicago Press, 2006), 147.

38 Kelly, *Jerome*, 29. Prim. Hier, *Ep.* 3.5.

39 Kelly, *Jerome*, 29.

40 Hier, *Ep.* 3.3.: *nenadni vrtinec, zločesta ločitev*.

41 Jer 15,10. Prim. Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.24.

Beata solitudo

Hieronim je leta 373 odpotoval k Evagriju v Antiohijo. Do tega trenutka so bila njegova poznanstva izključno latinska; prav tako do njegovega prihoda v Konstantinopol nimamo neposrednih dokazov, da je preučeval krščansko literaturo v grščini. Prek Evagrija iz Antiohije, svojega prvega zaščitnika, ki ga je seznanil tudi s Pavlinom in Epifanijem iz Salamine, je premostil kulturno vrzel, ki ga je ločevala od bogate krščanske tradicije grško govorečega Vzhoda. Selitev v Antiohijo je pomenila prihod v luksuzno, socialno razslojeno in dekadentno metropolo, ki je obenem gojila tudi najstrožje oblike krščanskega asketizma in posameznikom, utrujenim od sveta, v svojem zaledju ponujala zavetje skalne puščave.⁴²

Če je bila odločitev za puščavništvo v tretjem stoletju še redkost, je za četrto stoletje značilen pravi naval na samotne kraje Egipta in Sirije. Motivi za odhod v divjino so bili različni: nekateri so želeli pobegniti nevzdržnim bremenom služb in davkov, drugi pa so se zavestno odločili zavreči prestiž civiliziranega sveta in slediti Kristusovemu naročilu.⁴³ Za mučeništvo v pretežno krščanskem svetu ni bilo več priložnosti, zato se je kot ena od možnih radikalnejših odločitev za življenje z Bogom ponujala puščava. Eremitstvo se je najprej razvilo na Vzhodu, v Egiptu in Siriji. Za začetnika velja Anton,⁴⁴ čigar življenje je po zaslugi škofa

42 Prim. Williams, *Monk and the Book*, 29, 30.

43 Hinson, *The Church Triumphant*, 195.

44 Atanazijevo delo je spodbudilo tudi Hieronimovo literarno žilico. Kot nekakšna *aemulatio* Atanazijevega življenjepisu in hkrati kot Hieronimova lastna predstavitev idealnega puščavnika je nastalo njegovo delo *Vita Pauli primi eremitaе*. S tem delom si je Hieronim zagotovil ugled prvaka med puščavniki in vzpostavil model krščanskega sporkorniškega intelektualca, ki je upravičen do enake časti kot mučenci. Prim. Stefan Rebenich, »Inventing an Ascetic Hero: Jerome's *Life of Paul the First Hermit*,« v *Jerome of Stridon: His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl (Ashgate, 2009). Hieronimo-

Atanazija kmalu postalo atraktivna legenda. Okrog leta 270 naj bi začutil klic svetopisemskih besed, ki so ga zvale v asketsko življenje v oddaljeni vasici, pozneje pa naj bi se pred množicami, ki jih je pritegnil njegov način življenja, umaknil v puščavo.⁴⁵ Tudi v Siriji so se pojavljali potujoči »karizmatični pridigarji«, vaški posebneži, ki so jih morali opozoriti, »naj ne pojejo psalmov, ker bi jih lahko zamenjali s potujočimi glasbeniki«. ⁴⁶ Oblike asketskega življenja so bile zelo različne,⁴⁷ vsem pa je bilo skupno odmaknjeno življenje, »utrjevanje« telesa z raznovrstnim odrekanjem, kontemplacija in *prežvekovanje* svetopisemskih besedil.

Hieronim je čez nekaj let iz Antiohije odšel v puščavo, da bi tudi sam prišel v stik z vzhodno asketsko tradicijo. Najbrž ga je k tej odločitvi spodbudil tudi prijatelj Bonoz, ki je pred njim odšel na samotni otok na Jadranu in o katerem Hieronim z velikim občudovanjem piše v pismu Rufinu.⁴⁸ O svojem puščavniškem življenju je latinskim bralcem zapustil podobo, kot jo srečamo na stiliziranih baročnih slikah: prizor samotnega spokornika, ki se v raševinasti obleki in z Biblijo v roki bojuje s strastmi. Novejše študije se nagibajo k mnenju, da gre v teh zgodnejših pismih za Hieronimovo

ve življenjepise podrobno obravnava: Susan Weingarten, *The Saint's Saints. Hagiography and Geography in Jerome*, Ancient Judaism & Early Christianity (Leiden: Brill, 2005).

45 Hinson, *The Church Triumphant*, 195. Henry Chadwick, *The Church in Ancient Society: from Galilee to Gregory the Great* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 398.

46 Brown, *Vzpon zahodnega krščanstva*, 122.

47 Prava atrakcija je bil sirski stilit Simon, ki si je najprej dal postaviti tri metre visok steber, potem pa ga je pred radovednimi obiskovalci poviševal na šest, nato enajst in nazadnje na osemnajst metrov. Zaradi tega je postal še bolj oblegan; tam so nazadnje postavili štiri bazilike, namenjene romarjem, ki so prišli občudovat svojevrstnega asketa. Chadwick, *Church in Ancient Society*, 398.

48 Hier., *Ep.* 3.3. V Lukmanovem prevodu: »Sam, pravzaprav ne več sam, ker je Kristus pri njem, gleda božje veličastvo, ki so ga tudi apostoli videli samo v samoti. /.../ V grdi raševini mu tiče otrpli udje, toda tako bo laže odnesen na oblakih Kristusu naproti.«

samopropagando in literarni konstrukt, ki ga ne gre jemati dobesedno in psihološko.⁴⁹ Kar je napisal⁵⁰ svojim latinskim naslednikom, ki so ga želeli posnemati, je bilo »preračunano na to, da poveča njihovo tesnobo«. ⁵¹ V puščavi je sicer živel izredno skromno, »sejal v solzah, da bo v veselju žel«, ⁵² ni pa bil povsem izoliran. Ohranil je stike z Evagrijem, ki ga je obiskoval in bil njegov pismonoša. ⁵³ V puščavo je s seboj vzel tudi svojo knjižnico; posvečal se je, kot je razvidno iz *Ep.* 5, svetopisemskim komentarjem, prepisovanju in branju⁵⁴ ter se učil hebrejščine. Bil je prvi krščanski pisec za Origenom, ki je vstopil v judovski svet in se seznanil s hebrejskimi svetimi spisi, kar je imelo daljnosežne posledice za njegovo delo.

Najbrž je bila prav ta želja – biti krščanski asket in učenjak hkrati – vzrok, da je Hieronim v puščavi prebil le osemnajst mesecev.⁵⁵ Zdi se, da je v krščanski literaturi našel evangelijski »biser«, za katrega je vredno dati vse, vendar sta bila njegova klasično retorska izobrazba in kritični filološki

49 Williams, *Monk and the Book*, 31.

50 Hier., *Ep.* 22.7.: »Pallebant ora ieiuniis, et mens desiderii aestuabat in frigido corpore, et ante hominem sua iam in carne praemortuum, sola libidinum incendia balliebant. /.../ ... et, ut ipse mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post coelo inhaerentes oculos, nonnunquam videbar mihi interesse agminibus Angelorum ...« (V Lukmanovem prevodu: »Obraz mi je bil upadel od posta, a srce mi je v mrzlem telesu gorelo od poželenja in in pred človekom, ki je bilo njegovo meso že mrtvo, je plapolal samo ogenj sle. /.../ In kakor mi je Bog priča, ko sem pretočil mnogo solza, ko sem bil dolgo obračal oči proti nebesom, se mi je včasih zazdelo, da sem v zboru angelov ...«)

51 Peter Brown, *Telo in družba: spolno odrekanje v zgodnjem krščanstvu* (Ljubljana: Studia humanitatis, 2007), 466.

52 Hier., *Ep.* 3.5. Prim. Ps 125,5.

53 Hier., *Ep.* 7.1.2. Rebenich, *Jerome*, 14.

54 Hier. *Ep.* 5.2.

55 Glede vprašanja, kako dolgo je bilo Hieronimovo puščavniško obdobje, so mnenja deljena. M. H. Williams zagovarja dobo leta in pol, Kelly dve leti. Gotovo pa je, da Hieronim ni bil v puščavi več kot dve leti in pol.

duh, ki si je dovolil celo Božjo besedo preučevati enako kot posvetno literaturo, nekaj, česar ni mogel deliti z drugimi eremiti. Za razliko od poznejše (srednjeveške) meniške tradicije je bil odnos prvih puščavnikov do knjig in učenosti nekako dvojen. Menihi so bili sprva večinoma nepismeni ljudje (vsakodnevno branje Božje besede je med predpise uvrstil šele Pahomij), ki so se utrjevali s fizičnim delom ter se odrekli imetju in vplivu v družbi. Razumljivo je, da se jim je klasična izobrazba, ki je ambiciozne mladeniče oblikovala v družbeno in intelektualno elito poganškega sveta, zdela *nečimrnost in lovljenje vetra*, nezdružljiva z njihovim idealom samozatajevanja in skromnosti. Po drugi strani pa papirusne najdbe⁵⁶ kažejo na določeno bralno kulturo, ki ni bila omejena le na *ruminatio* dnevne Božje besede. Zlasti v Egiptu so bili menihi lahko tudi pisci (najbolj znan je Evagrijs Pontski), kar je Hieronimu ponujalo model, s pomočjo katerega je šele pozneje, po odhodu iz sirijske puščave, uresničil svoj klic k učenosti in ga združil z meništvom.⁵⁷

Eden izmed razlogov, zakaj se Hieronim ni udomačil med sirijskimi menihi, je bil gotovo tudi teološki spor med Vzhodom in Zahodom, ki je dosegel puščavo. Predvsem arijanci so zaradi avtoritete, ki si jo je Hieronim pridobil na Zahodu, želeli dobiti njegovo podporo ter nato podvomili o njegovi pravovernosti, ker ni sprejel njihovega nauka o treh hipostazah.⁵⁸ Iz *Ep.* 17 izvemo, da je postajal med puščavniki vse bolj nezaželen, kar ga je hudo razočaralo.⁵⁹

Biblični sholar

Hieronim se je po letu in pol bivanja v puščavi za nekaj časa vrnil v Antiohijo, kjer je poglobil svojo izobrazbo; med drugim so ga prevzela Apolinarjeva predavanja

56 Najbolj znani so spisi iz Nag Hammadija in papirus iz Toura.

57 Williams, *Monk and the Book*, 176–180.

58 Kelly, *Jerome*, 53.

59 Kelly, *Jerome*, 54, 55.

iz eksegeze. Leta 380 ga srečamo v Konstantinoplu, kamor je najbrž prišel na povabilo tedanjega tamkajšnjega škofa Gregorja iz Nazianza.⁶⁰ Slednji je v Hieronimovem življenju pustil veliko sled. Poleg tega da ga je navdušil s svojo govorniško spretnostjo in pravovernostjo, ga je seznanil tudi z Origenom, predvsem z njegovo alegorično razlago svetih spisov. V tem času je Hieronim sklenil vrsto pomembnih poznanstev z grškimi teologi, intenzivno prevajal in začel kariero biblijskega eksegeta, posrednika med Vzhodom in Zahodom. Da je upravičil svojo (predvsem Zahodu) novo pozicijo in si pridobil ugled, je moral premostiti napetost med tradicijo elitne retorične kulture, katere arhetip je bil Ciceron, in retoriki nasprotnim modelom krščanske kulture, katere vzor je bil Origen. Če se je hotel istovetiti z obema – biti goreč asketski ekseget in ponosni potomec najboljše možne izobrazbe – je nujno naletel na konflikt: bralcem, ki so bili deležni izobrazbe pri gramatikih, se je slog biblijskih besedil in kanoniziranih krščanskih avtorjev zdel surov in daleč od primernega zgleada, po katerem bi oblikovali lastno literarno podobo. Avtoriteta krščanskih piscev je bila do tedaj utemeljena na avtoriteti svetih spisov, njihov jezik je bil tradicionalno preprost in podrejen vsebini, v nasprotju s poganskim retoričnim sijajem, ki ga je že od nekdaj spremljal sum manipulantstva. Prav zato Hieronim v predgovoru k Evzebijevi *Kroniki*, v katerem se med drugim loti številnih vprašanj o prevajanju, izpostavi velik razkorak med visoko kvaliteto izvirnih hebrejskih besedil in kakovostjo njihovih bolj ali manj okornih prevodov. Bralstvu zagotavlja, da so hebrejski teksti v izvirniku primerljivi z latinskimi in grškimi klasiki ter kot taki vredni sistematičnega preučevanja in komentiranja.⁶¹ Na ta način je svojemu prevajalskemu

60 Nastavil ga je cesar Teodozij. Gregor iz Nazianza je bil pred tem voditelj majcane župnije in ugled, ki ga je užival za časa življenja, še zdaleč ni dosegel njegove postumne avtoritete. Kljub temu je bil Hieronim na to poznanstvo izredno ponosen.

61 Euseb., *Chron. (Praef. Hier.)*: »Inde adeo venit, ut sacrae litterae minus

delu in eksegezi izbral položaj, enakovreden (poganski) retorski dejavnosti aristokratov. Toda zdi se, da se je prav zaradi preprostega občinstva⁶² v tej fazi odločil za preprost slog, *edini primeren cerkvam*, čeprav se je s tem izločil iz kroga kultivirane aristokracije. V tem kontekstu je še posebno zgovoren predgovor k prevodu Origenovih homilij k Jeremiji in Ezekijelu, v katerem Hieronim poudarja, da je bila njegova poglobljena skrb pri prevajanju ohraniti jezikovno preprostost in avtorjev idiom ter skrbeti za *stvar samo* in ne za besede.⁶³ Prav Origen naj bi oblikoval jezikovni slog, primeren za cerkvene pisce. Kljub navideznemu pristanku na slogovno preprostost je Hieronim (ne glede na opravičila so bila njegova besedila vselej retorično zgledna) tudi prihodnje na nov način premoščal nasprotja dveh literarnih konceptov, ki ju utelešata ikoni Cicerona in Origena.⁶⁴

V obdobju, ki je sledilo, se ne moremo načuditi Hieronimovi produktivnosti, še zlasti ker so ga – kot sam pravi – pestile razne zdravstvene težave.⁶⁵ Leta 382 je bil

comptae, et dure sonantes videantur, quod disertii homines interpretatas eas de Hebraeo nescientes, dum superficiem, non medullam inspiciunt, ante quasi vestem orationis sordidam perhorrescant, quam pulchrum intrinsecus rerum corpus inveniant.» («Od tod pride do tega, da se zdijo sveti spisi manj uglajeni in trdo zvoneči; učeni možje namreč ne vedo, da so prevedeni iz hebrejščine, in medtem ko gledajo lupino, ne pogledajo v sredico. Kot da jih prestraši umazana obleka izraza, še preden za njo najdejo lepo telo.»)

62 Prim. Hier., *Ep.* 10.3.

63 Hier., *Preaef. in Hom. Orig. in Hiezech.*: »... et has /.../ dictavi, id magnopere curans, ut idioma supradicti viri (sc. Origenis) et simplicitatem sermonis, quae sola ecclesiis prodest, etiam translatio conservaret omni rhetoricae artis splendore contempto - res quippe volumus, non verba laudari.» («... in narekoval sem jih ter še posebno pazil, da je tudi prevod ohranil idiom omenjenega moža in preprost jezik, ki edini koristi cerkvam. Zanimaril sem vsakršen retorični blišč; hočem namreč, da bo hvalevredna vsebina in ne besede.»)

64 Williams, *Monk and the Book*, 45–49.

65 Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 12. Prim. Hier., *Ep.* 18a; 16.2; 21.42.

povabljen v Rim k papežu Damazu, kateremu je pomagal pri uradovanju,⁶⁶ svetoval pri bibličnih vprašanjih in prevajal na sinodah. Tedaj je že užival precejšen intelektualni ugled; znan je bil kot rigorozen in goreč izobraženec, v letih bivanja v Rimu pa mu je uspelo, da je svojo krščansko učenost predstavil kot eno od oblik askeze. V več pismih iz tega obdobja⁶⁷ toži nad velikim razkorakom med jezikovno dovršenimi (poganskimi) klasiki in retoričnim uboštvom bibličnih besedil. Klasični avtorji so mu že od ranih let ponujali svojevrsten užitek, skušnjava, ki se ji celo v puščavi ni mogel odreči.⁶⁸ Toda kljub hudim žrtvam, ki jih zmore pravilno vrednotiti le jezikovni gurman visoke retorične izobrazbe, se je nato popolnoma posvetil krščanskim besedilom. Tovrstna bralska dieta, ki jo je praktical

66 Hier., *Ep.* 123.9.1.: »Ante annos plurimos, cum in chartis Ecclesiasticis iuwarem Damasum Romanae urbis Episcopum, et Orientis atque Occidentis Synodicis consultationibus responderem ...« (»Pred mnogimi leti, ko sem pomagal rimskemu škofu Damazu pri cerkvenem uradovanju in odgovarjal na vzhodnih in zahodnih sinodah, ko so me prosile za nasvet ...«)

67 Najbolj znana je *Ep.* 22, v kateri Hieronim opiše svoje znamenite sanje, v katerih se je pred Bogom odrekal poganskim piscem. Seveda pripovedi ne smemo pripisati statusa zgodovinske realnosti; sanje so v antiki zelo pogosto nastopale kot fiktivni okvir, znotraj katerega so pisci posredovali svoje sporočilo. Glede datacije pisma so mnenja različna, vendar se raziskovalci strinjajo, da pismo sodi v leta Hieronimovega bivanja v Rimu (najverjetneje je iz leta 384). Prigoda v pismu ima torej posebno funkcijo: Hieronim pred Bogom (in seveda pred bralstvom) sprejme programske odločitve, da ne bo več *Ciceronianus*, ampak se bo v celoti posvetil le krščanskim besedilom.

68 Hier., *Ep.* 22.30.: »Itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam. Post noctium crebras vigiliis, post lacrimas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Palutus sumebatur in manibus. Si quando in memet reversus prophetam legere coepissem, sermo horrebat incultus.« (V Lukmanovem prevodu: »Tako sem se torej revež postil in hotel brati Tulija. Pogosto sem po prečutih nočeh, po solzah, ki mi jih je spomin na prejšnje grehe privabil iz dna srca, vzel Plavta v roke. Če sem se potem pomiril in začel brati preroke, me je odbijal neizglajeni jezik.«)

kot biblicist, je postala primerljiva s postom puščavnikov. V dvoboju dveh velikih vzornikov, Cicerona in Origena, je zmagal slednji; njegova produktivnost je Hieronima napejljala k sklepu, da je poglobitna naloga krščanskega učenjaka pisanje komentarjev k Bibliji.⁶⁹

Korak proč od antične retorike (ter s tem ločitev od Kvintilijana, Cicerona, Plinija ...) in zaobrnitev k askezi je Hieronim storil že v puščavniškem obdobju, tako da se je pri spreobrnjenem Judu učil hebrejščino.

Prav poznavanje hebrejščine se je v tem obdobju izkazalo za izredno pomemben kapital, s katerim si je Hieronim zagotovil primat med biblicisti in obenem svoje ime začel počasi osvobajati od neposrednega Origenovega vpliva.⁷⁰ Rimski škof Damaz mu je namreč zaupal pomembno nalogo, ki ga je zaposlovala nadaljnjih dvajset let in zaradi katere mu Cerkev še danes dolguje hvalo. Hieronim se je spopadel s tedaj uveljavljeno izdajo latinskega Svetega pisma (Vetus Latina), ki je zahtevala temeljit pregled. Obstajala je v več prevodih ter vsebovala zastarelo besedišče in številne napake v transkripciji. Hieronim je prevod pregledal in popravil, pri čemer se je ravnal po grški Septuaginti, pozneje pa mu je bil pri prevajanju poglobitni vir hebrejski izvirnik. V času bivanja v Rimu mu je uspelo revidirati evangelije Vetus Latine, jih primerjati z izvirnikom v grščini in na temelju Septuaginte prevesti psalme.⁷¹ Njegovo poseganje v

69 Hier., *Ep.* 33.

70 Prim. Williams, *Monk and the Book*, 49–62.

71 Hieronima je to delo napeljalo k odločitvi, da bo Staro zavezo prevajal neposredno iz hebrejskih virov. Sicer je pri prevajanju svetih besedil zagovarjal pravilo prevajanja *de verbo* (prim. *Ep.* 57), vendar se tega pri svojem delu ni dosledno držal. Kot opravičilo navaja ugotovitev, da so celo pisci evangelijev starozavezna besedila uporabljali *ad sensum*. Pri tem zanemari dejstvo, da so imeli prevajalci v grščino različne hebrejske predloge. Več o načinu Hieronimovega prevajanja, težavah, s katerimi se je moral soočiti, ter o nedoslednostih: Jože Kraševac in sodelavci, *Med izvirnikom in prevodi* (Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, Študijska zbirka 3, 2001), 115–141.

besedilo Svetega pisma je naletelo na neodobravanje, češ da izkazuje nezaupnico že povsem uveljavljeni in navdihnjeni Septuaginti⁷² in staremu latinskemu prevodu, ki naj ne bi potreboval izboljšav (predvsem je Hieronimovemu intelektualnemu pristopu do Svetega pisma nasprotoval ekseget Ambrosiaster, ki je trdil, da so bili tudi apostoli preprosti in neuki ljudje, torej naj bo tudi Sveto pismo takšno).⁷³ Raba hebrejskih virov ga je izpostavila očitkom krivoverstva (konec koncev mu to očita tudi Rufin v *Zagovoru proti Hieronimu*).⁷⁴ Takšnim kritikam seveda ni ostal dolžan,⁷⁵ svojo avtoriteto pa je še naprej gradil na dejstvu, da ga od drugih eksegetov in prevajalcev loči znanje hebrejščine, ki mu nudi vpogled v *fons veritatis*, izvir resnice, in mu daje

Hieronimovo prevajalsko (ne)načelnost obravnava tudi David Movrin, *Fidus interpres / Zvest prevajalec: Slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja* (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010), 63–72.

72 Septuaginta je med Hieronimovimi sodobniki veljala za avtoritativno besedilo, čeprav gre v resnici za heterogeno mešanico, ki je nastajala več stoletij. Da je bilo zaupanje v prevod res neomajno, kaže dejstvo, da so celo krščanski izobraženci, ki so se zavedali razlik med hebrejskimi verzijami, ki so jih imeli Judje, in grškim prevodom, verjeli, da so Judje namenoma pokvarili svoje spise samo zato, da bi lahko ovrgli krščanske apologete, ki so iskali vzporednice med Staro in Novo zavezo. Prim. Williams, *Monk and the Book*, 72.

73 Kelly, *Jerome*, 89, 90.

74 Poleg teh dveh »pregreh« so Hieronima zaradi priseganja na *Hebraica veritas* dolžili tudi, da odpira vrata herezijam, sproža dvom o enotnosti Svetega pisma (med Staro in Novo zavezo), njegovo prevajanje pa naj bi vodilo tudi v napetosti med judovskimi in krščanskimi skupnostmi. Prim. Giacomo Raspanti, »Jerome's *Commentary on Galatians* in his Exegetical Production,« v *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl (Ashgate, 2009).

75 Hier., *Ep.* 27.1.2. V Lukmanovem prevodu: »Nisem bil tako topoglav in kmetavzarsko zarobljen – kar imajo oni za pravo svetost, trdeč, da so učenci ribičev, kakor da so zategadelj sveti, ker nič ne vedo – da bi bil imel kako Gospodovo besedo za popravljanja potrebno ali ne od Boga navdahnjeno, marveč sem hotel pogrške latinskih rokopisov, ki jih dokazuje nesoglasje rokopisov, odpraviti po prvotnem grškem besedilu, od koder so /.../ prestavljeni.«

možnost, da poseže nad *rečice mnenj*, s katerimi so se zadovoljili drugi učenjaki.⁷⁶

Tudi če se ob pogledu na Hieronimovo življenje odrečemo pieteti do njegovega svetništva, ne moremo mimo dejstva, da je njegov postumni sloves daleč presegel naklonjenost, ki jo je bil deležen za časa življenja. Dejstvo, da je zagovarjal strogo askezo, ki je lahko ustrezala le peščici Rimljanov, da ga je v duhovnika posvetil shizmatični škof Pavlin in da sam nikoli ni postal škof, temveč je ostal menih sumljive pravovernosti, kaže, da ni bil priljubljen niti med kleriki niti med rimskimi aristokrati. Pa vendar; Hieronim je imel svoje bralno občinstvo in mecene, ki si jih je moral na neki način zagotoviti.⁷⁷

Med bivanjem v Rimu je (kot nekoč Origen) ob sebi zbiral krog vernih Rimljank plemenitega rodu, jim razlagal Sveto pismo, predajal učenost in jih navdihoval za asketsko življenje. Hkrati s povečevanjem askeze in devištva je v pismih, namenjenih svojim varovankam, grajal posvetnost in brezbožnost, ki jo je premogel tedanji Rim.⁷⁸ *Purpurata Meretrix*, v škrlat odeta Vlačuga, kot je Hieronim poimenoval prestolnico cesarstva, pa je vendarle imela nekaj svetlih izjem. Nasprotje ogorčenju nad nemoralnostjo Rima najdemo v njegovih življenjepisih in epitafih, namenjenim Božjim služabnicam iz njegovega kroga. V več pismih (eno najbolj reprezentativnih je *Ep.* 24 o devici Aseli) Hieronim povečuje asketsko življenje nekaterih rimskih devic, ki so

76 Več o Hieronimovi iznajdbi pojma *Hebraica veritas*: Williams, *Monk and the Book*, 81–95.

77 To dejstvo je mnoge raziskovalce napotilo k sklepu, da si je prav s pismi Hieronim zagotovil ugled in podporo mecenov. S tega vidika Hieronimovo strategijo v pismih sistematično razdela Andrew Cain, *The Letters of Saint Jerome. Asceticism, Biblical Exegesis and the Construction of Christian Authority in Late Antiquity*, The Oxford Early Christian Studies (New York: Oxford University Press, 2009).

78 Kot mu je pozneje očital Rufin, »so bili njegovi opisi cerkvene družbe v Rimu tako živi, da so se do kopij njegovega pisma poskušali dokopati celo pogani«. (Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.5.)

iz ljubezni do Kristusa pustile naslade sveta in sredi mesta postale puščavnice. Njihov duhovni oče je bil seveda Hieronim sam, zato tovrstna pisma lahko razumemo tudi kot njegovo posredno razglašanje lastnih zaslug in asketskih predpisov, ki so pri teh ženah naleteli na plodna tla.⁷⁹

Po smrti rimskega škofa Damaza, ki je bil Hieronimov poglavitni zaveznik in mecen, je škofovski stol zasedel Siricij, ki Hieronima ni preveč maral.⁸⁰ Množiti so se začeli očitki, da širi asketski način življenja, za katerega so se ogrevale številne rimske dame, in namigovanja, da ga z gorečimi vernicami (še posebno s Pavlo) družijo več kot le bratstvo v Gospodu. Prav slednja domnevna nespodobnost je prerasla v pravcat škandal, ki ga je *senatus pharisaeorum* sklenil z zaslišanjem in kljub lažnivemu pričanju Hieronima izgnal iz Rima.⁸¹

79 Prim. Andrew Cain, »Rethinking Jerome's Portraits of Holy Women,« v *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl (Ashgate, 2009). Avtor naniza zanimive vzporednice med Hieronimovimi navodili iz *Libellus de servanda virginitate* in pismi o rimskih ženah, ki so njegov ideal utelesile.

80 Rebenich, *Jerome*, 38, 39.

81 Zanimive podobnosti med Hieronimovo usodo v Rimu in Origenovim izgnanstvom iz Aleksandrije, ki jih je opazil že Hieronim in jih kajpada uporabil sebi v prid, odkriva Andrew Cain, »Origen, Jerome and *Senatus Pharisaeorum*,« *Latomus* 65 (2006), 727–734.

JERUZALEMSKI SPOR O ORIGENU

Meniška skupnost v Betlehemu

Leta 386 se je Hieronim dokončno preselil v Palestino. Razmere v Rimu so zanj postale nevzdržne. Zaželel si je samote in miru pred lažnimi rimskimi jeziki,⁸² zato je sklenil posnemati svoje sošolce iz mladosti, ki so se odločili za samostansko ali eremitsko življenje, in se odpravil na Bližnji vzhod. Nekoliko pozneje se mu je na potovanju pridružila prijateljica Pavla, ovdovala aristokratinja in mati petih otrok, ki se je že v Rimu pod njegovim vplivom navdušila nad intenzivnejšim duhovnim življenjem. Po dolgem križarjenju, med katerim se je Hieronim ustavil tudi v Egiptu in si iz Didimovih predavanj pridobil nekaj znanja o Origenu,⁸³ sta se ustalila v Betlehemu in tam ustanovila dva samostana, moškega in ženskega, ter romarsko gostišče. Že nekaj let prej se je v Jeruzalemu nastanil Rufin in z Marcelino gmotno podporo prav tako ustanovil samostan. Kot kaže, so bili odnosi med skupnostma vsaj v začetku solidni.⁸⁴ Betlehem je v prvih letih, ko je bila skupnost še varna pred številnimi romarji, Hieronimu ponujal odlične razmere za literarno ustvarjanje in učenje hebrejščine. Neprecenljivega pomena in precej dostopnejša je bila tudi bogata knjižnica v Cezareji z Origenovimi *opera omnia*.⁸⁵ Hieronim se je intenzivno posvečal komentiranju in prevajanju svetopisemskih knjig ter začel snovati delo *De viris*

82 O očitkih, zlasti kar zadeva odnos s Pavlo, Hieronim poroča v *Ep.* 45.

83 Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 21.

84 F. X. Murphy, *Rufinus of Aquileia (345-411): His Life and Works* (Washington DC: The Catholic University of America Press, 1945), 59.

85 O Origenovem bralskem okusu, njegovi knjižnici in organizaciji njegove filozofske ustvarjalnosti razpravljata Anthony Grafton in Megan Williams, *Christianity and the Transformation of the Book. Origen, Eusebius and the Library of Caesarea* (Cambridge in London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2006).

illustribus, ki ga je končal leta 392. Do začetka origenističnega spora leta 393 je prevedel Didimovo delo *O Svetem Duhu*, napisal uvod k razlagi *Pridigarja*, razlage Pavlovih pisem, iz grščine prevedel 39 Origenovih pridig o *Lukovem evangeliju* in Evzebijev *Onomastikon*, ki ga je priredil in dopolnil. Pisal je tudi traktate k posameznim psalmom in začel pregledovati stari latinski prevod Stare zaveze. Pri tem si je pomagal z Origenovo *Hexapla* in s hebrejskim izvirnikom. Nastali so t. i. *Psalterium Gallicanum* ter prevodi *Jobove knjige*, *Kroniških knjig*, *Pregovorov*, *Pridigarja* in *Visoke pesmi*. Skratka, v Hieronimovem življenju je bilo to obdobje eno najbolj plodnih. Prekinil ga je nenadejani spor leta 393, zaradi katerega se je moral žal nemalokrat zagovarjati.⁸⁶

Spor dveh škofov

Pri sporu glede Origena si ne smemo predstavljati, da je šlo za udaren enoglasni obračun z novonastalo herezijo, ki bi sprevrčala že konstituirane teološke nauke. Origen je med teologi užival velik ugled; nanj so se opirali Kapadocijanci (Gregor iz Nise, Gregor iz Nazianza in Bazilij Veliki), veliko mu dolgujejo Evagrij Pontski in Didim, na Vzhodu pa aleksandrijski škof Teofil.⁸⁷ Z njegovo metodo eksegeze si je v svojih komentarjih h *Genezi*, ki so posredno odgovarjali na očitke manihejcev, pomagal celo Avguštin.⁸⁸ Origen je bil velik asket in je tako predstavljal spodbudo vsem menihom, ki so se odločili za asketsko pot. Neprecenljive vrednosti za prevajalce in eksegete tedanjega časa (Hieronim si je z njim

86 Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 24–26.

87 Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 31.

88 Henry Chadwick, *Heresy and Orthodoxy in the Early Church* (London: Aldershot, Hampshire, 1991), 474. V poglavju *Christian Platonism in Origen and Augustin* Chadwick pokaže, kako se je Avguštin v številnih delih opiral na Origena, čeprav naj bi veljala za dva nasprotna lika v zgodnjekrščanski teologiji.

zelo pomagal⁸⁹ tako pri komentiranju kot tudi pri prevajanju Svetega pisma) je njegova *Hexapla* – nabor šestih različnih izdaj Svetega pisma, ki jih je razvrstil v šestih stolpcih, jih opremil z zaznamki in jim dodal sholije. Tudi Origenovih številnih komentarjev k posameznim svetopisemskim knjigam ni mogel več spregledati noben mlajši ekseget, čeravno je bil nasprotnik njegove teologije.⁹⁰ Origenova t. i. duhovna ali alegorična interpretacija Svetega pisma je po eni strani odprla marsikateri nov pogled na razlago Svetega pisma⁹¹ in na teološko mišljenje nasploh, po drugi strani pa sprožila nemalo ostrih kritik zaradi prostora, ki ga je ponujala subjektivnemu tolmačenju, in zato ogrozila obstoječe teološke nauke; med drugim so se alegorične interpretacije lotili vsi antiorigenisti, vpleteni v spor s konca četrtega stoletja.⁹² Pri preučevanju njegove eksegeze, naukov o grehu in eshatologije so bili pripravljene sprejeti številne nove poglede, ki jih je veliki Aleksandrinec podedoval iz prepleta različnih filozofskih tokov, zlasti platonizma.

89 Nekateri raziskovalci so sicer dvomili, da je Hieronim v resnici imel dostop do *Hexpla*, toda splošno sprejeto dejstvo je, da je Origenovo delo bilo reproducirano. Kopije celotne Stare zaveze so bile sicer redke, toda posamezne knjige so krožile, kar potrjuje najdba dveh fragmentov istega odlomka, ki sta se ohranila na popolnoma ločenih krajih. Williams, *Monk and the Book*, 150.

90 Joseph W. Trigg, *Origen, The Early Church Fathers* (London in New York: Routledge, 1998), 62.

91 Med drugim je omogočila kristjanom, da so za mašno knjigo začeli uporabljati celotno Sveto pismo kot enotno in konsistentno besedilo, ne le Nove zaveze, kot je bilo to do tedaj v navadi. Trigg, *Origen*, 62.

92 Že pred kontroverzo s konca četrtega stol. po Kr. je Origenova zapuščina naletela na nasprotujoče si odzive. Prvi spis, ki se je dotaknil Origenovega nauka o vstajenju, in prvo izpričano kritiko Origenove razlage Svetega pisma najdemo pri Metodiju Olimpskem v razpravi *De resurrectione*. Origenovo alegorijo so grajali tudi Bazilij iz Cezareje in predstavniki nasprotne antiohijske šole. Na drugi strani poznamo iz istega časa Origenova zagovornika, Pamfila in Evzebija iz Cezareje, oba avtorja zloglasnega *Zagovora Origena*, ki ga je v latinščino prevedel Rufin. Evzebij je Origena ovenčal v svoji *Cerkveni zgodovini*, ki je poglavitni vir o Origenovem življenju. Trigg, *Origen*, 65.

Pri origenističnem sporu je očitno, kako lahko teološke spekulacije, ki v času svojega nastanka niso vprašljive, ostajajo pa odprte za dopolnitve, čez čas doživijo delno ali anahronistično recepcijo, morda celo breme zavezujoče dogme, in prerastejo v pretirano pomembno temo, okrog katere se vrtijo besedni spopadi. Podobna usoda je doletela Origena. Srž vseh nejasnosti, na katere so teologi iskali odgovore v spisih že nekaj časa pokopanega Aleksandrinca, je bilo vprašanje razmerja med dušo in telesom,⁹³ med materialnim in duhovnim, med konkretnim in abstraktnim – tema torej, ki ima korenine v klasični grški filozofiji, le da je tokrat osvetljena z vidika krščanskega nauka. Kot bo razvidno v nadaljevanju, sporne Origenove ali, boljše, Origenu pripisane in očitane teze večinoma na tak ali drugačen način zadevajo odnos do telesa oz. materije v nasprotju z duhom (vstajenje mesa, askeza, vprašanje Božje podobe v človeku, odnos med osebami Svete Trojice), medtem ko drugi teološki nauki ostajajo v ozadju.⁹⁴ Pri tem je treba opozoriti, da so vsi kritiki svoj sum v Origenovo pravovernost utemeljevali le na podlagi dveh del, *Contra Celsum* in *Περὶ ἀρχῶν*, ki sta precej netipični in na več mestih precej drugačni od siceršnjega Origenovega nauka, kakršnega najdemo denimo v komentarjih in homilijah.⁹⁵ Ne glede na njegovo pronicljivost, izvirnost in daljnosežen vpliv se trenja niso končala, dokler ni bil obsojen tako na Zahodu kot na Vzhodu.⁹⁶

Druga, neteološka raven origenističnega spora je poslegla v odnose med kleriki in menihi, ki so se potegovali

93 Elizabeth Ann Clark, *The Origenist Controversy: The Cultural Construction of an Early Christian Debate* (Princeton, NY: Princeton University Press, 1992), 85, 86.

94 Clark, *Origenist Controversy*, 85, 86.

95 De Lubac, *History and Spirit: The Understanding of Scripture According to Origen*. (orig.: *Histoire et Esprit: L'Intelligence de l'Écriture d'après Origène*, 1950), 36.

96 Izobčen je bil leta 553 na drugem koncilu v Konstantinoplu. Po: Rebenich, *Jerome*, 43.

za monopol nad Origenovim modelom učenjaka asketa. Origen je menihom ponujal atraktiven ideal izobraženega meniha, s pomočjo katerega bi lahko legitimirali svojo intelektualno dejavnost in obenem ostali menihi, neodvisni od nadzora škofov in njihove teološke opredeljenosti. Obstajala je torej »nevarnost«, da bi prav izobraženi menihi postali idejni vodje meniških skupnosti, ki so jih sestavljali pretežno preprosti možje. Da res ni šlo za neupravičeno paniko, kaže egiptovski origenizem, katerega idejni »vodja« je bil prav učeni Evagrij Pontski. Kot bomo videli, so scenarij kontroverze s konca četrtega stoletja pisali večinoma škofje, ki so si še zlasti želeli podjarmiti izobražene in karizmatične menihe.⁹⁷

Da je Origenovo ime ožigosala obtožba krivoverstva in da so se glede njegovih knjig trla kopja na več koncilih, je imel v začetni fazi največ zaslug ciprski škof Epifanij iz Salamine, »fanatični«⁹⁸ borec proti herezijam. Epifanij, sicer doma iz Besanduka v Judeji, kjer je bil pred izvolitvijo za škofa trideset let na čelu tamkajšnjega samostana, je v delih *Ancoratus* (374) in *Panarion* (376) podal nevarnosti herezij, med njimi tudi pri Origenu (*Panarion* 64). Aleksandrinskega teologa je označil kot pobudnika in praočeta arijanstva.⁹⁹ Njegovo razumevanje Origena je postalo edino merodajno, preizkusni kamen, na podlagi katerega se je odločalo o posameznikovi pravovernosti.¹⁰⁰ Poglavitna tarča Epifanijevega napada so bili Origenov oubordinacionizem, nauk o predobstoju duš, zanikanje vstajenja mesa in njegova alegorična razlaga Svetega pisma.

Leta 393 se je Epifanij odločil ukrepati proti origenizmu, ki ga je našel v svoji rodni Palestini in celo med najpreprostejšimi menihi v Egiptu, ter ga izkoreniniti. Vedel je, da je

97 Williams, *Monk and the Book*, 101, 102.

98 Kelly, *Jerome*, 197.

99 Kelly, *Jerome*, 197; Epiphanius, *Panarion* 64, 4.

100 Clark, *Origenist Controversy*, 86.

jeruzalemski škof Janez naklonjen Origenu, prav tako tudi Rufin ni skrival svojega navdušenja nad njim (tudi on se je namreč učil pri Didimu), Hieronim pa je bil sumljiv, ker je velikega teologa odkrito občudoval v svojih delih.¹⁰¹ V Jeruzalem, v Rufinov samostan na Oljski gori, je leta 393 prišel Epifanijev glasnik Atarbij,¹⁰² ki je od Hieronima in Rufina zahteval uradno izjavo proti Origenovemu nauku. Hieronim je brez pomislekov zavrnil sporne trditve; najbrž se je zavedal posledic v odnosu z Epifanijem. Rufin ni bil tako odločen; Atarbija ni želel sprejeti, ampak mu je ukazal, naj se umakne z njegovega posestva. Njegov odziv je močno zbodel Hieronima in prav tako izzval Epifanija, ki je želel pred origenizmom posvariti predvsem jeruzalemskega škofa Janeza.¹⁰³

Septembra leta 393 se je ciprski škof sam pojavil v Jeruzalemu in, povabljen na pridigarsko mesto, pred zborom menihov obširno in ostro napadel Origenove zmotne nauke. Kot opozarja Hieronim,¹⁰⁴ je bil tarča Epifanijevih kritik po vsej verjetnosti Janez sam. Iz Hieronimovega pripovedovanja izvemo, da je bil Janezov odnos do Epifanija prezirljiv; k njemu naj bi poslal celo arhidiakona, ki je pridigarja opomnil, naj govor konča. Naslednji dan je Janez pridigal proti t. i. antropomorfistom¹⁰⁵ – pod tem imenom so origenisti merili na vse antiorigeniste in jih enačili s tistimi, ki so Sveto pismo razumeli dobesedno in si Boga predstavljali

101 Kelly, *Jerome*, 198.

102 Za razliko od drugih raziskovalcev Mandac meni, da ni povsem gotovo, da je Atarbija poslal Epifanij, za kar pa ne daje nobenih argumentov. Glej Marijan Mandac, *Sveti Jeronim Dalmatinac* (Makarska: Služba Božja, 1995), 156.

103 Kelly, *Jerome*, 198.

104 Hier., *Contra Ioh. Hier.* 11.

105 Janezova oznaka je poenostavljena. Res je, da so med antropomorfiste sodili tudi zelo preprosti menihi, ki so si Sveto pismo razlagali zelo dobesedno, ni pa moč reči, da so bili vsi antiorigenisti že antropomorfisti s podobno naivnimi in heretičnimi predstavami.

kot telesno bitje.¹⁰⁶ Pridiga je seveda letela na Epifanijeve besede. Kljub napetim odnosom ni prišlo do hujših besednih obračunavanj; Epifanij je ostal v Jeruzalemu še nekaj dni, Janez pa se je očitno čutil dolžnega izpovedati svojo pravovernost, zato je čez dan ali dva v javnost poslal pismo, v katerem je celostno izpovedal svojo vero v nauk Cerkve. Temu Epifanij ni mogel več oporekati; nemudoma je zapustil Jeruzalem in odšel k Hieronimu v Betlehem.¹⁰⁷

Spor med škofoma je povzročil, da se je tudi med njuni-
ma privržencema naselilo nesoglasje; Rufin se je postavil na
Janezovo, Hieronim pa na Epifanijevo stran.¹⁰⁸ Slaba volja
bi se lahko hitro podela, če ne bi Epifanij v naslednjem
letu spet izzval Janeza. V betlehemiški skupnosti je namreč
primanjkovalo duhovnikov, ki bi opravljali bogoslužje.¹⁰⁹
Epifanij je za to vedel in videl, da se škof Janez, ki je imel
Betlehem pod svojo jurisdikcijo, stvari ne trudi izboljšati.
Leta 394 je Epifanija v Besanduku obiskala skupina meni-
hov iz Betlehema, ki jo je vodil Hieronimov mlajši brat,
Pavlinijan. Med samim obredom ga je Epifanij njegovi volji
navkljub posvetil v duhovnika. Temu je po pričakovanjih
sledil Janezov ogorčeni odziv. Pavlinijan je bil namreč doma
iz Betlehema, ki je sodil v Janezovo škofijo, torej bi bil za
posvetitev lahko pristojen le Janez. Poleg tega je Epifanij

106 Tu je treba opozoriti, da je ta oznaka sila poenostavljena. Najbrž je
treba med antropomorfiste prišteti tiste, ki so menili, da je človeško
telo deležno bogopodobnosti (to je trdil tudi Irenej Lyonski), kar še
ne pomeni, da ima Bog človeško telo, kar so jim naprtili nasprotniki.
Mark Julian Edwards, *Origen Against Plato* (Ashgate, 2002), 107.

107 Kelly, *Jerome*, 199.

108 Kelly, *Jerome*, 200.

109 Tam sta bila seveda Hieronim in Vincencij, ki pa sta opravljanje
duhovniških dolžnosti imela za nezdržljivo s svojim meniškim
stanom, ki je bil bolj kot pastoralni namenjen samoti. Epifanij v
pismu škofu Janezu (*Ep.* 51) celo trdi, da sta se maševanju odrekla
iz sramežljivosti in skromnosti, povsem verjetno pa je tudi, da se
Hieronim ni hotel pokoriti jeruzalemskemu škofu, k čemur bi bil
kot mašnik zavezan. Kelly, *Jerome*, 200.

prekršil tudi sklep dveh koncilov,¹¹⁰ ki je za posvetitev v duhovnika narekoval minimalno starost tridesetih let. Pavlinijan je bil tedaj star osemindvajset let. Epifanij je na Janezovo ozemlje posegel še enkrat: nekoč se je na poti v Bethel ustavil v Anablathi, in ko je v tamkajšnji cerkvi zagledal zaveso s podobo bodisi Kristusa bodisi nekega svetnika, je v svoji ikonoklastični vnemi zaveso strgal. Pozneje je, po pritoževanju tamkajšnjih paznikov, poslal novo zaveso, seveda brez podobe.¹¹¹

Janez je v teh dejanjih prepoznal dogovor med Epifanijem in Hieronimovo betlehemsko skupnostjo ter ostro ukrepal: betlehemske menihe je izobčil iz svoje cerkvene skupnosti, prepovedal sodelovati pri zakramentih vsem, ki so priznavali Pavlinijanovo posvetitev, in jim prepovedal tudi vstop v betlehemsko cerkev (*ecclesia Nativitatis*).¹¹² Pavlinijanov položaj je postal nevzdržen, zato so ga poslali na Ciper, pod Epifanijevo jurisdikcijo.

Epifanij je na Janezovo ravnanje odgovoril s pismom,¹¹³ v katerem opravičuje posvetitev, češ da je to storil za potrebe Cerkve. V nadaljevanju pismo preraste v napad: salaminski škof Janezu očita origenizem, pred njim razgrne vse Origenove zmotne nauke in zahteva, naj jih zavrne. Pismo je krožilo v javnosti, a Janez se nanj ni odzval, kar je Epifanija razkačilo do te mere, da je vsem samostanom odsvetoval stike z jeruzalemskim škofom. Hieronimova skupnost se je postavila na Epifanijevo stran in od Janeza pričakovala odgovor. Drugače je bilo z Rufinom. Epifanij ga je v svojem pismu Janezu izpostavil kot nekoga, ki bi še posebno potreboval očiščenje od origenizma,¹¹⁴ vendar je Rufin jasno vztrajal na Janezovi strani, s katerim je bil že prej v zelo

110 Koncil v Neocezareji (od 314–325) in šesti veliki koncil v Konstantinoplu.

111 Clark, *Origenist Controversy*, 103.

112 Rebenich, *Jerome*, 44.

113 *Ep.* 51 (pri Hieronimu).

114 *Ep.* 51.6.

dobrih odnosih (Janez je med drugim Rufina posvetil za meniha).

Da bi bila mera nesorazumov polna, je moralo Epifanijevo pismo doživeti posebno usodo. Evzebij iz Kremone,¹¹⁵ poznejši Hieronimov vneti zagovornik v boju proti origenizmu, ni znal grško, zato je Hieronima prosil, naj mu pismo prevede v latinščino. Hieronim mu je ustregel in ga v naglici prevedel, dodal ob robovih svoje pripombe ter pismo pospremil z zahtevo, naj ga Evzebij uporablja izključno v zasebno korist. Konec leta 395 je prevod skrivnostno izginil z Evzebijeve mize ter se kmalu znašel v Rufinovih in Janezovih rokah. Nemudoma so Hieronima obsuli s kritikami, ker naj bi Epifanijevega pisma ne prevajal zvesto, poleg tega naj bi poudaril Epifanijeve obtožbe Janeza in dopisal še svoje sodbe.¹¹⁶ Kakorkoli, očitki so našli pot celo v Rim, tako da je Hieronimov že sicer omajani ugled doživel še en udarec. Z zgodovinskega gledišča pa je pomemben konec nesrečnega zapleta: razjarjeni in užaljeni Hieronim je najprej obtožil Rufina in Marcelo zahrbtne kraje, poleg tega pa se je v pismu z naslovom *De optimo genere interpretandi*¹¹⁷ odločno obranil očitkov glede prevajanja in podal svoj pogled nanj, ki je imel daljnosežen vpliv na prevajalsko prakso. Hieronim je svoje pismo poslal v Rim, kar pa ni kaj prida navdušilo Janeza, ki je bil zdaj po Hieronimovi zaslugi še na Zahodu znan po svojem domnevnem krivoverstvu. Obrnil se je na cesarjevega varuha in svetovalca Flavija Rufina ter leta 395 izprosil odlok, po katerem bi enkrat za vselej izgnal vse betlehemske menihe iz Palestine. Hieronima so pred uresni-

115 Evzebij iz Kermone je bil Hieronimov prijatelj, večkratni gost v Betlehemu. Med drugim je Hieronim na njegovo prošnjo napisal *Komentar k Matejevemu evangeliju*. Pozneje je postal zagrizen anti-origenist.

116 O korektnosti Hieronimovega prevoda težko sodimo, saj nam Epifanijevo pismo v izvirniku ni ohranjeno.

117 Hier., *Ep.* 57; v slovenščini: Movrin, *Fidus interpres / Zvest prevajalec: Slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja*, 185–205.

čitvijo tega sklepa rešili Huni, ki so jeseni istega leta vdrli v Sirijo in se namenili proti Jeruzalemu. Napad je povzročil, da so se trume beguncev zatele na obalo, in nesrečno sklenil usodo Flavija Rufina.¹¹⁸

Prizadevanja za spravo

Naslednjega leta so skušali spor ublažiti prek posredništva Arhelaja, guvernerja Palestine. Ta se za razčiščevanje cerkvenih vprašanj ni zdel primeren Janezu, ki se je zato obrnil na aleksandrijskega škofa Teofila. Najbrž mu je takšno izbiro predlagal Rufin, ki je bil Teofilov učenec v Aleksandriji in je svojega učitelja tudi obveščal o poteku samega spora. Poleg tega je poznal Teofilovo naklonjenost Origenu. Prvi poskus mirovnega posredništva je bil popolnoma ponesrečen, saj je Teofil v svojem imenu v Jeruzalem poslal duhovnika Izidorja, ki je – namesto da bi kar se da nepristransko pomiril obe strani – pisal Rufinu, naj vztraja pri svojem mnenju, in mu vlival poguma. To pismo je po nenavadnem naključju prišlo do Hieronimovega duhovnika Vincencija. Hieronim je, zgrožen nad tolikšno pristranskostjo, od Izidorja zahteval, naj mu pokaže pisma. Janez je to prepovedal, kar je spet zanetilo prepir. Kljub Janezovi ponudbi, da bi pozabili na pretekle dogodke in da bi – pod pogojem, da priznajo nekorektnost Pavlinijanove posvetitve – izkazali poslušnost svojemu škofu, se stvari niso umirile. Izidor se je vrnil v Aleksandrijo z Janezovim pismom škofu Teofilu, ki je znano tudi kot *Janezov zagovor*, vendar se ni ohranilo; zgolj prek Hieronimovega odgovora lahko ugotovimo, da je šlo sicer za ostro pritoževanje nad betlehemsko meniško skupnostjo, ki pa je, vsaj v Teofilovih očeh, želelo ohraniti spravljivega duha.¹¹⁹ Poleg tega je Janez Hieronima Teofilu prikazal kot dolgoletnega Origenovega prevajalca in občudovalca. Tudi to pismo je na sumljiv način pripotovalo

118 Kelly, *Jerome*, 203, 204.

119 Kelly, *Jerome*, 205.

v Rim, kjer je ljudi spet pretreslo Hieronimovo vedênje. K temu je še dodatno pripomogel Vigilancij,¹²⁰ ki je v Rimu razglašal Hieronimovo navdušenje nad Origenom. Te govornice so še posebno vznemirile Hieronimovega dolgoletnega prijatelja Pamahija, ki je nemudoma pisal Hieronimu v Btlehem in ga prosil za pojasnilo.

Hieronim se je odzval najprej s pismom Vigilanciju,¹²¹ v katerem je med drugim zapisal tudi trditev, ki jo je pozneje večkrat ponovil,¹²² in sicer, da je bral in prevajal Origena, zlasti njegovo eksegezo, vendar pazljivo ločeval njegove sprejemljive nauke od krivoverskih. Leta 397 je sledil odgovor Pamahiju v pismu *Contra Iohannem Hierosolymitanum*, enem najbolj žolčnih Hieronimovih sramotilnih spisov. Hieronim v njem od besede do besede prečeše *Janezov zagovor* in zavrača očitke ter Jeruzalemčanu dokazuje origenizem. Čeprav gre za Hieronimovo subjektivno doživljanje, je pamflet neprecenljiv zaradi vpogleda v dogodke, ki jih opisuje.¹²³ Avtor se obregne zlasti ob Janezovo nonšalantno vedênje v času Epifanijevega obiska ter ob njegovo dvoumno in neprepričljivo izpoved pravovernosti. Kot opozarjajo raziskovalci,¹²⁴ je iz podrobne primerjave razvidno, da je Hieronimovo delo zasnovano neposredno na podlagi

120 Vigilancij je bil leta 395 pri Hieronimu zaradi nekega pisma Paulina iz Nole. Hieronima je Vigilancij užalil, ker se je pri njem zadržal zelo kratek čas ter raje bival pri Rufinu in Melaniji, ki naj bi ga po Hieronimovem prepričanju nahujskala proti njemu (Prim. *Apol.* 3.19).

121 *Ep.* 61. Hieronim se v tem pismu med drugimi očitki ponorčuje iz duhovnikovega imena; namesto *Vigilantius* bi mu bolj pristajalo ime *Dormitantius*, a najbrž mu je bilo to ime dano po nasprotju. Kelly, *Jerome*, 206.

122 To trditev ponovi v *Ep.* 62 prijatelju Trankvilu, v *Ep.* 61. Vigilanciju, v pismu Avguštinu in v pismu Pavlinu (*Ep.* 85).

123 Kelly, *Jerome*, 207.

124 Clark, *Origenist Controversy*, 133. Clark omenja tudi, da sta v Epifanijevem pismu za razliko od *Panariona* 64 omenjeni tudi vprašanji o spreobrnjenju satana in o človeški bogopodobnosti. Taisti vprašanji načenja tudi Hieronim.

Epifanijevega pisma Janezu.¹²⁵ Janez naj bi se pred Epifanijem zagovarjal z odgovori na osem spornih Origenovih točk, toda dotaknil se je le treh. Teh osem trditev Hieronim takole navede v pismu, v katerem nasprotuje Janezu:

Et primum de libro Περὶ ἀρχῶν ubi loquitur: sicut enim incongruum est dicere, quod possit Filius videre Patrem: ita inconueniens est opinari, quod Spiritus sanctus possit videre Filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere sint animae religatae; et antequam homo fieret in paradiso, inter rationales creaturas in coelestibus commoratae sunt. Unde postea in consolationem suam anima loquitur in Psalmis: Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et: Revertere, anima mea, in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam, et caetera his similia. Tertium, quod dicat, et diabolus et daemones acturos poenitentiam aliquando, et cum sanctis ultimo tempore regnatos. Quartum, quod tunicas pelliceas humana corpora interpretetur, quibus post offensam et ejectionem de paradiso Adam et Eva induti sint, haud dubium quin ante in paradiso sine carne, nervis et ossibus fuerint. Quintum, quod carnis resurrectionem membrorumque compagem, et sexum quo viri dividimur a feminis, apertissime neget: tam in explanatione primi psalmi, quam in aliis multis tractatibus. Sextum, quod sic paradysum allegorizet, ut historiae auferat veritatem; pro arboribus Angelos, pro fluminibus virtutes coelestes intelligens: totamque paradisi continentiam topologica interpretatione subvertat. Septimum; quod aquas, quae super coelos in Scripturis esse dicuntur, sanctas supernasque virtutes, quae super terram et infra terram contrarias et daemoniacas esse arbitretur. Octavum, quod extremum obicit, imaginem et similitudinem Dei, ad quam homo conditus fuerat, dicit ab eo perditam; et in homine post paradysum non fuisse.¹²⁶

125 Hier., *Ep.* 51.

126 »Ko govori o knjigi (sc. *Epifanij o Περὶ ἀρχῶν*), najprej začne: 'Tako kot je neumestno govoriti, da Sin lahko vidi Očeta, tako je neprimer-no misliti, da Sveti Duh lahko vidi Sina.' Kot drugo pravi, da so duše v tem telesu zvezane kot v ječi in da so, preden je bil človek ustvarjen v raju, bivale med umnimi bitji v nebesih. Zato pozneje duša v svojo

Hieronim se posveti zlasti vprašanju o vstajenju mesa in poudari pomembno razliko med vero v vstajenje telesa in vero v vstajenje mesa.¹²⁷ Pismo je polno sarkazma in žaljivk, konča pa se precej nesklenjeno.

Pamflet je zagotovo prebral tudi Rufin, čeprav ga Hieronim namenoma ni kazal naokoli, saj se je zavedal, da bi se s tem spor spet po nepotrebnem razplamtel.¹²⁸ V tem času je namreč tudi Teofilova vnema pri mirovnem posredništvu obetala skorajšnji mir. In res je njegovo diplomatsko pismo izvabilo skesan Hieronimov odgovor,¹²⁹ v katerem je škofu izpovedal svojo željo po miru in pokornost njegovim zahtevam. Po drugi strani pa se je tudi Janez očitno izogibal soočenjem in je dostojanstveno umolknil ter po vsej verjetnosti nazadnje le priznal Pavlinijanovo posveteitev. Kako natančno je prišlo do formalne sprave, ni znano. Hieronim in Epifanij sta ublažila svoje napade na Janezovo pravovernost, on pa je najbrž spet sprejel betlehemske menihe.¹³⁰

tolažbo govori v psalmih: ‚Preden sem bil ponižan, sem blodil ...‘ (Ps 119,67) in ‚Vrni se, moja duša, k svojemu miru ...‘ (Ps 116,7) ter ‚Izpelji me iz ječe ...‘ (Ps 142,8) in podobno tudi drugje. Tretjič, pravi, da se bodo satan in demoni nekoč pokesali in v poslednjih dneh zavladali s svetimi. Četrtrič, govori o oblekah iz kož, v katere sta se oblekla Adam in Eva po izgonu iz raja, in jih razlaga kot človeška telesa, iz česar izhaja, da sta bila prej v rajju brez teles, kosti in kit. Petič, povsem jasno zanika vstajenje mesa s telesom in v spolu, po katerem se moški in ženske ločujemo, in to tako v razlagi prvega psalma kot tudi na mnogih drugih mestih. Šestič, alegorično razlaga raj, zato da bi ovrgel zgodovinsko verodostojnost, in v drevesih vidi angele, v rekah nebeške kreposti ter tako s figurativno razlago sprevrže vse, kar je v rajju. Sedmič, meni, da so vode, ki so po Svetem pismu menda nad nebesnim obokom, svete vzvišene kreposti, medtem ko so te, ki tečejo na zemlji in pod njo, nasprotno in demonične sile. Osmo, kar ti nazadnje očita, je izjava, da je človek zapravil podobo in podobnost Bogu, po kateri je bil ustvarjen. In po izgonu iz raja te podobnosti v človeku ni bilo več.«

127 Hier., *Contr. Ioh. Hier.* 23–36.

128 Kelly, *Jerome*, 207.

129 Hier., *Ep.* 82.

130 Kelly, *Jerome*, 208.

Ostali so še neporavnani računi med Hieronimom in Rufinom. Hieronim očitno ni mogel pozabiti, da sta Rufin in Melanija Vigilanciju lagala o njegovem origenizmu in na ta način poskrbela, da je na Zahodu padel v nemilost kot krivoverec. Toda strasti so se ohladile do te mere, da je bilo v imenu strpnosti bolje na vse skupaj pozabiti.¹³¹ Hieronim omenja,¹³² da sta si z Rufinom v cerkvi Vstajenja leta 397 celo segla v roke, ko se je Rufin odpravljal na Zahod,¹³³ pa ga je Hieronim prijazno pospremil.¹³⁴

Premirje

Sledilo je precej mirno obdobje. Hieronim se je posvečal eksegezi, kar izvemo iz njegove obsežne korespondence; veljal je namreč za pomembnega biblicista, na katerega se je po nasvet ali razlago obrnil marsikateri pobožen menih ali vedoželjna dama tako iz Rima kot tudi iz severne Italije in Panonije. Zanimivo je pismo njegovega občudovalca, Rimljana Trankvilina, ki ga je vprašal, katere dele Origenovih razprav sme brez strahu prebirati.¹³⁵ Tudi v Rimu je namreč Hieronimov prijatelj Ocean sprožil nerazsodno gonjo proti origenizmu. Hieronim je Trankvilinu odgovoril¹³⁶ zelo diplomatsko; Origena se seveda sme brati, vendar je treba, tako kot pri drugih heretikih, izbrati, kar je dobro, in zavreči slabo. Omeniti velja tudi pismo rimskemu retorju Flaviju Magnu, ki je Hieronimu očital navajanje klasičnih (poganskih) piscev. Hieronim se je branil v *Ep.* 70 in na koncu sumničavo pripomnil, da je bil najbrž Rufin tisti, ki »per Magnum oratore non magnam moverat

131 Kelly, *Jerome*, 209.

132 Hier., *Apol. c. Ruf.* 3.33.

133 Razlogi, zakaj se je Rufin odpravil domov, niso jasni, znano pa je, da je imel s seboj veliko knjig, tako da je najbrž načrtoval svoje prevajalsko delo. Murphy, *Rufinus of Aquileia*, 82.

134 Lukman, *Svetega Hieronima izbrana pisma*, 37.

135 Kelly, *Jerome*, 213.

136 Hier., *Ep.* 62.

quaestionem«. ¹³⁷ V nadaljevanju bomo videli, da se je Rufin nesramno obregnil ob znane Hieronimove sanje in ga gnjavil, ker je kljub svoji obljubi iz sanj še vedno prebiral klasike.

Sicer je Hieronim v tem obdobju napisal precej tolažilnih pisem svojim prijateljem. Ena takšnih žalostink je bilo tudi pismo Pamahiju ¹³⁸ ob izgubi njegove žene Pavline, ki nekoliko izstopa. Hieronim je *consolatio* na kratko prešel in Pamahiju pragmatično svetoval, naj se svobodno odloči za meniško kuto. ¹³⁹

V ta čas sodi tudi začetek ene najbolj zanimivih korespondenc v krščanski antiki – korespondence med Hieronimom in njegovim mlajšim afriškim občudovalcem Avguštinom. Avguštin je Hieronima zavzeto prebiral, vendar si je kljub starostni razliki in Hieronimovi avtoriteti drznil napisati pismo, ¹⁴⁰ v katerem je Hieronimu vljudno svetoval, naj mu pri prevajanju Svetega pisma ne bo poglavitno merilo *Hebraica veritas*, ampak Septuaginta in Origenova *Hexapla*. ¹⁴¹ Poleg tega je izrazil dvom o Hieronimovi razlagi svetopisemskega odlomka Gal 2,11–14, v okviru katere je Hieronim menil, da je potrebno Pavlovo jezo nad Petrom interpretirati kot namenoma hlinjeno. ¹⁴² Očitek njegovi eksegezi in opiranju na hebrejske vire bi po vsej verjetnosti močno ranil Hieronimov ponos, toda pismo ga ni doseglo. ¹⁴³ Njegov prenašalec Profutur je imel namreč smolo, da

137 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.30.

138 Hier., *Ep.* 66.

139 Kelly, *Jerome*, 215.

140 Hier., *Ep.* 28A.

141 Mandac, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 91.

142 Gre za spor med apostoloma Pavlom in Petrom, o katerem je Hieronim menil, da je zaigran. Avguštin v pismu 40A pravi, da Sveto pismo v nobenem primeru ne pušča prostora laži, tudi če gre za laž s kratkoročno koristnimi posledicami. Omeniti velja dejstvo, da je Avguštin ravno v tem obdobju pisal spis *O laži*. Kelly, *Jerome*, 219; Mandac, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, 91.

143 Kelly, *Jerome*, 218.

je bil v Alžiriji, na poti v Palestino, izvoljen za škofa, kmalu zatem pa je umrl. Avguštín je Hieronimu ponovno pisal in ga pozval, naj po Stezihorovem zgledu zapoje palinodijo.¹⁴⁴ Od njega je hotel dobiti tudi mnenje o Origenu, kaj konkretno je v njegovem nauku treba obsoditi. Kot je razvidno iz nadaljnjega dopisovanja, se Hieronim nekaj časa ni odzval na vprašanja, vendar je Avguštín v naslednjih letih kljub številnim težavam s posredovanjem pisem pri njem vztrajno iskal odgovore.¹⁴⁵

Iz številnih pisem prijateljem iz tega obdobja izvemo, da Hieronimu kljub spravi z Janezom ni bilo lahko; poleg tega, da je bil zapleten v spor z Jovinijanom, mu je pešal vid in tudi sicer je bil zelo slaboten, kar ga je v letu 398 za tri mesece priklenilo na posteljo. Za nameček so se množile tudi finančne skrbi, kajti Pavlino premoženje, od katerega je bil odvisen Hieronimov samostan, ni bilo neomejeno. Iz *Ep.* 66 izvemo, da je bil Hieronim v hudi stiski primoran domov v Stridon poslati svojega brata Pavlinijana, ki je prodal še tisto malo domačega imetja, kar ga je ostalo po pustošenju barbarov, in s tem pomagal betlehemiški skupnosti.¹⁴⁶

Spor dveh prijateljev

Zakaj je Rufin odšel domov na zahod, ni povsem znano. Sam omenja, da sta ga gnala domotožje in nostalgija. Gotovo je k temu pripomogla tudi utrujenost od napetosti, ki so vladale med njim in Hieronimom; glede Origenovega nauka sta se strinjala, da gre za herezijo, toda v času spora

144 *Ep.* 40.7. Zanimivo je, da Hieronim da enak nasvet Rufinu v *Apol.* 1.10, in sicer, naj tako kot Stezihor prekličé, kar je pisal v predgovoru k svojemu prevodu.

145 Brown na podlagi *Ep.* 112 sklepa, da je bil Hieronim sit nenehnega zagovarjanja in da mladega zagreteža, kakršen je bil Avguštín, sploh ni jemal resno. Prim. Brown, *Telo in družba*, 479.

146 Kelly, *Jerome*, 225, 226.

med Janezom in Epifanijem sta ostala na različnih bregovih. Rufin se je nemalokrat zgražal nad tem, da Hieronim svoje poslušalce v Betlehemu poučuje o klasikih; skeptičen je bil do njegovega učenja hebrejščine in zaupanja v pristnost hebrejskih svetih spisov. Toda tudi Hieronim je bil Rufinu vse prej kot hvaležen, da je v Rimu očrnil njegovo ime, poleg tega pa mu je očitno že prej zavidal naklonjenost škofa Janeza in gmotni položaj, ki je bil v Jeruzalemu precej bolj spodbuden kot v Betlehemu. Zaradi tega je večkrat izrazil dvom o korektnosti njihove asketske države.¹⁴⁷

Gotovo si Rufin ni mislil, da bo njegov pristanek v Rimu po eni strani prinesel rešitev dilem nekega filozofa, po drugi pa obžalovanja vredne posledice.

Že leta 398 se je nanj obrnil krščanski filozof Makarij, ki se je trudil napisati spis, s katerim bi na filozofski ravni pometel s fatalizmom in z vero v astrologijo – vedo, ki je bila tisti čas v Rimu izredno priljubljena med ljudmi vseh slojev in ji je pozornost namenjala cela vrsta apologetov.¹⁴⁸ Makarij je želel svoje delo z naslovom *Adversus fatum vel mathesim* podkrepiti tudi z Origenovimi nauki o Božji previdnosti, vendar ni znal grško. Rufinu je povedal, da mu je Bog poslal preroške sanje: ladja, ki naj bi prišla z Vzhoda, naj bi mu prinesla rešitev.¹⁴⁹ In ta rešitev naj bi bil Rufin sam, ki je Origena dobro poznal.

Rufin v *Zagovoru proti Hieronimu* omenja, da ga je Makarij vztrajno prosil za prevod Origenovih del.¹⁵⁰ Najprej mu je priporočil Pamfilovo¹⁵¹ in Evzebijovo delo *Zagovor*

147 Kelly, *Jerome*, 196.

148 Kelly, *Jerome*, 229.

149 Hieronim v *Apol. c. Ruf.* 3.32. pikro pripomni, da bi bilo bolje, če bi ladja potonila, kajti čeprav naj bi razrešila uganke astrologov, je v resnici razrahljala krščanski nauk.

150 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.11.

151 Vprašanje, čigavo je v resnici delo *Zagovor Origena* (Ἀπολογία Ὀριγίνου), je Hieronim načel pozneje v *Zagovoru proti Rufinu* in delo pomotoma v celoti pripisal Evzebiju. Dobršen del prve knjige je posvetil temu vprašanju in dokazoval, da je Rufin namenoma pri-

Origena, v katerem sta avtorja zbrala temeljne Origenove nauke, ki bi Makariju lahko zadoščali. Na njegovo prošnjo je v latinščino prevedel prvo knjigo tega dela. Prevodu je dodal pomemben predgovor,¹⁵² v katerem je v izogib očitkom origenizma poudaril, da je sam kljub spisu, ki je Origenu naklonjen, pravovernega prepričanja (še posebno je izpostavil istovetnost vstalega poveličanega telesa s fizičnim telesom, kar je – po Rufinovih besedah – učil Janez Jeruzalemski), in prosil, naj se kritiki vzdržijo sodbe. Dodal je še kratek spis z naslovom *De adulteratione librorum Origenis*,¹⁵³ v katerem je navrgel tezo, češ da so mnoga Origenova dela skvarili heretiki, s tem da so jim dopisali lastne nauke.¹⁵⁴ Da gre v resnici za interpolacije, naj bi dokazovali sicer pravoverni odlomki iz taistih Origenovih del; jasno je, da Origen ne bi mogel biti v nasprotju s samim seboj.¹⁵⁵

pisal knjigo mučencu, da bi Origenovemu imenu dal večjo veljavo. Murphy, *Rufinus of Aquileia*, 84, dodaja, da je Hieronim le nekaj let pred sporom v *De viris illustribus Zagovor Origena* pravilno pripisal Pamfilu. Danes velja, da sta bila avtorja dva; prvi je bil mučenec in Origenov goreči privrženec Pamfil, ki je bil leta 307, v času preganjanj Maksimina Daja, v ječi, kjer je delo začel pisati. Po njegovi smrti leta 309 ali 310 je delo dokončal Evzebij iz Cezareje. Pet knjig je tako Pamfilovih, šesta pa Evzebijeva.

152 *Prologus in Apologiam Pamphili martyris pro Origene.*

153 *O ponarejanju Origenovih knjig.*

154 V podkrepitev temu je Rufin navedel različne primere ponarejanja cerkvenih dokumentov, med njimi tudi Hieronimov doživljaj v boju proti apolinarijancem. V Rimu, na dvoru škofa Damaza, so mu namreč naročili, naj sestavi veroizpovedni obrazec, ki bi ga morali apolinarijanci potrditi, če bi hoteli ostati del rimske cerkvene skupnosti. Hieronim je v osnutek vstavil sporni izraz *homo dominicus* (človek, ki je Gospod). Ko je moral izraz upravičiti, se je skliceval na Atanazija in zatrdil, da je kak nesramen apolinarijanec spremenil njegovo kopijo dela in tako dosegel, da je bilo videti, kot da je Hieronim sam vstavil kontroverzne besede. Hieronim to zgodbico v *Apol. c. Ruf. 2.20* označuje kot zgolj govornice s poedin, ki jim ne gre verjeti.

155 Zanimivo je, da oba, Rufin in Hieronim, Origenu pripisujeta doslednost. Čeprav Hieronima Rufinova teorija o interpolacijah ne prepriča,

Kot pravi Kelly,¹⁵⁶ sta bila ta dva Rufinova spisa najbrž le predhodnika večjemu podvigu. Na ponovno Makarijevo prošnjo je še v letu 398 prevedel prvi dve knjigi razvpite Origenove razprave *Περὶ ἀρχῶν*, drugi dve pa nekoliko pozneje. Rufin je ubral precej svoboden način prevajanja. Načeloma je sledil smislu, si dovolil kakšno skrajšavo ali razširitev izvirnega besedila, predvsem pa je naredil nekakšno selekcijo; kjer je naletel na sporne teološke nauke, jih je spremenil, zamolčal ali nadomestil, saj naj bi šlo po njegovem mnenju za interpolacijo s strani heretikov.¹⁵⁷ Pri tem, pravi, se je opiral na druga Origenova dela. Predvsem so bile na udaru teze o odnosu med osebami Svete Trojice, vendar se je odrekel spreminjanju Origenovih spekulacij o izvoru duše. To, kar je najbolj vznemirilo bralce in ponovno zanetilo ogenj v strehi, pa je bila Rufinova pilatovska izjava, da je pri svojem delu sledil Hieronimu. Čeprav ga nikjer ni omenil z imenom, je vsakdo lahko ugotovil, koga je imel v mislih. Kot dodaten alibi je Rufin citiral Hieronimov stavek iz uvoda k prevodu Origenove homilije, v katerem Hieronim pravi, da je Origen zanj drugi cerkveni učitelj, takoj za apostoli.¹⁵⁸ Rufin je nadaljeval z ne preveč

sam trdi, da je Origen konsistenten. Namen tega Hieronimovega zagotovila je, da bi *vsem* Origenovim naukom naprtil heretičnost, kakršno je najti pri nekaterih naukih. Na ta način preprečuje kakršnokoli delno očiščevanje Origenove misli. Origen je konsistenten le s samim seboj, ne pa z naukom krščanske tradicije. Prim. Pdraig O'Cleirigh, »Origen's Consistency: An Issue in the Quarrel between Rufinus and Jerome,« v *Origeniana septima: Origenes in den Auseinandersetzungen des 4. Jahrhunderts*, ur. W. A. Bienert in U. Kühneweg (Leuven: Leuven University Press, 1999), 227.

156 Kelly, *Jerome*, 230.

157 Orig., *De princ.*, *Praef. Ruf.* 1–4.

158 *Hom. Orig. in Ier. et Ezech.*, *prol.* 741–742: »Magnum est quidem, amice, quod postulas, ut Origenem faciam Latinum, et hominem iuxta Didymi videntis sententiam, alterum post Apostolos, Ecclesiarum magistrum etiam Romanis auribus donem.« (»Priatelj, veliko nalogo mi daješ, ko zahtevaš, naj Origena prevedem v latinščino in naj za ušesa Latincev priredim človeka, o katerem je Didim, ko

prepričljivo *recusatio* in izrazil pomislek o svojih literarnih sposobnostih, da bi Origena ustrezno predstavil – to je bil po njegovih besedah dotlej razlog, da se je upiral številnim tovrstnim prošnjam prijateljev. Vzrok, da je končno ustregel Makarijevi želji, naj bi bila jasna zavest, da hoče pri svojem delu slediti metodi svojega predhodnika. Tudi Hieronim je namreč pri prevajanju Origenovih del posegal v izvirnik. V predgovoru k prevodu je Rufin zapisal:

In quibus (*sc. v Origenovih delih*) cum aliquanta offendicula inveniantur in Graeco, ita elimavit (*sc. Hieronim*) omnia interpretando atque purgavit, ut nihil in illis, quod a nostra fide discrepet, Latinus lector inveniat.¹⁵⁹

Dodal je še:

Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiae viribus, disciplinae tamen regulis, in quantum possumus, sequimur, observantes scilicet, ne ea, quae in libris Origenis a se ipso discrepantia inveniuntur atque contraria, proferamus.¹⁶⁰

Zakaj se je Rufin lotil spornega Origenovega dela, ko je vendarle vedel, da s prevodom dreza v osje gnezdo? To vprašanje si je postavljaj že Hieronim, odgovore nanj pa so skušali dati različni raziskovalci. Če je šlo pri prevajanju le za uslugo Makariju, zakaj je moral Rufin posegati v izvirnik, po drugi strani pa napisati predgovor, v katerem se je

še ni bil slep, dejal, da je cerkveni učitelj takoj za apostoli.«) Tudi v *Nom. Hebr. praef.* 3–4: »Origenem quem post apostolos ecclesiarum magistrum nemo nisi imperitus negabit...« (»Origen, kateremu nihče, ki je količkaj poučen, ne bo odrekal, da je cerkveni učitelj na drugem mestu, takoj za apostoli...«) Prim. Harald Hagendhal, *Latin Fathers and the Classics: A Study of the Apologists, Jerome and Other Christian Writers*, Acta universitatis Gothoburgensis 64 (Göteborg: Elanders goktrycheri aktiebolag, 1958), 162.

159 *Orig., De princ., Praef. Ruf.* 3.

160 *De princ., Praef. Ruf.* 2.: »Tako sem njemu tudi sam sledil, kolikor sem mogel – če že ne po govorniških sposobnostih, pa vsaj v pravih prevajanja – in pazil, da ne bi prevedel tega, kar je v Origenovih knjigah neskladno in si nasprotuje.«

želel jasno distancirati od Origenovega dela? Čemu potem prevod Pamfilovega *Zagovora Origena* in seznam ponaredb v Origenovih spisih? Kelly¹⁶¹ meni, da je Rufin želel zgrabiti priložnost in sam predstaviti Origena na Zahodu (kjer so ga vsi obsojali, čeprav so ga le redki poznali iz prve roke), zato je popisal njegove zmotne nauke in s tem pregnal sumničjenja, da je njegov privrženec. Kot varovalo je prevedel Pamfilovo delo, ki jasno kaže, da je pred njim že nekdo drug branil Origena (in to celo nekdo, ki je bil ovenčan s krono mučeništva), s seznamom ponarejenih del pa je upravičil svojo težnjo, da bi Origena opral očitanih nepravilnosti. Branil je torej Origena, ne pa njegovih naukov. In konec koncev ga je v prevod silil Makarij.¹⁶²

Druga uganka je, zakaj je Rufin v svojem uvodu izpostavil Hieronima kot svojega vzornika in predhodnika. Je treba njegove hvalnice Hieronimovi elokvenci in navdušenosti nad Origenom razumeti kot iskreno občudovanje ali zgolj koristoljubno prilizovanje? Dejstvo je, da je bilo vzdušje tedaj naelektreno in izredno protiorigenovsko; tudi nova podoba, za katero si je prizadeval Hieronim, je bila podoba antiorigenista. Rufinova omemba v tem kontekstu je Hieronimu precej škodovala in ga ponovno izpostavila možnim očitkom. Najbrž je bilo sklicevanje na Hieronima Rufinova nedolžna taktika, kako javno legitimirati svoje delo, se postaviti v vrsto za prvim eksegetom in Origenovim prevajalcem, kar je Hieronim nesporno bil, in si od njega izprositi zaščito.¹⁶³

161 Kelly, *Jerome*, 232.

162 Čeprav bi lahko Origenovo kritiko fatalizma našel predvsem v njegovih *Komentarjih h Genezi*. To bi Rufin lahko vedel, a očitno je hotel poseči po tehtnejšem delu, katerega prevod bi mu lahko prinesel ugled. Kelly, *Jerome*, 232.

163 Kelly, *Jerome*, 233.

Medvedje usluge prijateljev

Za nadaljnji zaplet imajo največ zaslug Hieronimovi prijatelji v Rimu. Rufinov prevod najbolj kontroverznega Origenovega dela je tudi med njimi sprožil presenečenje in nove pomisleke o Rufinovi pravovernosti: spomin na spor med Janezom in Epifanijem, ob katerem se je Rufin postavil na Janezovo stran, je bil še zelo svež. Že leta 398, še preden je Rufin končal svoj prevod, je v Rim prišel Evzebij, kasnejši kremonski škof. Z Rufinom sta bila celo soseda, sestajala sta se in večkrat skupaj molila.¹⁶⁴ Ko je Evzebij izvedel, s čim se ukvarja Rufin, je v svoji zaletavi antiorigenistični vnemi – po Rufinovih besedah – ukradel prepis njegovega še nedokončanega prevoda. Besedilo je potovalo do Marcele in Pamahija, pri katerih je poleg Rufinovega sklicevanja na Hieronima veliko zmedo povzročilo zlasti dejstvo, da so se kljub prevajalčevi cenzuri v besedilu pojavljali teološko vprašljivi nauki. Nemudoma sta pisala Hieronimu, zahtevala pojasnilo in nov (dobesednejši) prevod *Περὶ ἀρχῶν*, pismu priložila kopijo Rufinovega prevoda (seveda brez prevajalčeve vednosti) ter prosila Hieronima, naj s spere sumničenja.¹⁶⁵ Poleg tega so Hieronimovi znanci v Rimu začeli gonjo proti origenizmu, še posebno proti Rufinu. Vodilno vlogo je prevzela Marcela, Evzebij pa je – kot pravi Rufin – med menihi in kristjani začel blatiti njegovo ime.¹⁶⁶

Za Rufina je bil to hud udarec. Poleg sramote v Rimu ga je pretresla še materina smrt, zato je sklenil oditi domov v Akvilejo¹⁶⁷ in srečati svoje stare znance, med njimi tudi škofa Kromacija.

164 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.20.

165 *Ep.* 83; poziv Pamahija in Oceana: »Purga ergo suspensiones hominum, et convince criminantem, ne si dissimulaveris, consentire videaris.« (»Očisti s sebe sumničenja ljudi in utišaj tožnika, da se ne bo zdelo, kot da se strinjaš, če boš zadevo prikrival.«)

166 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.21.

167 Hieronim sicer v *Apol. c. Ruf.* 2.2 precej grobo omalovažuje Rufinove razloge za odhod domov, sploh zdaj, ko so njegovi starši že mrtvi.

Ko je Hieronim v Betlehemu prejel Marcelino in Pamahijevo pismo (*Ep.* 83), je sklenil nemudoma ukrepati, čeprav končnega Rufinovega dela ni imel. Pozimi 398/9 je naredil precej dobeseden prevod *Περί ἀρχῶν*, namenjen ne le Pamahiju, ampak vsem kristjanom v Rimu.¹⁶⁸ Sámó dejanje je bilo v nasprotju s Hieronimovo siceršnjo prevajalsko prakso, kot jo je uzakonil v znamenitem *Ep.* 57¹⁶⁹ (prevajanje po smislu, ne *verbum e verbo*, pač pa *sensum de sensu*),¹⁷⁰ in tudi v nasprotju z njegovim brezprizivnim pooblastilom iz prejšnjih del, da sme v Origenovih prevodih odstraniti ali popraviti, kar je dogmatično sporno. Lahko si je misliti, kakšno presenečenje je za teološko podkovane Rimljane, ki jih je zbudlo že tistih nekaj nepopravljenih dogmatičnih grehov v Rufinovi različici, pomenil Hieronimov dobesedni prevod. Hieronim je sicer menil, da je njegov prevod koristen, saj v pravi luči predstavlja heretičnega avtorja in razkriva nezanesljivost prvega prevoda (in prevajalca),¹⁷¹ pravoverni Pamahij pa je spis zgrožen umaknil javnosti izpred oči, tako da je kmalu utonil v pozabo.¹⁷²

Hieronim je prevodu priložil še javno pismo Pamahiju in Oceanu. V tem pismu se je burno odzval na Rufinov prolog, v katerem ga je ta izpostavil kot svojega vzornika.¹⁷³

168 Hier., *Ep.* 85.3.

169 Gre za že omenjeno pismo *De optimo genere interpretandi*.

170 Hier., *Ep.* 57.5.2.

171 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.7.

172 Kelly, *Jerome*, 237.

173 Hieronim takoj v uvodu cinično pripomni, da ga tako spoštujejo, da še heretiki ne morejo biti brez njega. Kljub obljudi, da se bo izognil osebne obračunavanju, je v nadaljevanju njegova tarča Rufin. »Et quia eadem et Alexandriae et Romae, et in toto pene orbe boni homines super meo nomine iactare consueverunt; et tantum me diligunt, ut sine me haeretici esse non possint, omittam personas: rebus tantum et criminibus respondebo.« (Hier., *Ep.* 84. 1.) (»Ker so se ljudje v Aleksandriji in Rimu ter skoraj po vsem svetu navadili blatiti moje ime in me tako visoko cenijo, da brez mene ne morejo biti niti heretiki, ne bom omenjal posameznih oseb: odgovarjal bom le očitkom in dejstvom.«)

V njem pravi, da je Origena hvalil le na dveh mestih, in še to zaradi njegove eksegeze, ne pa zaradi teološkega nauka; če hočejo spoznati njegovo mnenje o Origenu, naj preberejo *Komentarje k Pridigarju* in *Komentar k Pismu Efežanom*. Zapiše še, da je sam prebral Origena in da pozna vse njegove nauke, prav tako kot pozna tudi Apolinarjeve nauke, vendar oboje zavrača. Nato preide v napad: če mu Rufin očita, da je heretik, in hkrati trdi, da ga je posnemal, potem je tudi on heretik.¹⁷⁴ Rufinu tudi očita, da se je izmikal besedam, s katerimi bi priznal vstajenje mesa, in da se je sploh lotil tako sporne knjige. Konča z mislijo, da Origenu dolgujemo upravičeno hvalo; bil je velik asket in ploden pisec,¹⁷⁵ vendar to še ne pomeni, da se lahko strinjamo z njegovo teološko mislijo. Sicer pa je po Hieronimovih besedah Rufin tisti, ki hvali Origena: v prevodu je namreč odstranil *tuje* napačne nauke, da bi branil njegovo zmoto.¹⁷⁶

Kot protiutež je Hieronim napisal še osebno pismo Rufinu,¹⁷⁷ v katerem zagotavlja, da se je trudil za ohranjanje sprave (kljub dejanjem njegovih prijateljev), v nadaljevanju pa se loti Rufinovega predgovora k prevodu *Περὶ ἀρχῶν*. Vsak je, kot pravi, lahko videl, kakšen namen je imel Rufin, ko ga je izpostavljal z navidezno hvalo. Kljub temu je Hieronim v tem pismu ponudil roko sprave z zagotovitvijo, da bo od svojih znancev zahteval, naj Rufinu izkažejo zasluženost spoštovanje. Izrazil je željo po obnovi prijateljstva in prvi

174 Hier., *Ep.* 84.6.: »Si Origenem nunquam secutus sum, frustra infamare me quaeritis; si discipulus eius fui, imitamini poenitentem. Credidistis confitenti: credite et neganti.« (»Če nikdar nisem sledil Origenu, me zaman skušate sramotiti; če pa sem bil njegov učenec, posnemate grešnika. Verjeli ste mi, ko sem priznal. Verjemite mi tudi, ko zanikam.«)

175 Hier., *Ep.* 84.8.: »Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? Quis ardentem in Scripturis animum non miretur?« (»Kdo izmed nas bi lahko prebral toliko, kot je on napisal? Kdo se ne bi čudil njegovi vnemi za svete spise?«)

176 Hier., *Ep.* 84.8.

177 Hier., *Ep.* 81.

korak prepustil Rufinu.¹⁷⁸ Vendar tudi to pismo ni prišlo do svojega naslovnika. Spet se je ustavilo pri Pamahiju, ki je namesto spravljivega *Ep.* 81. raje razširjal Hieronimovo javno obrambo, podano v *Ep.* 84.

Posledice bojišča v Egiptu

Razprava o Origenu je bila sprva bolj ali manj predmet medosebnih obračunavanj, sčasoma pa je zajela celoten krščanski Mediteran tako na vzhodu kot na zahodu. Leta 399 se je v Rimu zamenjal papež; Siricija je nasledil Hieronimu in antiorigenistom precej bolj naklonjeni Anastazij.¹⁷⁹

Pomemben dogodek, ki je boju proti origenizmu dal nov impulz in mednarodno razsežnost, je bil Teofilov nenadni prestop na stran antiorigenistov.¹⁸⁰ Vse dotlej je bil aleksandrijski škof Origenov občudovalec, voditelj origenistično usmerjenih egiptovskih menihov, zlasti t. i. Visokih bratov.¹⁸¹ Leta 399 pa je v prazničnem pismu zapisal, da je Bog breztelesen (misel, ki je seveda dišala po origenizmu), s čimer je med preprostimi menihi naletel na hud odpor. Večina menihov v Egiptu je bila neizobraženih in si je Boga predstavljala v skladu z dobesednim razumevanjem Svetega pisma, v katerem se večkrat omenja, da Bog vidi ali sliši. Tudi človek je, kot pravi *Geneza*, ustvarjen po Božji podobi, torej ima tudi Bog telo, podobno človeškemu. Ta izjava

178 Hier., *Ep.* 81.2.: »Caeterisque amicis eadem significavimus, ne mordentes invicem, consumamini ab invicem. Iam tuae moderationis est, et tuorum, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei invenias, qui possint figuratis laudibus delectari.« (»Ostalim prijateljem sem naznanil isto, da se ne bi, če se že grizejo, med seboj požrli. Zdaj je stvar tvojega samoobvladovanja in popustljivosti tvojih prijateljev, da ne dajete priložnosti nestrpnemu, kajti morda ne boš našel meni podobnih ljudi, ki bi jih razveselile tvoje hlinjene hvalnice.«)

179 Kelly, *Jerome*, 252.

180 Clark, *Origenist Controversy*, 37, 38.

181 Visoki bratje so bili štirje zelo izobraženi in ugledni bratje: Amonij, Dioskor, Evzebij in Evtimij.

proti prepričanju antropomorfistov bi Teofila lahko stala, če že ne življenja (menihi so namreč prišli v Aleksandrijo in mu grozili, da ga bodo ubili), pa vsaj politične in cerkvene veljave. Tega se je hitro zavedel in svoje mnenje spremenil; da bi pomiril menihe, je izrekel pomenljive besede: »Ko gledam vas, vidim obraz Boga.«¹⁸² Dejal je, da si tudi on Boga predstavlja telesno in da zavrača vse Origenove intelektualistične poglede,¹⁸³ ter mu podtaknil mnenje, da telo ni pristni del človeške narave. Sledili so precej radikalni ukrepi: sprl se je z Visokimi brati¹⁸⁴ in Izidorjem, sklical sinodo in izobčil Origenove knjige (še posebno *Περὶ ἀρχῶν*), se postavil na stran »antropomorfistov« iz Nitrije in dosegel, da so Visoki bratje s skupino origenistov zbežali. Najbrž ga je k temu spodbudilo tudi pismo,¹⁸⁵ v katerem mu je Hieronim očital, da so mnogi kristjani presenečeni nad njegovo popustljivostjo do origenizma. Teofil je med drugim vsem škofom v Egiptu in Palestini pisal, naj ne poslušajo nauka Visokih bratov in naj zavrnejo origenizem. Tudi na papeža Anastazija je naslovil pismo ter ga prosil za potrditev, da tudi sam obsoja origenizem, in za podporo v boju proti hereziji. Hieronim je bil nad njegovimi ukrepi navdušen;¹⁸⁶ v nadaljnji korespondenci mu je obljubil svojo pomoč v boju zoper herezijo, zlasti kar zadeva prevajanje.

182 Socrates, *HE* 6.7; Sozomen, *HE* 8.11. Prim. William Harmless, *Desert Christians: An Introduction to the Literature of Early Monasticism* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 360.

183 Clark, *Origenist Controversy*, 45; Kelly, *Jerome*, 243.

184 Domnevno zato, ker sta dva izmed njiju vedela za razne nepravilnosti na Teofilovem dvoru (bil naj bi strašno pohlepen), poleg tega pa so se upirali Teofilovim prošnjam, da bi služili v njegovi cerkvi. Eden izmed njih naj bi si v strahu, da ga Teofil ne bi prisilno posvetil v škofa, celo odrezal uho in postal neprimeren za opravljanje škofovske službe. Po 3 Mz 21,16–24 namreč »nihče, ki ima kako napako, ne sme pristopiti, da bi daroval hrano svojega Boga«. Prim. Clark, *Origenist Controversy*, 46.

185 Hier., *Ep.* 63. 3. Prim.: Kelly, *Jerome*, 244.

186 Hier., *Ep.* 86.

Odtlej sta bila tesna sodelavca; Hieronim je postal posrednik med grško govorečim škofom in latinskim Zahodom, prek katerega je lahko Teofil tudi v Rimu upravičeval svojo politiko.¹⁸⁷

Anastazija so Hieronimovi prijatelji (zlasti Marcela) kljub nepoznavanju Origena hitro prisilili, naj se opredeli. Leta 400 je do njega pripotovalo še Teofilovo pismo, ki ga je pretreslo do te mere, da je sklical sinodo, ki je obsodila Origena, in od milanskega škofa v pismu¹⁸⁸ zahteval, naj se tudi on pridruži obsodbi herezije. Pismo je nosil Evzebij iz Kremone. Kot poroča Rufin v *Zagovoru proti Hieronimu*,¹⁸⁹ sta se z Evzebijem srečala v Milanu pri neki preiskavi. Evzebij je tam javno prebral odlomek iz *Περὶ ἀρχῶν*, ki je mejil na nauk o subordinacionizmu, in povedal, da je besedilo dobil od Marcele. Rufin je bil trdno prepričan, da je vsa ta gonja proti njemu Hieronimovo delo, čeprav je slednji to pozneje zanikal.¹⁹⁰ Rufin si ni mogel privoščiti, da bi takšna Evzebijeva podtikanja ogrozila njegov ugled, posebno tedaj ne, ko je bil origenizem javno obsojen. V svojo obrambo je pisal Anastaziju (*Apologia ad Anastasium*), mu pojasnil svoja stališča in povedal, da mu pismo pošilja kot gorjačo, s katero naj odganja obtožbe proti njemu; sam namreč ni mogel priti v Rim. Izpovedal je svoje prepričanje glede spornih teoloških vprašanj: vstalo telo bo istovetno z naravnim telesom in satan deležen večnega ognja. Glede izvora duš ni hotel zavzeti nobenega stališča, saj je prebral že več različnih mnenj in se do nobenega ni mogel opredeliti.¹⁹¹

Anastazija njegovo pismo ni prepričalo; najbrž je k temu pripomogel vpliv Marcelinega kroga. V pismu Janezu Jeruzalemskemu (leta 401) je izrazil veliko skrb za Rufinovo

187 Kelly, *Jerome*, 246.

188 Hier., *Ep.* 95.

189 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.17–20.

190 Hier., *Apol. c. Ruf.* 3.5; 35.

191 Kelly, *Jerome*, 248.

pravovernost, zlasti ker sam ni poznal motivov, ki so Rufina vodili pri prevajanju. S tem je Anastazij posredno preveril tudi Janezovo pravovernost, kajti Rufin je zagotovil, da je njegova vera enaka veri jeruzalemske Cerkve. Kljub temu ga Anastazij ni hotel obsojati, želel pa si je, da bi Rufin sam našel pravo pot in se spravil z Bogom.¹⁹²

Rufinov zagovor

Rufin je moral opraviti še s Hieronimom. Razumljivo je, da je vsa žaljiva sumničenja povezoval z njim, še posebno zato, ker ni dobil njegovega spravljivega pisma,¹⁹³ znana pa sta mu bila javni zagovor (*Ep.* 84) in zavrnitev origenizma. Takoj ko je pismo prebral, se je njegov sum, da stoji za vso gonjo proti njemu Hieronim, potrdil. Sam pravi, da mu ni preostalo drugega, kot da Hieronimu napiše zagovor. Po nekajletnem piljenju je leta 401 nastal *Zagovor proti Hieronimu (Apologia contra Hieronymum)*. Lahko si mislimo, da je bil prav Rufin tisti, ki je Hieronimu lahko najgloblje zaril nož v hrbet; poleg tega, da sta bila dolga leta tesna prijatelja, je Rufin poznal tako Origena kot tudi večino Hieronimovih del.¹⁹⁴ Kljub temu da je Rufinov slog pisanja mnogo milejši in bolj takten od Hieronimovega, so kritike in argumenti, podkrepljeni s citati iz Hieronimovih del, Hieronima izzvali, čeprav je o vsebini Rufinovega *Zagovora proti Hieronimu* sprva slišal le po pripovedovanju svojega brata.¹⁹⁵

Rufin v apologiji najprej poda razloge, zakaj je moral odgovoriti. V predgovoru k svojemu prevodu pravi, da je želel iskreno pohvaliti Hieronima, zato ne razume njegovega odziva.¹⁹⁶ Njegova vera je nesporno katoliška. Verjame v vstaje-

192 Kelly, *Jerome*, 249.

193 Hieronimovo pismo (*Ep.* 81) je, kot že rečeno, ostalo pri Pamahiju in Marceli.

194 Kelly, *Jerome*, 251.

195 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.21.

196 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.3.

nje mesa, in to še posebno velja za njegovo Cerkev v Akvileji, kjer pri vsaki molitvi poudarjajo vero v vstajenje *tega* mesa. Beseda »meso« zanj pomeni isto kot telo. Sam v tem sploh ne vidi nobene dileme, kajti če je Kristus vstal s telesom, ki je bilo istovetno z njegovim zemeljskim telesom, bomo tudi mi vstali s svojim telesom.¹⁹⁷ Vstalo telo bo, po besedah apostola Pavla,¹⁹⁸ nepropadljivo, veličastno in duhovno.¹⁹⁹

Na Hieronimov očitek, zakaj se je lotil ravno te Origenove knjige, ki je že od nekdaj najbolj vprašljiva in se je ni hotel dotakniti noben prevajalec, Rufin odgovori s prigodo o Makarijevi prošnji in o svojem izmikanju tej nalogi.²⁰⁰

V nadaljevanju razlaga svojo tehniko prevajanja. Za zgled si je vzel prav Hieronimovo metodo – poskrbeti, da v prevodu ne bo stavkov, ki bi bili v nesoglasju z Origenovimi prepričanji, kakršne najdemo drugje v besedilu. Rufin poudarja, da Origenovih zmotnih naukov ne gre pripisovati prevajalcu; sam niti ni bil prvi, ki je prevajal Origena. Pri svojem delu se je trudil, da ne bi prevajal stavkov, ki jih je sicer lahko našel v tej knjigi, vendar očitno nasprotujejo prepričanju, kot ga najdemo v drugih Origenovih knjigah.²⁰¹ Menil je, da so ti neskladni pasusi delo hudobnih heretikov, ki so Origenovo delo hoteli pokvariti, sam pa si je kot prevajalec naložil dolžnost, da bi bralcem prevedel Origena in obnovil njegove trditve, pa čeprav z besedami, ki jih je našel v drugem delu knjige. Kljub temu ni obljubil, da bo izločil in popravil vse, kar ni v skladu s katoliško vero in z njegovim osebnim prepričanjem; popravil je, kar ni bilo Origenovo. Očitek, da je iz dela odstranil slabo in to

197 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.5.

198 1 Kor 15,42–44: »Tako je tudi z vstajenjem mrtvih. Seje se v propadljivosti, obuja pa v nepropadljivosti. Kar se seje v nečasti, vstaja v veličastvu. Kar se seje v slabosti, vstaja v moči. Seje se duševno telo, vstaja duhovno telo.«

199 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1. 4–9.

200 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.11.

201 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.14.

nadomestil z dobrimi nauki, zavrača kot laž.²⁰² Prevod je zanj zgolj prevračanje besed iz enega jezika v drugega, zato to ne more biti temelj obtožb, ki jih je deležen.²⁰³

Konec koncev ni prenašanje tujih del nič nenavadnega; tudi njegov prevod je doletela podobna usoda. In kar je najhujše – njegov prevod je, še preden je bil dokončan, iznakazil Evzebij, Hieronimov prijatelj, in to le zato, da bi ga javno osramotil.²⁰⁴ Ko je Evzebij v Milanu bral iz njegovega prevoda in je Rufin zaklical, da te besede niso njegove, je Evzebij izjavil, da mu je kopije izročila Marcela. Sporne besede, ki so jih krivično pripisovali Rufinu, so, *da Sin ne vidi Očeta in Sveti Duh ne vidi Sina*. Rufin navaja odlomek iz Origenovega dela, v katerem slednji trdi,²⁰⁵ da je Bog brez telesne oblike in potemtakem tudi neviden. Origen, pravi, je strogo ločeval izraza *videti* in *poznati*. Menil je, da je za razmerje med osebami Svete Trojice primernejši izraz *poznati*, kar potrjujejo tudi svetopisemski odlomki.²⁰⁶ Origen je v tem delu knjig odgovarjal antropomorfistom in valentinijancem. Rufinu se vprašanje niti ne zdi pomembno; odlomek, ki izenačuje osebe Svete Trojice v tem, da so nevidne, ne more biti sporen. Sam verjame, da Sin vidi Očeta in Sveti Duh vidi Sina v vsej polnosti, kot Bog vidi Boga – ne s telesnimi čutili, temveč z božansko močjo.²⁰⁷

202 V predgovoru (*Praefatio Rufini in libros Origenis* Περὶ ἀρχῶν) k prevodu pravi takole: »Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id invenimus, quod ab eo caeteris locis fideliter de Trinitate fuerat definitum, veluti adulteratum hoc et alienum, aut praetermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam.« (»Kjer sem v njegovih knjigah naletel na mesto, ki nasprotuje pravovrnim opredelitvam o Sveti Trojici, kot se najdejo na drugih mestih, sem ga izpustil, kot da je skvarjeno in tuje, ali pa sem prevedel v skladu s tistim načelom, za katerega sem ugotovil, da ga pogosto potrjuje.«)

203 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.16.

204 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.17–21.

205 Orig., *P. A.* 1.1.

206 Navede jih nekaj: 1 Kol 1,15; Jn 1,18; Mt 11,27.

207 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.19.

Rufin nato preide v ofenzivo in se loti Hieronimovega odnosa do Origena. Medtem ko je njegov apostol Evzebij razširjal pokvarjen Rufinov prevod in ščuval ljudi proti njemu, je Hieronim – zaslužen, da so Latinci spoznali, kar je pri Origenu dobrega, in da niso poznali tega, kar je slabo²⁰⁸ – sam naredil dobesedni prevod taistega Origenovega dela in s tem dosegel ravno nasprotno od tistega, s čimer se je bahal v pismu Vigilanciju. Rimljani so lahko zdaj izvedeli za vse Origenove zmote.²⁰⁹ Kaj napačnega je storil Rufin, če je ravnal natanko tako kot Hieronim? Sicer pa sam ne ve, kako da je Hieronim tako spremenil svoj odnos do Origena.

V predgovoru k prevodu Origenovega komentarja k *Visoki pesmi* je Hieronim zapisal, da je v tem delu Origen presegel ne le druge pisce, temveč celo samega sebe.²¹⁰ Imel ga je za cerkvenega očeta, ki naj bi bil po veljavi takoj za apostoli, v tem predgovoru pa ga je uvrstil med heretike. Za protiutež svojim hvalnicam Origenu je bralca napotil²¹¹ k svojim *Komentarjem k Pismu Efežanom*. Toda ti komentarji Rufina niso prepričali o Hieronimovi pravovernosti, prej nasprotno – Hieronim si je tako po njegovem sam spodnesel temelje, na katerih je utemeljeval svojo pravovernost. Rufin je namreč prav v komentarjih našel vrsto spornih Hieronimovih izjav, ki bolj kot v opravičilo rabijo kot dokaz privrženosti Origenu:²¹²

208 Hier., *Ep.* 61.2. (pismo Vigilanciju).

209 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.21.

210 Hier., *Interpretatio homiliarum Origenis in Canticum canticorum (Praefatio)*: »Origenes, cum in caeteris libris omnes vicerit, in Canticum Canticorum ipse se vicit.« (»Origen je v drugih delih prekosil vse pisce, toda v *Visoki pesmi* je presegel samega sebe.«)

211 Hier., *Ep.* 84.2.

212 Raziskovalci opozarjajo, da poglobitvi Rufinov namen ni bil dokazati, da je Hieronim pri pisanju svojih *Komentarjev k Pismu Efežanom* neposredno uporabljal (bodisi prevajal ali povzema) Origenove, pač pa naj bi skušal pokazati, da je Hieronim prevzel Origenov nauk in se z njim identificiral. Rufin nikjer ne navaja vzporednic iz Origenovih *Komentarjev*, nikjer ne daje slutiti, da je Origenovo delo

Foveamus igitur et viri uxores, et animae nostra corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas. Et nequaquam sit sexuum ulla diversitas: sed quomodo apud angelos non est vir et mulier: ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse quod nobis in coelestibus repromissum est.²¹³

S tem stavkom, pravi Rufin,²¹⁴ je Hieronim zanikal tako vero v vstajenje telesa kot tudi mesa in posredno izničil stavek iz *Geneze*, ki govori o stvarjenju človeka kot moža in žene.²¹⁵

Drugo takšno spotikljivo mesto je razlaga stvarjenja sveta,²¹⁶ v kateri Hieronim pojasnjuje grško besedo *καταβολή κόσμου*. *Καταβολή*, pravi, ne pomeni *stvarjenja*, pač pa si mora siromašnejši latinski jezik pomagati s perifrazo. Izraz pomeni *met navzdol*, *polaganje temeljev*. Pavel po Hieronimovih besedah pravi, da je Bog obstajal pred ustvarjenim, pred materijo samo, ter da je človeka poznal in izbral, preden ga je poklical v bivanje. Hieronim nato navede mnenja anonimnega nasprotnika, *ki skuša pokazati, da je Bog*

sploh prebral. Prim. Ronald E. Heine, *The Commentaries of Origen and Jerome on St Paul's Epistle to the Ephesians*, The Oxford Early Christian Studies (New York: Oxford University Press, 2002), 11.

213 Hier., *Com. in Eph.* 3.5.28–29.: »Zato, možje, ljubimo svoje žene in duše naj negujejo telo, da se bodo žene spremenile nazaj v može in telesa v duše in ne bo več nobene razlike med spoloma, ter začnimo – tako kot pri angelih, kjer ni moža in žene – tudi mi, ki bomo podobni angelom, že zdaj biti to, kar nam je obljubljeno v nebesih.«

214 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.24.

215 1 Mz 1,27: »Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril.«

216 Hier., *Com. in Eph.* 1.4.: »Pro constitutione mundi in Graeco scriptum habet καταβολή κόσμου. Non id ipsum autem καταβολή constitutio sonat. /.../ Καταβολή proprie dicitur, cum quid deorsum iacitur, et in inferiorem locum mittitur a sublimi, vel cum aliqua res sumit exordium.« (»Za stvarjenje sveta zapiše grški izraz *καταβολή κόσμου*. Toda ‚stvarjenje‘ ne pomeni povsem isto kot *καταβολή*. /.../ *Καταβολή* je primerno reči, ko se kakšna stvar vrže navzdol in spusti z višjega na nižje mesto ali ko se nekaj začne.«)

pravičen. Ta nasprotnik trdi, da Božja izbira posameznika ne temelji na vnaprejšnjem védenju in poznavanju človeka, ampak na zaslugah teh, ki so izbrani. Obenem tudi meni, da so pred ustvarjenimi bitji obstajale nevidne ustvarjenine, med katerimi so bile tudi duše. Te so bile iz neznanih razlogov vržene *dol* v svet, kar naj bi potrjevala mnoga mesta iz Svetega pisma. Rufin tehtno opozarja, da Hieronim v komentarjih ni jasno ovrgel tega mnenja ali se do njega kako drugače distanciral. V resnici je Hieronim s tem anonimnežem, ki se zavzema za Božjo pravičnost, mislil samega sebe, saj je pričakovati, da se Hieronim prišteva med tiste, ki Bogu ne odrekajo pravičnosti.²¹⁷ Rufin Hieronimu naprti še Origenove sporne trditve, da so duše v nebesih obstajale pred stvarjenjem človeka in da so bile nato vržene z neba v človeško telo. Hieronim namreč govori tudi o vnaprejšnji določenosti teh duš, ravno to pa pri Origenu tudi obsoja. S tem ko zavrača mnenje neimenovanega nasprotnika, po Rufinovih besedah spodkopava lastne izjave.

V nadaljevanju Rufin navaja Hieronimove besede, s katerimi se ta čudi mnenju *nekaterih*, ki iščejo razloge, zakaj se nekateri ljudje rodijo bogati, drugi revni, nekateri sužnji, drugi svobodni, češ da razlog mora obstajati, sicer Božja pravičnost tega ne bi dopuščala, nekateri pa trdijo, da je vzrok za to predobstoj duše, ki si je pridobila določene zasluge ali padla v nemilost pri Bogu. Če ne bi bilo tako, pravijo, bi bili obsojeni na Božjo predestinacijo ne glede na svoja dejanja. Rufin tudi tokrat Hieronimu očita, da skriva svojo identiteto za mnenji *nekaterih*, navaja svoja lastna prepričanja. Kot dokaz za to se sklicuje na pisma proti drugim heretikom, v katerih se Hieronim nedvoumno postavlja na nasprotno stran in jih, potem ko navede nekaj njihovih nauk, neizprosno napade. Tega tu ni; Hieronimovo skrivanje za mnenji *drugega* je za Rufina zgolj retorična figura.²¹⁸

²¹⁷ Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.26.

²¹⁸ Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.29.

Potem ko dokaže, da je Hieronim pod imenom *drugega* podal svoje lastno mnenje,²¹⁹ hitro ugotovi, da so Hieronimova stališča enaka Origenovim.

Rufin se spotakne še ob neko drugo Hieronimovo trditev. Hieronim namreč pravi, da tisti, ki ne verjamejo v idejo o predobstoju duš, ki so že v nebesih lahko upale v Gospoda, sprevrtačajo pomen svetopisemskega stavka o Kristusovem ponovnem prihodu:

... da se v Jezusovem imenu pripogne vsako koleno bitij v nebesih, na zemlji in pod zemljo in da vsak jezik izpove, da je Jezus Kristus Gospod, v slavo Boga Očeta.²²⁰

Ob koncu sveta se bodo vsa bitja pokorila njemu, bodisi prostovoljno ali iz nujnosti. Tiste, ki so upali v Kristusa že *prej* (mišljene so duše pred obstojem sveta), Hieronim imenuje pred-upajoči,²²¹ tiste pa, ki začenjajo zaupati vanj iz nujnosti šele tedaj, ko ga niti satan in njegovi angeli ne morejo več zavreči, imenuje upajoči. Prvi bodo deležni Božje slave, drugi ne. Naj torej vedo, da jih čaka različno plačilo.

Za Rufina je ta odlomek dokaz ne le o Hieronimovi veri v predobstoj duše, ampak tudi v *spokoritev satana*, ki bo ravno tako kot svetniki prejel (sicer drugačno) plačilo v nebeškem kraljestvu.²²² Hieronim naj bi poleg tega verjel tudi v *vrnitev padlih angelov*; ti naj bi se po njegovih besedah v nebesih prelevili v vladarstva, gospostva in moči in se pod-

219 Rufin to dokazuje takole: »Ait ergo (sc. Hieronim): ‚Nunc vero prae-positionis adiectio (sc. *ante*), ad illam nos intelligentiam trahit, de qua superius disputavimus.‘ Vides quia nos sumus, inquit, et non alius nescio quis ...« (*Apol. c. Hier.* 1.31) (»Takole pravi: ‚Zdaj nas dodani predlog »prej« napeljuje k razumevanju, o katerem smo razpravljali zgoraj.‘ Vidiš; pravi, da smo ‚mi‘ in ne nekdo drug ...«) Po Rufinovem mnenju naj bi raba prve osebe množine tu namigovala na to, da se je Hieronim z mislijo o predobstoju duš, o kateri je prej razpravjal, strinjal in govoril v svojem imenu.

220 Flp 2,10–11.

221 Hieronim uporabi besedo *προηλπικotas*.

222 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.30–31.

vrgli Kristusu in svetnikom. V nebesih naj bi tako obstajala določena hierarhija, pri čemer bi bila dana možnost, da se po stopnjah vzpenjamo ali padamo. Rufin mnenja, ki jih podaja Hieronim kot tuja, tudi v tem primeru išče pri njem. Tako naj bi Hieronim v *Komentarjih k Pismu Efežanom*²²³ trdil, da so zvezde razumna bitja. Hieronimovo razlago človekove bogopodobnosti Rufin navede kot dokaz njegove vere v predobstoj duš.²²⁴ Očita mu, da izenačuje človekovo dušo z angeli. Potrditev za to najde tudi v razlagi Pavlovega ujetništva: Pavel v Ef 6,20 pravi, da »opravlja poslanstvo v verigah«. Hieronim navede razlago teh, ki trdijo, da je naše telo tisto, kar nas oklepa v verige. Pavlove verige po njihovem mnenju pomenijo telo, ki ga ovira, da ne vidi in ne spoznava v polnosti. Šele ko bo odvrgetel verige, bo v celoti razumel skrivnost evangelija. Rufin poudarja, da s to razlago Hieronim pritrjuje poganskemu in Origenovemu mnenju, ki telo razume kot ječo duše.²²⁵

Rufin prvo knjigo sklene s povzetkom obtožb; dokazal je, da Hieronim ne verjame v vstajenje mesa, pač pa meni, da se bodo telesa spremenila v duhove, pri čemer ne bo razlik med spoloma. Obenem verjame, da so duše obstajale v nebesih, preden so se po padcu naselile v telesa. Njegovo mnenje je tudi, da se bodo ob koncu časov vsa razumna bitja vrnila v prvotno stanje, da bo človek spet v raju in vsa bitja eno v Kristusu. Rufin na koncu izrazi skrb, kaj bo z vsemi ljudmi, ki so brali zmotne Origenove in Hieronimove nauke, in sklene s trditvijo, da če smo obsodili Origena, moramo obsoditi tudi Hieronima.²²⁶

Druga knjiga ne vsebuje več obtožb origenizma na Hieronimov račun. Rufin sicer navede mnoga mesta, kjer Hieronim odkrito hvali Origena (najbolj očitno v predgovoru k

223 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.38. Sklicuje se na Hier., *Com. in Eph.* 1.22.

224 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.38.

225 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.40.

226 Ruf., *Apol. c. Hier.* 1.44.

prevodu *Visoke pesmi* in *Homilij o Jeremiju in Ezekijelu*), in izpostavi njegovo nenadno spremembo v odnosu do aleksandrinskega teologa,²²⁷ toda v ospredje privrejo osebne žalitve. Obregne se ob Hieronimovega judovskega učitelja Baranina,²²⁸ ki ga posmehljivo preimenuje v Baraba, in Hieronimu očita, da kljub svoji prisegi v sanjah, da ne bo več bral (poganskih) klasikov, še vedno navaja citate iz Horacija in Vergilija ter se pri prevajanju opira na Cicerona, še več – hvali se, da je bil njegov učitelj celo Porfirij.²²⁹ Obširni so Rufinovi očitki Hieronimovemu prevajalskem delu; še posebno napada prevod Svetega pisma in Hieronimovo opiranje na hebrejske vire. Hieronimu očita, da je naredil zmešnjavo, ker si je drznil popravljati dolgoletno apostolsko izročilo in izpustiti nekatere svetopisemske zgodbe.²³⁰ Po njegovem mnenju ima legendarni prevod Septuaginte, ki je prišel tako rekoč nesposredno od Boga, neprimerljivo večjo veljavo kot Hieronimov prevod, ki je napisan po navdihu Barabe.²³¹ Sprašuje se, zakaj nista že apostola Peter in Pavel prevedla Svetega pisma, če je bilo to res potrebno. Tudi Hieronimov odnos do Origena naj bi bil silno nedosleden; ponekod ga Hieronim hvali, drugje obsoja, pri prevajanju Svetega pisma pa si njegovo *Hexapla* jemlje za zgled.

V drugi knjigi *Zagovora proti Hieronimu*²³² Rufin omeni tudi Hieronimove prevode Origenovih homilij k Izaiju. Gre za edino pričevanje o avtorstvu teh prevodov; Hieronim

227 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.21.

228 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.12.

229 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.6–9.

230 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.33. To so *Azarjajeva molitev*, *Hvalnica treh mladeničev*, *Zgodba o Suzani* in *O Belu in zmaju*, ki jih v SSP najdemo pod naslovom *Dodatki (grški) k Danielu*. Hieronim omenja, da se zgodbe v hebrejskem izvorniku niso ohranile, zato jih tudi ni prevajal. Poznamo jih iz Teodotionovega prevoda in iz Septuaginte, ki pa sta imela različne prevodne predloge, zato se med seboj nekoliko razlikujeta. Po: SSP, 1461.

231 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.33.

232 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.31.

jih je – zanimivo – zamolčal.²³³ Rufinov argument nam daje slutiti, da je bila tudi Hieronimu nedotakljivost izvirnika tuja, saj je dopolnil Origenovo eksegezo Izaijevega videnja dveh serafov ob prestolu.²³⁴ Origen je videnje razlagal trinitarično – v dveh serafih je prepoznal (podrejena) Sina in Svetega Duha. Ker je razlaga dišala po subordinacionizmu, jo je Hieronim omilil in popravil po okusu post-nicejske teologije. »Smo naredili kaj drugače ali nasprotno? Kaj, kar ne bi bilo isto?«²³⁵ se Rufin sprašuje, ko mu Hieronim očita čiščenje Origenove knjige *Περὶ ἀρχῶν*.

Izpostaviti bi morda veljalo še Rufinov pogled na prevajanje, razviden iz štiridesetega poglavja.²³⁶ V njem prevajanje primerja z gradnjo hiše. Pri gradnji nove hiše, pravi Rufin, večkrat uporabljamo opeko kake stare zgradbe in se ne trudimo, da bi zidak, ki je nekoč stal v spalnici, v novi hiši ravno tako postavili na isto mesto, ga povezali z istim zidakom in nanj oprli isti tram – takšno ravnanje ustreza dobesednemu prevajanju, prevajanju besede za besedo. Očitno je, da Rufin tu upravičuje svoj prevod Origenovega dela, pri katerem je določene pasuse prevedel z besedami, ki jih je našel na kakem drugem mestu v knjigi. Rufin se pritožuje, zakaj mu Hieronim to očita, če je bil nedavno še sam zagovornik prevajanja *sensum de sensu*, za dobesedno prevajanje pa se je ogrel šele zdaj.

S kančkom spekulacije in z zavestjo o hudem anahronizmu lahko rečemo, da bi Rufinova primerjava danes lahko ustrezala postmodernistični teoriji medbesedilnosti, uporabljeni v prevajalski praksi. Zagotovo pa je iz nje razvi-

233 Alfons Fürst, »Jerome Keeping Silent: Origen and his Exegesis of Isaiah,« v *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl (Ashgate, 2009). Avtor članka podrobno datira nastanek prevodov Origenovih homilij k Izaiju in poda možne motive, zakaj je Hieronim svoje avtorstvo zamolčal.

234 Iz 6, 1–6.

235 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.50.

236 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.40.

den tedanji odnos do avtorstva. Rufinu se ne zdi sporno, če *domnevno* vrinjene dele besedila izloča in nadomešča z *domnevno* pristnimi.²³⁷ V samem prevodu ne navede, kaj je bilo tisto, kar je zamenjal; bralec, ki nima pri sebi izvirnika in ki ne razume grško, mora zaupati prevajalčevi (samovoljni) tekstni kritiki. S tem v zvezi je zanimiva tudi Hieronimova bojazen, izražena v drugi knjigi *Zagovora proti Rufinu*:

Si conceditur, ut quidquid in libris noxium reperitur, ab aliis corruptum sit, nihil eorum erit, quorum fertur nominibus; sed his deputabitur, a quibus dicitur esse vitiatum. Quamquam et illorum non erit, quorum incerta sunt nomina: atque ita fiet, ut dum omnium omnia sunt, nihil alicuius sit. Hac defensionis perturbatione nec Marcion, nec Manichaeus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt: quia quidquid nos ab his impie dictum obiecerimus, discipuli respondebunt, non a magistris suis ita editum, sed ab inimicis esse violatum.²³⁸

Da bo red in mir, je torej bolje, če sploh ne podvomimo o avtentičnosti spisov, ki jih prevajamo. Toda ali je bil Hieronim res tako natančen pri sklicevanju na mnenja drugih piscev? Njegovi komentarji kažejo zanimivo sliko: v *Komentarjih h Galačanom* obljublja, da bo vse prevzel od Origena,

237 Najbrž je težnja, kako izboljšati in popraviti izvornik, daljni odmev rimske *aemulatio*, ki je veljala kot vodilo prevajanju zlasti do cesarske dobe in izvornik jemala precej manj zavezujoče, kot ga razumemo danes. O rimskem načinu prevajanja in njegovem razvoju podrobno razpravlja Movrin, *Fidus interpres / Zvest prevajalec: Slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja*, 24–55.

238 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.17.: »Če dopustimo, da je vse, kar najdemo v knjigah, nekdo pokvaril, nič ne bo več last tistih, katerih ime knjiga nosi, ampak se bo prištevalo njim, ki naj bi knjigo pokvarili. A tudi njihovo ne bo, ker njihovih imen ne poznamo zanesljivo, in tako se bo zgodilo, da bo vse last vseh in hkrati nič od nikogar. Ob takšnem zmedenem zagovarjanju ne bi mogli obtožiti niti Markiona niti Manija niti Arija ali Evnomija; karkoli bi jim namreč očitali, da so brezbožno govorili, bi njihovi učenci lahko dejali, da tega niso izdali učitelji sami, ampak so to pokvarili njihovi nasprotniki.«

podobno tudi v *Komentarjih k Pismu Efežanom*. Pa vendar v nadaljevanju ni jasno, koliko je v resnici odvisen od njega, večkrat svoj vir tudi zamolči. Po drugi strani prav v *Zagovoru proti Rufinu* natančno navaja vlogo komentarjev – zbrati mnenja različnih piscev in predstaviti vsakogar izmed njih. V splošnem je videti, da je Hieronim naredil velik razvoj v komentiranju in da ga je, kot bomo videli, zlasti spor z Rufinom prisilil v doslednejše citiranje.

Zanimivo je, da se v zgornjem odlomku Hieronim ne zanaša na tekstno kritiko, ne svetuje, kako podati besedilo, do katerega je prevajalec kritik skeptičen. Jasnovidno opozori zgolj na posledice, do katerih bi prišlo (in je v leposlovju – sicer v drugačnem kontekstu – že od nekdaj prihajalo), ko bi avtorjevo osebo enkrat ločili od njegovega dela, ter obenem napove usodo Origenovega dela: *Περὶ ἀρχῶν* je z izjemo posameznih odlomkov danes ohranjen le v Rufinovem prevodu, v okviru katerega je težko ločiti avtorjeve trditve od prevajalčeve predelave.

Rufin podobno kot prvo tudi drugo knjigo *Zagovora proti Hieronimu* sklene s seznamom starih očitkov Hieronimovi pravovernosti. Doda še poziv Pamahiju, naj ga vodi želja po resnici, ne pa strankarska vnema, in naj bo, tako kot nekoč do Hieronimovega pisma Vigilanciju, tudi zdaj nepristranski in prizanesljiv do Rufinovega lastnega nedokončanega prevoda, ki mu je bil za povrh ukraden.²³⁹

Hieronimov zagovor

Kot rečeno, Hieronim je za Rufinovo delo izvedel po pripovedovanju svojega brata, ki se je tedaj ravno vračal iz domačih krajev, kjer je za potrebe betlehemske skupnosti prodal nekdanjo domačijo. Nekaj fragmentov sta priskrbela tudi Marcela in Pamahij ter od njega zahtevala odgovor, sicer pa Hieronim vse do nastanka Rufinove tretje knjige *Za-*

239 Ruf., *Apol. c. Hier.* 2.44.

govora proti Hieronimu pred seboj ni imel njegovega celotnega teksta.²⁴⁰ Prvo knjigo *Zagovora proti Rufinu* je še istega leta 401 torej napisal na podlagi pripovedovanj. Delo kaže, da je moralo biti Pavlinijanovo poročilo precej natančno.

Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* v večji meri odgovarja na osebne obtožbe – na lažnivo hvalo v predgovoru Rufinovega prevoda, na očitek, da je on prvi prevajal Origena. Hieronim poleg tega graja Rufinov predelani prevod *Περὶ ἀρχῶν*, upravičuje svoje sodelovanje z judovskim učiteljem in omenja spravljivo pismo, ki ga je poslal Rufinu, a ga ta zaradi Pamahija ni mogel videti. Pomudili se bomo pri njegovemu zavračanju očitkov origenizma.

Hieronim že na začetku poudari, da ni bil edini, ki je prevajal Origena. Rufin bi si za vzornika lahko vzel Ambrozija, Hilarija iz Poitiersa ali Viktorina Ptujskega. Dejstvo, da si je za vzornika izbral prav njega, Hieronim razume kot izgovor, da ga je lahko napadel.²⁴¹

Njegov novi prevod *Περὶ ἀρχῶν* je nastal le zato, ker so ga prijatelji opozorili na napake v Rufinovem prevodu in ker je tudi sam opazil, da Rufin preide Origenove zmotne nauke. Prevod razkriva nejasnosti:²⁴² prevajal je tako, kot je pisalo v grščini, in na ta način razkril heretičnega pisca

240 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.1; 3.1.

241 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.2.

242 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.7.: »Ego autem memet tantum defendisse contentus, in libris *Περὶ ἀρχῶν* simpliciter quod in Graeco habebatur expressi: non ut crederet lector his quae interpretabar; sed ne crederet illis, quae tu ante transtuleras. Duplex in opere meo utilitas fuit, dum et haereticus auctor proditur, et non verus interpres arguitur. Ac ne quis me putaret his consentire quae verteram, interpretationis necessitatem praefatione munivi et docui, quibus lector non deberet credere.« (»Sam sem se zgolj skušal braniti in sem kratko malo izrazil vsebino knjig *Περὶ ἀρχῶν*, kot je podana v grščini. In to ne zato, da bi bralec verjel mojemu prevodu, ampak zato, da ne bi verjel temu, kar si ti prej prevajal. Korist mojega dela je dvojna: razkriva heretičnega pisca in kaže s prstom na lažnivega prevajalca. Da ne bi kdo mislil, da se strinjam s tem, kar sem prevajal, sem v predgovoru podkrepil nujnost prevoda in pokazal, česa bralec ne bi smel verjeti.«)

ter nezanesljivega prevajalca, to pa ne zato, da bi besedilu verjeli, ampak zato, da mu ne bi. Opozarja tudi, da ni nič čudnega v tem, da je hvalil Origena, preden je spoznal njegovo sporno knjigo. V mladosti ga je občudoval kot pisca, podobno kot je Evzebija hvalil zaradi njegove *Cerkvene zgodovine*, čeprav je bil arijanec.²⁴³ Nič napačnega ni v tem, če je prevajal in se navduševal nad pridigami, v katerih ni nič spornega.²⁴⁴

V nadaljevanju se Hieronim loti obtožb, ki jih je Rufin podkrepil s citati iz njegovih *Komentarjev k pismu Efežanom*. Rufinov očitek, da se Hieronim ni postavil na jasno stališče in se dosledno opredeljeval proti spornim trditvam, je bil nesporno tehten. Hieronimu je tako preostala drugačna obramba; v odlomkih, ki zadevajo stvarjenje telesa in naravo vstalega telesa, izraziteje poudari moralno eksegezo *Pisma Efežanom*, kar zadeva eshatološka vprašanja, pa vpelje misel o hierarhiji in različnem plačilu v posmrtnem življenju. Na ta način omili idejo apokatastaze.²⁴⁵

Najprej navede mesto, na katerem je obljubil, da bo podal mnenja več komentatorjev, med njimi tudi Origena, in se vnaprej distanciral od njihovih mnenj.²⁴⁶ Še enkrat citira odlomke iz *Komentarjev k Pismu Efežanom*, iz katerih je razvidno njegovo lastno razumevanje Pavlovih besed o tem, da nas je Bog določil prej.²⁴⁷ Potem pa pravi, da se verz

243 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.11.

244 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.14.

245 Na zanimivo Hieronimovo povezavo askeze in moralne neoporečnosti ter razslojenosti v nebesih, pri čemer vera v apokatastazo nujno dobi korektiv, opozarja Elizabeth Ann Clark, »The Place of Jerome's *Commentary on Ephesians* in the Origenist Controversy: The Apokatastasis and Ascetic Ideals,« *Vigiliae Christianae* 41 (1987), 154–171.

246 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.21.

247 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.22.: »Tako j v prvi knjigi sem se lotil Pavlovih besed: ‚Pred stvarjenjem sveta nas je izvolil v njem, da bi bili pred njegovim obličjem sveti in brezmadežni.‘ Razložil sem, da se izvoljenost ne zadeva ljudi, ki so živeli prej, kot meni Origen, am-

ne nanaša na Origenovo razlago o preobstoju duš, ampak da ga je on sam, Hieronim, razumel prej moralno kot kozmološko. Pove tudi, da je pod tistim *drugim* povzema Origenovo mnenje, ne svojega. Glede Rufinovega sklepa, češ da je Hieronimovo mnenje enako mnenju osebe, *ki skuša pokazati, da je Bog pravičen*, opozori: *pravim »skuša dokazati«, ne »dokaže«*. Hkrati pove, da je mnenje Origenovo.²⁴⁸ Kar zadeva hierarhijo v nebesih, pravi, da vladarstva, moči in nadangeli morajo imeti nekaj, kar jim je podrejeno, sicer se ne bi imenovali tako, kot se. Poudari pa razliko med priznavanjem hierarhije v nebesih in vero v to, »da demoni in ljudje nastajajo iz angelov, serafov in kerubov, kot trdi Origen«.²⁴⁹ V obrambi potrjuje tudi, da je glede *Pavla, jetnika Kristusa Jezusa*, navedel tri mnenja; sam je stavek razumel popolnoma dobesedno, saj je bil Pavel takrat v ječi, drugo je bilo Origenovo mnenje, tretje pa še Apolinarjevo, vendar njunih imen ni omenil, ker je bilo, kot pravi, »odveč za vsak apostolov stavek omenjati njihova imena, saj sem že v uvodu napovedal, da nameravam prevesti njihova dela«.²⁵⁰ Poleg tega se mu zdi razumevanje telesa kot ječe duše precej smiselno in v skladu z več svetopisemskimi stavki. Nadalje opozarja, da je bilo Rufinovo razumevanje njegovega komentarja tudi glede apokatastaze nenatančno. Hieronim naj bi podal dve heretični mnenji, s katerima pa se sam ni istovetil, a jih tudi ni izrecno obsodil. Takole pravi:

pak zadeva Božje vnaprejšnje védenje. Nato sem dejal: ‚Ker pa je pred stvarjenjem sveta potrdil prav našo izvoljenost, da bi bili sveti in pred njim, torej pred Bogom, brezmadežni, je to stvar Božjega vnaprejšnjega védenja. Zanj so vsa prihodnja dejanja že storjena in vse mu je znano, še preden karkoli nastane. Tako je bil Pavel že v materinem trebuhu vnaprej določen in Jeremija je bil že v maternici posvečen, izbran in utrjen ter kakor Kristus med ljudi poslan za preroka.‘ V tem opisu zagotovo ni nič napačnega, in čeprav Origen trdi nasprotno, sem se sam držal razumevanja Cerkve.«

248 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1. 27.

249 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1. 23.

250 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1. 25.

Miror te hominem prudentissimum non intellexisse artem expositionis meae. »Quando enim dico, ita tamen ut non iuxta aliam haeresim omnes in una aetate sint positi, id est, omnes in Angelos reformatur, ostendo et ea de quibus disputo esse haeretica, et ab alia haeresi discrepare.« Quae sunt ergo duae haereses? Una, quae dicit omnes rationabiles creaturas in Angelos reformari. Altera quae asserit unumquodque in restitutione mundi id fore quod conditum est. Verbi gratia: quia ex Angelis daemones sunt, rursum daemones Angelos fieri: et animas hominum, ita ut sunt conditae, non in Angelos. /.../ Denique ut scias me non meam explicasse sententiam, sed inter se haereses comparasse, quarum utramque in Graeco legeram, disputationem meam hoc fine complevi: »Idcirco, ut supra diximus, haec apud nos obscuriora sunt, quia μεταφορικῶς dicuntur in Graeco; et omnis metaphora, si de alia in aliam linguam transferatur ad verbum, quibusdam quasi sentibus, orationis sensus et germina suffocantur.«²⁵¹

Zadnji očitek, ki se ga Hieronim brani, je njegovo domnevno prepričanje, da se bomo po smrti spremenili v angele ter postali breztelesna in brezspolna bitja. Pri tem pojasni, kako je treba razumeti njegovo razlago:

Nempe quia dixerim, animas ut viros fovere quasi uxores corpora sua, ut corruptivum hoc induat incorruptionem,

251 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.27.: »Čudim se, kako da ti, ki si tako razumen človek, nisi razumel mojega načina razlage. Ko pravim: ‚Vendar ne tako, kot pravi neka druga herezija, da bomo vsi postavljeni v eno stopnjo, to je, da se bomo vsi spremenili v angele,‘ kažem, da je tudi to, o čemer razpravljam, heretično in da se razlikuje od druge herezije. Za kateri hereziji gre? Za prvo, ki pravi, da se vsa razumna bitja spremenijo v angele, in drugo, ki trdi, da bo ob obnovitvi sveta vsaka stvar to, kar je bila ob stvarjenju. /.../ Da boš verjel, da nisem navajal svojega mnenja, ampak primerjal med sabo hereziji, o katerih sem bral v grščini, sem svojo razpravo nazadnje sklenil takole: ‚Kot sem povedal že zgoraj, so te besede v našem jeziku nekoliko nejasnejše, ker so v grščini rečene metaforično, v vsaki metafori pa pri dobesednem prevajanju iz enega v drug jezik nekakšno trnje zaduši kot mladika pretanjen pomen besede.‘«

et alarum levitate suspensum, in aerem facilius sublevetur. Quando dico corruptivum hoc induat incorruptionem, non muto naturam corporum, sed augeo gloriam. Nec non quod sequitur, alarum levitate suspensum in aerem facilius sublevetur: qui alas assumit, id est, immortalitatem, ut levius ad coelum volet, non perdit esse quod fuerat. Sed dices, movent me quae sequuntur: »Foveamus igitur et viri uxores, et animae nostrae corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas; sed quomodo apud angelos non est vir, neque mulier: ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipimus esse in terris, quod nobis in coelestibus repromissum est.« Recte moverent, nisi post priora dixissem, iam nunc incipiamus esse, quod nobis in coelestibus repromissum est. Quando dico, hic esse incipiamus in terris, naturam non tollo sexuum; sed libidinem, et coitum viri et uxoris aufero, dicente apostolo: »Tempus breve est: reliquum est, ut et qui habent uxores, sic sint quasi non habeant.« Et revera ubi inter virum et mulierem castitas est, nec vir incipit esse, nec femina: sed adhuc in corpore positi, mutantur in Angelos: in quibus non est vir neque mulier.²⁵²

252 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.29.: »Gotovo te je zmotilo to, ker sem dejal, da duše negujejo svoja telesa kakor možje žene, da bi si to, kar je umrljivo, nadelo neumrljivost in da bi se dvignilo na lahkkih perutih in lažje poletelo v zrak.¹ Ko pravim, da naj, kar je umrljivo, nadene neumrljivost,² ne spreminjam narave telesa, ampak povečujem njegovo slavo. In tudi kar zadeva naslednje besede: da bi se dvignilo na lahkkih perutih in lažje poletelo v zrak³ – kdor si nadene krila, to je nesmrtnost, da bi lažje poletel v nebo, ne neha biti to, kar je bil. Toda, boš dejal, pretrese me, kar sledi: ,Zato, možje, ljubimo svoje žene in duše naj negujejo telo, da se bodo žene spremenile nazaj v može in telesa nazaj v duše in ne bo več nobene razlike med spoloma, ter začnimo – tako kot pri angelih, kjer ni moža in žene – tudi mi, ki bomo podobni angelom, že zdaj biti to, kar nam je obljubljeno v nebesih.⁴ Upravičeno bi te lahko pretreslo, če ne bi za tem dejal: ,začnimo že zdaj biti to, kar nam je obljubljeno v nebesih.⁴ Ko pravim, da to začnimo na zemlji, ne odpravljam narave spolov, temveč odvezem poželenje in telesno združitev moža in žene, saj apostol pravi: ,To pa rečem, bratje, da je odmerjeni čas kratek. Odslej naj bodo tisti, ki imajo žene, kakor da jih ne bi imeli.⁴ In resnično,

Na koncu prve knjige Hieronima zmoti še Rufinova nesramnost, ker mu ta očita, da ne drži obljube, ki jo je podal v sanjah. Hieronim pravi, da se večine klasikov spominja še iz svojih šolskih let, sploh pa se mu zdi docela nesmiselno zanašati se na sanje in jim pripisovati kakršnokoli verodostojnost.²⁵³

V drugi knjigi so vprašanja o Origenovem nauku v ozadju. Očitki Rufinu in napadi nanj so povsem osebnega značaja. Hieronim se norčuje iz Rufinove odločitve, da bo obiskal starše, in omembe, da je bil v Aleksandriji v ujetništvu zaradi vere,²⁵⁴ obregne pa se celo ob njegovo latinščino.²⁵⁵ Njegova izpoved vere se mu zdi pomanjkljiva; glede spreobrnjenja satana se mu ne zdi prepričljiv, nedopustno pa je, da Rufin ne ve, kaj uči Cerkev o izvoru duš,²⁵⁶ in da ni odgovoril, kakšno bo vstalo telo.²⁵⁷ Hieronim je v teh poglavjih silno oster; neprizanesljiv je celo do Rufinovega sloga izražanja.²⁵⁸ Tudi v Rufinovem prevodu *Zagovora Origena* vidi predvsem občudovanje Origena. Med drugim Rufina zmotno graja, ker je to apologijo pripisal Pamfilu, in sam trdi, da je delo

ko je med možem in ženo vzdržnost, nehata biti moški in ženska, ampak se, čeprav sta še vedno v telesih, spremenita v angela, v katerih ni moža in žene.«

253 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.30–31.

254 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.1.

255 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.6.

256 Hieronimov očitek Rufinu, češ da ne pozna cerkvenega nauka o izvoru duš, je, kot opozarjajo raziskovalci, precej neupravičen. Hieronim je v spisu *Proti Janezu Jeruzalemskemu* iz leta 397 popolnoma jasen: Bog vsak dan, neprestano ustvarja duše in jih podarja telesom. Toda v kasnejši korespondenci (npr. v *Ep.* 126 in dopisovanju z Avguštinom) postaja previdnejši. Gre namreč za eno bolj zapletenih vprašanj, ki je dolga leta mučilo Avgušтина in odzvanjalo v bojih s pelagijanci. V času Hieronimovih očitkov Rufinu se glede tega v Cerkvi še niso zedinili. Kelly, *Jerome*, 252; Clark, *Origenist Controversy*, 135.

257 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.5.

258 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.9.

napisal Evzebij.²⁵⁹ Pričevanje o tem, da naj bi res kdaj ponarejali Origenova dela, je po Hieronimovem zatrjevanju mogoče najti samo v Origenovem dialogu s Kandidom.²⁶⁰ Vse drugo naj bi bilo ponarejeno. Kot izmišljotino pa Hieronim zavrača očitke o njemu pripisanem pismu, ki naj bi krožilo po Afriki in v katerem naj bi se opravičeval glede svojega prevajanja Svetega pisma.

Rufin je Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* prejel leta 401. Prav gotovo bi izzval odgovor, če ne bi akvilejski škof Kromacij obeh pozval k spravi. Rufin je zato Hieronimu poslal zasebno pismo, ki se ni ohranilo, a iz Hieronimovega odgovora lahko sklepamo, da Kromacijeva prizadevanja niso obrodila posebnega sadu. Pismu je Rufin priložil kopijo lastnega *Zagovora proti Hieronimu*, da Hieronimu ne bi bilo treba zaradi kraje podkupovati prijateljev.

Hieronim mu je naslednje leto obilno povrnil s tretjo knjigo svojega zagovora, ki bi bolj upravičeno nosila ime invective, saj je izmed vseh treh najbolj žaljiva in napadalna.²⁶¹ Očitke origenizma v njej popolnoma zasenci medosebni obračun. Rufin Hieronimu ni več odgovarjal; do konca svojega življenja (leta 411) se je posvečal prevajanju, med drugim tudi Origena, čeprav je bil ta uradno obsojen (to dejstvo dokazuje, da je bil spor glede Origena na Zahodu precej predimenzioniran in predvsem izgovor za medsebojna obračunavanja).²⁶² Nasprotno je Hieronim svojega nasprotnika z raznimi živalskimi vzdevki blatil celo po njegovi smrti.²⁶³

259 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.23.

260 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.19.

261 Kelly, *Jerome*, 254, 255.

262 Kelly, *Jerome*, 256, 257.

263 Celo po l. 411 ga označuje za škorpijona (npr. v *Ep.* 127.10.3), svinjo (*Ep.* 119.11.5), krulečega prašiča (*Ep.* 125.18), kačo ipd. Rebenich, *Jerome*, 49.

KAJ IMA S TEM ORIGEN?

Ob vseh opisanih peripetijah je najbrž postalo jasno, da so t. i. prvo origenistično kontroverzo začinila in podpihovala mnoga osebna obračunavanja in incidenti veliko manj plemenitega značaja, kot je bilo samo teološko razglabljanje o Origenovih naukih. Samo ugibamo lahko, kako bi dogodki potekali, če Epifanij ne bi posvetil Pavlinijana ali če Hieronimovi prijatelji ne bi zadržali njegovega spravljivega pisma, namenjenega Rufinu.²⁶⁴ Zdi se, da so spor med Hieronimom in Rufinom bolj kot teološka vprašanja razvneli njihovi privrženci, tako da so kradli ali zadrževali pisma, bolj ali manj natančno obnavljali njihovo vsebino, širili slabo propagando in prigovarjali zdaj temu zdaj onemu, naj se brani. Tudi apologiji obeh menihov poleg teoloških vprašanj in prevajalskih dilem nosita v sebi – tako se vsaj zdi – jezo, skrito v (ne)upravičenih očitkih. Če se po eni strani čudimo Rufinovemu omalovaževanju Hieronimovega zanimanja za hebrejščino, njegovim omembam Hieronimovih sanj in oporekanju, ker še vedno bere latinske klasične avtorje, nas po drugi strani preseneča Hieronimova kritika Rufinovega jezikovnega sloga in izobrazbe, njegova pikrost in zajedljivo zmerjanje z raznovrstnimi vzdevki. Vse to je našlo mesto v apologijah.

Tudi sicer je origenizem četrtega stoletja zelo raztegljiv pojem,²⁶⁵ kar kaže na dejstvo, da je bil Origen večinoma slabo razumljen ali pa nasilno postavljen v drug časovni okvir. A to se Origenu ni zgodilo prvič: že v svojem času je imel veliko nasprotnikov, ki so zavračali duhovno tolmačenje Svetega pisma, čeprav ga niso razumeli, in mu očitali, da je z metodami helenistične filozofije pojasnjeval biblične zgodbe, ki so ga spravljele v zadrego.²⁶⁶ Med vzroki za slabo

264 Clark, *Origenist Controversy*, 14.

265 Clark, *Origenist Controversy*, 86.

266 Zgodnjo negativno recepcijo Origena zgoščeno predstavi De Lu-

razumevanje Origenovega nauka v četrtem stoletju Crouzel²⁶⁷ omenja predvsem njegov besednjak, ki še ni mogel biti preciziran v skladu z nicejsko *regulo fidei*, zato je lahko dajal vtis, da nasprotuje nauku o enotni naravi Svete Trojice. Mnoga vprašanja, ki so bila pri Origenu še odprta, v Hieronimovem času niso mogla več biti, zato so določeni izrazi, ki v Origenovem času niso bili sporni, pozneje dobili predznak heretičnosti.²⁶⁸ Tako je bila usodnega pomena raba grških pridevnikov *γενέτος* oz. *ἀγενέτος* (*ustvarjen* oz. *neustvarjen*) in *γεννήτος* oz. *ἀγεννήτος* (*rojen* oz. *nerojen*). V Origenovem času se izrazov v zapisu ni dosledno ločevalo, tako da sta bili dopuščeni obe možnosti prevoda.²⁶⁹ Rufin je pridevnik prevedel v skladu z normami tedanje pravovernosti, torej z *rojen*; nasprotno ga je Hieronim prevedel z *ustvarjen*, da bi Origena prikazal kot heretika in ga na ta način naredil za znanilca arijanstva, ki je iz Božjih oseb naredil ustvarjenini.²⁷⁰ Podobno je z izrazoma *hypóstasis* in *ousía*, ki pri Origenu še nista natančno definirana. Poleg tega se je njegovo misel pogosto razlagalo iztrgano iz konteksta; tak primer je njegov stavek, ki pravi, da »Sin ne vidi Očeta in Sveti Duh ne vidi Sina«. ²⁷¹ Stavek je Origen napisal v kontekstu svojega napada na antropomorfiste, pri katerem vztraja, da je Bog neviden, zato je bolje kot o videnju govoriti o poznavanju. Tudi njegova *hipoteza* (in nikakor ne dogmatična trditev) o predobstoju duš je nastala kot odgovor na tedanjo dilemo med traducionisti in kreacionisti, ki so vsak na svoj način razlagali izvor človekove duše. Vse te

bac, *History and Spirit: The Understanding of Scripture According to Origene*. (orig.: *Histoire et Esprit: L'Intelligence de l'Écriture d'après Origène*, 1950), 23–33.

267 Henri Crouzel, *Origene*, Cultura cristiana antica (Rim: Borla, 1985), 232–245.

268 Crouzel, *Origene*, 235.

269 Crouzel, *Origene*, 239.

270 Trigg, *Origen*, 245.

271 Orig, *P. A.* 1.1.

trditve, ki so se pozneje izkazale za sporne, v Origenovem času niso dvigale prahu, torej je, kot pravi Crouzel, Origena za heretika naredil razvoj teologije.²⁷²

Egiptovski origenizem

Posebna zgodba so razni origenizmi, ki so v bolj ali manj zvestih recepcijah vzniknili na podlagi zapuščine velikega teologa. V kontroverzi ob koncu četrtega stoletja je bil bolj kot Origen poglobitna tarča antiorigenističnih napadov sam origenizem, ki se je utrdil v Egiptu med puščavskimi menihi in katerega skriti²⁷³ pobudnik je bil Evagrij Pontski.²⁷⁴ Ta izredno učeni mož, doma iz Ponta, je večino časa preživel v Egiptu med preprostimi menihi (nekaj časa v Nitriji, nato v Kelijah in v puščavi Sketis). Velja za prvega teoretika duhovno mističnega življenja, velikega vzornika sirijsko-bizantinskega asketizma ter zahodnega mističnega poučevanja, ki je prevzel večino Origenovih nauk in jih na svoj način zaostril.²⁷⁵ Delo, v katerem se najbolj opira na Origena, *Κεφαλαῖα γνωστικά*, vsebuje drzne kozmološke in eshatološke vizije, zaradi katerih je bil Evagrij z Origenom in Didimom dve stoletji pozneje na drugem koncilu v Konstantinoplu izobčen. Tako kot Origen tudi on verjame v dve stvarjenji; v stvarjenje duhovnega, nevidnega sveta, ki so ga umna bitja s padcem zapravila in ki mu je sledilo drugo stvarjenje. Drugo stvarstvo, v katerem so umna bitja, ki so prešla v duše, dobila telesa, je čutno. Ustvaril ga je Kristus, nosilec Božjega Logosa, in vanj vcepil določene prvine

272 Crouzel, *Origene*, 238.

273 Raziskovalci opažajo, da Evagrija ne omenja noben udeleženelec sporov s konca četrtega stol. po Kr. Po: Clark, *Origenist Controversy*, 44; Harmless, *Desert Christians*, 363.

274 Harmless, *Desert Christians*, 345–359; Henry Chadwick, *Early Christian Thought and the Classical Tradition* (Oxford: Clarendon Press, 1966), 121.

275 Harmless, *Desert Christians*, 14, 312, 363.

(λογικοῖ), ki ljudem ostajajo nevidne.²⁷⁶ Glede na zasluge prejšnjega obstoja umna bitja postanejo bodisi angeli, demoni ali ljudje. Stvarstvo je plod Božje ljubezni do odpadlih umnih bitij in služi temu, da prek njega umna bitja spoznajo ljubečega stvarnika. Evagrij tako kot Origen verjame, da bo ob koncu sveta Bog obnovil vse stvarstvo in ga zedinil v sebi. Umna bitja bodo sprva prešla različna telesa in svetove, na koncu pa se spet pridružila Bogu in se kakor reka, ki se zliva v morje, zlila in porazgubila v Stvarniku.²⁷⁷

Evagrij je bil asket in mistik. Poglavitno prizadevanje njegove askeze je bil boj z demoni, ki človeka vodijo v skušnjavo. S pomočjo askeze človek očisti dušo strasti in si pridobiva vrlino. Askeza je tisti praktični del potovanja k Bogu, katerega osnovni namen je doseči brezstrastje (ἀπάθεια), umirjenost in samoobvladovanje. Drugi korak je mističen; njegov namen je spoznanje Boga, kar človek doseže s pomočjo kontemplacije vidnega ali nevidnega stvarstva.²⁷⁸

Evagrij je učil t. i. čisto molitev, molitev, v kateri naj bi se človek osvobodil vseh predstav vidnega sveta, vseh čustev in celo lastnih misli, kar izključuje vsakršno vidno predstavo o Bogu in kakršnokoli zunanje ponazarjanje njegove prisotnosti.²⁷⁹ Evagrijeva težnja po očiščenju uma je posledica njegove anti-antropomorfne predstave o Bogu in ikonoklastične teologije, ki jo je najbrž podedoval tudi od Kapadočanov. Bog je zunaj vseh dimenzij in kategorij čutnega sveta, zato je vsakršna upodobitev ali prikaz Boga napačno dejanje. O Bogu ne more biti nič z gotovostjo rečenega, ne moremo ga definirati.²⁸⁰ Kar zadeva človekovo bogopodobnost, Evagrij meni, da je bil človek podoben Bogu edino v predobstoju, ko je bival z njim kot um, s padcem in odvrnitvijo od Boga pa je bogopodobnost izgubil.

276 Harmless, *Desert Christians*, 349.

277 Harmless, *Desert Christians*, 357.

278 Harmless, *Desert Christians*, 347, 348.

279 Clark, *Origenist Controversy*, 66–68.

280 Clark, *Origenist Controversy*, 60.

Večina anti-antropomorfistov je menila podobno.²⁸¹ Nauk o čisti molitvi je imel pomembne posledice za razumevanje Svetega pisma in evharistije, ki so ju odtlej, podobno kot že Origen, razlagali v luči alegorije.²⁸²

Takšna strogo spiritualna verska praksa je seveda doživela odpor pri preprostih menihih. Evagrijev nauk so sprejeli bolj izobraženi menihi (med njimi tudi Visoki bratje), ki so bili v Egiptu v manjšini. Kot poročajo origenizmu naklonjeni zgodovinarji (Kasijan, Sozomen in Sokrates), je večina menihov kljub sprejetju krščanstva ostala v srcu poganska.²⁸³ Antropomorfizem naj sploh ne bi bil krščanski, temveč naj bi bil ostanek poganstva, ki si je Boga predstavljalo kot nekaj konkretnega in otipljivega, kamor se naslavlja prošnje.²⁸⁴ Očitno je tak odnos do Boga nevarno spominjal na malikovanje.

V povezavi z zelo abstraktnim pojmovanjem Božje podedbe, ki je tedaj, očitno pod Evagrijevim in Origenovim vplivom, prevevalo intelektualno teološko srenjo, je lažje

281 Clark, *Origenist Controversy*, 74.

282 Poudariti je treba, da je Origenova alegorična razlaga Svetega pisma osnovana na drugih temeljih. Origen pristopa do svetih spisov po zgledu aleksandrinskih filologov. Od njih si izposodi tehnike, kako po-ustvariti avtentičnost starih besedil in s tem prodreti v t. i. dobesedni pomen. Da bi razbral duhovni pomen, se zgleduje po filozofih. Podobno kot so kasnejši platonisti z alegorično interpretacijo hoteli opravičiti Homerja (predvsem njegov prikaz nemoralnih bogov), tako se tudi Origen pri razlagi Stare zaveze zateče k alegoriji. Starozaveznega Boga očisti antropomorfizma, tako da Sveto pismo razlaga iz Svetega pisma. Prim. Ronald E. Heine, »Articulating Identity,« v *The Cambridge History of Early Christian Literature*, ur. Frances Young, Lewis Ayres in Andrew Louth (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 213.

283 Harmless, *Desert Christians*, 359, 360. Kot že rečeno, so zgodovinarji tega obdobja vse, ki so nasprotovali origenističnemu in Evagrijevemu pojmovanju breztelesnega Boga, enoznačno imenovali antropomorfiste, ki naj bi verjeli v Boga s človeškim telesom. Prim. Clark, *Origenist Controversy*, 44, 50.

284 Kasijan, *Conlationes* X.5. Po: Clark, *Origenist Controversy*, 52.

razložljiv Teofilov napad na antropomorfiste v velikonočnem pismu leta 399. Teofil si je v devetdesetih letih zelo prizadeval, da bi v Egiptu izkoreninil vsakršno sled poganške idolatrije. Njegov najbolj znani ukrep, ki ga izpričuje Rufinov prevod Evzebijeve *Cerkvene zgodovine*, je uničenje Serapisovega templja v Aleksandriji.²⁸⁵ Napad na antropomorfiste leta 399 je bil torej nekakšen ekvivalent tedaj že staremu boju proti poganskim podobam, le da je tokrat meril na krščanske »malikovalce«. Že sočasni zgodovinopisci opozarjajo, da je bila Teofilova antiorigenistična vnema zelo kratkega diha in da ga je bolj kot teološka debata zanimala cerkvena politika.²⁸⁶ Kot razlog, zakaj je Teofil napadel antropomorfiste ter nato spremenil mnenje in obsodil origenizem, Sokrates navaja, da je Teofil hotel prikriti obtožbe, ki so krožile po Aleksandriji glede njegovega nasilnega vedjenja do Visokih bratov in Izidorja. Izidor je bil sicer uradni gostitelj v aleksandrijski cerkvi, Teofilov spremljevalec na potovanjih in njegovi tako tesni sodelavec, da ga je ta celo predlagal za škofovskega kandidata v Konstantinoplu.²⁸⁷ Zaradi domnevne nepokorščine ga je nato Teofil pregnal iz aleksandrijske Cerkve, zato se je Izidor zatekel v puščavo k Visokim bratom, ki so ga lepo sprejeli. Ko je Teofil dal zapreti enega izmed menihov, so se mu drugi prostovoljno pridružili in izsilili Teofilovo opravičilo. Po Sozomenovem navajanju naj bi bil to razlog, da je Teofil napadel vse origeniste, Visoke brate in Izidorja pa preganjal tako daleč, da jim nikjer niso smeli nuditi zatočišča. Šele v Konstantinoplu jih je previdno sprejel Janez Hrizostom.²⁸⁸ Teofil je vse to storil z opravičilom, da preganja heretike.

285 Ruf., *HE* XI.22–30. Clark, *Origenist Controversy*, 53.

286 Sokrates, *HE* VI.17. Clark, *Origenist Controversy*, 48.

287 Harmless, *Desert Christians*, 360.

288 Clark, *Origenist Controversy*, 46, 47.

Origenovi sporni nauki v *Περὶ ἀρχῶν*

Origenova teološka misel je vse od njegovega časa naprej delila teologe in doživljala modifikacije v raznovrstnih origenizmih, pri čemer je vedno obstajalo vprašanje, v kakšnem smislu je Origen sam origenist in ali sploh je.²⁸⁹ Ker je njegova teologija zelo kompleksna, namen sledečega pisanja ne bo prikazati vseh njenih razsežnosti in interpretacij, ki jih dopušča, ampak zgolj skicirati pogloblitve novosti in pokazati, ob kateri mesta, ki jih je prinesla njegova drzna razprava *Περὶ ἀρχῶν*, so se obregnili v sporu konec četrtega stoletja.

Štiri knjige tega znamenitega dela so nastale v času Origenovega bivanja v Aleksandriji leta 229 in prinašajo sadove njegove zrele teološke misli. V celoti so ohranjene zgolj v Rufinovem prevodu, odlomki pa se najdejo tudi v zbirki *Φιλοκαλία* (zbrala sta jo Bazilij iz Cezareje in Gregor iz Nazianza). Besedo v naslovu – *ἀρχή* – je najbrž treba razumeti kot počelo bivanja v smislu predsokratskih naravoslovcev in hkrati kot temeljno načelo krščanske vere; gre torej za krščansko fiziko.²⁹⁰ Razpravo je Origen napisal z namenom, da bi odgovoril na vprašanja, ki so jih porajale posamezne točke že vzpostavljene apostolske doktrine, ter na ta način preciziral krščansko veroizpoved in ji dal trajno veljavo. Konkretnije; v mnogih njegovih naukih lahko prepoznamo odgovore sočasnim (gnostičnim) tokovom v Cerkvi, kot so bili denimo markioniti, patripasijanci, valentinijanci, traducionisti, kreacionisti in drugi.²⁹¹

289 Chadwick, *Early Christian Thought*, 96.

290 Trigg, *Origen*, 18.

291 Trigg, *Origen*, 19.

Oče subordinacionizma?

Ena temeljnih obtožb, ki so letele na Origenovo kristologijo, je bil očitek, da je Origen zasnoval arijanski subordinacionizem. Po Epifanijevem mnenju (*Panarion* 64.4) naj bi Origen priznaval, da je Sin podrejen Očetu in da je ustvarjen, kar bi pomenilo, da kristjani kot Boga častijo ustvarjenino (s čimer se spet nevarno približamo malikovanju, kar je pri Epifaniju eden najhujših grehov).²⁹² Pri tem velja omeniti, da gre pri Origenu za subordinacionizem, ki je konsistenten s srednjim platonizmom in je bil za kristjane tistega časa neproblematičen, saj ne postavlja pod vprašaj enakosti v moči in substanci, temveč je tesno povezan z Božjo ojkonomijo.²⁹³ Origenu so bili zadosten dokaz o Sinovi podrejenosti Očetu odlomki iz evangelijev, v katerih Kristus večkrat moli k Očetu.²⁹⁴

Po Origenu je Kristus rojen iz Očeta pred začetkom časa, je prvorojenec vsega stvarstva in so-stvarnik vseh stvari. V poslednjih časih je postal človek z dušo in s telesom ter hkrati ostal Bog. Ker je bil človek, je tudi v resnici trpel in umrl človeške smrti.²⁹⁵ Origenova novost je misel, da Oče nenehno poraja Sina ter povzroča delovanje Svetega Duha, in to na tak način, da so vse tri osebe hkrati udeležene v breztelesnem nenehnem obstoju; ko Sina ni bilo, ni bilo časa.²⁹⁶ Gre za dinamiko med Očetovo voljo in pobudo ter izvrševanjem le-teh navzven s strani Sina in Svetega Duha. Odločitev in izvedba sta sočasni, Sinova podrejenost pa je namenjena izvrševanju Očetove ojkonomije. Origen tako napoveduje kasnejšo nicejsko opredelitev pojma *homooúsios* in zavrača pojmovanja valentinijancev, ki so Kristusovo rojstvo izenačevali z rojstvom ljudi ali živali.²⁹⁷

292 Epifanij, *Ancoratus* 87. 102. Po: Clark, *Origenist Controversy*, 87.

293 Crouzel, *Origene*, 255.

294 Trigg, *Origen*, 23.

295 Crouzel, *Origene*, 253.

296 Orig., *P. A.* 4.4.1. Prim. Trigg, *Origen*, 24.

297 Crouzel, *Origene*, 254.

Po Sinovem posredovanju je nastalo vse, kajti Božji Sin je Logos (Um in Beseda), ki deluje kot posrednik med Bogom in človeško dušo, medij, prek katerega se je Bog lahko učlovečil, in skupaj z Očetom agens pri stvarjenju. Učlovečenje Besede ima dva namena; prvi razlog je dejstvo, da je bilo Adamovo dušo po padcu v greh možno odkupiti le s krvjo Božjega Sina, drugi namen pa je približati se človeku v obliki, dostopni čutom. Vendar se, kot pravi Origen, ne smemo zaustaviti pri Kristusovi človeškosti; njegova človeška narava je le stopnica do spoznanja višjih resnic (podobno kot je dobesedno branje Svetega pisma le delno razumevanje Besede)²⁹⁸ in jo je treba preseči. Zdi se, da je vera v učlovečenje Besede pri Origenu le začasna stopnja, nekaj kar dušo, ki želi spoznati Boga, zgolj uvaja v končno motrenje. Motrenje Boga je sicer resda možno samo *per Christum*, toda le zato, ker je poročilo o učlovečenju zajeto v Svetem pismu, ki je razodetje Besede in zato jedro Origenove mistične teologije.²⁹⁹

Druga oznaka za Sina je Modrost, tisto, kar je dojemljivo za razumna bitja, in obenem model, po katerem so ustvarjena vsa razumna bitja.³⁰⁰ Umno bitje, ki je obstajalo pred predkozmičnim padcem in je pozneje, pri učlovečenju, tvorilo Sinovo dušo, je edino bitje, ki se v ničemer ni odvrnilo od Boga; duša, ki je venomer izbirala dobro, je po določenem času to lastnost prisvojila v svojo naravo.³⁰¹

Kristus je v svoji človeškosti pri Origenu obenem tudi odkupitelj, osvoboditelj človeka; da bi ga rešil, s svojo lastno

298 Da za Origena Logos ni nič manj prisoten v Svetem pismu kot v Kristusovi osebi, opozarja večina raziskovalcev, med drugim: Edwards, *Origen Against Plato*, 107 in De Lubac, *History and Spirit: The Understanding of Scripture According to Origène*. (orig.: *Histoire et Esprit: L' Intelligence de l' Écriture d' après Origène*, 1950), 286.

299 Andrew Louth, *Izvori krščanskega mističnega izročila. Od Platona do Dioniza* (Ljubljana: Nova revija, 1993), 100–101.

300 Crouzel, *Origene*, 258, 259.

301 Orig., *P. A.* 2.6.3. Trigg, *Origen*, 25, 26.

človeškostjo in trpljenjem plača demoničnim silam, ki človeka želijo zase. Ker je njegova duša čista, edina ve za načrt odrešenja; to ji daje moč, da gre po smrti v podzemlje, na kraj mrtvih, da jih osvobodi. Duša ukani demona, ki misli, da si jo bo lahko prilastil, toda ne ve, da je obenem Logos in da je njena moč enaka Božji moči.³⁰²

Kljub tej premoči odrešenje pri Origenu ni samoumevno; poleg Božje milosti in njegovega ljubečega načrta ima v Origenovi teologiji pomembno vlogo človekova svobodna volja, ki je nujna za posameznikovo odrešenje.³⁰³ Pomen, ki ga Origen pripisuje svobodni volji, in prepričanje, da ena duša lahko živi le v enem človeškem telesu, njegovo filozofijo dela nezdržljivo z naukom o preseljevanju duš, natančneje s ponovnim utelešenjem človekove duše.³⁰⁴

Izvor duše in predkozmični padec

Z vprašanjem o izvoru človeške duše si je belilo glave nemalo teologov ne le v Origenovem času, ampak tudi pozneje. Origen je s svojo teorijo želel odgovoriti že obstoječima pogledoma traducionistov in kreacionistov. Traducionisti (poglavitni predstavnik je bil Tertulijan, ki je pod vplivom stoicizma prevzel predstavo o duši kot o nečem snovnem) so učili, da duša skupaj s telesom izvira od staršev in nastane ob spočetju neposredno iz starševske zasnove ter nosi v sebi njihov delež.³⁰⁵ Na drugi strani je bilo med Grki prevladujoče mnenje kreacionistov (z njimi je soglašal tudi Hieronim), ki so učili, da Bog neodvisno ustvari dušo, in to v trenutku, ko se ta zlije v telo.³⁰⁶

Na podlagi branja svetopisemskih zgodb o stvarjenju je Origen razvil idejo o dveh stvarjenjih in s tem pojasnil

302 Crouzel, *Origene*, 263, 264.

303 Trigg, *Origen*, 28, 29.

304 Edwards, *Origen Against Plato*, 97–101.

305 Kelly, *Early Christian Doctrines*, 175, 345.

306 Kelly, *Early Christian Doctrines*, 345.

izvor duše. V *Genezi* sta dve zgodbi o stvarjenju;³⁰⁷ Origen ju je bral ločeno, kot poročili o dveh različnih stvarjenjih, duhovnega in fizičnega sveta.³⁰⁸ Po Origenovem mnenju je bil najprej ustvarjen nadčutni svet, svet uma in breztelesnih umnih bitij. Vsa bitja so si bila po svoji naravi enaka, bila so bogopodobna, po svoji svobodni volji pridružena Bogu in so-večna z njim. Oblikovala so predobstoječo Cerkev.³⁰⁹ Ta bitja so se iz sicer neznanih razlogov,³¹⁰ zagotovo pa po lastni volji v nekem trenutku odvrnila od Božje ljubezni in odpadla od njega. Med tem padcem so postala duše treh vrst, ki so se glede na »globino« padca naselile bodisi v demonih, ljudeh ali angelih, pri čemer v *Περί ἀρχῶν* obstaja možnost, da ljudje postanejo angeli.³¹¹

S to hipotezo je Origen odgovoril valentinijancem, ki so zanimali individualno človekovo odgovornost, po drugi strani pa tudi markionistom. Ti so namreč zanimali Stvarnikovo dobroto. Neenake možnosti in neenak položaj, v katerega se brez lastne krivde rodijo ljudje (da je npr. nekdo suženj, drugi premožen, nekdo bolan, drugi zdrav ipd.), so zanje dokaz o Stvarnikovi nepravičnosti. Origen odgovarja, da je položaj, v katerem se znajdejo duše, posledica njihovih predkozmičnih zaslug.³¹²

Za padla umna bitja je Bog ustvaril drugi, čutni, materialni svet, ki ustreza materialni naravi telesa, ki ga je duša

307 1 Mz 1–2,4 in 1 Mz 2,5–25.

308 Harmless, *Desert Christians*, 14.

309 Crouzel, *Origene*, 278.

310 Po eni različici naj bi bil razlog za odvrnitev od Boga neke vrste prezasičenost s kontemplacijo, nekakšen odpor oz. *acedia* (brezbrižnost do duhovnega, lenoba). Druga razlaga skuša biti etimološka: grška beseda za dušo (*ψύχη*) naj bi bila izpeljana iz pridevnika *ψυχός* in naj bi namigovala na to, da so se duše *shladile*, ker niso bile več deležne žara Božje ljubezni. Crouzel, *Origene*, 283.

311 Orig., *P. A.* 1.8.4. Vendar, kot je ugotovil že Hieronim, trditi, da človek lahko postane angel in da se lahko povzpne v stanje, iz katerega ni padel, ne pomeni trditi, da smo bili v preteklosti angeli.

312 Crouzel, *Origene*, 281, 282.

ob padcu privzela. Toda svet ni ječa ali kaznilnica duše; Origen je na tej točki optimist. Spopad s strastmi je nekaj prehodnega, kar je treba na poti do končnega gledanja Boga preseči.³¹³ Čutni, zemeljski svet je pri Origenu nekaj absolutno dobrega; je kraj ozdravljanja in prečiščevanja, možnost, ki jo je dal Bog dušam, da se ponovno vrnejo k njemu. Ne gre za nujno posledično povezavo med izvornim padcem in stvarjenjem čutnega sveta, ampak za svobodno Božjo odločitev; tudi stvarstvo je namreč del Božje ojkonomije.³¹⁴

Origenovo mnenje o posmrtnem življenju

Kaj se zgodi z dušo po smrti? Origen dopušča možnost o več obstoječih svetovih³¹⁵ ali vmesnih stanjih, kamor duše potujejo, da še naprej spoznavajo resnico o Bogu in se očiščujejo za ponovno združitev z njim. Duša, ki ji ne uspe priti nazaj k Bogu, si sama pripravlja ogenj svojih muk – to je goreče kesanje za svoja grešna dejanja.³¹⁶ Večne kazni po Origenovem mnenju ne gre jemati dobesedno; namenjena je v spodbudo tistim, ki jih za moralno življenje ne motivira Božja ljubezen, temveč strah.³¹⁷

Na največja nasprotovanja je Origen naletel zaradi svoje izjave, »da bo konec vedno enak začetku«.³¹⁸ Izjava je odprla dve vprašanji: če so bila umna bitja pri Bogu v začetku brez telesa, kakšna bodo potem telesa po vstajenju? Drugo vprašanje zadeva povračilo za zemeljska dejanja: če so bila vsa umna bitja v začetku združena z Bogom, ali bo kakšna

313 Louth, *Izvori krščanskega mističnega izročila. Od Platona do Dioniza*, 92.

314 Crouzel, *Origene*, 290, 291.

315 Teza, ki jo Hieronim graja v pismu Avitu (*Ep.* 124.1–15). Harmless, *Desert Christians*, 363. Vendar Edwards opozarja, da nikjer pri Origenu ne zasledimo predstave o neskončni seriji svetov, ki naj bi obstajali pred tem svetom, čeprav dopušča možnost, da je nekaj obstajalo. Prim. Edwards, *Origen Against Plato*, 96.

316 Orig., *P. A.* 2.10.4. Kelly, *Early Christian Doctrines*, 473.

317 Trigg, *Origen*, 31.

318 Orig., *P. A.* 1.6.2.; 3.6.3.

razlika v povračilu med pravičnimi in krivičnimi?³¹⁹ Kar zadeva vstajenje telesa (Origen se izogiba izrazu *vstajenje mesa*), je v svoji teoriji po eni strani želel zavreči dobesedno razumevanje Svetega pisma, po katerem naj bi bilo telo obnovljeno v svoji zemeljski naravi in v nebesih deležno posvetnih užitkov, po drugi strani pa je nasprotoval spiritizmu gnostikov in manihejcev, ki so telo povsem izključili iz odrešenja.³²⁰ Origen opozarja, da je človeško telo že na svetu nenehno v stanju spreminjanja, ker je takšna njegova snovna podstat. Kljub spreminjanju pa telesa ohranjajo določene razločevalne prvine, ki ostajajo iste (*εἶδος*, nekakšna različica stoiškega *λόγος σπερματικός*) in so lastne vsakemu telesu posebej. Vstala telesa bodo istovetna z zemeljskimi (ohranila bodo *εἶδος*), toda postala bodo duhovna (Origen se sklicuje na Pavlove besede³²¹).³²²

Kot že rečeno, Origen verjame, da se bodo vse kazni nekoč končale, kar je nujno, če velja misel, da bo ob koncu enako kot v začetku. Duše bodo imele v naslednjih svetovih možnost, da po svoji volji izbirajo dobro, po drugi strani pa poznamo Pavlovo zagotovilo, po katerem bodo ob koncu sveta vse stvari podrejene Bogu, zato se zdi, da bo obnovitve deležen tudi satan.³²³ Ker imajo duše svobodno voljo, se to ne bo zgodilo na silo, ampak prek Božje ljubeče pedagogike. Spet spoznamo Origenovo temeljno misel o vzajemnosti človekove svobodne volje in Božje previdnosti.

319 Trigg, *Origen*, 30.

320 Kelly, *Early Christian Doctrines*, 470, 471.

321 »Tako je tudi z vstajenjem mrtvih. Seje se v propadljivosti, obuja pa v nepropadljivosti. Kar se seje v nečasti, vstaja v veličastvu. Kar se seje v slabosti, vstaja v moči. Seje se duševno telo, vstaja duhovno telo.« (1 Kor 15,42–44.)

322 Kelly, *Early Christian Doctrines*, 472, 473.

323 Kelly, *Early Christian Doctrines*, 474.

Latinski Origen

Kar zadeva Jeklenega,³²⁴ čigar ime je – če smemo primerjati majhno z velikim – še bolj osovraženo kot moje, sem tiho /... / Samo to rečem, da bi želel z osovražnostjo njegovega imena z njim deliti tudi poznavanje svetih spisov.³²⁵

V teh besedah, zapisanih leta 392 v uvodu k *Hebrejskim vprašanjem o Genezi*, lahko zaslutimo precej reprezentativno in kompleksno Hieronimovo držo do Origena: omemba Origenove veličine v nasprotju z lastno neuglednostjo, opurtunistično prilaščanje ali distanciranje od njegove zapuščine in zavest, da si bratsko delita prezir sveta, so skupne točke vseh del, v katerih Hieronim tako ali drugače omenja tudi Origenov delež.

Origen je bil nesporno pisec, ki mu je bil Hieronim v največji meri dolžan. Aleksandrinec svojega asketskega načina življenja ni oblikoval po meniškem vzoru (ker ga takrat še ni bilo), ampak si je prizadeval biti filozof (kar je že *per se* pomenilo biti asket, odvisen od darežljivosti osebnih prijateljev) in kristjan hkrati. Filozof in gramatik, krmar med različnimi filozofskimi smermi (v knjižnici naj bi hranil tudi platonistična in pitagorejska besedila),³²⁶ se je od tedanjih poganskih eklektikov ločil predvsem v tem, da je svoje tehnično filozofsko znanje uporabil na svetopisemskih besedilih, ki so bili v središču njegovega zanimanja, in da se je – dasiravno Grk in kristjan – posvetil hebrejskim besedilom.³²⁷ Menihom Hieronimovega časa, ki so stremeli

324 *Adamantius*, Evzebijev vzdevek za Origena.

325 Hier., *Quaest. Heb. in Gen. Praef.* 72.2. »De Adamantio autem sileo, cuius nomen (si parva licet componere magnis) meo nomine invidiosus est /.../. Hoc unum dico, quod vellem cum invidia nominis eius habere etiam scientiam scripturarum.«

326 Grafton in Williams, *Christianity and the Transformation of the Book. Origen, Eusebius and the Library of Caesarea*, 66–68.

327 O Grkih in njihovih skromnih prevajalskih dosežkih piše Movrin, *Fidus interpres / Zvest prevajalec: Slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja*, 22.

k idealu svetega moža, je Origen lahko ponujal zanimivo in novo življenjsko poslanstvo, ki je združevalo neutrudno tekstnokritiško in eksegetsko dejavnost s krščansko askezo. Po drugi strani pa je kritično vrednotenje Božje besede lahko zvenelo tudi kot grožnja idealu meniške ponižnosti. Doslej je namreč med menihi Božja beseda predstavljala zgolj avtoriteto, ki so ji uklanjali svojo voljo, in ne besedilo, ki bi ga interpretirali.³²⁸

Hieronim svojega občudovanja Origena še zdaleč ni skrival; s portretom, kakršnega je izdelal v pismu Pavli, dobimo vpogled v Origenovo neverjetno ustvarjalnost.³²⁹ Seznam Origenovih del v tem pismu ima tudi to nalogo, da podeli ugled krščanskim in bibličnim besedilom, ki so veljali za nižjerazredne, in omogoči piscu, kakršen je bil Hieronim, da preučevanje krščanske literature postavi v središče svojega poslanstva.³³⁰ Hieronim je Origena posne-
mal tako v preučevanju Svetega pisma kot tudi v načinu življenja – oba sta bila velika zagovornika askeze, delila sta si pogled na telo in povečevala devištvo ter zbirala ob sebi krog učencev, za katere sta bila ključni avtoriteti, kadar je šlo za vprašanja eksegeze ali verskega nauka. Origen je bil lik, s

328 Williams, *Monk and the Book*, 4, 5.

329 Hier., *Ep.* 33. »Videtisne, et Graecos pariter, et Latinos unius labore superatos? Quis enim unquam tanta legere potuit, quanta ipse conscripsit? Pro hoc sudore quid accepit pretii? Damnatur a Demetrio Episcopo, /.../. In damnationem eius consentit urbs Romana: ipsa contra hunc cogit senatum, non propter dogmatum novitatem, non propter haeresim, ut nunc adversus eum rabidi canes simulant: sed quia gloriam eloquentiae eius, et scientiae ferre non poterant, et illo dicente, omnes muti putabantur.« (»Ali vidite, da je delo enega človeka prekašalo Grke in Latince? Kdo je kdajkoli lahko toliko prebral, kolikor je on napisal? In kakšno plačilo je dobil za ves ta znoj? Obosodil ga je škof Demetrij /.../. Na njegovo obsodbo je pristal tudi Rim; proti njemu je zbral senat, ne zaradi novih dogem, tudi ne zaradi krivoverstva, kot ga zdaj dolžijo podivjani psi, ampak zato, ker ne morejo prenesti slave njegove zgovornosti in znanja in ker so ob njegovih besedah vsi videti kot mutci.«)

330 Williams, *Monk and the Book*, 57.

pomočjo katerega je Hieronim dolgo časa utemeljeval svojo predanost eksegezi, svojo finančno odvisnost od zaščitnikov in skok v judovsko tradicijo, toda pretirano naslanjanje na njegov zgled je bilo še pred izbruhom kontroverze na neki način problematično. Če je hotel Hieronim biti kaj več kot le Origenov prevajalec ali nadaljevalec njegovega dela, je moral vzpostaviti svojski pristop. To je dosegel predvsem s tem, da je velik pomen pripisoval svojemu znanju hebrejščine in stiku z judovskimi učitelji. Njegov vir je bila torej neposredno *Hebraica veritas*.³³¹

Zgledovanje po velikem aleksandrinksem teologu je bilo za Hieronima nekaj popolnoma neproblematičnega do leta 393, ko je bil Origenov teološki nauk razglašen za krivoverstvo. Hieronim se je tedaj znašel pred dilemo: kako upravičiti odkrito navezanost na Origena in obenem ohraniti ugled pravoverneža? Kako predočiti njegove zasluge neodvisno od spornih teoloških spekulacij?

Zdi se, kot ugotavlja Elizabeth Clark, da je Hieronim položaj antiorigenista zavzel bolj iz osebnih kot iz intelektualnih razlogov.³³² Hieronim ni ustvarjal spisov s sistematičnim in celostnim prikazom posameznih poglavij iz teologije, pač pa lahko njegovo teološko misel in morebitni origenizem razberemo zgolj iz komentarjev k posameznim svetopisemskim knjigam in iz polemičnih spisov.

Do leta 396 se Hieronim ni pretirano trudil distancirati se od Origenove teologije.³³³ Z dostopom do Origenovih besedil se je celo hvalil, saj mu je zagotavljal svojevrstno karizmo in ga ločil od latinskih predhodnikov. V predgovoru h *Komentarju k Pismu Galačanom*³³⁴ na primer poudarja,

331 A tudi tukaj obstaja domneva, da je celo svoje stike z Judi opisal le na podlagi Origenovih pričevanj in da je judovske vire uporabljal prek grških virov. Prim. Williams, *Monk and the Book*, 75, 77, 221–232.

332 Clark, *Origenist Controversy*, 121.

333 Clark, *Origenist Controversy*, 122.

334 Razlog, zakaj se je Hieronim najprej lotil *Pisma Galačanom*, Raspanti najde v samem liku Pavla, ki naj bi bil zlasti v tretjem in četrtem

da bo njegovo delo povsem temeljilo na Origenovem, saj se sam ne čuti dovolj kompetentnega; ne moremo pa ugotoviti, v kolikšni meri se je v resnici opiral na Origena.³³⁵

Prvi mesti, na katerih Origenu očita zmotne trditve, sta pismo Vigilanciju iz leta 396 in spis *Proti Janezu Jeruzalemskemu*, a še tu je njegov seznam kopija Epifanijeve obtožnice. Zdi se, da za Hieronima do izbruha spora nobena Origenova trditev ni bila sporna, še več, v *Komentarjih k Pismu Efežanom* in v *Komentarjih k Pridigarju* (napisanih v poznih osemdesetih letih) najdemo mesta, ki so pozneje bremenila ugled njegove pravovernosti. Čeprav v *Komentarjih k Pismu Efežanom* Hieronim nobene razlage ne pripisuje neposredno Origenu (le v predgovoru omeni, da si je gradivo sposojal pri Didimu, Apolinarju in Origenu), Rufin v *Zagovoru proti Hieronimu*³³⁶ našteje petnajst mest, ki kažejo na to, da se je Hieronim prav v *Komentarjih k Pismu Efežanom* identificiral z Origenovim naukom iz njegovega komentarja k taistemu Pavlovemu pismu. Rufin se ne trudi navajati in vzporejati obeh besedil, temveč skuša dokazati, da se Hieronim z Origenom *strinja*. Vsekakor so Origenovi *Komentarji k Pismu Efežanom* Hieronima več kot le navdihovali; iz njih

poglavju nekakšen začetnik alegoričnega branja Svetega pisma. Pavel hkrati predstavlja vzor eksegeze. Prim. Raspanti, »Jerome's *Commentary on Galatians* in his Exegetical Production,« 162–171.

335 Že njegov predhodnik Marij Viktorin se je lotil komentarjev k Pavlovim pismom, vendar, kot pravi Hieronim, njegovo delo zaradi pomanjkljivega znanja ni prepričljivo. Sam je ubral drugačno pot: »Kaj, naj bi jaz brezglav in nespameten obljubljal, čemur še on ni bil kos? Nikakor! Nasprotno se mi zdi, da sem pri tem še bolj previden in boječ in ker čutim omejenost svojih moči, sem sledil Origenovim *Komentarjem*.« (Hier., *Comm. in Gal. Praef.*) Prim. Williams, *Monk and the Book*, 189, 190.

336 Prim. Clark, *Origenist Controversy*, 123. Seznam Rufinovih obtožb ne prinaša vsebinskih novosti. V raznih variacijah mu očita naslednje Origenove zmote: vero v predobstoj duš; skrivanje za tujim mnenjem; vero v apokatastazo; prepričanje, da je telo ječa duše in da so bili ljudje v predobstoj enaki angelom; alegorično interpretacijo in iskanje skritega pomena v Svetem pismu.

je nedvomno črpal. Še več: kjer se je Hieronim strinjal z Origenom, je njegove misli predstavil kot svoje lastne in posnemal celo njegove napake. V njegovih *Komentarjih k Pismu Efežanom* tako odmevajo Origenovi odgovori sočasnim herezijam, ki v Hieronimovem času sploh niso bile več pereče.³³⁷ V sporu z Rufinom je Hieronim izkoristil dejstvo, da vloga komentarjev očitno še ni bila natančno opredeljena in da je bila etika prisvajanja tuje intelektualne zapuščine veliko bolj ohlapna. Če si je Hieronim pri pisanju svojih *Komentarjev k Pismu Efežanom* prikrito prisvajal Origenove ideje in dajal vtis, da gre za njegove lastne misli, se je v sporu z Rufinom od njih oddaljil: čeprav je navajal Origenov nauk, to še ne pomeni, da se je z njim strinjal.³³⁸

To časovno razvrstitev na neki način zmoti Hieronimova že omenjena previdnost pri prevodih Origenovih homilij k Izaiju. Kar pet od devetih homilij vsebuje Origenovo trinitarično razlago Izaijevega videnja dveh serafov ob prestolu.³³⁹ Origen je serafa identificiral z dvema Božjima osebama, Sinom in Svetim Duhom, ki se klanjata Očetu in ga slavita. Prevodi so po vsej verjetnosti Hieronimovo mladostno delo, nastalo v Konstantinoplu leta 380/1,³⁴⁰ in nimajo mesta v impozantnem katalogu del, ki ga Hieronim razgrinja v *De viris illustribus* leta 392. Avtor jih ne omenja niti v *Komentarijih k Izaiji*, ki so nastali nekje med letoma 408 in 410. Edini, ki jih pripiše Hieronimu, je Rufin. Vzrok, zakaj je Hieronim, ki se

337 Heine, *The Commentaries of Origen and Jerome on St Paul's Epistle to the Ephesians*, 18, 20.

338 Origenovi *Komentarji k Pismu Efežanom* so ohranjeni zgolj v fragmentih, zato je težko natančno razbrati njihovo vsebino. Kljub temu Heine dokazuje, da jim je Hieronim v splošnem precej zvesto sledil. Na podlagi Rufinovih opozoril, kje vse je Hieronim prevzel Origenov nauk, avtor sklepa tudi o izgubljenih delih omenjenih Origenovih komentarjev. Heine, *The Commentaries of Origen and Jerome on St Paul's Epistle to the Ephesians*, 10–17.

339 Iz 6, 1–6.

340 Fürst, »Jerome Keeping Silent: Origen and his Exegesis of Isaiah,« 142.

je sicer prizadevno ponašal s svojo prevajalsko produkcijo, prevode teh homilij zamolčal, je najbrž dejstvo, da je bil okrog leta 380 subordinacionizem že ožigosan za temeljno krivoversko zablodo arijanstva. Omemba prevodov bi tako lahko kalila zaupanje v neoporečnost Hieronimovega creda. Ker je bila Origenova razlaga videnja, v katerem sta bila Sin in Sveti Duh podrejena Očetu, sporna, jo je Hieronim sicer prevedel, a na štirih mestih dodal svoje ortodoksne opazke, ki so Origena na neki način branile pred teološkimi standardi četrtega stoletja.³⁴¹ Kot je razvidno iz domnevno Teofilovega traktata,³⁴² v katerem pisec grobo kritizira Aleksandrinca in navaja tudi izvirne odlomke iz Origenove pridige, je Hieronim v svojem prevodu nekatere sporne stavke enostavno izpustil. S svojega stališča se je Hieronim razlagi Izaijeve prikazni posvetil v posebni knjižici *De seraphim*, ki je nastala leta 380/1 (domnevno kmalu po prevodu homilij). Hieronim se tu povsem distancira od Origenove sheme in Izaijevo videnje razlaga kristološko: oseba na tronu je Kristus, serafa pa predstavljata Staro in Novo zavezo, kar naj bi podkrepila tudi odlomka iz *Janezovega evangelija* in *Apostolskih del*. Ta interpretacija, katere idejni oče je bil Evzebij iz Cezareje, zanimivo kaže tendence antijudovske apologetike tistega časa, ki si je rada prisvajala evangelije in z njimi spajala Staro zavezo.

A zdi se, da je bilo leto 381 prezagodnje za zavesten odpor ali premišljen obračun z Origenovo zapuščino; po vsej

341 Orig., *In Es. hom.* 1.4.: »Ne misli, da je to žalitev narave, če Oče pošilja Sina. In končno – da bi spoznal enost božanstva v Trojici, v pričujočem spisu pravi, da samo Kristus zdaj odpušča grehe, vendar je gotovo, da grehe odpušča Trojica. Kdor namreč verjame v enega, verjame v vse.« 3.3.: »Ne smemo misliti, da ‚modrost‘, ‚razum‘ in drugi ‚duhovi‘ kaj pogrešajo, ker je njihova hrana nekaj drugega. Hrana za vso Božjo previdnost je ena: narava Boga.« Po: Fürst, »Jerome Keeping Silent: Origen and his Exegesis of Isaiah,« 143.

342 V grščini naj bi nastal okrog leta 400, Hieronim pa ga je prevedel v latinščino. Danes pamflet nosi naslov *S. Hieronymi Stridonensis presbyteri tractatus contra Origenem de visione Esaiiae*.

verjetnosti gre pri spreminjanju razlage za obračun z arijanizmom. Zanimivo pa je, da Hieronim v pismu Vigilanciju iz leta 396 prav istovetenje serafov z Božjima osebama Origenu šteje za največji greh.³⁴³

Prvo sumljivo origenovsko trditev izpod Hieronimovega peresa najdemo v odlomku iz *Komentarjev k Pismu Efežanom*, v katerem piše, da bodo po smrti odpravljene razlike med spoloma in da bomo ljudje kakor angeli.³⁴⁴ Ta misel je povsem skladna s Hieronimovim odnosom do telesa, kot ga lahko razberemo iz njegovega sočasnega delovanja. Človeška bitja, seveda tudi sebe, je namreč razumel strogo duhovno, kar mu je omogočalo, da je odnose gradil na podlagi »sorodnosti umov«,³⁴⁵ kot da »omejitve in nevarnosti telesa ne bi vplivale nanje«. ³⁴⁶ Od tod neobremenjeno druženje z vernimi Rimljankami, s katerimi ga je povezovalo duhovno očetovstvo. Po drugi strani je Hieronim, preizkušani puščavnik, poznal vse temačne plasti človeškega telesa, ki zahtevajo neprestan nadzor, zato se je z vsem srcem postavil na stran deviškosti in aseksualne plodnosti.³⁴⁷ Po Hieronimovem (in še prej Origenovem) mnenju je pričakovati, da nas bodo nebesa rešila *trna v mesu*.

343 Hier., *Ep.* 61.2.

344 Hier., *Comm. in Eph.* (PL 26.659): »Foveamus igitur et viri uxores, et animae nostra corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas. Et nequaquam sit sexuum ulla diversitas: sed quomodo apud angelos non est vir et mulier: ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, jam nunc incipimus esse quod nobis in coelestibus repromissum est.«

345 Brown, *Telo in družba*, 463.

346 Brown, *Telo in družba*, 463.

347 Hieronimova radikalna stališča so prišla na dan predvsem v pamfletu, v katerem se je lotil Jovinijana. Jovinijan je na poročene pare in posvečene device gledal z enako mero spoštovanja. Hieronim je bil povsem nasprotnega mnenja; poročeni stan po njegovem mnenju ne sega svetosti in vzvišenosti devištva niti do kolen. Na poroko je Hieronim gledal kot na *vdajo mesu*, kar je poželo zgražanje tudi med najbolj pobožnimi zagovorniki celibata v njegovem času. Prim. Brown, *Telo in družba*, 468–470.

Iz *Komentarjev k Pismu Efežanom* je postal sporen tudi stavek, ki pravi, da so bili pred začetkom sveta izbrani svetniki in preroki ter nato poslani v svet, da bi grešne duše tolažili in jih poučevali. Trditev je pripisana *nekomu, ki skuša dokazati, da je Bog pravičen*, pri čemer pisec ne imenuje svojega vira:

Alius vero qui Deum iustum conatur ostendere, quod non ex praeiudicio scientiae suae, sed ex merito electorum unquamque eligat, dicit, ante visibiles creaturas, coelum, terram, maria et omnia quae intra ea sunt, fuisse alias invisibiles creaturas, in quibus et animas, quae ob quasdam causas, soli Deo notas, deiectae sint deorsum in vallem istam lacrymarum, in locum afflictionis et peregrinationis nostrae, in quo sanctus constitutus orabat ut ad sedem pristinam reverteretur /.../ Itaque priusquam animae, *inquiunt*, praecipitarentur in mundum, et mundus ex animalibus fieret cum habitatricibus suis, in infimum ipse deiectus, elegit Paulum Deus et ei similes coram se, qui erant sancti et immaculati.³⁴⁸

Po rabi konjunktiva in besedici *inquiunt* lahko sklepamo, da Hieronim navaja tuje mnenje, vendar do njega nikakor ni kritičen. V istih komentarjih najdemo trditev, da bodo ljudje po smrti dobili anglesko naravo in da bodo vsi (tudi grešniki in neverniki) odrešeni, pri čemer bodo glede na zaslugе zemeljskega življenja dosegli primeren položaj v posmrtnem življenju.³⁴⁹ Hieronim se je pozneje izgovarjal, da

348 Prim. Hier., *Comm. in Eph.* 1. (k Ef 1,4). (PL 26.548). »Nekdo drug pa, ki hoče pokazati, da je Bog pravičen, ker naj bi vsakogar izbral po zaslugah in ne na podlagi pred-sodbe svoje vednosti, pravi, da so pred vidnimi ustvarjeninami, pred nebom, zemljo, morjem in vsem, kar je v njem, obstajale nevidne ustvarjenine in v njih duše. Te so bile zaradi določenih razlogov, ki jih pozna le Bog, vržene dol v to solzno dolino, v kraj trpljenja in potovanja, kjer izbrani sveti moli, da bi se vrnil na prejšnje mesto ... Pravijo torej, da preden naj bi bile duše vržene v svet in preden naj bi iz bitij nastal svet s svojimi prebivalci in bil tudi sam vržen navzdol, je Bog ob sebi izbral Pavla in njemu podobne, ki so bili sveti in brezmadežni.«

349 Clark, *Origenist Controversy*, 124. (PL 26.609): »Aut certe illud subtilius indicatur, quod in fine et consummatione rerum in pristinum

je v komentarjih zbral le različna mnenja, kar še ne pomeni, da se je z njimi strinjal. Njegova »krivda« bi bila torej le v tem, da napačnih mnenj ni odkrito zavrnil. Po drugi strani pa najdemo dve mesti, na katerih se očitno distancira: kot herezijo označi trditev, da bo ob koncu sveta vse v enem stanju, tj. v stanju angelov, in mnenje, da v prihodnosti ni zunanje kazni za grehe, ampak le duševno trpljenje.³⁵⁰ Na podlagi teh dveh mest bi lahko pričakovali (kot je že Rufin), da se bo jasno opredelil tudi pri drugih mnenjih. Toda v *Komentarjih k pismu Efežanom* ni sledu o doslednem pretresu tujega mnenja. Očitno je, da se Hieronim še ni zavedal nevarnosti izjav, ki so po letu 393 postale problematične. Po mnenju Elizabeth Clark so omenjena mesta v teh komentarjih dopuščala Rufinu, da je Hieronimu očital origenizem in omajal njegovo obrambo v *Zagovoru proti Rufinu*, da je bila ta videti površinska.³⁵¹

Tudi v *Komentarjih k Psalmom* se je Hieronim močno opiral na Origenovo interpretacijo in jo navajal za svoj zgled. Odločno je nasprotoval mnenju traducionistov in trdil, da bo prišel čas, ko greha in satana ne bo več. Predstavil je tudi mnenje *nekaterih*, ki mislijo, da so se duše spustile v sedanja telesa.³⁵² Pri razlagi psalma 145 je nasprotoval novacionistom in njihovemu strogemu stališču o zasluženem odrešenju ter podobno kot Origen trdil, da ničemur in nikomur ni vzeta možnost odrešenja.³⁵³

statum restituenda sint omnia, quando omnes unum corpus efficiemur, et in virum perfectum reformabimur: et oratio pro nobis Salvatoris implebitur: *Pater, da, ut quomodo ego et tu unum sumus, sic et isti in nobis unum sint.*« (»Ali pa to subtilneje nakazuje, da bo na koncu in ob dovrstitvi sveta vse vrnjeno v prvotno stanje; in tedaj bomo vsi sestavljali eno telo in bomo nazaj oblikovani v popolnega moža. In izpolnila se bo Odrešenikova molitev za nas: *Oče, daj, da bi bili vsi eno, kakor si ti, Oče, v meni in jaz v tebi, da bi bili tudi oni v naju ...*«)

350 *Comm. Eph.* 2 (PL 26.535) in *Comm. Eph.* 3 (PL 26.555).

351 Clark, *Origenist Controversy*, 124.

352 Hier., *Comm. in Psalmos* 33.15; 37.10; 58.4.

353 Clark, *Origenist Controversy*, 125.

V predgovoru k drugi knjigi *Komentarjev k Miheju* prvič srečamo Hieronimovo obrambo, ki je kakorkoli povezana z Origenom. Hieronim se je zagovarjal pred namigovanjem nesramnežev, ki so trdili, da so njegovi komentarji večinoma prevzeti od aleksandrijskega teologa. Šlo je predvsem za očitek neizvirnosti, toda Hieronim se nikakor ni sramoval svojega dela, pač pa je v Terencijevem slogu zavrnil obrekljivce in navedel druge latinske pisce, ki so se opirali na Origena.

Moneo autem tauros pingues, qui circumdederunt me, ut quiescant et desinant maledicere, malefacta ne noscant sua, quae proferentur post, si pergant laedere. Nam quod dicunt, Origenis me volumina compilare, et contaminari non decere veterum scripta: quod illi maledictum vehemens esse existimant, eamdem laudem ego maximam duco, cum illum imitari volo, quem cunctis prudentibus, et vobis placere non dubito. Si enim criminis est Graecorum benedicta transferre, accusetur Ennius et Maro, Plautus, Caecilius et Terentius, Tullius quoque et caeteri eloquentes viri, qui non solum versus, sed multa capita et longissimos libros ac fabulas integras transtulerunt. Sed et Hilarius noster furti reus sit, quod in psalmos quadraginta ferme millia versuum supradicti Origenis ad sensum verterit.³⁵⁴

Čeprav *Komentarjev k Miheju* ne moremo natančno datirati,³⁵⁵ se zdi, da so nastali, preden se je Origen znašel

354 Hier., *In Michaeam* 2. prolog.: »Svarim pa zavaljene bike, ki me napadajo, naj utihnejo in me nehajo obrekovati, da ne bodo spoznali svojih grdobij, ki jih bom navedel, če ne nehajo žaliti. Pravijo namreč, da si prilaščam Origenove zvitke in da se ne spodobi prenarajati spisov starih. To, kar imajo oni za silno žalitev, si jaz štejem v veliko hvalo, kajti posnemati želim nekoga, ki je všeč vsem razumnim ljudem, nedvomno tudi vam. Če je zločin prevajati blagoslove Grkov, naj bodo obtoženi tudi Enij, Vergilij, Plavt, Cecilij, Terencij, Cicero in vsi zgovorni možje, ki so prevajali ne le verze, ampak mnoga poglavja, obsežne knjige in cele zgodbe. In tudi naš Hilarij naj bo obtožen kraje, kajti v štiridesetih psalmih je po smislu prevedel skoraj tisoč Origenovih verzov.«

355 Clark, *Origenist Controversy*, 126.

na zatožni klopi, kajti Hieronim v njih ne govori o očitkih origenizma.

Tudi v *Ep.* 55.5., v kateri se posveča razlagi svetopisemskega odlomka o koncu sveta,³⁵⁶ ko se bo Sin podredil Očetu in bo Bog povsod in v vsem, ni sledu o eksegezi z Origenove perspektive, pač pa Hieronim odlomek brani pred obtožbo arijanskega subordinacionizma.

Christus in his qui fideles sunt, subiectus est Patri: quia omnes credentes, imo omne hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. In his autem qui increduli sunt, id est, Iudaeis et Ethnicis et Haereticis, insubiectus esse dicitur, quia pars membrorum eius non est subiecta fidei. In fine autem mundi cum omnia membra regnantem viderint Christum, id est, corpus suum, etiam ipsa subiciuntur Christo, id est, corpori suo, ut omne Christi corpus subiciatur Deo, et Patri; ut sit Deus omnia in omnibus.³⁵⁷

Kljub temu da se pismo datira že v sredo devetdesetih³⁵⁸ in da bi bil odlomek primerna iztočnica za soočenje z origenističnim naukom o apokatastazi, se zdi, da se Hieronim še ni čutil izzvanega, da bi se bodisi istovetil z Origenom ali se distanciral od njega.³⁵⁹

Šele leta 396 v Hieronimovem pismu Vigilanciju zasledimo prvi seznam Origenovih zmot. »Erravit de resurrectione corporis; erravit de animarum statu, de diaboli poenitentia, et quod his maius est, Filium Dei, et Spiritum Sanctum in

356 1 Kor 15,25–28.

357 Hier., *Ep.* 55.5.: »V njih, ki verujejo, je Kristus podvržen Očetu; kajti vsi verniki in celo ves človeški rod se šteje med ude njegovega telesa. Rečeno je, da v njih, ki ne verujejo, to je v Judih, poganih in heretikih, Kristus ni podvržen, ker se del njegovih udov ne podreja veri. Ob koncu sveta, ko bodo vsi udje videli kraljevati Kristusa, torej svoje telo, se bodo celo sami podvrgli Kristusu, se pravi, svojemu telesu, da se celotno Kristusovo telo podredi Bogu in Očetu; da bo Bog vse in v vseh.«

358 Nastalo naj bi med letoma 393 in 397. Prim. Clark, *Origenist Controversy*, 127.

359 Clark, *Origenist Controversy*, 127.

Commentariis Isaiae, Seraphim esse testatus est.«³⁶⁰ Hieronim v njem Vigilanciju zagotavlja, da je pri Origenovih naukih vedno ločeval dobro od slabega, in v dokaz temu Vigilancija vabi k branju *Komentarjev k Pismu Efežanom* in *Komentarjev k Pridigarju*.³⁶¹

Svojo novo držo antiorigenista je Hieronim nadaljeval tudi v *Komentarjih k Joni* in v *Komentarjih k Matejevem evangeliju*. V prvih se je eksplicitno odrekel alegorični interpretaciji, ki je temeljila na Origenovem delu *Περὶ ἀρχῶν* in izenačevala kralja Niniv s hudičem, ki se bo ob koncu sveta pokesal in bo vrnjen v prvotno stanje.

Scio plerosque regem Ninive /.../ super diabolo interpretari, qui in fine mundi (quia nulla rationabilis, et quae a Deo facta sit, creatura pereat) descendens de sua superbia, acturus sit poenitentiam, et in locum pristinum restituendus. /.../ Sed hoc quia sancta Scriptura non dicit, et evertit penitus timorem Dei, dum facile homines labuntur ad vitia, putantes etiam diabolum, qui auctor malorum est, et omnium peccatorum fons, acta poenitentia, posse salvari, de nostris mentibus abiciamus.³⁶²

360 Hier., *Ep.* 61.2.: »Motil se je glede vstajenja telesa, o položaju duš, o satanovem kesanju; in kar je še več od tega – v *Komentarjih k Izaiji* je trdil, da je Seraf Božji Sin in Sveti Duh.«

361 Hier., *Ep.* 61.2.: »Lege ad Ephesios libros, lege caetera opuscula mea, maxime in Ecclesiasten Commentarios: et liquido pervidebis, me ab adolescentia nunquam alicuius auctoritate deterritum, acquievisse haereticae pravitati.« (»Beri knjige k *Efežanom*, beri druga moja krajša dela, še posebno *Komentarje k Pridigarju*; jasno boš spredidel, da od mladosti nikdar nisem pristal na kako heretično izprijenost, ker bi me kdo ustrahoval s svojo avtoriteto.«) Po: Clark, *Origenist Controversy*, 127.

362 *Comm. in Ion.* PL 25.418.: »Vem, da jih večina kralja Niniv razlaga s hudičem, ki se bo ob koncu sveta spustil s svoje ošabnosti, se kesal in se vrnil v prvotno stanje (kajti nobeno z umom obdarjeno bitje, ki ga je ustvaril Bog, ne bo umrlo). /.../ Toda ker tega Sveto pismo ne trdi in ker to mnenje odvrča strah pred Bogom – saj ljudje zlahka zdrsrnejo v grehe misleč, da je celo hudič, ki je vzrok zla in vir vseh grehov, lahko odrešen, če se pokesa –, si ga izbijmo iz glave.«

Poleg odmika od alegorične razlage je opazen tudi Hieronimov zaostreni pogled na apokatastazo, ki je značilen tudi v *Komentarjih k Matejevem evangeliju*. Prav pri odnosu do »obnovitve vseh stvari« je mogoče videti določen razvoj: Hieronim je leta 393 v pismu Vigilanciju kot največjo zablodo izpostavil razlago Izaijevih serafinov, v kateri je Sin sumljivo podrejen Očetu, v *Zagovoru proti Rufinu* iz leta 402 pa postane Origenov izvorni greh prav vera v apokatastazo in predobstoj duš. Ta nova Hieronimova občutljivost, ko gre za plačilo v posmrtnem življenju, je bila posledica spora z Jovinijanom (leta 393). Glavno vprašanje tega spora, drzno segajoče v domeno Troedinega, je zadevalo plačilo v nebesih. Jovinijan je bil mnenja, da je plačilo v nebesih za vse eno in enako, Hieronim pa je menil, da bo v življenju po smrti med bitji veljala določena hierarhija, svoje mesto v njej pa si bo posameznik zaslužil z deli zemeljskega življenja.³⁶³ Hieronim je torej razvil pojem apokatastaze z določeno omilitvijo: jasno je, da Božje usmiljenje presega vse človeške grehe, vendar to ne pomeni, da bosta v posmrtnem življenju vlačuga in devica deležni enakega plačila.³⁶⁴ V nebesih bodo torej kristjani razvrščeni glede na moralne zasluge v življenju; možnost satanove vrnitve v začetno stanje pa je Hieronim zavrnil že zelo zgodaj v sporu z Jovinijanom. Ta odgovor je pozneje ponovil tudi v *Zagovoru proti Rufinu*.³⁶⁵

V spisu *Proti Janezu Jeruzalemskemu*, ki sodi v obdobje med letoma 396 in 399, se je Hieronim prvič spopadel z očitkom origenizma. Seznam Origenovih osmih naglavnih grehov, ki jih je v povračilo pripisal Janezu, si je sposodil iz Epifanijevega pisma, ravno tako naslovljenega na Janeza. Kljub temu je treba pripomniti, da se tožnika precej razli-

363 Clark, *Origenist Controversy*, 129.

364 Hier., *Advers. Iov.* 1.3. Prim. Clark, »The Place of Jerome's *Commentary on Ephesians* in the Origenist Controversy,« 165.

365 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.7.

kujeta, na primer: pri vprašanju, ali so duše nastale iz angelov, se je Hieronim nekoliko distanciral in odgovoril, da je vprašanje nerelavantno, kajti Origen ni nikjer trdil, da bi bile duše некоč angeli.³⁶⁶ Epifanij je namreč to trditev pripisal Origenu.³⁶⁷ Zdi se, da je Hieronim preveč dobro poznal Origenova dela, da bi lahko brezglavo nasedel kakršnikoli cvetki antiorigenizma. Seznam je sicer vseboval osem očitkov, toda Hieronim se je v spisu *Proti Janezu Jeruzalemskemu* posvetil predvsem dvema: vprašanju o naravi vstalega telesa in vprašanju o izvoru duše. Od »duhovnega« človeka, kakršen je bil, bi pričakovali, da bo zvest Origenovemu »fluidnemu« človeku, čigar spol je le eden od stadijev in posledica začasne ujetosti v telo. Toda Hieronim je postal antiorigenist in se je oprijel pojmovanja, ki je človeka videlo kot moškega ali kot žensko. Pomembno je postalo nebeško plačilo za askezo in devištvo. »Nihče ni nikdar hvalil kamna zaradi njegove vzdržnosti,« je Hieronim zapisal v enaintridesetem poglavju omenjenega spisa.³⁶⁸ Človek je telo in to telo (z vsemi organi vred) bo vredno nagrade vstajenja.³⁶⁹ S tem je Hieronim prelomil s svojo preteklostjo in razveljavil svojo učiteljsko vlogo v odnosu do Marcele in Pavle. Spodkopal je vero v popolno preseganje spolnih razlik, na katerem je temeljilo njegovo »duhovno« sestajanje z učenkami.³⁷⁰

Glede vprašanja o izvoru duš se Hieronim, kot pravi v spisu *Proti Janezu Jeruzalemskemu*, nikdar ni obrnil za nasvet k Origenu, čigar mnenje je bilo na tej točki pogansko.³⁷¹

366 Hier., *Contra Ioh. Hier.* 17.: »Nec Origenes umquam dixit ex angelis animas fieri, cum ipsos angelos nomen esse officii doceat, non naturae.«

367 Clark, *Origenist Controversy*, 134.

368 Hier., *Contra Ioh. Hier.* 31.: »Quis enim umquam lapidem coronavit, quia virgo permanserit?«

369 Brown, *Telo in družba*, 471–474.

370 Brown, *Telo in družba*, 475.

371 Hier., *Contra Ioh. Hier.* 17. Hieronim na kratko povzame Origenov nauk o dušah (tudi Angeli, Prestoli, Vladarstva, Moči ... so duše, ravno tako sonce, luna in vse zvezde) in doda: »Non est istius temporis

V tej polemiki je popolnoma samozavestno zagovarjal mnenje kreacionistov, ne da bi se zavedal, da se loteva teme, ki še ni dobila uradnega epiloga. Med drugim je to vprašanje mučilo Avguščina, ki je s svojimi pismi Hieronimu odprl pogled v resnost te debate, še posebno ko se je vprašanju o izvoru duše pridružilo vprašanje, od kod izvorni greh.

Šele ko je do Hieronima prispelo pismo Pamahija in Oceana z zahtevo, naj reagira na Rufinov prevod *Περὶ ἀρχῶν* in prolog h knjigi, se je ovedel, v kakšno nevarnost ga je spravila njegova navezanost na Origena.³⁷² V *Ep.* 84 je sledil njegov že dobro znani alibi: Origena je občudoval kot pisca in komentatorja, ni pa prevzemal njegovih spekulativnih teorij.³⁷³ V pismu Hieronim zagovarja vstajenje mesa in zavrže apokatastazo (oziroma jo nadomesti s svojo vizijo hierarhično urejenih nebes), vseeno pa lahko v njem najdemo sled kesanja zaradi mladostne navezanosti na Aleksandrinca:³⁷⁴

Sed fac me errasse in adolescentia, et philosophorum, id est, gentilium studiis eruditum, in principio fidei dogmata ignorasse christiana: et hoc putasse in apostolis, quod in Pythagora et Platone et Empedocle legeram: cur parvuli in Christo atque lactentis errorem sequimini?³⁷⁵

Hieronim je tudi pozneje dajal vtis, da je res iskreno ločeval bogato vsebino Origenovih spisov od njegovih zmot. Leta 400, na vrhuncu spora o Origenu, je Pavlinu iz Nole,

contra dogma gentilium, et ex parte Platonicum, scribere.« (»Zdajle ni čas, da bi pisal proti poganski, deloma platonistični dogmi.«)

372 Clark, *Origenist Controversy*, 137.

373 Hier., *Ep.* 84.2. »Laudavi interpretem, non dogmatisten: ingenium, non fidem: Philosophum, non Apostolum.« (»Hvalil sem prevajalca, ne dogmatika; nadarjenost, ne vere; filozofa, ne apostola.«)

374 Clark, *Origenist Controversy*, 138.

375 Hier., *Ep.* 84.6.: »Toda recimo, da sem se motil v mladosti, da sem se izobraževal pri filozofih, torej poganskih piscih, in na začetku nisem poznal naukov krščanske vere. In da sem pripisal apostolom, kar sem prebral pri Pitagori, Platonu in Empedoklu. Zakaj sledite zmoti malega in mlečnozobega v Kristusu?«

ki ga je spraševal, kako razlagati nekatere svetopisemske odlomke, priporočil³⁷⁶ v branje svoj prevod *Περί ἀρχῶν*, čeprav so bila prav ta poglavja daleč od neoporečnosti. Istočasno je v *Ep.* 86 škofu Teofilu čestital za uspešen boj proti origenizmu v Egiptu.³⁷⁷

Zanimiva je tudi razlaga psalma 144, ki jo najdemo v homilijah o psalmih. Čeprav se zdi, da se je Hieronim že popolnoma odpovedal Origenovemu pojmovanju telesa, ob stavku: »Človek je podoben hlapu, njegovi dnevi so kakor senca, ki izgine,« še privre na dan stara Origenova predstava o pretočnosti telesa, neobstoynosti fizičnih vezi in minljivosti posameznikovih telesnih karakteristik, predstava, ki je bila Origenu odskočna deska za proces »spreminjanja telesa v prihodnjih obdobjih njegovega obstoja« do prehoda v »nekdanjo brezmejno identiteto«. ³⁷⁸ Skratka, predstava, ki nikakor ni kompatibilna z vero v vstajenje mesa.³⁷⁹

V *Zagovoru proti Rufinu* bi pričakovali Hieronimovo konkretnjšo opredelitev do Origenovega nauka. Vendar se Origena Hieronim v prvi knjigi loti le tam, kjer zagovarja *Komentarje k pismom Efežanom*, v drugi knjigi pa ponovno našteje sedem Origenovih zmot, ki se nekoliko razlikujejo od prejšnjega seznama.³⁸⁰ Izpusti Origenovo ale-

376 Hier., *Ep.* 85,3.

377 Hier., *Ep.* 86.: »... totus mundus exultet, et in tuis victoriis gloriatur.«
(»... Ves svet se veseli in se baha s tvojo zmago.«)

378 Prim. Brown, *Telo in družba*, 215, 216.

379 Clark, *Origenist Controversy*, 140.

380 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.12.: »Med mnogimi slabimi Origenovimi nauki se mi zdijo najbolj heretične naslednje trditve: da je Božji Sin ustvarjen; da je Sveti Duh služabnik; da si svetovi sledijo v neskončnost; da so se angeli spremenili v človeške duše; da je Odrašenikova duša obstajala, še preden se je rodil iz Marije, in ta duša, čeprav je bila v podobi Boga, se ni ljubosumno oklepala svoje enakosti z Bogom, ampak je samo sebe izpraznila tako, da je prevzela podobo služabnika; da ob vstajenju naša telesa ne bodo imela istih udov, ker tako ali tako ne bo več nalog zanje in nam bi bili vrnjeni po nepotrebnem, sama telesa, neznatna in duhovna, pa bodo postopno izginjala in se počasi razblinila v blag vetrič ali v nič; in da bodo ob obnovitvi sveta,

gorično interpretacijo odlomka iz *Geneze* in njegovo trditev, da so ljudje izgubili bogopodobnost, odločneje pa zavrne apokatastazo in poenoteno plačilo v nebesih.³⁸¹ Sicer je bil Hieronim v poznejših delih veliko bolj pazljiv, ko je šlo za vprašanja, v katerih bi se lahko zapletel v origenistični spor. V pismu Avitu še enkrat povzame vse Origenove zmote in Avita posvari pred pastmi, ki jih skriva v sebi razvpita Origenova knjiga (pa čeprav v njegovem lastnem prevodu).

Tudi pismo 119 kaže, da je po origenističnem sporu Hieronim postal izredno previden, sploh pri vprašanjih glede eshatologije. V pismu iz leta 406 naj bi odgovoril dvema menihoma na njuno dilemo, kako pravilno razumeti svetopisemski odlomek »... vsi bomo zaspali, ne bomo pa vsi spremenjeni«, ki ga lahko beremo tudi »... vsi ne bomo zaspali, a vsi bomo spremenjeni«.³⁸² Čeprav odlomek ponuja možnost za razpravo o vstalem telesu, se v tem pismu Hieronim vnaprej opravičuje za naglico, v kateri je pisal, v nadaljevanju pa ne poda jasnega odgovora in predvsem ne nastopi v prvi osebi. Navede sicer nekaj interpretacij drugih eksegetov, sam pa ne vstopi v razpravo.³⁸³

ko se bo razodela vrhovna milost, kerubi, serafi, prestoli, vladarstva, gospostva, kreposti, moči, arhangeli in angeli, hudič, demoni in duše vseh ljudi, tako kristjanov kot Judov in poganov, vsi v istem položaju in na isti stopnji.«

381 Clark, *Origenist Controversy*, 144.

382 1 Kor 15,51.

383 Valeria Capelli, »Il corpo e la salvezza in Gerolamo,« v *Il corpo e la salvezza negli scrittori cristiani aquileiesi del II-IV secolo. Colloquium internazionale*, ur. Paolo Gaspari (Aquileia: 2008), 75–77. »Haec celeriter sermone dictavi, quid eruditi viri de utroque sentirent loco, et quibus argumentis suas vellent probare sententias, vestrae prudentiae exponens. Neque enim tanta est meae pusillitatis auctoritas, qui nihil sum, et invidorum tantum morsibus pateo, quanta eorum qui nos in Domino praecesserunt.« (»Tole sem na hitro narekoval in razložil vajini razsodnosti, kaj so učeni možje menili o obeh mestih in s kakšnimi argumenti so hoteli podkrepiti mnenja. Moja malenkost, ki nisem nič in se le izpostavljam zbadanju zavistnežev, nima tolikšnega ugleda, kakor ga imajo ti, ki so v Gospodu živeli pred nami.«)

Če ne drugega, je spor glede Origena Hieronima primoral, da je jasno opredelil svoj način pisanja komentarjev. V prologu h *Komentarjem k Pismu Efežanom* samega sebe prikazuje kot pasivnega posrednika med Latinci in Grki, ki zgolj narekuje bodisi tuja ali svoja mnenja.³⁸⁴ Opis je najverjetneje zavajajoč.³⁸⁵ Pozneje, ko mu je med drugim tudi Rufin očital, da so njegovi komentarji le kompilacija in kontaminacija predhodnikov, je bil na to dejstvo pravzaprav ponosen, češ da je naloga komentarjev, da »naštevajo mnenja drugih in govorijo: to mesto nekateri razlagajo tako, drugi tako ...«³⁸⁶ Zato je komentar že *per se* kontradiktorna zvrst. Kritik, ki bo v kupu eksegetskega blaga – kot dober menjalec denarja³⁸⁷ – ločil pristno od ponaredka in resnico od laži, sam ni več komentator, pač pa to nalogo dobi *pametni bralec*, *prudens lector*. Bralec naenkrat dobi veliko svobodo in odgovornost hkrati, saj mora ovrednotiti vse, kar prebere. Zanimivo je, da sta si svobodo pri branju prilaščali obe strani v origenističnem sporu: tudi Rufin v uvodu k prevodu Pamfilijevega *Zagovora Origena* pravi, da je nekrščansko prepovedati branje Origena. Ta bralčeva svoboda pa še zdaleč ne pomeni, da je bil Hieronim nevtralen. Obenem je priznaval, da je črpal od drugod (s tem si je mogoče prislužiti tudi videz skromnosti), po drugi strani pa je skušal zabrisati povezavo med lastnim besedilom in njegovim virom. Šele spori in prestani zagovori so Hieronima izučili, da je v kasnejših komentarjih jasno citiral in

384 *Comm. in Gal. Praef.*: »... legi haec omnia, et in mente mea plurima coacervans, accito notario, vel mea, vel aliena dictavi ...«

385 Williams, *Monk and the Book*, 190.

386 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.16.

387 Hieronimu zelo ljuba primerjava se opira na Jezusovo prisposodbo, ki je v kanonu ne najdemo, v grobem pa spomni na znani Pavlov stavek: »Vse preizkušajte in kar je dobro, obdržite.« Sklicevanje na neki *ágraphon* ima močne korenine v grški krščanski tradiciji; konkretno to primerjavo pa je uporabil že Origen v pridigah, ko je spodbujal poslušalce, naj precedijo njegove besede kot izkušeni menjalci denarja. Po: Williams, *Monk and the Book*, 237.

imenoval svoje vire.³⁸⁸

Zdi se, da je bil Hieronimu (vsaj v začetni fazi) pomembnejši Origenov specifični zgled krščanskega ustvarjalca kot njegova teologija *per se*.³⁸⁹ V svojih predgovorih in pismih je namreč izredno pazil na vtis, kakršnega naj bi pustil pri bralcih; še posebno je bil skrben pri oblikovanju svoje javne podobe biblicista in prevajalca. Kot trdi Vessey, je bilo istovetenje z Origenom ena od Hieronimovih mask, ki mu je zagotovila legitimnost lastne asketske držbe, s katero je neločljivo povezal ukvarjanje s Svetim pismom, molitev, branje in prevajanje. Hieronim si je Origenovo vlogo prilaščal predvsem v pismih, naslovljenih na Marcelo, ki ji je posredno dodelil vlogo Origenovega Ambrozija.³⁹⁰ Ta je Hieronimu bolj kot osebna naslovnica služila kot konstrukt literarnega mecena, ob katerem je oblikoval lastno identiteto krščanskega pisca. Prek številnih mest (in ne le dveh, kot je zapisano v *Zagovoru proti Rufinu*), na katerih je Hieronim hvalil Origena, je bralec lahko izvedel naslednje: da je bil Origen izjemen garač, plodovit pisec brez primere, nekakšen prototip psalmistovega lika, ki *noč in dan premišlja o Gospodovi postavi*, in da je imel edini pravi pristop do svetih spisov. Hieronim se je izkazal kot njegov edini zakoniti dedič.

Zaradi origenističnega spora je moral slediti usodni prelom s preteklostjo. Hieronim je moral svojo literarno identiteto konstituirati na novo. Pri tem je bil neverjetno uspešen; podobo Origena, ki so jo bralci prej občudovali v Hieronimu, je poslej nadomestila podoba edinstvenega Hieronima, polnopravnega latinskega krščanskega pisca.³⁹¹ Morda je k temu pripomogel tudi *Zagovor proti Rufinu*.

388 Williams, *Monk and the Book*, 189–192, natančno analizira razvoj Hieronimovih komentarjev in pokaže njihovo vlogo pri Hieronimovi samopromociji.

389 Mark Vessey, »Jerome's Origene: The Making of a Christian Literary Persona«, *Studia Patristica* 28 (1993), 138.

390 Origenov mecen in prijatelj (s poznejšim milanskim škofom ga družile ime).

391 Vessey, »Jerome's Origene«, 145.

KAKO BRATI ZAGOVOR PROTI RUFINU?

Pismo, apologija ali invektivna?

Zagovora proti Rufinu zagotovo ne moremo imeti za umetnostno besedilo, saj gre za spis, ki je nastal z izrazito pragmatičnim namenom in ki ne kaže nikakršnih literarno-umetniških teženj. Kljub temu nas širina, ki si jo dovoli preučevanje antične književnosti, ter Hieronimov visoki jezik in domišljeni slog pisanja, poln retoričnih figur in medbesedilnih aluzij, spodbujajo, da besedilo skušamo vsaj zvrstno opredeliti.

Prvi dve knjigi Hieronimovega dela, znanega kot *Zagovor proti Rufinu*, rokopisi večinoma označujejo z izrazom *defensio*,³⁹² medtem ko je tretja knjiga naslovljena z *epistula*. Kot naslovnika celotnega dela sta izpostavljena Hieronimova prijatelja Pamahij in Marcela, ne Rufin (ki nikjer ni niti poimensko omenjen). Hieronim daje vtis, da se sam ni ukvarjal z vprašanjem, kateri zvrsti naj bi delo pripadalo; njegov prvi in – kot pravi – edini namen je braniti sebe. Zanimiva pa je njegova pripomba na koncu druge knjige: »Excessi epistulae modum ...«³⁹³ Delo obrambnega značaja je po svoji zunanji formi torej pismo.

Hieronim nam je zapustil obsežen korpus svoje korespondence, zato se apologijo zdi primerno primerjati z drugimi pismi. Tipično antično pismo se je začelo s pozdravnim nagovorom, ki je navadno vključeval ime pošiljatelja in naslovnika, končalo pa s pozdravi in z željo po zdravju (zlasti pri osebnih pismih) ter z lastnoročnim podpisom, ki

392 Tudi Lardetova kritična izdaja, po kateri je narejen slovenski prevod, kot naslov navaja *Hieronymi ad Pammachium et Marcellam pro se contra accusatorem defensio*. Prim. Pierre Lardet, ur., *S. Hieronymi presbyteri opera: pars III; opera polemica; Contra Rufinum*, Corpus Christianorum (Series Latina) 79 (Turnholt: Brepols, 1982), 1.

393 Hier., *Apol. c. Ruf. 2.35.*: »Prekoračil sem okvire pisma ...«

je potrdil istovetnost avtorja z omenjenim pošiljateljem. Na koncu pisma je bil navadno dodan datum, na zunanji strani tudi naslov prejemnika.³⁹⁴ Kar zadeva obseg, Hieronim z izgovorom, da prekoračuje meje pisma, večkrat³⁹⁵ posredno zahteva kratkost, čeprav pojma kratkosti ne definira. Podobno opravičilo je mogoče najti tudi na koncu druge knjige *Zagovora proti Rufinu*. Sklicevanje na kratkost je – bolj kot zahteva ali iskreno opravičilo – le formalno sredstvo, kako končati pismo ali preiti na novo temo, in ga najdemo tako v daljših kot v krajših Hieronimovih pismih.³⁹⁶

Zagovor proti Rufinu kljub prepoznavnima naslovnikoma nima vloge osebnega pisma. Odsotnost datacije, neposredno nagovarjanje bralca in dejstvo, da sta formalna naslovnika omenjena le na začetku, na katerem Hieronim opraviči svoje pisanje in prijatelja predstavi kot naročnika spisa, medtem ko pravi naslovnik ostaja anonimen (vsaj poimensko) – vse to so lastnosti spisa, ki dajejo slutiti, da je Hieronim delo želel ponuditi širši javnosti, ne le prijateljema, ki sta ga pozvala k pisanju. Temu v prid govori tudi sama vsebina pisma; delo skuša bralca pridobiti na svojo stran, je najprej in predvsem samoobramba (pri Hieronimu je ta nujno povezana tudi z napadom), in sicer odziv na Rufinov *Zagovor proti Hieronimu*.

Lardet v obsežnem predgovoru³⁹⁷ ugotavlja, da je notranja kompozicija Hieronimove apologije sestavljena iz dveh parov opozicij, *accusatio – defensio* in *laus – accusatio*. Tako dokazuje, da krščanska apologija kot zvrst izvira iz dveh vej antične retorike: to sta *genus iudiciale* in *genus demonstrativum*. Hieronim je s tem dedič kompleksne tradicije: zgod-

394 Barbara Conring, *Hieronymus als Briefschreiber: Ein Beitrag zur spätantiken Epistolographie* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2001), 48–51.

395 Npr. v Hier., *Ep.* 57 in Hier., *Ep.* 70.

396 Conring, *Hieronymus als Briefschreiber*, 50.

397 Pierre Lardet, »Introduction: l'esthétique de l'oeuvre,« v *Saint Jérôme: Apologie contre Rufin*, ur. Pierre Lardet, Sources Chrétiennes (Paris: Les Éditions du Cerf, 1983), 76*.

nje krščanske apologetike, satire, filozofskih in političnih invektiv ter keniške diatribe.³⁹⁸

Hieronimovo delo nosi naslov *Zagovor proti Rufinu*, kar nas ne sme zavesti, da bi njegovega avtorja prišteli k zgodnjekrščanskim apologetom, katerih namen je bil v prvi vrsti opravičiti krščanstvo.

Krščanska apologetika je zvrst, katere nastanek je pogojen s kulturnim dogajanjem, dejstvom, da je bila *religio illicita*. Je odziv na tedanje (ne)razumevanje krščanstva in prva samoopredelitev skupine, ki v obrambo pred obtožbo večine interpretira svoj položaj.³⁹⁹ Apologije so bile glede na raznolikost očitkov različnega značaja; lahko je šlo za filozofski spis, žgočo samoobrambno razpravo, lahko za napad na pogansko verovanje ali zgolj za spodbudni govor. Praviloma so naslavljale lokalne oblasti, večkrat neposredno cesarja. Gamble apologijo imenuje »odprto pismo cesarju«,⁴⁰⁰ pri čemer ostaja vprašanje, kolikšen učinek so imeli tovrstni pozivi. Po mnenju nekaterih raziskovalcev so bili naslovniki le literarna fikcija, sami spisi pa naj bi bili že vnaprej namenjeni znotrajkrščanski rabi. Gamble meni, da so bile apologije poslane cesarju (in navadno naletele na gluha ušesa), obenem pa so krožile med verniki in jim služile v sporih z izobrazenimi nekristjani.⁴⁰¹

Čeprav je Hieronimov spis samoobramba v sporu znotraj krščanstva, ga z apologijami drugega stoletja družijo fiktivni naslovniki, zagovor pravovernosti in dejstvo, da je nastal na neko »zunanjo« pobudo. Podobno kot apologeti

398 David S. Wiesen, *St. Jerome as a Satirist: Study in Christian Latin Thought and Letters*, Cornell Studies in Classical Philology (New York: Cornell University Press, 1964), 166–172.

399 Gorazd Kocijančič, *Logos v obrambo resnice: izbrani spisi zgodnjih krščanskih apologetov* (Celje: Mohorjeva družba, 1998), 6, 7.

400 Harry J. Gamble, *Books and Readers in the Early Church: A History of Early Christian Texts* (New Haven: Yale University Press, 1995), 112, 113.

401 Gamble, *Books and Readers in the Early Church*, 112, 113.

se je tudi Hieronim s spisom *odzval* na provokacije, v tem primeru na Rufinov napad. Tudi njegov *Zagovor proti Rufinu* je *odprto pismo Rufinu*.

Neogibna posledica prvih poskusov konstituiranja teološke doktrine in hkrati spodbuda, da se je ta dograjevala, je pojav raznih tokov znotraj krščanstva, ki so povzročili, da sta se v Cerkvi vzpostavila pojma *herezija* in *pravovernost*.⁴⁰² Hereziološke tekste so v drugem stoletju podobno kot prve apologije začeli pisati posamezniki, ki so s pozicije pravovernosti sistematično preučili krivoverske nauke in jih nato kritično preresetali, da bi dokazali njihovo neutemeljenost.⁴⁰³ Razlika je bila v tem, da je šlo za obračunavanje z »notranjim nasprotnikom«, ki se je kakorkoli oddaljil od soglasnega izročila krščanskih skupnosti in apostolske kerigme.

Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* je prav gotovo dedič obojega, tako krščanske samoobrambe kot tudi napada na krivoverstva, čeprav si je Hieronim za vodilo svojih apologetsko-polemčnih spisov postavil načelo: »... prava non acriter confutare, disputationem contra se magis docere quam vincere.«⁴⁰⁴ Kljub temu je v svoji apologiji Hieronim nastopal izredno bojevito in zajedljivo. Da si je za zgled lahko vzel tudi bogato zapuščino govorniških prijemov, zlasti iz sodnega govorništva, znotraj katerega je bila invektiva že od nekdaj udomačena,⁴⁰⁵ nas opozarjajo mnoge

402 O najzgodnejšem pojavu in pojmovanju heretičnosti v drugem stoletju, konstituiranju krščanskih središč v Egiptu, Rimu in Aziji ter o vlogi, ki jo je tedaj imela literatura, razpravlja Walter Bauer, *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, The New Testament Library (London: SCM Press LTD, 1972).

403 Tomislav J. Šagi-Bunić, *Povijest krščanske literature* (Zagreb: Krščanska sadašnjost, 1976), 399, 400.

404 Hier., *Ep.* 60.10.: »... zavrnuti zmote, vendar ne na grob način; tega, ki razpravlja proti meni, raje poučiti kot potolči.«

405 Po Ciceronovih besedah (*Brut.* 47) naj bi rabo sramotenja in humorne žalitve v govoru prvi teoretično utemeljil Gorgias (ok. 480–ok. 380 pr. Kr.). Tudi Cicero se je zgledoval po zgodnejših rimskih

parafraze Ciceronovih stavkov iz njegovih najbolj žolčnih razprav proti političnim nasprotnikom (*In Catillinam*, *In Pisonem*), piker humor in raznovrstne zmerljivke, obenem pa tudi sistematična členitev spisa. Vse to nas ne preseneča, saj sta Hieronima z apologeti in s hereziologi družila temeljita retorska izobrazba (v *Com. in Gal.* 1.2. poroča, kako je v mladosti deklamiral kontroverzije) ter vneto prizadevanje za pravovernost.

Druga zvrst, v kateri je moč najti polemične metode in ki je bolj posredno vplivala na Hieronima, je bila kiniška diatriba. Gre za govor, nabit z moralnimi nauki in s sočnim humorjem, s katerim so kiniški filozofi nastopali pred ljudskimi množicami. Pogosto je dobila polemičen in žaljiv značaj, ki je vplival na razvoj rimske satire, hkrati pa tudi na zgodnje krščanske govore. Diatriba velja za prototip krščanske pridige, kajti tudi etični nauki so bili kristjanom in kinikom v določeni meri skupni. Na Hieronima je zvrst vplivala posredno, bodisi prek rimske satire ali prek krščanskih piscev in pridigarjev.⁴⁰⁶

Satira

Četrto stoletje je na novo obudilo zanimanje za rimsko satiro. Lucilijeve, Perzijeve in Juvenalove stavki najdemo tudi pri krščanskih avtorjih. Amijan Marcellin⁴⁰⁷ omenja, da je bil Juvenal tedaj eden najbolj branih piscev. Tudi Horaciju se je uresničila bojazen⁴⁰⁸ – postal je avtor obveznega šolskega branja.⁴⁰⁹ Hieronim tu ni bil nikakršna izjema, prej nasprotno; v poznavanju klasičnih avtorjev v svojem

govornikov, ki so izrazito sramotili svoje nasprotnike, in se spraševal o vlogi humorja v govorništvu (*De orat.* 2.54–71). Prim. Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 168, 169.

406 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 170.

407 Amm. Marc., 28.4.14.

408 Hor., *Sat.* 1.10.76; *Ep.* 1.20.17.

409 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 3, 4.

času ni imel tekmecev, in njihove citate je uporabljal – sicer v zmanjšanem številu – celo takoj po znamenitih sanjah. Med humornimi avtorji je zlasti cenil Plavta (še posebno v puščavniškem obdobju) ter Horacijeve *Satire* in *Pisma*. Juvenala sicer poimensko ni omenjal, vendar se je nanj skliceval, tako da je po vsej verjetnosti poznal njegova dela.⁴¹⁰

Gotovo Hieronim ne bi bil v tolikšni meri dovzeten za polemično in satirično izročilo, če že sam ne bi bil *anima naturaliter satirica*.⁴¹¹ Tu v mislih nimamo posebne, edine pristno rimske literarne zvrsti, ki sprva ni bila zbadljiva, v četrtem stoletju pa jo je slovničar Diomed že lahko opisal kot pesniško formo, določeno z obscenostjo in zajedljivim smešenjem človeških napak.⁴¹² Hieronim ni zapustil verzov in nobenega njegovega dela ne bi mogli imenovati za satiro. Satiričen je v širšem pomenu besede; dekadentna družba četrtega stoletja je pri zgodnejših satiričnih piscih odkrila odsev lastne dobe, in podobnost med obema obdobjema je moralistu, kakršen je bil Hieronim, dovoljevala, da si je pri grajanju družbenih izprijenosti ali posameznikovih hib sposojal dikcijo poganskih piscev drugega stoletja.⁴¹³ Ta se je lepo skladala s Hieronimovim jezljivim, ciničnim in ponosnim značajem, ki ni prenesel niti najmanjših pomislekov o lastni intelektualni superiornosti, tako da se je ostro in z vso

410 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 8–10. Drugo satirično delo, ki je bilo v Hieronimovem času očitno precej popularno, je bila *Prašičja oporoča* (*Testamentum Grunii Corocottae porcelli*). Hieronim jo na dveh mestih jemlje za zgled slabega okusa svoje dobe, in sicer v predgovoru k dvanajsti knjigi *Komentarja k Izaiju* in v prvi knjigi *Zagovora proti Rufinu*.

411 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 11.

412 *Satura dicitur carmen nunc quidem maledicum et ad carpenda hominum vitia compositum, quale scripserunt Lucilius et Horatius et Persius*. (H. Keil, *Grammatici Latini*, 1. 485). Po: Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 1. Ta opis velja za satiro, kakršna se je razvila pozneje. Sprva ni imela žaljivega in obscenega značaja, pač pa je šlo za mešan žanr.

413 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 6.

osebno prizadetostjo odzival na vsak očitek. Zgodovinar Paladij, ki s Hieronimom ni gojil najlepših odnosov, omenja, da je veliko Hieronimovih del zasenčila njegova *invidia*.⁴¹⁴

Hieronim ni bil prvi krščanski pisec, ki se je s satiro odzival na *saeculi mala*.⁴¹⁵ Za njegovega predhodnika bi lahko veljal že Tertulijan, ki ga je Hieronim dobro poznal⁴¹⁶ in ga občudoval, vendar je bil do njegovih teoloških naukov skeptičen. Hieronim se je naslonil na Tertulijanova »mizoginska« del zlasti v *Ep. 22* in v spisu *Adversus Iovinianum*, v katerem razpravlja o ženskah in poroki.⁴¹⁷ Krščanska satira pred Hieronimom se je lotevala tudi poganskih predstav o bogovih; v poeziji jih je zasmehoval Komodijan, v prozi pa Arnobij z znamenitim delom *Adversus nationes*. Tudi Laktancijeva dela, pesnitev *Carmen contra paganos* neznanega avtorja, Prudencijev verzni napad *Contra Symmachum* in mnogi drugi spisi kažejo, da je bila satira precej naravno orožje, ki so ga kristjani v četrtem stoletju uporabljali v boju proti poganom in nemoralnosti, ki so jo zaznali v tedanji družbi.⁴¹⁸ Hieronimovo promoviranje višjega nivoja krščanske morale tako lahko razumemo kot nadaljevanje apologetske tradicije.⁴¹⁹ Izkaže se, da so le redki družbeni pojavi ušli Hieronimovemu ostremu jeziku. Wiesen odkriva satiro v Hieronimovem nezadovoljstvu nad duhovno atmosfero v Rimu in moralo svoje dobe, v kritiki tedanjih cerkvenih dostojanstvenikov, še zlasti pa v napadih na pogane, Jude, heretike in osebne sovražnike, kakršen je postal tudi Rufin.

Še posebno nevarne so se Hieronimu zdele heretične smeri znotraj Cerkve, bodisi takšne, ki so že izgubile svojo

414 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 11.

415 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 12.

416 *Quid Tertulliano eruditius, quid acutius?* (*Ep. 70. 5*).

417 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 12–14.

418 Poglobljeno študijo krščanske plemične literature prinaša delo: Ilona Opelt, *Die Polemik in der christlichen lateinischen Literatur von Tertullian bis Augustin*, Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften (Heidelberg: Winter, 1980).

419 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 15–19.

vitalnost (npr. montanizem in gnosticizem), ali tedaj aktualne (zlasti pelagijanstvo). Voditelje krivoverske skupine ali sam pojav herezije Hieronim naravnost demonizira. V pismu iz halkidske puščave piše, da tudi tam »Ariana rabies fremit«,⁴²⁰ ter nekoliko pozneje, da »Arius caput levat«⁴²¹ in da proti neki drugi hereziji »olim emortua vipera contritum caput levat«. ⁴²² Prispodoba kače⁴²³ se zdi še posebno ustrezna – Hieronim jo namreč variira na vse možne načine. Origenizem tako postane »coluber tortuosus« ali »venenatissima vipera«, ⁴²⁴ njegovi privrženci pa »rabidi canes«. ⁴²⁵ Podobno je z apolinarizmom; Hieronim ga označi⁴²⁶ za »haeresis, quae sibilabat in mundo, et /.../ latratu impudentissimorum canum ad inducendos simplices, nostrum mentiebatur adsensum«. ⁴²⁷

Zanimivo je, da so konkretni, redkokdaj teološki očitki skupni skoraj vsem herezijam, ki se jih Hieronim loti, in da se ponavljajo tudi pri njegovem obračunu z osebni nasprotniki. Poglavitna dva očitka sta pomanjkanje zgovornosti, neukost in nerazgledanost v najširšem pomenu ter senzualizem, nekakšna vsesplošna pretirana skrb za zemeljsko življenje. V *Dialogus contra Pelagianos* 3.16 pelagijancem očita, da jim besede tečejo v želvi hitrosti, *testudinem istum tibi ego grandibo gradum*, pri čemer si besedno zvezo izposoja iz Plavtove *Aulularije*.⁴²⁸ Kot bo razvidno, ta očitek sre-

420 Hier., *Ep.* 16.2. »Arijanska kuga divja ...«

421 Hier., *Ep.* 65.13. »Arij dviga glavo ...«

422 Hier., *Ep.* 69.1. »Nekdaj mrtva kača dviga strto glavo.«

423 Primera s kačo ni presenetljiva; poleg kače iz *Geneze*, v katero se preobleče satan, tudi v Novi zavezi kača simbolizira zlo, hudiča (Lk 10,19). Hieronim se na to sklicuje zlasti v pismu 124.

424 Hier., *Ep.* 97. »Zvita kača«, »silno strupena kača«.

425 Hier., *Ep.* 33.5. »Stekli psi«.

426 Hier., *Ep.* 97.1. »Herezija, ki je sikala po svetu, in /.../ z laježem nesramnih psov hlinila naše odobravanje, da bi zapeljala preproste ljudi.«

427 Prim. Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 173–176.

428 Plaut, *Aul.* 49.

čamo tudi pri napadu na Rufina.⁴²⁹ Podobno velja za očitke pohlepa in požrešnosti. Heretiki so sužnji svojega trebuha, »vaccae pinguissimae«⁴³⁰ in dvoličneži, ki so skrenili s prave poti. »Haeretici omnia gloriae et lucri causa faciunt et orant in angulis platearum, rectam semitem relinquentes.«⁴³¹

Vsakršno nadaljnje naštevaje sicer številnih sramotitev bi še podkrepilo Hieronimovo očitno pretiravanje. Kot opozarja Wiesen, prava satira izhaja iz same realnosti; učinkovitost je le, če pod smešenjem in popačenjem absurdnih detajlov še lahko prepoznamo realno sliko. Tega pri Hieronimu ni; pri njem se karikiranje heretikov sprevrže v sramotenje, ki ni več kot to. Razlog za to je v tem, da Hieronim operira z abstraktnimi predstavami in ne na podlagi avtopsije. Hieronim ni imel realne slike o heretikih, zato tudi karikiranje, ki izhaja iz takšne predstave, ne more biti prepričljivo.⁴³² Vse to je dobro imeti pred očmi, ko pregledujemo njegove očitke in sramotenje osebnih prijateljev, še posebno Rufina v *Zagovoru proti Rufinu*.

Elementi satire v *Zagovoru proti Rufinu*

»Kateri prijatelj se ne bi zgrozil, da ne bo morda nekoč sovražnik, če se je lahko med Hieronimom in Rufinom zgodilo to, kar obžalujemo.«⁴³³ Te Avguštinove besede dajejo slutiti, kako nenadejan je bil spor med Hieronimom in Rufinom. Hieronimu je svoboščina, s katero si je dovoljeval *laudare et carpere*, nakopala precej osebnih sovražnikov, od katerih mnogi v njegovih delih ostajajo anonimni,⁴³⁴

429 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.17.

430 PL 25, 1024 D. »Debele krave.«

431 PL 25, 1531 A. »Heretiki vse delajo iz čistihlepa in zaradi dobička; molijo po vogalih glavnih ulic in opuščajo pravo pot.«

432 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 187, 188.

433 Hier., *Ep.* 24.1. »Quis denique amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum et Rufinum hoc, quod plan-gimus, exoriri?«

434 Wiesen povzema, da tiči vzrok za anonimnost v tem, da se je Hi-

nekateri pa so poimenovani že v naslovu; takšna sta bila denimo Jovinijan in Vigilancij. Težko je reči, ali je bil vzrok teh sporov osebno nesoglasje ali nestrinjanje glede teoloških vprašanj. Pri varuhu pravovernosti, kakršen je bil Hieronim, je vsak odmik od cerkvenega nauka pomenil že osebni napad. Veljalo je tudi obratno: Hieronim je vsakemu osebnemu sovražniku hitro očital brezbožnost in nemoralnost.⁴³⁵ Ščitenje Boga mu je dovoljevalo, da je bil z nasprotnikom neusmiljen. To je razvidno iz konca *Ep.* 61., v kateri se v za-vesti, da je bil preoster, izgovarja: »Meam iniuriam patienter tuli, impietatem contra Deum ferre non potui.«⁴³⁶

Vsekakor je besedišče *Zagovora proti Rufinu* načrtno stilizirano. Kot pravi Opelt,⁴³⁷ je bojevitost in napadalni ton treba pripisati ne le avtorjevi osebnosti, ampak tudi zvrsti, v kateri je pisal. V kolikšni meri lahko pri Hieronimu ločimo delo, njegovo zvestobo tradiciji in zvrstno preobleko, od avtorjeve osebnosti in historične realnosti, ostaja vprašanje, nedvomno pa ima spor z Rufinom, ki je bil Hieronimov tesni prijatelj, povsem druge razsežnosti kot njegovi spori z virtualnimi tujci, kakršna sta bila Vigilancij in Jovinijan.⁴³⁸

Zagovor proti Rufinu ni prvo delo, v katerem se je Hieronim norčeval iz Rufina. Prvi satirični napad nanj najdemo že v *Ep.* 57.12.⁴³⁹ V pismu, v katerem Hieronim brani svoj prevod Epifanijevega pisma, kljub temu da ne navede njego-

eronim lotil uglednega človeka z višjega družbenega stanu, ki ga ni hotel imenovati poimensko, ampak mu je dal psevdonim, ki je bilo hkrati (porogljivo) govoreče ime (primer: *Onasus*). Prim. Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 215.

435 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 224.

436 Hier., *Ep.* 61.4. »Krivico, ki se mi je zgodila, sem potrpežljivo prenašal, nesposljivosti do Boga pa nisem mogel vzdržati.« Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 221.

437 Ilona Opelt, *Hieronymus' Streitschriften*, Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften (Heidelberg: Winter Universitätsverlag, 1973), 165.

438 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 225.

439 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 226.

vega imena, Rufina posmehljivo poimenuje *o, columen litterarum et nostrorum temporum Aristarche*.⁴⁴⁰ O sebi cinično pravi: »... frustra tanto tempore studuimus et saepe manum ferulae subduximus,«⁴⁴¹ hkrati pa prosi prijatelja, naj ga popravi. Ko navede prevod, kakršnega bi po njegovem mnenju naredil Rufin, pripomni: »O, Plautina eloquentia, lepos Atticum et Musarum /.../ eloquio comparandus.«⁴⁴² Očitno so Hieronimu očitali, da je izvirno pismo po svojem okusu obložil z retoričnim okrasjem,⁴⁴³ zato o Rufinovi izobraženosti pomilovalno doda: »Haec non est illius culpa cuius sub persona alius agit tragoediam, sed magistrorum eius, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt.«⁴⁴⁴ Prvi Hieronimov očitek Rufinu je torej pomanjkanje izobraženosti. In da se Rufin ne bi slučajno skliceval na sveto preproščino, kakršne so bili tudi apostoli, nadaljuje: »Venerationi mihi semper fuit non verbosa rusticas sed sancta simplicitas: qui in sermone imitari se dicit apostolos, primus imitetur in vita.«⁴⁴⁵ Hieronim Rufinovo domnevno intelektualno preproščino in neomikanost hitro poveže z materialno preprostostjo; Rufina doleti drugi očitek – zasmehovanje zaradi njegovega, po Hieronimovih besedah razkošnega, razuzdanega življenja:

Ceterum ridiculum, si quis e nobis inter Croesi opes et Sardanapali delicias de sola rusticitate se iactet, quasi omnes

440 »... opora učenosti in Aristarh našega časa ...« Vsi slovenski odlomki iz *Ep.* 57 so navedeni po Movrinovem prevodu.

441 »Smo se torej zaman toliko časa izobraževali in večkrat ,roke molili pod šibo?« (Juv. 1.15).

442 »To pa je Plavtov jezik, to je atiška lepota, ki se lahko, kot se reče, kosa z govorico Muz!«

443 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 227.

444 »Ampak tega ni kriv tisti, ki kot lutka na vrvici nastopa v predstavi nekoga drugega, temveč njegovi učitelji, ki ga za velik denar niso naučili ničesar.«

445 »Nikoli nisem spoštoval besedne zarobljenosti, spoštoval pa sem sveto preproščino: kdor pravi, da z jezikom posnema apostole, naj jih prej posnema z življenjem.«

latrones et diversorum criminum rei disertis sint, et cruentos
gladios philosophorum voluminibus ac non arborum truncis
occultant.⁴⁴⁶

Ta dva očitka sta prisotna tudi v *Zagovoru proti Rufinu*, v katerem, kot bo razvidno, Hieronim pri oblikovanju satiričnih bodic ni izviran. Prvo posmehljivo pripombo srečamo že v tretjem poglavju, v katerem omenja Rufinove tri knjige, spletene *venustate attica*. Tudi poklon na začetku četrtega poglavja, kaj vse odlikuje Rufinov slog, je treba najbrž razumeti kot ironijo: »... ipsa stili elegantia et sermo compositus, quodque his maius est, christiana simplicitas.«⁴⁴⁷ Knjige, ki jih je Rufin prigaral v nočeh, primerja z Markionovimi *Antitezami* (pri čemer primerjava s heretikom Rufinu ni mogla biti v čast) in se veseli, kaj novega mu bo razkril njegov *eloquentiae flumen*.⁴⁴⁸ Precej pozornosti Hieronim nameni Pamfilovemu in Evzebijevemu *Zagovoru Origena*, za katerega vztraja, da ga je napisal le Evzebij, Rufin pa naj bi ga načrtno – toda lažno – pripisal Pamfilu. Pri tem se čudi, kako da se je Rufin lahko tako zmotil, ko se vendar odlikuje po razgledanosti in ga imajo rojaki za velikega pisca.⁴⁴⁹ Do njega je neprizanesljiv, saj se spomni, kako se je Rufin lotil njegove izobrazbe, zlasti njegovega hebrejskega učitelja. V trinajstem poglavju Rufina nagovori s filozofom in se spotakne ob njegovo duhovičenje glede Baraninovega imena.⁴⁵⁰ Ustraši se za svoje ime, kajti človek,

446 »Smešno pa je, če se kdo izmed nas sredi Krezovih zakladov in Sardanapalovih užitkov ponaša s preproščino; to je tako, kot bi se razbojniki in najrazličnejši zločinci delali učenjake in bi krvavih mečev ne skrivali za drevesnimi debli, temveč za filozofskimi knjigami.«

447 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.4.: »Eleganten slog, izpiljen jezik in, kar je še več kot to, krščanska preprostost ...«

448 *Vrelec zgovornosti*.

449 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.9.

450 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.13.: »Modrijanko, poleg tega slišim, da seciraš nekatere dele mojega pisma in da namrščen dvigaš obrvi ter na moj račun zbijaš šale, vredne Plavta, ker naj bi dejal, da je moj učitelj Jud Baraba.«

kot je Rufin, si dovoli spreminjati imena in avtorstvo knjig, zato bi lahko celo Hieronima preimenoval v Sardanapala. Omemba Sardanapala je bralcu zagotovo sprožila misel na razuzdanost in pomehkuženost, ki so ju pripisovali kralju že v Ciceronovem času.⁴⁵¹ V resnici je Hieronim tisti, ki Rufina preimenuje v Sardanapala, in sicer v *Komentarjih k Nahumu in Habakuku*,⁴⁵² ki so najbrž nastali že v letu 393,⁴⁵³ ravno tako pa primerjavo med Rufinom in Sardanapalom glede načina življenja srečamo že v *Ep.* 57. Kako tesno sta po Hieronimovem prepričanju povezana asketsko življenje in z marljivostjo pridobljena intelektualna širina, je razvidno v pregovorno formuliranih naukih, ki jih nadrobi Rufinu v 17. poglavju: »Quamvis Croesos quis spiret et Darios, litterae marsupium non sequuntur. Sudoris comites sunt et laboris: sociae ieiuniorum, non saturitatis: continentiae, non luxuriae.«⁴⁵⁴

Dodatno težo svojim mislim Hieronim priskrbi še s citati iz *Knjige modrosti* in *Knjige pregovorov*, s pomočjo katerih Rufina – neizobraženca – implicitno izenači z »zlobno dušo«, v katero »modrost ne prihaja«, in s telesom, »ki je vdano grehu«.⁴⁵⁵

V trinajstem odstavku Rufina posmehljivo okliče za *sapientiae columen et norma catonianae severitatis*,⁴⁵⁶ od katerega se ne namerava učiti hebrejščine, sam izraz pa nas spet spomni na *columen litterarum* iz *Ep.* 57. Na Rufinov izgovor,

451 Cic., *De rep.* 3.4.: »Sardanapalus, turpior vitiis quam nomine.« Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 234.

452 *Com. in Abacuc*, PL 25.1307A; *Com. in Nahum*, PL.1261C.: »Sibilet igitur excerta et Sardanapalus insultet turpior vitiis quam nomine.«

453 Tako trdi Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 234, 235, in popravlja Cavallerino zgodnejšo datacijo.

454 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.17.: »Tudi če bi bil poln denarja kot Krez ali Darej, učenost ne sledi denarnici. Učenost je spremljevalka znoj in truda; družiti se z neješčnostjo in ne s polnim želodcem, s samobvladovanjem ne pa z razsipnostjo.«

455 Mdr 1,4–5 v *Apol. c. Ruf.* 1.17.

456 *Steber modrosti in merilo katonske resnobe.*

češ da ni vedel, koliko napačnega je Origen napisal, Hieronim pikro pripomni: »Ne zavračam tega niti ne izključujem možnosti (kot bi morda kdo utegnil), da ni poznal nečesa, kar je prevajal.«⁴⁵⁷ V šestnajstem poglavju si Hieronim vzame prostor, da Rufina pouči o tem, »kaj se je naučil kot otrok«,⁴⁵⁸ in mu nasuje vrsto primerov iz antičnega govornišva ter pojasni smisel komentarjev. Sedemnajsto poglavje je še posebno polno posmeha Rufinovi izobraženosti. Rufin dobi laskavi vzdevek *Aristarchus nostri temporis*, znan že iz *Ep.* 57, ter seznam jezikovnih in slogovnih pomanjkljivosti iz svojih del. Hieronim ob tem spet privleče na dan znani rek *Vem, da nič ne vem* in obžaluje, da ga Rufin očitno ne pozna. Z žalostjo opaža, da se vsak zarobljenec loteva pisanja, in ob tej priložnosti navede Horacijeve verze. Tudi Rufinova latinščina je po Hieronimovih besedah obupna:

Tu qui in latinis mussitas et testudineo gradu moveris potius quam incedis, vel graece debes scribere ut, apud homines graeci sermonis ignaros, aliena scire videaris, vel si latina temptaveris, ante audire grammaticum, ferulae manum subtrahere et, inter pravulos ἄθηνογέρων, artem loquendi discere.⁴⁵⁹

Primerjavo z želvjo hitrostjo (*testudineo gradu moveris potius quam incedis*) je Hieronim vzel iz Plavtove *Aulularije* in jo pozneje uporabil v *Dialogus contra Pelagianos*, ponovil pa tudi v *Ep.* 125,⁴⁶⁰ v kateri je po Rufinovi smrti nesramno naslikal njegovo karikaturu.

457 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.14.

458 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.15.

459 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.17.: »Ti, ki še v latinščini jecljaš in ki ti beseda prej po želvje kobaca, kot pa teče, moraš pisati grško, da bi se ljudem, ki ne znajo grščine, zazdel učen v tujem jeziku; ali pa bi moral, če bi se poskusil v latinščini, prej poslušati gramatika, nastavljati roko šibi in se med otročaji kot kak ostarel sholar učiti govorniške spretnosti.«

460 Hier., *Ep.* 125.18.2–3.: »Testudineo Grunnius incedebat ad loquendum gradu et per intervalla quaedam vix pauca verba capiebat, ut eum putares singultire, non proloqui.«

V *Zagovoru proti Rufinu* glede Rufinovega znanja o književnosti Hieronim pravi: »Nisi forte se litteras non didicisse iurabit; quod nos illi et absque iuramento perfacile credimus.«⁴⁶¹ V sedemnajstem poglavju najdemo tri navedke iz Horacija,⁴⁶² enega iz Juvenala,⁴⁶³ enega iz Perzija⁴⁶⁴ in Vergilija,⁴⁶⁵ navedek iz Plavta⁴⁶⁶ in omembo igre *Testamentum Porcelli*. Ves ta repertoar klasičnih avtorjev je Hieronim zbral načrtno; medtem ko smeši Rufinovo nerazgledanost, hkrati poudarja svoje široko poznavanje korpusa poganških piscev. Citiranje bodisi klasičnih besedil bodisi Svetega pisma je pri Hieronimu tako pogosta tehnika, da bralec nehote dobi vtis, kot da Hieronimov namen ni samo kritika in napad na nasprotnika, ampak da na neki način uživa v besednem spopadu.

Hieronimu je posebej pri srcu komično portretiranje nasprotnikov. Že v pismu *Proti Janezu Jeruzalemskemu* slika nespodobne heretike, ki se med Epifanijevim govorom muzajo in stikajo glave: »Tu et chorus tuus canino rictu, naribusque contractis, scalpentes capita, delirum senem nutibus loquebamini.«⁴⁶⁷ Tudi karikature so si med seboj presenetljivo podobne. V *Ep. 57* najdemo opis pokvarjenega meniha, ki opravičuje krajo pisma: »Et audet quidam ex eis adducto supercilio et concrepantibus digitis eructare.«⁴⁶⁸ Podobna opisa sta tudi v *Zagovoru proti Rufinu*. Prvi se na-

461 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.17: »Morda bo prisegal, da se tudi književnosti ni učil, kar zlahka verjamem tudi brez prisege...«

462 Hor., *Sat.* 1.10.34: »Ne Minervam docere videar et in silvam lignam portare«; *Ep.* 2.1.114–117 in *Ars.* 88: »Cur nescire, pudens prave, quam discere malo?«

463 Juv., 1.15. »ferulae manum subtrahere«.

464 Pers., 1.29.

465 Verg., *Eclog.* 3.26.

466 Plaut, *Aul.* 49.

467 Hier., *Contra Ioh. Hier.* 11. »Ti in tvoj krog ste zijali kot psi, vlekli skoz nos, se praskali po glavi in si prikimavali, da je stavec zmešan.«

468 Hier., *Ep.* 57.3.3: »Potem se pa nekdo od njih drzne še zatleskati s prsti in ves namrščen izjaviti ...«

naša na Rufina, ki da je »homo rugosae frontis adductique supercillii«,⁴⁶⁹ drugi pa na Rufinovega privrženca Hrizogona, ki prav tako »austeritate frontis et contractis rugatisque naribus concava verba trutinatur«. ⁴⁷⁰ Tudi po smrti Rufinu ni prizaneseno; v *Ep.* 125 ga Hieronim prikaže, ko začena govor, in pri tem uporabi iste motive: »... adducto supercilio contractisque naribus ac fronte rugata duobus digitulis concrepabat ...«. ⁴⁷¹ K posmehljivemu tonu dodatno pripomorejo še pomanjševalnice, kar je prav tako ena od priljubljenih Hieronimovih tehnik smešenja.

Najbrž bi našli še veliko podobno recikliranih opisov, vendar so navedeni primeri dovolj za vtis, kako Hieronimova *vis comica* zaradi neizvirnega ponavljanja samo sebe izprazni do te mere, da se upravičeno sprašujemo, ali je z rabo teh klišejskih izrazov pisec sploh želel učinkovati duhovito.

Stiliziran polemični spis

Satira je ena od prvin, ki določa vsebinski značaj dela; na jezikovno-formalni ravni ji pri tem pomagajo razna retorična sredstva, značilna za tradicijo polemičnega pisanja. Hieronimov slog Lardet označuje z izrazom *copia verborum*, ki vključuje piščevo strast do naštevanja in pleonazmov, gostobesednost in pretiravanje. ⁴⁷² Lardet obravnava vse tri knjige Hieronimove apologije kot celoto in najde številne retorične prvine zlasti v tretji, najbolj izrazito polemični knjigi, a tudi v prvih dveh je retoričnih sredstev dovolj.

Primer Hieronimovega pleonastičnega pisanja najdemo že takoj na začetku prve knjige: »Quid necesse fuit eadem rursus iterare et frequenter ingerere et /.../ ipsa dicta

469 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.13: »... da namrščen dvigaš obrvi ...«

470 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.32: »... resnega in nagubanega čela puha skozi nos in tehta prazne besede ...«

471 Hier., *Ep.* 125.18.2–3.: »... privzdigne obrvi, stisne nosnice in namrščen tleskne z dvema prstoma ...«

472 Lardet, »Introduction,« 85*.

replicare?«⁴⁷³ Zanimivo je, da vsebina stavka pravzaprav graja slog, v kakršnem je izražena sama, to je ponavljanje. Hieronim s tem plastično ponazarja Rufinovo dolgovezenje, vendar sam (zahvaljujoč svojemu besednemu zakladu) pri izražanju istega smisla ne ponavlja istih besed (*ipsa dicta replicare*).

Lardet⁴⁷⁴ je v *Zagovoru proti Rufinu* pozoren tudi na Hieronimovo premišljeno rabo superlativov, pomanjševalnic in ponavljalnih besed, ki v nasprotju s poenostavljenim in z banalnim izrazjem, kakršnega najdemo v latinščini četrtega stoletja, dosegajo večjo ekspresivnost. Rufinov spis je tako po Hieronimovih besedah »simplicissimi amici non simplex nec pura laudatio«,⁴⁷⁵ pri čemer je treba pridevnik *simplex* razumeti kot *preprost*, *enostaven* in kot *nepoučen*, *naiven*. Prav tako je Rufin v tridesetem poglavju označen kot *homo severissimus*, njegov um pa ni *ingenium*, temveč *ingeniolum*. Če Hieronim po eni strani poudarja Rufinovo neizobraženost in jezikovno okornost⁴⁷⁶ (pri čemer je treba vedeti, da so vse omalovažujoče žaljivke izrazito pretirane, saj je bil Rufin vse prej kot neizobražen), pa po drugi strani, kadar je le možno, razkazuje svojo erudicijo. Za to uporabi med drugim tudi kopičenje imen raznih (bolj ali manj) znanih oseb, npr.: »... alius qui huius rei ignarus est dicat a te esse compositum et, quasi mimum Philistionis vel Lentuli ac Marulli, stropham eleganti sermone confictam.«⁴⁷⁷ Podobno nalogo imata tudi seznam heretikov »Hac defensionis perturbatione, nec Marcion nec Manichaeus nec Arius nec Eunomius accusari potuerunt ...«⁴⁷⁸ in celotno šestnajsto

473 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.1.: »Kaj je bilo treba eno in isto znova in znova ponavljati, stalno navajati in /.../ preobračati iste besede?«

474 Lardet, »Introduction,« 85*.

475 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.2.: »Nič kaj iskrena niti preprosta hvalnica nad vse preprostega prijatelja.«

476 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.30; 2.6; 2.9; 2.11.

477 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.20.: »... da ti nekdo, ki stvari ne pozna, reče, češ da si si jo izmislil sam in da je to kot kak Filistionov, Lentulov ali Marulov mim v uglajenem jeziku spletena zvijača.«

478 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.17.: »Ob takšnem zmedenem zagovarjanju ne bi

poglavje prve knjige, v katerem Hieronim Rufinu razgrne malo antologijo antičnega govorništva od Hrizipa in Antipatra do Cicerona in (več kot zgolj ilustrativno) navrže vse pomembnejše komentatorje klasičnih besedil:

Puto, quod puer legeris Aspri in Vergilium ac Sallustum commentarios, Vulcatii in orationes Ciceronis, Victorini in dialogos eius, et in Terentii comoedias praeceptoris mei Donati, aequae in Vergilium, et aliorum in alios, Palutum videlicet, Lucretium, Flaccum, Persium atque Lucanum.⁴⁷⁹

Hieronimovo pisanje poživljajo tudi raba retorične množine (npr. v *Apol. c. Ruf.* 1.17.), številni ciceronijanski vzkliki (npr. »O impudentiam singularem!«⁴⁸⁰ ali »Quo non perueniat semel effrenata temeritas!«⁴⁸¹ in »O labores hominum semper incerti! O mortalium studia contrarios interdum fines habentia!«⁴⁸²) ter skrbno postavljene antiteze in paralelizmi (npr. »nec in laude haberem aequalium gloriam, nec in vituperatione solacium«⁴⁸³ ali »nunc viri sumus, postea nascamur in feminas, et quae hodie virgo, tunc forte prostibulum sit«⁴⁸⁴), ki poudarjajo *homoioteleuta*.⁴⁸⁵ Ti si lahko

479 mogli obtožiti niti Markiona, niti Manija, niti Arija ali Evnomija...«
Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.16.: »Mislim, da si kot deček bral Asperjeve komentarje k Vergiliju in Salustiju ali Vulkatijeve k Ciceronovim govorom, Viktorinove k njegovim dialogom in komentarje k Terenciju, ki jih je sestavil moj učitelj Donat, podobno tudi k Vergiliju, in druge komentarje različnih avtorjev, recimo k Plavtu, Horaciju, Perziju in Lukanu.«

480 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.1.: »Kakšna nesramnost!«

481 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.21.: »Do kam vse bo še segla ta nebrzdana zaletavost?«

482 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.24.: »Kako negotovi so človeški napori! In kako nasproten učinek imajo včasih naša prizadevanja!«

483 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.2.: »v tej hvali nimam časti svojih sodobnikov /.../ in v sramotenju nimam tolažbe.«

484 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.12.: »se nam je bati, da se možje pozneje ne bi rodili kot ženske, tiste pa, ki so zdaj deviške, bodo morda postale vlačuge.«

485 Lardet, »Introduction,« 86*.

sledijo v pravih slapovih.⁴⁸⁶ Lardet odkriva tudi asindetično povezana *tricola*, npr. »et Ieremias in vulva sanctificatur, eligitur, roboratur...«, ⁴⁸⁷ paronomazije in poliptota (*orbis/urbs* v *Apol. c. Ruf. 2.18*; *amputasti/ interpretatus/ putasti/ imputanda/ conprobasti* v *Apol. c. Ruf. 2.13*) ter izrazito ritmiziranost, čeprav Hieronimovo delo sodi v čas, ko je akcentuacijski naglasni sistem že izpodrival kvantitativnega. K večjemu blišču pripomorejo tudi številne slikovite metafore in besedne zveze, vzete iz medicinskega, pravnega, predvsem pa vojaškega izrazja (»*accusant medicum, quod venena prodiderit*«⁴⁸⁸ in »*Num idcirco curari non debeo, quia tu me bono animo vulnerasti? Confossus iaceo, stridet vulnus in pectore*...«⁴⁸⁹ ali »*Quamvis libraverit accusationis suae hastas*...«⁴⁹⁰), ter tu in tam zasejana grška beseda, kar je tipičen znak Hieronimovega snobizma, morda podedovanega že od Cicerona, vendar pomenljivo umeščene v prevajalski spor in v latinsko govoreči svet četrtega stoletja.⁴⁹¹

Med posameznimi elementi Hieronimovega polemičnega opusa Opelt⁴⁹² našteva različne prijeme: stiliziranje uvoda in sklepa, argumentiranje s pomočjo retoričnih vprašanj, anafore, obtožujoče antiteze in paradokse. Tudi Lardet ugotavlja, da imajo v *Zagovoru proti Rufinu* izredno moč vprašanja, s katerimi Hieronim nasprotniku vrača njegove lastne očitke in ga potisne v brezizhoden položaj.⁴⁹³

486 Lardet, »Introduction,« 87*, 88* navaja tak primer iz Hier., *Apol. c. Ruf. 2.17*: *Clementem /.../ pressbyterum, virum catholicum, scribit in libris suis interdum Dei Filium dicere creatum, et Dionysium /.../ episcopum, virum eruditissimum, contra Sabellium quattuor voluminibus disputantem, in arianum dogma delabi.*

487 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.22*: »Jeremija je bil že v maternici posvečen, izbran in utrjen...«

488 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.1*: »Obtožujejo zdravnika, ker je razkril strup...«

489 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.11*: »Mar me ni treba pozdraviti zato, ker si me ti ranil z dobrim namenom? Zaboden ležim, rana v prsih me skeli...«

490 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.5*: »Čeprav vihti sulice svojih obtožb...«

491 Lardet, »Introduction,« 90*.

492 Opelt, *Hieronymus' Streitschriften*, 165–171.

493 Lardet, »Introduction,« 82*.

Serija takšnih vprašanj se začne takoj v prvem poglavju prve knjige, v katerem Hieronim nastopi *in medias res*: »Si sunt vera, quae scripsisti, cur publicum metuit? Si falsa, cur scripsit? /.../ Rogo: quis est iste dolor? Quid aestuant? Quid insaniunt?«⁴⁹⁴

Potem Hieronim postavi vprašanje in hkrati ponudi dva možna odgovora, s katerima bi Rufin obtožil samega sebe:

Fidem suam, quam vocat? Eamne qua Romana pollet Ecclesia an illam quae in Origenis voluminibus continetur? /.../ Sive bene credit laudator meus, confessione sua me adsumit in socium; sive male, ostendit me ideo ante laudatum quia participem sui putabat erroris.⁴⁹⁵

Podobno očitajoča so tudi vprašanja glede prevoda:

Sin autem veritatis fidem in translatione conservas, cur alia mutas et alia dimittis intacta, quamquam aperta confessio est, in eodem prologo, emendasse te prava et optima reliquisse?⁴⁹⁶

V enajstem poglavju se Hieronim čudi, zakaj Rufin vse obtožbe origenizma jemlje osebno in namiguje, da je občutek napada nase znamenje Rufinove slabe vesti:

Quid ad te, qui et orthodoxum et laudatorem meum esse te dicis, si asperior sum in haereticos et illorum in publicum strophas profero? Laetare invectione mea, ne, si dolueris, haereticus esse videaris.⁴⁹⁷

494 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.1.: »Če je res, kar je pisal, zakaj se boji javnosti? Če pa je laž, zakaj je pisal? /.../ Sprašujem: čemu vsa ta jeza? Zakaj se razburjajo? Kaj blaznijo?«

495 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.4.: »Katera vera je ta, ki jo imenuje svojo? Ta, ki ima veljavo v rimski Cerkvi, ali ta, ki jo vsebujejo Origenovi spisi? /.../ Če moj hvalivec pravilno veruje, me jemlje za tovariša v svoji veroizpovedi, če pa veruje slabo, kaže, da me je prej hvalil zato, ker me je imel za soudeleženca v svoji zmoti.«

496 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.7.: »Če pa v prevodu ohranjaš zvestobo resnici, zakaj nekaj spremeniš, drugo pa puščaš nedotaknjeno, ko vendar v istem predgovoru odkrito priznavaš, da si napačno popravil, dobro pa ohranil?«

497 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.11.: »Kaj imaš s tem ti, ki praviš, da si pravoveren

V drugi knjigi Hieronim preizkuša Rufinovo obrambo pred Anastazijem in mu zastavlja vprašanje, na katerega še ni odgovoril. Rufina sili, naj pove svoje mnenje glede izvora duše:

Anima ista quam susceperit Iesus, erat antequam nasceretur ex Maria, an in origine virginali, quae de Spiritu Sancto nascebatur, cum corpore simul creata est, vel, iam in utero corpore figurato, statim facta et missa de caleo est?⁴⁹⁸

Rufinovega izmikanja in nevednosti o duši se Hieronim ponovno in še bolj ostro loti v desetem poglavju druge knjige. Čudi se, kako to, da Rufin glede vprašanja, o katerem *canes latrant*, nima svojega mnenja oziroma se do njega noče opredeliti.⁴⁹⁹ Čeprav Hieronim ne navede svojega prepričanja,⁵⁰⁰ v poglavju 11a. sledi pravo zaslišanje s hipofo-

in moj hvalivec, če sem do heretikov oster in spravljam njihove zvijače v javnost? Veseli se moje invektive, sicer bo videti, da si heretik, če boš užaljen.«

498 Hier., *Apol. c. Ruf. 2.4.*: »Ali je duša, ki jo je prevzel Jezus, že obstajala, preden se je rodil iz Marije? Ali je bila ustvarjena hkrati s telesom, v izvorni deviški naravi, ki jo je rodil Sveti Duh? Ali pa je bila potem, ko je bilo telo že izoblikovano v maternici, nenadoma ustvarjena in poslana z neba?«

499 Hier., *Apol. c. Ruf. 2.10.*: »O piscih pa si poučen toliko, da raje ,misliš, kot pa jemlješ kot gotovo. Edino pri Origenu nisi v dvomih. Praviš: ,Tako misli Origen.‘ Vprašal te bom: ali razmišlja dobro ali slabo? ,Ne vem,‘ praviš. Zakaj mi potem enega za drugim pošiljaš pismoenoše in glasnike in me skušaš poučiti, da bi vedel, česar sam ne veš? /.../ V vseh teh stoletjih ne najdeš nikogar, ki bi bil vreden tega, da mu Gospod razkrije odgovor na to vprašanje? Ne patriarh ne prerok, apostol ali mučenec? Tudi ko si bil ,v ječi in izgnanstvu,‘ ti nihče ni razjasnil teh skrivnosti?«

500 O'Cleirigh opozarja, da ima v Hieronimovem načinu polemiziranja manjšo vlogo razjasnitev teoloških idej kot pa uporaba retoričnih in strateških postopkov, značilnih za spor. Dejstvo, da Hieronim nekatera vprašanja pri argumentaciji pušča nedokazana in neodgovorjena, vidi O'Cleirigh kot taktiko presenečenja. Da bi Hieronim dosegel svoj poglavitni cilj, tj. podjarmiti Rufina, žrtvuje celo argument, ki ga je uporabil pri dokazovanju svoje konsistentnosti (v *Apol. c. Ruf. 3.9.*). Prim. O'Cleirigh, »Origen's Consistency: An Issue in the Quarrel between Rufinus and Jerome,« 228.

ro, ker Rufin ne imenuje Origenovega dela, ki ga je prevajal, in ker se o Origenovih naukih nikjer ne opredeljuje.

Dicis enim quod de Graeco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quae decidisti, mala erant an bona? Utique mala. Quae reservasti, bona an mala? Utique bona: neque enim mala transferre poteras. Ergo mala amputasti et reliquisti bona? Nulli dubium est. Probantur autem quae translata sunt paene omnia mala. Quicquid igitur malum in translatione monstravero tibi imputabitur qui illud pro bono transtulisti ...⁵⁰¹

Podobnih vprašanj je v vseh treh knjigah *Zagovora proti Rufinu* ogromno; učinkujejo kot posmeh, kot retorična poživitev, večkrat kot izraz Hieronimove neučakanosti ali kot sredstvo zasliševanja in argumentiranja,⁵⁰² nikdar pa niso namenjena zgolj pridobivanju informacij. Njihov namen je največkrat spraviti nasprotnika na tanek led in dokazati svoj prav.

Hieronim vseskozi skrbi, da njegov polemični ton in odziv na Rufinov spis ostaneta pred bralcem upravičena. S tem ko zavestno poudarja, da v svojem spisu le očičuje svoje ime krivičnih obtožb, sebe postavlja v vlogo žrtve in svoj spis prikaže kot izredno utemeljen. Čeprav je tovrstna *recusatio* naravnana predvsem defenzivno, pa nasprotnika implicitno naredi odgovornega za spor. Ta postopek je bolj kot iskreno skromnost in zavezanost bontonu treba razumeti kot eno izmed stereotipnih formulacij, ki piscu omogočajo prehod med posameznimi temami.⁵⁰³

501 Hier., *Apol. c. Ruf.* 2.11a.: »Praviš, da si od grškega izvirnika mnogo odvzel, čeprav ne poveš, kaj si dodal. Je bilo to, kar si odstranil, dobro ali slabo? Najbrž slabo. In to, kar si ohranil, je bilo dobro ali slabo? Zagotovo dobro. Slabega najbrž ne bi mogel prevajati. Torej si odrezal slabo in pustil, kar je dobrega? Nihče ne dvomi. A to, kar si prevedel, se je izkazalo kot popolnoma slabo. Če ti bom v prevodu pokazal katerikoli slab nauk, bo odgovornost padla na tvoja ramena, ker si ga prevedel kot dobrega.«

502 Opelt, *Hieronymus' Streitschriften*, 167.

503 Lardet, »Introduction«, 91*.

Hieronim si pri tovrstnem opravičevanju še posebno prizadeva, da bi sebe predstavil kot zaščitnika prijateljstva, svoje ravnanje pa veliko manj napadalno, kot bi glede na Rufinove očitke lahko bilo. Tako o svojem pismu, ki ga je poslal Pamahiju in Marceli, pravi:

... et quamvis laesus, sic amicitiae iura servavi, ut me sine accusantis accusatione defenderem, et quod unus Romae amicus obiecerat, a multis in toto orbe inimicis dicerem iactitatum, ut non viderer homini, sed criminibus respondere.⁵⁰⁴

Že na začetku petega poglavja iste knjige upravičuje svoj odziv in povsem očitno pridobiva bralca na svojo stran:

Interim apud tacitum lectoris iudicim purgatum esse me volui et gravissimum inter amicos crimen refellere, ne prior laessisse videar, qui et vulneratus nequaquam contra percussorem tela direxi, sed meo tantum vulnere admovi manum. Quem obsecro ut, absque praeiudicio personarum, culpam in eum referat qui laccessivit.⁵⁰⁵

Da je Hieronim vse prej kot potrpežljivo prenašal rane, ki mu jih je zadal Rufin, dokazuje sam *Zagovor proti Rufinu*. Pri tem je treba omeniti, da je lahko Hieronimov napad izredno prikrit. Zanimivo je enajsto poglavje prve knjige, v katerem svoj spor z Rufinom primerja s sporom med Evzebijem in Metodijem. Škof Evzebij, sicer arijanec, je mučencu Metodiju očital, kako da si je drznil pisati proti Origenu, katerega nauk je prej cenil. Hieronim nadaljuje:

504 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.3.: »... in čeprav sem užaljen, sem ohranil pravila prijateljstva, tako da sem se branil, ne da bi obtoževal tožnika. Govoril sem, kot da mi to, kar mi v Rimu očita prijatelj, oporekajo mnogi sovražniki z vsega sveta, tako da se zdi, da ne odgovarjam človeku, ampak na očitke.«

505 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.5.: »Medtem pa bi hotel v tihi bralčevi sodbi ostati čist in med prijatelji odstraniti težko obtožbo, da se ne bi zdelo, kot da sem prvi žalil. Celó ranjen nisem nameril svojega orožja proti napadalcu, temveč le stegnil roko, da bi oskrbel rano. Bralca prosim, naj krivdo ne glede na osebo pripiše tistemu, ki je izzival.«

Non est hujus loci pro martyre loqui: neque enim omnia in locis omnibus disserenda sunt. Nunc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine objici clarissimo et eloquentissimo martyri, quod tu in me et amicus laudas, et offensus accusas ...⁵⁰⁶

Hieronim navede primerjavo, v kateri se poistoveti z *znamenitym in govorniško spretnim* mučencem, Rufinu pa dodeli vlogo arijanca. Težko verjamemo, da je bila v sporu, v katerem je odločilno vlogo igrala posameznikova pravovernost, takšna Hieronimova primerjava slučajna in nenačrtna. V nadaljevanju iste zgodbe sledi domnevni očitek, ki bi ga Rufin utegnil izreči, češ *zakaj Hieronim zdaj ponižuje Evzebija, ki ga je prej na nekem drugem mestu hvalil*. Na ta neizrečeni očitek ima Hieronim sam že takoj pripravljen odgovor:

Alterum quidem nomen Eusebii; sed eadem quae super Origenis vobabulo est calumnia. Laudavi Eusebium in Ecclesiastica Historia, in Digestione Temporum, in Descriptione Sanctae Terrae; et haec ipsa opuscula in Latinum vertens, meae linguae hominibus dedi. Num ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros condidit, Arianus est? Si ausus fueris me haereticum dicere, memento Praefatiunculae Περὶ ἀρχῶν, in qua fidei tuae me esse testaris.⁵⁰⁷

Seveda Rufin Hieronima ni nikdar obtožil, da je arijanec. Očitek je popolnoma namišljen in zdi se, da ga je Hieronim navedel v ponazoritev, kako je tudi domneva, da je origenist, neutemeljena.

506 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.11.: »Na tem mestu ne bi govorili o mučencu; ne moremo o katerikoli stvari razpravljati ob vsaki priložnosti. Zdaj bi zadostovalo dotakniti se dejstva, da arijanec znamenitemu in govorniško spretnemu mučencu očita isto, kar ti očitaš meni ...«

507 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.11.: »Evzebijevo ime je nekaj drugega, toda obtožba je ista kot v Origenovem primeru. Hvalil sem Evzebija glede njegove *Zgodovine Cerkve*, glede *Kronike*, glede opisa svete dežele; in prav ta dela sem prevedel v latinski jezik in jih podaril ljudem svojega jezika. Mar sem sam zato arijanec, ker je Evzebij, ki je ta dela sestavil, arijanec? Če bi se me drznil oklicati za heretika, se spomni na svoj predgovor k *Περὶ ἀρχῶν*, kjer praviš, da sem iste vere kot ti.«

V stilu *recusatio* Hieronim na več mestih zagovarja svojo odločitev, zakaj je (za Rufinom) prevedel *Περί ἀρχῶν*. Kot je Rufin ustregel prijatelju Makariju, tako so tudi njega v prevajanje silili prijatelji, ki so mu potožili, da je knjigo že nekdo drug slabo prevedel.⁵⁰⁸ Da mu je bilo prevajati res odveč, ponovno izvemo v enajstem poglavju:

Tali strictus articulo, interpretaturus eosdem libros, ausculta quid scripserim: »Hoc mihi praestiterunt amici mei /.../ ut, si tacuero, reus, si respodero, inimicus iudicer. /.../« Animadvertis invito mihi et repugnanti hoc onus impositum et futuram ex huiusmodi opere simultatem necessitatis excusatione curatam.⁵⁰⁹

Značilen primer je začetek enaindvajsetega poglavja, v katerem Hieronim pojasni, zakaj *mora* upravičiti svoje *Komentarje k Pismu Efežanom*, čemur doda galantno spogledovanje z bralcem:

Sed quia Paulinianus frater meus de commentariis ad Ephesios quaedam ab eo reprehenda narravit et pauca ex his memoriae tradidit, mihi que ipsa demonstravit loca, non debeo subterfugere; quaeso lectorem ut, si paululum in proponendis et diluendis criminibus longior fuero, necessitati det veniam. Non enim alterum accuso, sed me nitor defendere et obiectam haereseos calumniam refutare.⁵¹⁰

508 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.6: »Tuae me, frater Pamachi, et tuorum litterae compulerunt ...« (»Brat Pamahij, spodbudila so me tvoja pisma in pisma tvojih bližnjih ...«) in Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.7: »Ad hoc enim interpretabar, ut male interpretata convincerem.« (»Prevajal sem zato, da bi spodbil slab nauk prevoda.«)

509 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.11.: »Zaradi okoliščin sem bil pod velikim pritiskom in odločen, da bom prevedel taiste knjige, zato poslušaj, kaj sem napisal: ‚To so mi namenili moji prijatelji /.../, da bom, če bom molčal, sojen kot krivec, če bom odgovoril, pa kot sovražnik ...‘ Vidiš, kako mi je bilo proti moji volji in kljub upiranju naloženo to breme in kako sem prihodnji spor, ki bi nastal zaradi tovrstnega dela, pomiril z izgovorom, da je nujno.«

510 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.21.: »Toda ker mi je brat Pavlinijan povedal, da je grajal nekatere dele *Komentarjev k Pismu Efežanom*, mi nekaj

Kako neprijetno se je Hieronimu zagovarjati, izvemo v enaintridesetem poglavju. Potem ko je razložil, od kod mu poznavanje klasičnih piscev, in navedel vse, kar bi Rufinu rekel, če bi takrat obljubil buden, se nehote zgraža nad dejstvom, da ga Rufin obtožuje, ker se ni držal obljube iz sanj: »Invitus loquor, et retractantem linguam dolor in verba compellit,«⁵¹¹ in v nadaljevanju pravi: »Sentisne quod taceam, quod aestuanti pectori verba non commodem ...«⁵¹² Ob tem se naravnost patetično sklicuje na svetopisemska mesta, ki ga spodbujajo, naj prijatelju hudega ne vrača s hudim, in ki mu dajejo upanje, da bo Gospod vsakomur povrnil po njegovih delih.

Tudi drugo knjigo Hieronim začenja v podobnem slogu; pravi, da je v prvi knjigi odgovarjal, »non ut debui, sed ut potui, moderato dolore«,⁵¹³ in da je bil njegov cilj braniti sebe, ne pa obtoževati druge. V isti sklop vljudnostnih klišejev je najbrž treba dodati tudi navidezno (že omenjeno) bojazen na koncu druge knjige, da pismo ne bi postalo razvlečeno.⁵¹⁴

Vsem tem opravičevanjem je sorodna govorniška figura *praeteritio* kot ena od Hieronimovih taktik pridobivanja pozornosti. Hieronim večkrat izjavi, da o neki stvari ne bo govoril, jo navidez malomarno navrže, vendar jo s tem izpostavljanjem dejansko še bolj poudari:

teh kritik posređoval in mi pokazal mesta, se ne morem izmuzniti. Bralca prosim, naj mi glede na nujnost, ki jo zahtevajo okoliščine, oprosti, če bom predolgo razlagal in se opravičeval pred očitki. Ne obsojam drugega, ampak samega sebe poskušam braniti in zavrniti krivo obtožbo herezije.«

511 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.31.*: »To govorim nehote, bolečina sili uporni jezik k besedam.«

512 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.31.*: »Ali veš, da molčim zato, ker za svojo žgočo jezo ne znam prirediti besed...«

513 Hier., *Apol. c. Ruf. 2.1.*: »Odgovoril sem, ne kot bi bilo treba, ampak kakor sem mogel, ter brzdal svojo bolečino.«

514 Hier., *Apol. c. Ruf. 2.34.*: »Prekoračil sem okvire pisma, in čeprav sem vzel pisalo v roke, da bi pisal proti krivični hereziji, sem bil prisiljen braniti sebe.«

Nisi et prolixum esset, et redoleret gloriolam, iam nunc tibi ostenderem, quid utilitatis habeat magistrorum limina terere et artem ab artificibus discere; et videres quanta silva sit apud Hebraeos ambiguum nominum atque verborum.⁵¹⁵

Na podoben način je osvetljeno tudi Rufinovo sramotno delovanje:

»Praetermitto quae contra me loquens, tuum propositum deturpasti, quae in depompationem omnium christianorum et verbis et opere feceris.«⁵¹⁶

V vseh treh knjigah precej obsežno mesto zavzemajo citati različnih latinskih avtorjev, še posebno pomemben vir pa je za Hieronima Biblija. Navajati vse citate bi bila precej mučna naloga, kajti posnemati Hieronimu pomeni ustvariti lastno delo s pomočjo tega, kar si je izposodil, in to tako, da novo delo postane zlitina krščanstva in poganske antike, nasprotna izvirniku.⁵¹⁷ Med poganskimi avtorji je njegova osrednja referenca Cicero, za njim Kvintilijan, od pesnikov pa Vergilij. Kot že rečeno, se rad vrača tudi k satirikom – Marcialu, Perziju, Plavtu in Horaciju.⁵¹⁸ Med krščanskimi pisci mu je najljubši Tertulijan. Bolj kot statistično naštevati neskončno število Hieronimovih reminiscenc – bodisi zavestnih ali tistih, ki so bile del vsakdanje rabe v kulturnem jeziku takratnih literatov – je najbrž pomembno opaziti, kako jih uporablja in prilagaja svojemu položaju.⁵¹⁹ Namen njegovega citiranja je največkrat golo razkazovanje lastne

515 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.20.: »Če ne bi bilo preobširno, in če ne bi dišalo po hvalisanju, bi ti kar zdaj pokazal, kakšno korist prinaša stati pred pragom učiteljev in se učiti veščine od strokovnjakov, in videl bi, kakšno goščavo večpomenskih besed in imen premorejo Hebrejci.«

516 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.31.: »Ne bom se spuščal v to, da si z govorjenjem proti meni osramotil svoj poklic, da si z besedami in dejanji delal v osramočenje kristjanov.«

517 Lardet, »Introduction,« 93*.

518 Vse te avtorje je imel Hieronim očitno v svoji zasebni knjižnici, ki ga je spremljala tudi v Betlehem. O Hieronimovi zbirki, knjižnici v Cezareji in o produkciji krščanskih knjig: Williams, *Monk and the Book*.

519 Lardet, »Introduction,« 97*.

razgledanosti; z njihovo avtoriteto skuša podkrepiti svoje besede,⁵²⁰ zlasti Sveto pismo pa kliče za pričo svoje pravičnosti in samoobvladanja. Zanimivo je trideseto poglavje prve knjige, v katerem se s citati poganskih klasikov bojuje proti očitkom, da bere poganske pisce. Hieronim se zaveda, da »rursum si aliquid de veteribus libris respondero, et dixerō, adeo in teneris consuescere multum est dum renuo, crimen incurro, et pro me testimonium proferens, hoc ipso arguor, quo defendor«.⁵²¹

Kljub temu sta poglavji sicer diskretno, a vseeno provokativno polni poganskih antičnih imen (Kras, Lucilij, Orbilij) in drugih reminiscenc klasične antike, ki so bile tako za Hieronima kot tudi za Rufina neizogiben del njegove miselnega sveta.⁵²² Hieronim si privoščī celo spajanje antičnih besedil s krščanskimi elementi.⁵²³ Kot pravi Lardet, Hieronimovi citati niso le elegantno okrasje, ampak nudijo tudi svojevrstno prepričevalno moč.⁵²⁴

Tudi citiranje Rufinovega *Zagovora proti Hieronimu*, pravi Lardet, je za Hieronima zgolj odskočna deska, ki je v lastnem spisu ni hotel reproducirati, ampak jo je v drugi knjig uporabljaj, da bi zbujal videz objektivnosti.⁵²⁵ Pri tem je treba vedeti, da so vsi citati izbrani zelo premišljeno.⁵²⁶

Tako Lardet⁵²⁷ kot tudi Wiesen⁵²⁸ ugotavljata, da Hiero-

520 Tako denimo s plazom citatov iz *Knjige modrosti v Apol. c. Ruf. 3.43.*

521 Hier., *Apol. c. Ruf. 1.30.*: »Če ti navedem nekaj iz teh starih knjig in rečem: »Največ velja, kar se mlad naučiš, bom z navajanjem spet trčil ob očitek, in ko navajam dokaz sebi v prid, se obtožujem prav s tem, s čimer se branim.«

522 Lardet, »Introduction,« 98*.

523 Na primer kristjanizacija Vergilija v Hier., *Apol. c. Ruf. 1.5.*

524 Lardet, »Introduction,« 99*. V mislih ima predvsem Hieronimovo vzporejanje lastnega odnosa z Rufinom z znamenitimi dvojicami, kot so Terencij – Lucsij Lanuvin, Cicero – Gabinij, David – Savel idr.

525 Lardet, »Introduction,« 78*, 82*.

526 Hier., *Apol. c. Ruf. 2.17; 2.18.*

527 Lardet, »Introduction,« 90*.

528 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 245.

nimov, na prvi pogled svež način pisanja spričo pogostega zatekanja k *loci communes* (kot so omenjene klišejske *recusatio*, retorična vprašanja, *captatio benevolentiae* pri bralcu, pretericije itd.), zaradi velikega števila citatov, rabe povsem istih zmerljivk in dobesedno enakih opisov nasprotnikov postaja repetitiven in enoličen. Kot nekakšno opravičilo pa dodajata, da je takšna ocena plod modernega povelečevanja izvirnosti, ki je v antiki pomenila nekaj drugega kot danes. Kreativnost v antiki namreč ni stremela k iznajdbi novih načinov izražanja, temveč si je prizadevala na nov način razvrščati elemente ustaljenega repertoarja in jih postavljati v nov kontekst.⁵²⁹ Wiesen opozarja tudi na vpliv, ki ga je imela retorika na antičnega duha, in na anahronizem modernega bralca, ki čuti konflikt med premišljenim pisanjem in iskrenim izrazom čustvenega stanja.⁵³⁰

Hieronimov polemični spis je sad osebne zamere in sovražnosti, toda literarne konvencije žanra, v katerem je napisan, spodbujajo in opravičujejo njegovo *indignatio*. Zdi se, da so njegova čustva do Rufina, kot jih kaže v *Zagovoru proti Rufinu*, pristna, obenem pa retorično pretirana, da se je lahko z njim prepričljiveje spustil v literarno tekmo.

Čeprav Hieronimu nočemo napisati še ene apologije, je treba pripomniti, da je bil sam retorsko izobražen otrok svojega časa in da *Zagovor proti Rufinu* odraža antično pojmovanje izvirnosti. Rufina v njej zmerja z žaljivkami, ki jih je natrosil že pelagijancem, njegova izobrazba pa mu omogoča, da se svobodno sprehaja po korpusu klasičnih besedil in ga izkorišča ter da si kot marljiv komentator prilašča obilo svetopisemskih citatov, ki jih očitno ali prikrito vtke v celotno delo in tako Biblijo vpreže v svojo korist. Tudi njegovo argumentiranje je bolj kot razrešitvi teoloških vprašanj namenjeno razkazovanju govorniške spretnosti.

529 Lardet, »Introduction,« 90*.

530 Wiesen, *St. Jerome as a Satirist*, 269.

Ne glede na to, v kolikšni meri je Hieronimovo delo odraz osebne prizadetosti, ne moremo spregledati vseh omenjenih retoričnih figur, avtorjevega prikritega ali očitnega širokoustejnja z lastno izobraženostjo⁵³¹ (ki ni neposredni predmet origeniističnega spora), ponavljajočih se opisov nasprotnika in enoličnih zmerljivk, ki se zdijo vnaprej pripravljene. S tem v zvezi bi morda veljalo navesti kar samega Hieronima:

Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere; commentari de Scripturis, remordere laedentes, digerere stomachum, in locis me exercere communibus, et quasi limatas ad pugandum sagittas reponere.⁵³²

Če Hieronimove puščice razumemo kot resno mišljen napad, ki je več kot le »vaja v slogu«, potem se zgornji opis zdi zelo v nasprotju z avtorjevim sklicevanjem na lastno spravljalivost, ki ga najdemo v *Zagovoru proti Rufinu* (če seveda tudi to Hieronimovo izrekanje mirovništva ni le slogovni kliše). Toda kot pravi Hieronim, gre za *ineptiae in loci communes* – neumnosti in slogovne domislice, ki jih shranjuje za težke čase. V sporu z Rufinom, v katerem se je *moral na prošnjo prijateljev* odzvati na očitke, sicer bi bil videti krivoverec, so mu očitno prišle zelo prav.

Ne glede na to, kako razumemo *Zagovor proti Rufinu* – bodisi kot v apologijo preoblečen in z osebno ogorčenostjo prežet polemični spis bodisi kot delo, ki formalno posnema polemične spise in je zgolj eden od prispevkov v literarnem dvoboju –, v obeh primerih ji priznavamo premišljenost in slogovno izpiljenost.

531 Hier., *Apol. c. Ruf.* 1.30; 2.6.

532 Hier., *Ep.* 57.4.1.: »Po svojih lističih rad pisarim razne traparije, zapisujem opombe k Svetemu pismu, se nazaj znašam nad žaljivci, delam vaje v slogu in jih nato odložim kot za boj priostrene puščice.«

SKLEP

Vzrok za to, da se je Hieronim znašel v vrtincu origenističnega spora ob koncu četrtega stoletja, je bilo njegovo mladostno zgledovanje po Origenu. Origena je sicer posnemal zelo celostno, bolj z načinom življenja kot s teološkim naukom. Zdi se, da se je moral od njegovih spekulacij, ki jih je nekoč (bodisi zavestno ali ne) vsrkal in uporabil tudi v svojem delu, ločiti šele, ko je Origena obsodil salaminski škof Epifanij. Čeprav se je Hieronim odtlej kazal v novi, antiorigenistični preobleki in je z Epifanijem obsojal vse sporne Origenove nauke z njegovimi morebitnimi privrženci vred, je moral paziti, da ne bi z obsodbo krivoverstva odrezal tudi svojega mladostnega dela. Hieronim se je zato v sporu dosledno prikazoval kot nekdo, ki je bil od nekdaj sposoben ločiti Origenovo veličino od njegovih zmotnih spekulacij: »Ne imitemur eius vitia, cuius virtutes non possumus sequi.«⁵³³

Poleg mladostnega zgleda, ki ga je Hieronim našel v Origenu, se je v času spora ločil tudi od svojega dolgoletnega prijatelja Rufina. Sam spor med Rufinom in Hieronimom se ni dotaknil le Origenovih naukov, pač pa se jim je pridružil grozd medosebnih obračunavanj. Čeprav je Hieronim trdil, da se je v *Zagovoru proti Rufinu* želel le obraniti obtožbe krivoverstva, v svojem javnem spisu ni le zagovarjal lastnih prevodov in bibličnih komentarjev, temveč je tudi napadel Rufina: obtožil ga je krivoverstva, mu očital slab prevod in ponarejanje ter grajal njegovo neizobraženost in celo moralno izprijenost. Tako se nam Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* bolj kot teološki obračun z origenizmom pokaže kot buren odgovor na žalitev časti – časti prevajalca, intelektuala, eksegeta in pobožnega meniha.

533 Hier., *Ep.* 84.8.: »Ne posnemajmo napak nekoga, čigar vrlinam ne zmoremo slediti.«

Ostaja vprašanje, katero čast je Hieronim želel ubraniti pred drugimi. Je bila to njegova pravovernost ali primat v prevajanju in pri vprašanjih eksegeze? Čeprav je Hieronimov slog izrazito napadalen in na prvi pogled čustveno nabit, je njegova apologija slogovno in strukturno izredno preišljeno delo, ki z ozirom na druga piščeva polemična dela in njegovo izobrazbo dopušča možnost, da jo lahko razumemo kot zagrizen osebni napad ali kot nečimrno udeleženko javnega literarnega dvoboja v retorični in jezikovni virtuoznosti.

SUMMARY

The reason that Jerome found himself in the whirligig of the origenist controversy at the end of the fourth century was firstly his following the example of Origen in his youth. He imitated Origen entirely, more with his way of life than with his theological doctrine. It seems that Jerome only had to separate from the speculations he once (either wilfully or not) absorbed and used in his work, when Origen was condemned by the bishop Epiphanius of Salamina. In addition to showing his new antiorigenist views and agreeing with Epiphanius on disapproval of all disputable teachings of Origen, as well as his eventual followers, he had to be careful not to cut off his work of youth by being sentenced with heresy. Therefore in the controversy Jerome consistently presented himself as someone who was always capable of separating Origen's greatness from his incorrect speculations: »Ne imitemur eius vitia, cuius virtutes non possumus sequi.«⁵³⁴

In the time of the controversy, Jerome did not only part from the example he found in Origen in his youth, but also from his friend of many years, Rufin. The conflict between Rufin and Jerome did not only involve Origen's doctrine, it became an interpersonal dispute. Despite the statements that in *Apologia contra Rufinum* he only wanted to defend himself from accusations of heresy, this public letter contains not only translations and biblical comments, but also accusations of heresy, reproaches of Rufin's bad translations and forgeries, reproofs of lack of education and even moral corruptness. Thus Jerome's *Apologia contra Rufinum* appears to be more a tumultuous answer to an insult of honour; the honour of a translator, intellectual, exegete and religious monk, than a theological settlement with origenism.

534 Hier., *Ep.* 84.8.: »We ought not to imitate vices of the man, whose virtues we are not able to follow.«

The question remains: whose honour did Jerome try to defend in the first place? Was it his orthodoxy or his primacy in translation and in questions of exegesis? Despite the fact that Jerome's style is on the first sight clearly aggressive and charged with emotions, *Apologia contra Rufinum* is stylistically and structurally well-weighed work. With respect to Jerome's other polemic work and his education, *Apologia contra Rufinum* can be understood either as a zealous attack or as a vain participant in a public literary duel in rhetorical and linguistic virtuosity.

BIBLIOGRAFIJA

- BAUER, Walter. *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*. The New Testament Library. London: SCM Press LTD, 1972.
- BENZ, Lore. »Lentulus.« V *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1996.
- BROWN, Peter. *Telo in družba: spolno odrekanje v zgodnjem krščanstvu*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2007.
- . *Vzpon zahodnega krščanstva: prvi del*. Ljubljana: *cf, 2006.
- CAIN, Andrew. *The Letters of Saint Jerome. Asceticism, Biblical Exegesis and the Construction of Christian Authority in Late Antiquity*. The Oxford Early Christian Studies. New York: Oxford University Press, 2009.
- . »Origen, Jerome and *Senatus Pharisaeorum*.« *Latomus* 65 (2006).
- . »Rethinking Jerome's Portraits of Holy Women.« V *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl. Ashgate, 2009, 47–57.
- CAPELLI, Valeria. »Il corpo e la salvezza in Gerolamo.« V *Il corpo e la salvezza negli scrittori cristiani aquileiesi del II-IV secolo. Colloquium internazionale*, ur. Paolo Gaspari. Aquileia, 2008.
- CHADWICK, Henry. *The Church in Ancient Society: from Galilee to Gregory the Great*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- . *Early Christian Thought and the Classical Tradition*. Oxford: Clarendon Press, 1966.
- . *Heresy and Orthodoxy in the Early Church*. London: Aldershot, Hampshire, 1991.
- CLARK, Elizabeth Ann. *The Origenist Controversy: The Cultural Construction of an Early Christian Debate*. Princeton, NY: Princeton University Press, 1992.
- . »The Place of Jerome's *Commentary on Ephesians* in the Origenist Controversy: The Apokatastasis and Ascetic Ideals.« *Vigiliae Christianae* 41 (1987), 154–171.
- CONRING, Barbara. *Hieronymus als Briefschreiber: Ein Beitrag zur spätantiken Epistolographie*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.

- CROUZEL, H. »Pamphilus of Caesarea.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- CROUZEL, Henri. *Origene*. Cultura cristiana antica. Rim: Borla, 1985.
- CURTI, C. »Victorinus of Petovium.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- DANIÉLOU, Jean in Henri I. Marrou. *Zgodovina Cerkve 1: od začetkov do Gregorja Velikega*. Ljubljana: Družina, 1988.
- DE LUBAC, Henri. *History and Spirit: The Understanding of Scripture According to Origene*. (orig.: *Histoire et Esprit: L'Intelligence de l'Écriture d'après Origène*, 1950). Prevod v angl. Anne Englund Nash. San Francisco: Ignatius Press, 2007.
- DELANEY, John J. in James Edward Tobin. »Gregory Nazianzen.« V *Dictionary of Catholic Biography*. New York: Doubleday & Co., Inc., 1961.
- . »Victorinus, Gaius Marius.« V *Dictionary of Catholic Biography*. New York: Doubleday & Co., 1961.
- DIONISI, U. »Dexter.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- EDWARDS, Mark Julian. *Origen Against Plato*. Ashgate, 2002.
- EGO, Beate. »Gamaliel.« V *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmut Schneider. Stuttgart in Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1999.
- ENO, Robert B. »Manichaeism.« V *The New Dictionary of Theology*, ur. Joseph A. Komonchak, Mary Collins in Dermot A. Lane. Dublin: Gill and Macmillan, 1987.
- FURLEY, William D. »Philistion.« V *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2000.
- FÜRST, Alfons. »Jerome Keeping Silent: Origen and his Exegesis of Isaiah.« V *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl. Ashgate, 2009, 141–152.
- GAMBLE, Harry. J. *Books and Readers in the Early Church: A History of Early Christian Texts*. New Haven: Yale University Press, 1995.
- GANTAR, Kajetan in Anton Sovre, ur. *O pesništvu*. Knjižnica Kondor. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1963.

- GRAFTON, Anthony in Megan Williams. *Christianity and the Transformation of the Book. Origen, Eusebius and the Library of Caesarea*. Cambridge in London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2006.
- HAGENDHAL, Harald. *Latin Fathers and the Classics: A Study of the Apologists, Jerome and Other Christian Writers*. Acta universitatis Gothoburgensis 64. Göteborg: Elanders goktrycheri aktiebolag, 1958.
- HARMLESS, William. *Desert Christians: An Introduction to the Literature of Early Monasticism*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- HEINE, Ronald E. »Articulating Identity.« V *The Cambridge History of Early Christian Literature*, ur. Frances Young, Lewis Ayres in Andrew Louth. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- . *The Commentaries of Origen and Jerome on St Paul's Epistle to the Ephesians*. The Oxford Early Christian Studies. New York: Oxford University Press, 2002.
- HINSON, E. Glenn. *The Church Triumphant: a History of Christianity up to 1300*. Macon: Mercer University Press, 1995.
- KELLY, John N. D. *Early Christian Doctrines*. London: Continuum, 2004.
- . *Jerome: His Life, Writings, and Controversies*. London: Duckworth, 1975.
- KLIJN, A. F. J. »Ebionites.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- KOCIJANČIČ, Gorazd. *Logos v obrambo resnice: izbrani spisi zgodnjih krščanskih apologetov*. Celje: Mohorjeva družba, 1998.
- KRAŠEVEC, Jože in sodelavci. *Med izvornikom in prevodi*. Študijska zbirka 3. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2001.
- KÜNG, Hans. *Katoliška cerkev: kratka zgodovina*. Ljubljana: Založba Sophia, 2004.
- LADOCSE, G. »Hesychius.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- LARDET, Pierre. »Introduction: l'esthétique de l'ouvre.« V *Saint Jérôme: Apologie contre Rufin*, ur. Pierre Lardet. Sources Chrétiennes. Paris: Les Éditions du Cerf, 1983, 76*–99*.

- . *L' Apologie de Jérôme contre Rufin: Un commentaire*. Vigiliae Christianae 15. Leiden: E. J. Brill, 1993.
- , ur. S. *Hieronymi presbyteri opera: pars III; opera polemica; Contra Rufinum*. Corpus Christianorum (Series Latina) 79. Turnholt: Brepols, 1982.
- , ur. *Saint Jérôme: Apologie contre Rufin*. Sources Chrétien-nes. Paris: Les Éditions du Cerf, 1983.
- LOUTH, Andrew. *Izvori krščanskega mističnega izročila. Od Platona do Dioniza*. Ljubljana: Nova revija, 1993.
- LUKMAN, Franc Ksaver. *Svetega Hieronima izbrana pisma: prvi del*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1941.
- MANDAC, Marijan. *Sveti Jeronim Dalmatinac*. Makarska: Služba Božja, 1995.
- MARINČIČ, Marko, ur. *Publij Vergilij Maro*. Lirika. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- MOVRI, David. *Fidus interpres / Zvest prevajalec: Slike iz dveh tisočletij zgodovine prevajanja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010.
- MURPHY, F. X. *Rufinus of Aquileia (345-411): His Life and Works*. Washington DC: The Catholic University of America Press, 1945.
- NAUTIN, P. »Didymus the Blind.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- O'CLEIRIGH, Padraig. »Origen's Consistency: An Issue in the Quarrel between Rufinus and Jerome.« V *Origeniana septima: Origenes in den Auseinandersetzungen des 4. Jahrhunderts*, ur. W. A. Bienert in U. Kühneweg. Leuven: Leuven University Press, 1999, 225–231.
- OPELT, Ilona. *Die Polemik in der christlichen lateinischen Literatur von Tertullian bis Augustin*. Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften. Heidelberg: Winter, 1980.
- . *Hieronymus' Streitschriften*. Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften. Heidelberg: Winter Universitätsverlag, 1973.
- PADOVESE, Luigi. *Uvod v patristično teologijo*. Prevod Miran Špelič. Ljubljana: Frančiškanski samostan, 1994.
- POLLASTRI, A. »Venerius of Milan.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.

- RASPANTI, Giacomo. »Jerome's *Commentary on Galatians* in his Exegetical Production.« V *Jerome of Stridon. His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl. Ashgate, 2009, 163–171.
- REALE, Giovanni. *Zgodovina antične filozofije*. Zv. IV. Šole cesarske dobe. Ljubljana: Studia humanitatis, 2002.
- REBENICH, Stefan. »Inventing an Ascetic Hero: Jerome's *Life of Paul the First Hermit*.« V *Jerome of Stridon: His Life, Writings and Legacy*, ur. Andrew Cain in Josef Lössl. Ashgate, 2009.
- . *Jerome*. The Early Church Fathers. London: Routledge, 2001.
- RIGGI, C. »Methodius of Olympus.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- SCHAFF, Philip, ur. *Theodoret, Jerome, Gennadius, & Rufinus: Historical Writings (1892)*. New York, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library.
- SCHMIDT, Peter L. »Aemilius Asper.« V *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1996.
- . »F. Caper.« V *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, ur. Hubert Cancik in Helmuth Schneider. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 1996.
- SIMONETTI, M. »Hilary of Poitiers.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clark & Co., 1992.
- . »Lucian of Antioch.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- STUDER, B. »Chromatius of Aquileia.« V *Encyclopedia of the Early Church*, ur. Angelo Di Berardino in Institutum Patristicum Augustinianum. Cambridge: James Clarke & Co., 1992.
- Sveto pismo. Slovenski standardni prevod (SSP)*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2003.
- ŠAGI-BUNIĆ, Tomislav J. *Povijest kršćanske literature*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1976.
- TRIGG, Joseph W. *Origen*. The Early Church Fathers. London in New York: Routledge, 1998.
- VALENČIČ, Rafko. *Hieronim – mož s Krasa*. Ljubljana: Družina: ZRC TEOF, 2007.

- VESSEY, Mark. »Jerome's Origene: The Making of a Christian Literary *Persona*.« *Studia Patristica* 28 (1993), 135–145.
- VEYNE, Paul. *Kako je naš svet postal krščanski (312–394)*. Ljubljana: Modrijan, 2010.
- WEBER, Robertus, ur. *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.
- WEINGARTEN, Susan. *The Saint's Saints. Hagiography and Geography in Jerome*. Ancient Judaism & Early Christianity. Leiden: Brill, 2005.
- WIESEN, David S. *St. Jerome as a Satirist: Study in Christian Latin Thought and Letters*. Cornell Studies in Classical Philology. New York: Cornell University Press, 1964.
- WILLIAMS, Megan Hale. *The Monk and the Book: Jerome and the Making of Christian Scholarship*. Chicago: The University of Chicago Press, 2006.

»Me imate za prevajalca? Bil sem izdajalec; izdal sem heretika, da bi Cerkev rešil pred herezijo. Sam razlog prevajanja je zdaj tu. Moj namen je bil spoštljiv in ni mi treba poslušati očitkov brezbožnosti, kajti izdal sem brezboštvo, ki se Cerkvam ponuja kot pobožnost ...«

Hieronimov *Zagovor proti Rufinu* je eden od polemičnih besedil s konca četrtega stoletja, zasnovan kot krčevit odgovor prijatelju Rufinu na obtožbo origenizma, ki je Hieronima doletela zaradi mladostnega zgledovanja po Origenu in prevoda njegovega dela *O počelih*. Pričujoče delo se zato dotakne tudi nekaterih spornih predpostavk Origenove teologije in spremlja Hieronimov odnos do aleksandrinskega teologa od mladostnega istovetenja do trenutka, ko se je pred cerkveno javnostjo od njegovega nauka distanciral. Ker je *Zagovor* hkrati tudi zgodba o koncu prijateljstva, polna medosebnega obračunavanja, se delo posveča tudi strategiji polemiziranja in na ta način razkriva manj znano podobo o Hieronimu ter celostno predstavi teološki spor, v katerem so našle prostor tudi medosebne zamere.